IN EPISTOLAS M. TULLII CICERONIS AD M. IUNIUM BRUTUM, ET AD Q. CICERONEM...

Marcus Tullius Cicero

Digitized by Google

5-10-A-16-

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
68
5 F
13

M

R. II ed., To. II, p. 27, n. 16 -

IN EPISTOLAS
M. TVLLII CICERONIS
AD M. IVNIVM BRVTVM,
ET AD Q. CICERONEM FRATREM,

Pauli Manutii commentarius.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

AL DVS

VENETIIS, M. D. LXII.

Cum priuilegio Pontificis, & Senatus Veneti, in annos XX.

ALFONSO CARAFAE, PRAESTANTISS. IUVENI, ANTONII, MARCHIONIS MONTISBELLI, FILIO,

Paulus Manutius, Aldi filius, S. D.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

SI SUO quæque res merito penderetur, Alfonſe Carafa; hominum eſſet in uirtute uigilantium præclara condicio; contraque, quos auerſa a ratione uoluntas ad malas artes & flagitioſa conſilia traducit, cũ iis peſſime ſemper ageretur; eorumq. docti exemplo, ſapientius deinde alii non modo ſuis, uerum etiam publicis rationibus conſulerent. itidem enim, ut e corruptis ſeminibus uitioſæ fruges, ſic a malis exemplis improba ſtudia, a laudabilibus optima naſcũtur. uerũ hoc totum ſecus eſt: quippe non modo ad reprehendendum, quæ reprehendi iure poſſunt, procliuiores, quàm ad laudandum, quæ laude digna ſunt, omnes fere ſumus, nec ſatis æqua lance turpe & honeſtum examinamus; quæ debemus pariter, alterum odiſſe, alterum diligere: ſed etiam ſæpe facimus, ut eas res, easq. actiones, quarum cauſſas ignoramus, quæq. re

cte ne an ſecus fiant, diiudicare non poſſumus, accuſemus tamen, acerrimaq. uituperatione, quæ interdum efferri laudibus oporteret, ea deprimamus. Ac ne me putes, Alfonſe clariſsime, huius initium ſermonis temere detuliſſe: ego nũc, ſi neſcis, meam, meam dico? immo uero communem utriuſque noſtrum cauſſam ago. aut enim uterque agimus egregie; aut uterque ſimiliter peccamus. Audis ne tu uoces in Latinæ linguæ nomen irrumpentes, hominum obtrectantium, qui rei pulcherrimæ ſcientiam reprehendant; qui nos derideant, ludosq. faciant, atque etiam, ſi diis placet, odio dignos exiſtiment, quòd operæ tantũ ac temporis in hoc tam nobili ſtudio collocemus? tu fortaſſe non audis, totus in litteras abditus, multorũ a conſuetudine ſeiunctus: aut, ſi audis, negligis opinor, magnis non tam fortunæ, in qua tamen ipſa multum ineſt, quàm rerum omnium laudabiliũ præſidiis ad omnia munitus. me uero, humili hominem loco, hac una tibi Romani ſermonis cupiditate parem, ceteris rebus omnibus inferiorem, iſta ſane, quæ feriunt aures meas, uehementer commouent: non quòd ea, quibus utuntur, argumenta firma ſint; quæ oſtendam eſſe inania: ſed quòd, ut eam quiſque uirginem, cuius amore flagret, intactam

tactam ab iniuria, puram ab omni labe uelit, ſic ego, quaſi lutoſis maculis aſperſam, ac fœdatam eloquentiam, quam ſemper dilexerim, cum aſpicio, ſenſibus intimis afficior, ſic, ut ferre non poſsim. Obiiciūt illud primum: quatenus aliquid cognoſci poſsit, eatenus in eo laborandum: Latinā linguam obſoleuiſſe iam, & extinctam pæne totam eſſe: quam enim hodie natione̅, ut omnes animo perluſtrentur, Latine loqui? quod uero ex ea ſuperſit in libris, minimum id eſſe, tanquam aliquod inane ſimulacrum corporis exanimis: quocirca neque ſciri perfecte, cum exiguam partem libri contineant, neque pronuntiari decenter, cum ſermonis uſus euanuerit, a nobis poſſe. Secundo loco ſtatuunt: ut abſolute percipi, quod negant, Latina lingua poſſit; mirari ſe tamen etiam atque etiam, cur induſtriam in ea perdiſcenda tam diuturnam ponamus. uitio quidem id fieri uoluntatis, & iudicii: dignitatem in re tantam non eſſe, ut hærere per tot annos in hoc ſtudio debeamus. Concludunt poſtremo: ut de perfecta cognitione, de dignitate, ac præſtantia concedatur; tamen eſſe, cum, ea pulſa, ſucceſſerit alia, minime neceſſariam. Hæc iſti: quæ ſpecie aliquid uidentur; ego, re nihil eſſe, ſi quando me præſen-

te diſputantur, oſtendo. Conuenit inter nos, eſſe aliquid in omnibus facultatibus atque artibus extremũ; quò noſtra ſtudia cũ peruenerint, quieſcẽdum. ſed hoc extremum quibus terminis metimur, rei ne natura, an uulgi opinione? ſi opinione uulgi: licet propemodum otioſe uiuere: mediocria, quæ putantur excellere, quæramus: id ſatis eſt: illa ſumma, ubi ſummum decus habitat, quæ uulgus ignorat, omittamus. ſin extremum illud eſſe uolumus, quò peruentum cum eſt, progredi longius non licet: moderata ſtudia non dantur. perfectam enim ſciẽtiæ laudem adipiſci, maximi operis eſt: itaque hoc extremum, quod, opinor, Natura nouit una, ſapiẽs nemo unquam ſe putauit eſſe conſecutum. extant, litterarum clariſsimis teſtata monumẽtis, exempla ſummorum philoſophorum: qui cum ætatem in abditarum rerum perſcrutanda notitia contriuiſſent, multaq. partim legendo, partim cogitando præclara & eximia reperiſſent; latere tamen adhuc, magnis inuolutã difficultatibus, ueritatẽ, & aliquid ſibi, atque adeo multum eſſe quærendum exiſtimabant. Eadem nunc, aut certe ſimilis admodum noſtra ratio eſt. Quærimus id, quod in Latina lingua perfectum putamus. non aſſequemur. eſto:

uerun-

ueruntamen, quo plus, ut aſſequamur, contenderimus. eo ſcilicet propius, ſi quid ſtudio proficitur, accedemus. At laboris & induſtriæ terminus tamen ſtatuendus aliquis eſt. concedo: ſed hoc quidem, ſi diligenter attendatur, nihil aliud eſt, quàm perfectum ipſum definire. hoc enim ad unum noſtri labores intenduntur: hoc unum noſtra ſpectat induſtria. perfectum autem ipſum ego mihi certe ab hominibus imperitis definiri nolo. definiant ii, quibus utor magiſtris, Cicero, Cæſar, Terentius, Plautus; quorum ex libris, quæ Latinæ linguæ ſit elegantia, quæ ubertas, quæ uis, facile poſſum intelligere. quæ ſi, non dico quanta ſunt, (immenſa enim eſſe uideo) ſed ſi ea mihi magna ex parte comparaſſem; modum fortaſſe facerem ſtudio meo: ſed, ut inter hos, qui nunc homines uiuunt, aliquid eſſe uideamur, nihil tamen, ſi uere de nobis ipſis iudicare uolumus, præ illis uiris, quorum extant ſatis multa ſcripta diuinitus, nihil inquam plane ſumus. quare, quod ad ſcribendum attinet, habemus abunde, quod imitemur. De pronuntiatione uero minimum laboro. quid enim? an putamus in iis ipſis, qui tum Romæ uiuebant, eandem pronuntiandi rationem fuiſſe? non fuit. confluebant

 in

in urbem, illecti ſpe ſummorum magiſtratuum, quod habuit illis temporibus præmium eloquentia oratores, ex uniuerſa Italia. cauſſas agebant Romani homines pariter & peregrini, ſono uocis diſsimiles, pronuntiatione diuerſi: ſuam tamen quiſque, pro eo, quantum quiſque ualebat ingenio, laudem ferebat. ſi Curibus educatum, aut Arpini, orantem in foro audires; Sabinum ſtatim, aut Arpinatem agnoſceres. neque tamen a forenſi opera, & a iudiciis propterea quiſquam eſt excluſus, quia minus Romane, hoc eſt, quia minus apte, minus ue decenter, pronuntiaret. nunc ipſum, in hac, qua Itali omnes utimur, lingua eſt ne omnium in diſiunctis & longinquis urbibus ſimillima pronuntiatio? mehercule ne in iiſdem quidem. Venetiis enim (domeſtico utar exemplo) aliter in urbe media, aliter in extrema loquuntur. quapropter nimis iniuſto priuilegio damnabitur Latina lingua, ſi, quod in ceteris linguis uſu uidemus euenire, ut non modo diuerſis, uerum etiam iiſdem & temporibus, & locis non ſimiliter omnes pronuntient, id ei præcipuum opponatur: cuius etiam magnis ac præſtātibus meritis aliquid largiri, tum humanitatis, tum æquitatis eſſet. Secundum erat de dignitate. in quo, non tam

equi-

equidem quid ipſe reſpōdeam, quàm quid iſtos in hanc mentem impulerit, quæro. Ita ne? dignitatem Latinæ litteræ non habent? humiles, & obſcuræ ſunt litteræ illæ, quæ populi Romani nomen extollunt, atque illuſtrant? quæ ſummorum imperatorum fortiter & præclare geſta per omnes gentes cum laude diſſeminant? quæ maiores opes, quàm ulla unquam lingua, maiora ſuorum meritorum præmia in orbis terrarum domina ciuitate ſunt adeptæ? Sed ineptus ſim, ſi me patronū Latinæ linguæ profitear: quæ tantum poſsidet eloquentiæ, ut, ipſa ſuam cauſſam ſi agat, facile ſe ab aduerſariorum calumnia uindicare poſsit. Nunc, quod iſti poſtremo loco argumētum, quaſi poſtrema in acie ſubſidium firmiſsimum, collocant, uideamus in eo quantum roboris ac neruorum ſit. plus enim eſt fortaſſe, quàm ut contemnere, minus certe, quàm ut pertimeſcere debeamus. Nuſquam, inquiunt, uiget uſus Latini ſermonis: aliter nunc omnes loquimur. id uerum eſt, ſi quid igitur in Latinam linguā ſtudii confertur, opera non bene ponitur. hoc falſum. duplex autem eſt, qua utor, ratio probandi, Primum illud ſuſcipio, ac defendo; non, quæcunque neceſſaria non ſint, propterea ſpernenda eſſe omnia, atque explodenda; dein-

deinde, ſi ſpectetur utilitas, ita Latinam utilem eſſe linguam, ut etiam neceſſaria uideatur. Quæ ſunt, quæ uere & proprie neceſſaria dicimus? nimirum ea, quibus carere nullo modo poſſumus. huiuſmodi ſunt primum elementa, deinde, quibus famem, frigoraq. arcemus, uictus, ueſtimenta, ædes, aut ea, quibus hæc parantur; præterea, in publicis rebus leges, & magiſtratus, in priuatis ſeueritas, & uigilantia. ex hoc numero Latinam certe non eſſe linguam, facile concedo. neque enim is ego ſum, qui libenter cum ueritate pugnē. Sed præter hæc, quibus hominum uita ſuſtinetur, ac regitur, quàm multa ſunt, minime neceſſaria, quæ tamen habemus in deliciis, quæ amamus, quæ etiam honore proſequimur? gemmas, & uaſa pretioſe cælata, columnas marmoreas, laqueata tecta, ſericas ueſtes, textiles picturas, artem in uocibus, & fidibus, odores in unguentis, condimenta in cibis, hæc certe, & huius generis ſexcenta, non ut neceſsitati pareret, ſed ut ſenſibus ſatisfaceret, inuenit induſtria. quæ quin habeant iocunditatis & ornamenti plurimum, nemo negat. quòd ſi, quæ ſenſus iuuant, & laborioſe quæſita ſunt, & retinentur accurate: quanto nobis ea, quæ animum oblectant,

potiora

potiora debent eſſe? paſcitur animus magnitudine rerum: quid Liuii ſublimius hiſtoria, quæ populi R. bellicam uirtutem commemorat? grauitate ſententiarum: quis Cicerone prudentius, quis eruditius diſputat? elegantia uerborum, & copia: quis eodem ornatior, quis uberior? uarietate ſcriptorum: quod genus Romanæ litteræ deſiderant? poetas habent egregios, hiſtoricos, oratores, Philoſophos etiam excellenti doctrina claros. quæ ſi uera ſunt; (ſint, necne, res ipſa declarat: ambigere non licet) & ſi uoluptatem ſtudioſis Latina lingua parit incredibilem; poſſum iſtis tribuere, quod uolunt, neceſſariam uulgo non eſſe, dum ipſi contra, quod ratio poſtulat, atque exigit, hoc mihi tribuant, amandam eſſe uehementer, atque expetendam. Sed hæc ad eam, quã legendo fruimur, uoluptatem pars attinet: nunc, quod eram alterum pollicitus, de utilitate uideamus. Omnes linguæ aliarũ admixtione linguarum, ſi moderata ſit, augentur; ſi nimia, corrumpuntur, atque intereunt. quod enim recipitur, id eſſe debet eiuſmodi, ut recipientis naturam ſua ui, ſuaq. magnitudine nõ exſuperet. itaque ſermo hic noſter Italicus multas Gallici ſermonis, multas Hiſpanici, quaſdam etiam

aliarum

aliarum nationum habet partes. cauſſam ſi quærimus: non alia, quàm earum gentium interuentus, & conſuetudo, fuit. quòd ſi Gallorum, aut Hiſpanorum immenſa multitudo, (exempli cauſſa dictum a me ſit: omen quidem inane eſſe uolo) ſed ſi earum nationum maior aliqua uis in Italiam irruperit, ac permanſerit: maior ſimul inducetur Gallici, aut Hiſpanici ſermonis uſus; & fortaſſe aduenticium illud uſque eò ualebit, ut hoc domeſticum uincat, ſuisq. ſedibus expellat. quod olim Romanæ linguæ contigit: quam, multarum ætatum ſpatio, multis maximarum rerum adiumentis auctam, atque confirmatam, diuerſis tamen populis Italiam occupantibus diuerſarum linguarum impetus oppreſsit. Cum igitur lingua linguã amplificet; noſtraq. hæc Italica, non multis abhinc ſæculis orta, nec admodum liberaliter præmiorum nutrimẽtis educata, non ita dum adoleuerit, ut ſuis contenta uiribus eſſe poſsit: ſtatuo ſic, atque concludo; acceſsionem ei fieri maiorem non poſſe, quàm ſi cum Latina coniungatur: non modo, quia nulla plenior, aut ornatior; uerum etiam, quia nulla ſimilior: ex quo ſequitur, ut ad coeundam cum ea ſocietatem nulla commodior. Eſt igitur litterarum Romanarum cum per ſe laudabilis

admo-

admodum, & iocunda tractatio, tum uero, ſi quidem hunc ipſum, quo nunc utimur, auctum exornatumq. ſermonem cupimus, magnopere neceſſaria. Atque hæc tu quoque uides Alfonſe ingenioſiſsime, tuumq. iudicium cum mea ſententia coniungis. itaque, cũ a prima pueritia ad eloquentiæ Romanæ cupiditatem incũbere cœpiſſes, poſtea te non ambitio, quæ ſæpe præclare iacta fundamenta uirtutis euertit, non commodum, non illa, bonis artibus inimica, uoluptas ab hoc ſtudio deduxit. ac ne nunc quidem langues; cum tamen omnia uideas ardere bello, armorumq. ſtrepitu aures tuæ quotidie perſonent; ſed contines te in tuis perennibus ſtudiis; animumq. tum aliis magno principe dignis uirtutibus, tum uero maxime excolis eloquentia, doctorem in eã, ducemq nactus, diuino quodam munere, uirum excellentem, Ioannem Paulum Flauium; qui te nouo quodam, planeque admirabili genere diſciplinæ, abductum a uulgi erroribus, per directam ſemitam ad eximium illud ueteris Romanæ linguæ decus facile perducet. quanquam me, non nunquam de ſtatu Latinæ linguæ cogitantem, miſeratio quædam acerbo cum dolore tangit: quòd ita futurum animo certiam, ut hæc, per tot iam ſæcula, a tot ingeniis,

geniis, tam diligenter culta, Latine ſcribendi ratio, quæ parentem noſtram Italiã nobilitauit, quæ tot in nos merita contulit, ætate demum noſtra, niſi remedium aliquod diuinitus extiterit, ſuam honeſtatem omnem neglecta prorſus in perpetuum amittat. quòd ſi rebus inclinatis, iam iamq. cadentibus opem ferre quiſquam poteſt; unus eſt auus tuus, Paulus IIII, Pontifex Max. cuius eſſe partes uidentur, ut ereptum nobis temporum dicam, an hominum iniuria opinionem artium uſum reſtituat. quem tu quoque finem ſpectas, ut audio, &, quia recte ſentientibus nunquam præmia defuerunt; ob eam cauſſam futurũ homines augurantur, ut eius dignitatis, quæ ſummæ proxima eſt, inſignia breui omnino conſequaris. quod cum euenerit; lætabor primum tua, deinde communium ſtudiorum cauſſa. qui enim tuos impetus ad laudem nunc uidemus, tuoſq. plane ſenſus intelligimus; an, ubi ad iſtam uoluntatem auctoritas atque opes acceſſerint, fore dubitemus, ut a te ipſo diſſentias. Præſtabis Alfonſe tu quidem alia præclara, te ipſo ſcilicet digna, tuaq. familia, in qua florere uides heroes permultos, gloria circumfluentes, uirtutis ĩ ſtudio defexos: maxime uero gratiã referes optime de te meritæ Latinæ

linguæ,

linguæ, eamq́. paullatim Italia edentem, & ad tranſalpinas nationes, magno noſtro de decore, migrantem, in ſuam ſedem domiciliumq́. reuocabis. cuius gloriæ cauſſa, ſi monendus es, monitorem ad te; ſin rogandus, ſupplicem uolui mittere commentarium hunc meũ in epiſtolas ad M. Brutum, & ad Q. fratrem: qui cum tibi ſtudia commendat eloquentiæ, in quibus ego per tot annos, utinam cum aliqua laude, magno certe cum labore uerſor, commendat ſimul, paullo tamen uerecundius, ſe ipſum, & uigilias meas: quarum fructus mihi erit uberrimus tum beneuolentiã, tum iudicium tuum. quæſiui omnino, idq́. mihi primum fuit, poſteritatis utilitatem; quod eſt propriũ familiæ noſtræ: ſed in te ipſum ſimul, cum huic operam commentario darem, ſpectaui. tu ſi probas ea, quæ litteris mandamus; ſi faues induſtriæ, optimeq́. te eſſe animatum erga mea ſtudia ſignificas: ego me, quæ ſumma ſunt, omnia confecutũ putabo.

ARGVMENTVM EPISTOLARVM M. TVLLII CICERONIS ad M. Iunium Brutum, Brutiq́. ad Ciceronem.

HVIVS libri epiſtolæ quia non ita ſunt obſcuræ, ut interpretationis lumen deſiderent, non hærebimus admodum in ſententiis: non nulla, ad hiſtoriam, aut ad eruditionē quæ pertineant; quæ, ut extra rem propoſitam fortaſſe uideantur, utilitatem tamen aliquam habebunt; perſequi & indagare conſilium eſt. Poſt interitum C. Cæſaris, M. Brutus, qui coniurationis in illum particeps, atque etiam auctor, princepsq́ue fuerat, Cretam prouinciam a ſenatu accepit adminiſtrandam; nec ita multo poſt, plebis concitatæ furorē extimeſcens, urbe ceſsit; redituq́; de ſperato, cum in Creta non multum neque ſibi, neque reip. præſidii putaret eſſe, intendit animum ad Macedoniam: quam ei Q. Hortenſius prætor, Hortenſii oratoris filius, facile tradidit. nam Cæſar de Parthica expeditione cogitans, & magiſtratus in triennium creauerat, & prouincias diuiſerat: ex quibus Ma

cedoniam regi a M. Bruto, abſoluta prætu ra, uoluerat. ad eum igitur Macedoniæ præfectum Cicero ſcribit. et ſunt etiam ad Ciceronem aliquot, unaq́. ſane præclara ad T. Pomponium Atticum, Bruti epiſtola. Ac ſciendum eſt, ſcriptos eſſe a Cicero ne, præter eos, qui nunc extant, multos præterea epiſtolarum libros, ad C. Cæſarem dictatorem, ad C. Cæſarem iuniorem, ad Panſam, ad Hirtium, ad hunc ipſum Brutum. itaque contenti non fuimus inſcriptione uulgata; neque, librum, tantum, ſed, librum primum epiſtolarum ad M. Brutum, inſcripſimus. ſic enim citari a Nonio animaduertimus; qui librum quoque octauum epiſtolarum ad eundem nominat.

PAVLI MANVTII commentarius in epiſtolas Ciceronis ad M. Brutum, Macedoniæ proconſulem.

EPISTOLA PRIMA.

M. Antonio,
P. Cornelio Dolabella, COS.

C ICERO Bruto] *Poteſt ambigi, patricius, an plebeius fuerit hic Brutus. patricium fuiſſe, Poſidonius philoſophus, eumq́; ſecutus Plutarchus contendit: Brutum enim eũ, qui reges eiecit, tres filios habuiſſe, duos, quos participes coniurationis in rēp. ultimo ſupplicio, patre cōſule ſpectante, affectos, hiſtoriæ narrant; tertium, unde Iunia gens propagata eſt; & a quo M. hic Brutus originem duxit. Contra, plebeium ut fuiſſe credamus, Dionyſii Halycarnaſſei facit auctoritas. nam, etſi Plutarchum, pro eo, ac debeo, plurimi facio: tamen Halycarnaſſeum, qui nititur argumentis, libentius, hac quidem in re, auctorem ſequor. Plutarchi eſt ſimplex & nuda narratio. nam illud neſcio quid, quod affert ex Poſidonio; ipſius Poſidonij ætate fuiſſe Romæ præſtantes ex ea gente uiros, quorum forma ad ſimilitudinem imaginis accederet illius Bruti, qui ciuitatem dominatu regio liberauit, ita plane nihil eſt, ut re-*

fellendum non exiſtimem. Noſter autem Cicero cũ in Philippicis orationibus, & in libro de claris oratoribus dixit idem, quod poſtea Poſidonius, & Plutarchus; potuit id Bruto gratificari; quem cum unice diligebat, tum ad ſtudium libertatis recuperandæ facilius impelli poſſe exiſtimabat, ſi ab illo Bruto, qui primus Romæ iugum ſeruitutis uirtute depulerat, progenitum oſtenderet. Dionyſii ratio hæc eſt; eaque, ut mihi uidetur, admodum firma. Si L. ille Brutus, qui libertatem Romæ conſtituit, uirilem ſtirpem reliquiſſet; eius poſteri patricij fuiſſent. quòd ſi patricij; conſulatum ſine dubio multi geſſiſſent. at per annos CC, *quod faſti declarant, conſul Romæ Iunius nemo fuit. nam, quòd Scæuas, & Bubulcos, qui Iunij fuerunt, conſules uideas,* CC, *ut dixi, poſt reges exactos annis; hoc potius docemur argumento, plebeios fuiſſe, quàm patricios: cum in conſulatu collegas habuerint de gente patricia; eo porro tempore conſules fuerint, cum eum magiſtratum duobus patricijs mandari lex Licinia uetaret. Præterea in eiuſdem Dionyſij hiſtoria tribunum pl. uideo Brutum quendam, plebeiæ partis defenſorem acerrimum; item alterum in oratione pro Quinctio; quos, ut opinor, de gente Iunia fuiſſe, nemo negabit; &, plebeios fuiſſe, ideo putandum eſt, quòd, tribunatum pl. plebeijs tantum hominibus deferri, leges iuberent. Accedit illud, quòd nec ædiles pl. de patricia gente creabantur. at Feſtus M. Iunium Brutum ædilem pl. nominat. Liuius*

ſane

ſane duos tantum nominat Bruti filios: in quos, con iurationis crimine conuictos, animaduerſum eſt. ſed uerbum addit nullum, unde, nullum præterea Bruti filium fuiſſe, poſſit intelligi. Apud Dionem eadem fere, quæ apud Liuium, leguntur: ut non fa cile, utrum ſenſerit, dijudicare liceat. itaque dubitatio ex Dionyſio, & Plutarcho, Poſidonioq́. tota naſcitur. quanquam ego quidem, cum argumen ta illa tria, quæ poſui, cum animo meo conſidero, unum, de nullo Iunio per CC *annos, poſt reges eie ctos, conſule; alterum, de Brutis, quos Dionyſius, & Cicero nominant, tribunis pl. tertium de ædile pl. apud Feſtum: non admodum eſſe uideo, cur dubitem. et ab eo Bruto, quem contra patres multa pro plebe geſſiſſe Dionyſius memorat, potuit M. Brutus, Seruiliæ filius, ceteriq́. Bruti eius ætatis ortum trahere: is porro ab aliquo L. Bruti patricij liberto. nam liberti ita familiæ nomen aſſumebant, ut patricij, ab homine patricio manumiſſi, tamen eſſe non poſſent.* Clodius] *cum ſit hic Clodius tri bunus pl. deſignatus; quo honore patriciam gentem leges excludebant; ex ijs Clodijs, qui Pulchri, aut ex ijs, qui Nerones cognominabantur, qui utrique patricij fuerunt, eſſe non potuit. fuit igitur ex Clodijs Marcellis. aut, ſi Pulchrum, uel Neronem ue lis eſſe, nec tamen patricium; dic, a Pulchrorum, aut Neronum liberto genus duxiſſe: cum, etſi liber tos a gente patricia leges remouerent, eorum tamen poſteris aditum ad magiſtratus darent.* Tribunus

pl.] *Non uidetur prætermittendum , quòd Plutarchus in libro τῶν προβλημάτων ſcriptum reliquit , tribunatum pl. magiſtratum non eſſe ; cum neque purpuram habeat ; neque lictoribus utatur ; neque ſella curuli ſedens ius dicat ; neque poteſtatem, creato dictatore, deponat, more omniũ magiſtratuum. Cicero tamen magiſtratum appellat in oratione pro T. Quinctio . Et, quod ait Plutarchus de purpura, id refellit idem Cicero pro Cluentio : qui, quo loco de L. Quinctij tribuni pl. intolerabili ſuperbia uerba facit , Vultum , inquit , atque amictum , atque illam uſque ad talos demiſſam purpuram recordemini .* Deſignatus] *deſignabantur Tribuni pl. comitijs tributis : quod inſtitutum eſt anno ab urbe condita* CCLXXXIII , *conſulibus T. Quinctio Capitolino, Ap. Claudio Sabino: cum ad id tempus comitijs curiatis deſignati eſſent . deſignabantur autem ante conſules, ut ex prima epiſtola ad Atticum ſatis dilucide patet : & ante eoſdem etiam magiſtratum inibant , nempe* IIII *id. Dec. quod ex Dionyſio, Liuioq. planum fit . nam quod in Pediani libris impreſſum eſt , tribunos pl. nonis Dec. magiſtratum inire ſolitos ; id mendoſum eſſe puto . nam , ut omittam Liuij teſtimonium , in quo momenti multum ſtatuo eſſe ; Dionyſius cum de quarto id . Dec. primo tribunatus pl. die mentionem facit, adiungit illud , μεχρὶ τοῦ νῦν, cum dicat, ſuis quoque temporibus idem ſeruari . eoq. magis adducor , ut ſuſpicer de mendo ; quòd , quem locum Ciceronis , qui eſt in li-*

libro ſecundo in Verrem, Pedianus ibi exponit; in eo Ciceronem de alio magiſtratu potius, quàm de tribunatu pl. locutum eſſe, facile perſpiciet, ſi quis animum paullo accuratius aduerterit. nam ſi de tribunatu plebis intellexiſſet, nunquam Sulpicium a Manlio, & Cornificio, quos proximis ſuperioribus uerbis tribunos pl. nominauerat, ſeparaſſet. nec uero de Sulpicio ullo niſi, patricio, memini me legiſſe. etiam illud addo. nonis Dec. quo die actum eſt in ſenatu de coniuratis, nõ fuiſſe M. Catonem tribunum pl. des. patet ex oratione pro Sextio. Hoc ſatis eſſe ad hunc locum uidetur: reliqua perſequemur in libro de magiſtratibus. Valde me amat.] *ſic in epiſtola ad Dolabellam: Tantum acceſſit ad amorem, ut mihi nunc denique amare uidear, antea dilexiſſe. Et ad Appium: Nihil eſt, quod beneuolentia, uel amore potius effici non poſſit.* A ſuis, uel per ſuos potius] *correctione uſus eſt, ut id ab inimicis Clodij non delatum modo, ſed fictum etiam & excogitatum ſignificaret. nam,* a ſuis, *officium continet deferendi:* per ſuos, *fictum ab ipſis, & ſtudioſe compoſitum oſtendit. Vel dic ſubaudiri, ſcriptum: quod uerbum omiſerit Cicero, quia delatum potius, quàm ſcriptum, ab inimicis Clodij uellet oſtendere. ut ſententia ſit hæc: ſcriptum a ſuis inimicis, uel per eos potius coram tecum eſſe actum. infra, paullo planius, Si quis, inquit, ſecus ad te de illo ſcripſit, aut ſi coram locutus eſt.* Occultas hominum uoluntates,

multiplicesque naturas] *eandem fere ſententiam tranſlatis uerbis exornat in epiſtola ad Quinctum fratrem: Multis ſimulationum inuolucris tegitur, & quaſi uelis quibuſdam obtenditur uniuſcuiusque natura. Et in oratione pro Marcello: Cum in animis hominum tantæ latebræ ſint, tanti receſſus.* Teſtimonium] *teſtes enim dumtaxat ea de re, qua de agitur, teſtimonium dicunt: cetera tacent. item ego, cum indicia multa ad animum Clodij probandum poſſim colligere, omittam: de ipſa tantum re, cuius cauſa hanc epiſtolam ſcripſi, hoc dicam, Clodium de te amiciſſime & loqui, & ſentire.* Auctus Antonii beneficio eſt.] *cauſa, cur Antonium Clodius uellet ſaluum. quia tamen beneficium illud a Bruto ſimul acceperat; utrunque, ſi fieri poſſet, ſal uum uoluiſſet: quia non poterat, Brutum malebat.* A te eſt:] *quia tu ſimul cum Antonio benefi cium illud in Clodium contuliſti. quod autem beneficium hoc fuit? forſitan ipſe tribunatus: quem, Antonio conſule, et Bruto prætore ſuffragantibus, obtinere facile potuit.* Intelligit] *qui Antonium de regno, uos de libertate cogitantes uidet.* Qualis et prudentisſimus,] *qualis debet eſſe is, qui & prudentiſſimus, & idem optima fortuna ſit. bonos enim ciues diligit, malos odit, qui pru dens eſt: qui uero optima fortuna, mutationem non quærit: ſicuti contra, qui fortuna ſunt deteriore, uetera odere, noua exoptant, ut ait Salluſtius in Catilina.*

Catilina. ergo, cum Clodius Antonium ſaluis nobis uelit ſaluum; nos tamen mauult; quia diſtinguit honeſtum a turpi, propter ſummam prudentiam; & ſtabilem remp. cupit, propter optimam fortunam.

EPISTOLA II.

C. Vibio Panſa, A. Hirtio. COS.

QVANQVAM *nec ita difficiles hæ ſunt quinque ſequentes epiſtolæ, ut interpretationem admodum deſiderent; & Carolus Sigonius, uir doctiſſimus, tum ad eas emendandas, tum etiam ad explanandas induſtriæ plurimum contulit: quædam tamen attingemus, ne fruſtra interpretis officium ſuſcepiſſe uideamur.* Diſcrimen] *obſidente M. Antonio D. Brutum Mutinæ incluſum: qua de re in epiſtola ad Caſſium, lib.* XII. *fam. & in omni fere hiſtoria.* Triſtes] *quia, rerum inopia, quibus uita ſuſtentatur, uix iam uideretur obſidionem ferre poſſe.* Ducibusq́.] *duobus conſulibus, Panſa, & Hirtio, et Octauiano: a quibus acie mox uictus eſt Antonius.* Suſpecta] *ob languorem. nam & Q. Cicero ſic ad Marcum fratrem de Hirtio, & Panſa ſcripſit, cum adhuc deſignati eſſent. Quos ego penitus noui libidinum, et languoris effeminatiſſimi animi plenos. qui niſi a gubernaculis receſſerint, maximum*

ab

ab uniuerſo naufragio periculum eſt. An poſt decernatur, ſuſcipiatur, agatur.] *uitioſa compoſitio. eſt enim integer uerſus hexameter: quod ipſe uitandum in Oratore ſuo monuit. idem peccauit ep. 5. in eo loco, De te etiam dixi tum, quæ dicenda putaui. qui eſt ibi quoque integer hexameter.* Is] *uir ſummis perfunctus honoribus.* Senatus] *qui Ciceronem ſæpe decretis honorificentiſſimis ornauit.* Populiq.] *in ſummo dignitatis gradu ſe Cicero dicit populi iudicio collocatum, quia populi ſuffragijs honores omnes conſecutus erat.* Sola] *quia ſunt in poteſtate noſtra: non enim ab omnibus prudentia poſtulatur, quam præſtare multi, naturæ uitio, non poſſunt.* Ego autem] *non modo fidem, uigilantiam, patriæ caritatem, ſed etiam prudentiam præſtandam eſſe puto.* Cum mihi tantum ſumpſerim.] *cum ad remp. adminiſtrandam me contulerim. Si quis enim quid ſuſcipit, nec ſuſtinet, reprehenſione uacat.* In aciem eſſe,] *uel, In aciem, dixit, ut motum animi ſui declararet, quaſi, In aciem ſpectare: uel antiquo more locutus eſt, in aciem, pro, in acie: ut in oratione pro lege Manlia: Cum noſtros portus in prædonum fuiſſe poteſtatem ſciatis. & Plautus in Amphitr. Mihi in mentem non fuit. quæ notauit Gellius lib. 1. cap. 7. In aciem igitur, in pugnam, quæ inter Antonium duceſq. reip. breui futura uidebatur.* Neque reſpectum ullum quærere,] *neque quoquam reſpicere.* Conuerterit] *niſi aliquid*

quid exiſtat eiuſmodi, quò, propter utilitatem reip. animum meum reſpicere oporteat. Te, Caſſiumq́.] *qui, Cæſare interfecto, Italia exceſſerant, copiasq́. pro reip. partibus comparabant. C. Caſſium cum M. Bruto, uxoris ſuæ fratre, item D. Bruto, et alijs, C. Cæſari manus attuliſſe, nemo neſcit.* Bene res geſta] *ad Mutinam.* Melio rem remp. eſſe faciendam,] *ſic ad Caſſium, ep. x. lib. 12. Te in Italiam uenire cum exercitu: ut, ſi hæc ex ſententia confecta eſſent, conſilio, atque auctoritate tua, ſin quid forte titubatum eſſet, ut fit in bello, exercitu tuo niteremur.* Si quid offenſum ſit,] *ſi aduerſi quid euenerit: quod dixit ep. 6. ad Caſſium, lib. XII.*

EPISTOLA III.

Iiſdem conſulibus.

PLANCI] *L. Munatij Planci, ad quem ſcripſit Cicero lib. x. fam.* Egregium,] *ut litteris oſtendebat: nam poſtea defecit ad Antonium.* Legiones,] *ueteranas tres, tironum unam. ep. XXIV. lib. x. fam.* Auxilia,] *Gallorum.* Copias,] *quidquid habet copiarum: ſic ep. 6. Exercitum, copias, legiones.* Lepidi] *M. Aemilij Lepidi: de quo Velleius hæc lib. 2. Lepidus Pontifex Max. in locum Cæſaris furto creatus, decreta ſibi Hiſpania, adhuc in Gallia morabatur.*

tur. Tui neceſſarii,] *M. Bruti ſororem in matrimonio habebat*. Secundum fratrem,] *poſt fratrem. ſic ad Atticum: Secundum te nihil mihi eſt ſolitudine amicius. Lepidi frater fuit L. Paullus, qui conſulatum cum C. Marcello geſſerat. mox a fratre ad necem traditus, ſocietate a triumuiris perdendæ reip. facta. Plutarchus in Antonio*. Affines] *te, & C. Caſſium. Bruti enim ſorores duæ altera Lepido, altera Caſſio nupſerat*. Leuitatem, & inconſtantiam,] *prodita rep. ad Antonium deſciuerat. quod factum excuſare ipſe conatur ep. ultima lib.* x. *fam. Eius uidelicet ingenium probe nouerat D. Brutus, qui eum appellauit hominem uentoſiſſimum, ep. 9. lib.* xI. *fam.* Expediendo,] *obſidione liberando*. Seruilio] *qui conſul fuerat cum C. Cæſare*. Nobilem] *geſtis honoribus*. Neminem liberum duceret.] *omnes, tanquam ſeruos, contemneret*. In Planci cauſſa] *hac de re in ep.* 12. *lib.* x. *fam.* A Lentulo noſtro,] *is eſt, cuius epiſtolæ duæ ſunt lib.* xII. *fam. poſt hoc tempus conſcriptæ*. De legionibus, de Syria,] *Caſſius & legiones comparauerat, & Syriam ad reip. partes traduxerat*. Cecidit] *fracto animo, utpote qui Antonio faueret*. Aſſenſum eſſe mihi] *de Planco ornando, quia ſcripſerat ad ſenatum, ſe, & exercitum ſuum præſto ad omnia pro libertate reip. futurum. ep.* 8. *et* 12. *lib.* x. *fam.* Sed quo] *mutilus locus*.

EPISTOLA IV.

Iiſdem conſulibus.

NOSTRARVM rerum,] *quas ipſe, et Caſſius geſſerát, traductis ad ſe magnis copijs, capto etiam C. Antonio, Marci fratre. Plutarchus, Appianus, Dio.* De Morte Trebonii.] *poſt nuntios de morte Trebonij, quem Dolabella Smyrnæ occiderat, eiusq. prouinciam occuparat.* Conſilium tuum] *dimittendus ne ſit an retinendus C. Antonius: de quo etiam paullo poſt ſubiungit hæc: ſi ſcirem, quid tibi placeret: ſine ſolicitudine eſſem. tum a Bruto captum, et Plutarcho, alijsq. conſtat.* Scelere] *Dolabellæ.* Ciuem optimum] *C. Trebonium.* Prouinciæ] *Aſiæ, quam ſenatus Trebonio adminiſtrandam dederat. ep. 16. lib.* XII. Neque minus turpe,] *hoc uidetur dicere: non minus turpe erit, Aſiam ſero a nobis recuperari, quàm turpe fuit eam amitti.* Antonius] *Caius, Marci frater, qui anno ſuperiore prætor fuerat.* Adhuc] *apparet, de eo iam antea Brutum ad Ciceronem ſcripſiſſe.* Precibus,] *cum oraret Antonius Brutum, ut ſe dimitteret.* Ne illum aliquorum furor excipiat] *ne illum, alienatum a me dilationibus meis, ducem ſibi libenter arripiant male de rep. ſentientes: quorum furori aptam occaſionem dare nollem.*

lem. Aeſtuo] *inopia conſilij laboro; uſitatus loquendi modus.* A Murco, & a Marcio,] *Caſſius ipſe in epiſtola ad Ciceronem, quæ lib.* XII. *fam. legitur, Murcum, Criſpum, Baſſum, Allienum nominat, a quibus traditas ſibi legiones dicit. Marcij mentionem nullam facit.* Tertiam] *Caſſii uxorem; quam cum matre Seruilia a C. Cæſare ſtupratam Suetonius, & alij tradiderunt.* Ederent] *diuulgarent.* Hoc] *Syriacas legiones ad Caſſium iuiſſe.* Kalendis Ian.] *Philippica* v. *ſignificatur.* De litteris meis,] *Philippica* x. Animi] *quia cauſſam reip. acriter, & libere defendas.* Libellis] *liber interdum pro oratione accipitur, ut hic, alibi quoque.* Iam concedo,] *quaſi antea non conceſſiſſet: quòd arrogantia quædam uideretur, eodem nomine eas orationes appellare, quo ſuas in Philippum Demoſthenes appellauerat.* Aduerſus Panſam] *conſulem: qui diſcedere ex Italia milites nolebat, quo maiores ipſe copias, cum Antonio, Mutinam obſidente, pugnaturus, haberet poſſet. epiſtola ſequenti.* Actione in ſenatu:] *hoc opponitur ad id, quod proxime dixit, ſecreto conſilio. nam, agere in ſenatu, eſt palam agere.* Reliquorum.] *hic aliquid deſideratur: quod quale fuerit, diuinare non licet. hoc tantum dicam, cum hac ſententia non uideri ſatis congruere quæ ſubſequuntur, Hoc magis doleo &c. ſed illud aptius coniungi poſſe, Vetus Antiſtius me tamen pecunia ſubleuauit. totum autem illud, Hoc*

ma-

magis doleo, &c. inferius collocandum, abſoluta iam pecuniæ mentione. Vetus] *cognomen eſt, non prænomen, Antiſtij. nam & cognomina interdum præponuntur, ut, Criſpus Salluſtius, Paullus Aemilius, Gallus Caninius.* Pecunia] *uicies HS Bruto dedit. ep. 15. & Plutarchus in Bruto.* Mihi ſe probat] *coniunxerat ſe Ciceronis filius cum Bruto. Plutarchus.* Animi magnitudine,] *ab hoc Cicerone uictum prælio C. Antonium, ait Plutarchus.* Non fore illi abutendum gloria tua,] *non neceſſe futurum, ut quo poſſit ad paternos honores peruenire, tua gloria potius, quàm ſua uirtute nitatur.*

EPISTOLA V.

Iiſdem conſulibus.

SCAPTIO] *duos Scaptios, Bruti familiares, nominat Cicero in ep. 1. & 3. lib. VI. ad Att.* Exaraui] *exarare, eſt raptim ſcribere.* Lætor,] *quòd Syriam, & Syriacas habeat legiones.* Iraſcente Panſa,] *de hoc in epiſtola 7. lib. XII. fam.* Sine noſtro S. C.] *ſic ad Caſſium, in ep. 7. lib. XII. fam. Promiſi, & prope confirmaui, te non exſpectaſſe, nec exſpectaturum decreta noſtra, ſed te ipſum tuo more remp. defenſurum.* De te etiam dixi tum, quæ dicenda putaui.] *integer*

teger exameter, ut ep.2. quod ibi notauimus. Hæc ad te oratio perferetur] *Philippica* IX. De Antonio] *de Caio. epiſtola ſuperiore.* Bruti] *Decimi.* Exitum] *utrum, uicto Antonio, ſeruetur Brutus; an aduerſi quid eueniat.* Facultates,] *rationes pecuniæ colligendæ.* Decernuntur,] *decernebatur de utroque conſule aduerſus Antonium mittendo, ut D. Brutus obſidione liberaretur.* Nullas copias nimis magnas] *quia cum firmiſſimo, & maximo Antonij exercitu confligendum erat.* Ne te quidem] *quòd ne te quidem, non modo Antonium, nimis firmum eſſe uelit.* Etiam nunc partes appellantur,] *Cæſare interfecto, cauſſam tamen eius contra libertatem tuebantur multi.* Neque, ſi poſſet, non diuulgandum potius,] *&, ſi poſſet, diuulgandum potius.*

EPISTOLA VI.

ANTONII] *C. Antonij, qui erat in Bruti poteſtate.* Nemini concedo:] *in te amando.* Eadem omnes] *ſcribere.* Quæ tua,] *defendendam libertatem æque ſenſimus, ego fortaſſe paullo ſeuerius.* Sed regno] *ad Caſſium, ep. 1. lib. XII. fam. Non regno, ſed rege liberati uidemur. interfecto enim rege, regios omnes nutus tuemur. tabulæ figuntur: immunitates dantur: pecuniæ maximæ deſcribuntur: exſu-* les

les reducuntur: s. c. *falſa referuntur*. Magno dolore] *ob ea, quæ conſul fecit Antonius*. Magno periculo] *ob Mutinæ obſidionem. quaſi potiretur Antonius, ad urbem ſe cum omnibus copijs hoſtili animo referret.* Recenti illo tempore,] *ſtatim poſt Cæſaris necem*. Ad pacem] *conferebas, ideo, neminem præterea necandum, cenſebas*. Ad libertatem,] *cum agenda omnia dice rem, ut, rege ſublato, etiam regno liberaremur: itaque Antonium, quique cum eo contra libertatem ſentirent, armis eſſe perſequendos*. Quæ ſine pace nulla eſt:] *itaque, quod ad ſtudium pacis attinet, minime a te diſſentiebam: ſed tu pacem ſine armis effici poſſe ſperabas, ego ſecus*. Arma poſcentium:] *fortium, & bonorum ciuium*. Reſtinximus.] *non hoc de ſe ipſo dicit, qui pacem ſine armis effici non poſſe duxerat, ſed de ijs, qui Bruti ſententiam ſecuti, impetum pugnare cupientium repreſſerant*. Itaque] *culpam notat eorum, qui ſtudio pacis in ſummum diſcrimen remp. adduxerant*. Cæſari Octauiano] *qui niſi fuiſſet, Antonij reditus a Brundiſio, unde ſe cum Macedonicis legionibus referebat, peſtis patriæ fuiſſet. ep. 25. lib.* XII. *fam. & Philippica* III. V. VI. XIII. XIV. *ad Att. ep. 7. lib.* XVI. *& hic ep. 7. & in hiſtorijs*. Illam mentem] *ut Antonium ab urbe auerteret*. Res a te geſta] *cum tyrannum occidiſti*. Repellit omnes reprehenſiones;] *eſt enim tanta, ut nihil nobis a te poſtea prætermiſ-*

ſum, liceat reprehendere. Nuper] *quod antea non feceras: qui conſeruari Antonium uolueras.* Vultus Seuero,] *antea leniter agebas: nuper autem conſilio mutato, ſeuerum uultum oſtendere cœpiſti.* Antonii] *C. Antonij.* Exitum optabilem.] *cum ſe Bruto omnes, plane C. Antonij copiæ cum ipſo duce dedidiſſent.* Ciceronis mei,] *pugnaſſe Ciceronis filium cum C. Antonio, & uiciſſe, Plutarchus narrat.* Referri] *ad ſenatum. a quo autem referri, cum abeſſent ambo conſules, ad D. Brutum obſidione liberandum profecti? a prætore urbano, qui, abſentibus conſulibus, conſulare munus more maiorum ſuſtinebat: ut ep. 12. lib. x. fam.* Tempus turbulentiſsimum] *cum inter Antonium, & duces reip. pugna exſpectaretur, D. Bruto uix iam Mutinæ ſuſtinente.* Honos] *ſupplicationes ſignificari conſtat.* Iuſtus,] *quia rem ſupplicationibus dignam geſſiſſes.* Diis immortalibus] *quorũ ad templa, gratias acturus pro re bene geſta, ſupplex populus accedebat. ep. 18. l. x 1. Tuo, inquit, nomine gratulationẽ ad omnia deorum templa fecimus.* Ecce tibi] *tibi, ornatus gratia, poſuit, ut alibi ſæpe. Sic, At tibi, dixit, ep. 2. lib. 9. fam.* Seruilio] *M. Seruilio, de quo ep. 7. lib. x 11. fam.* Cornuto] *prætori urbano, de quo ep. 12. lib. x. fam.* Magna admiratio,] *nam ſi proconſul C. Antonius, cur aduerſus eum pugnauit Brutus? ſin recte Brutus; cur proconſul Antonius uocetur?*

Do-

Dolabella imperator:] *qui Trebonium occiderat. nec enim, qui remp. oppugnant, ullo honore digni ſunt.* Antonium] *eundem Caium ſignificat.* Dignitatis tuæ] *quia, ſi proconſul eſt Antonius; tantum abeſt, ut laudandus ſis, ut etiam reprehendendus, quòd contra proconſulem arma ceperis.* Increbuiſſet] *de inſcriptione illa, Antonius proconſul.* Offendiſſet;] *quia litteras C. Antonij cum illa inſcriptione attuliſſet.* Multa] *dixi, cur illa mihi non probaretur inſcriptio.* Sextius] *P. Sextius, pro quo extat Ciceronis oratio.* Cauſſæ] *cauſſam appellat id, quod agitur, ut alibi quoque.* Suum filium,] *qui erat in caſtris Bruti.* Labeo] *Seguliæ gentis cognomen.* Cogere] *exprimere, obtinere.* Probabat.] *quod alibi dicit, fidem facere, pro, perſuadere.* Cui parcimus?] *Bruti conſilium reprehendit, qui C. Antonio parcendum putabat.* Nam quid intereſt] *æque hoſtes reip. ſunt tres Antonij fratres, Marcus, Caius, Lucius, ut Dolabella, quem bello perſequendum ſtatuimus.* Duri fuimus] *cum eum, tanquam hoſtem, armis perſequendum decreuimus.* Res ipſa] *quia tum a Dolabella, tum a tribus Antonijs imminere ſummum reip. periculum omnes uidebant.* Auctoritate] *auctoritas eſt opinio quædam ſapientiæ, atque uirtutis, ætate, rebus geſtis, honoribusq. parta.* Defendam] *amicitiæ cauſſa.* Non relinquam meam.] *quia meliorem puto.* Diſſolutum] *nimiam clementiam,*

mentiam, reip. periculoſum, cui dixit iam non eſſe locum his rebus, & his temporibus. Induces] *C. Antonium, qui uenerat in Bruti poteſtatem, ſignificat.* Vehemens] *acrior. laudat moderationem, ſed ita, ne ducibus parcatur: ut moderatio ſit, quod ad milites tantum, qui ſe dediderant, pertinet quibus ignoſcendum cenſet. nam ducibus, qui nefarium bellum comparauerint, parcendum negat.* Imitationem tui.] *ſic ad Lentulum, ep. 7. lib. 1. fam. Lentulum noſtrum in primis imitatione tui fac erudias. nulla enim erit hac præſtantior diſciplina.* Maximeq. mirabiles.] *litteræ mirabiles, mihi quidem nó ualde ſatisfacit, nec uſitatum puto. quòd ſi, Litteræ plenæ rerum nouarú, maximeq. mirabilium, legas; tum uero non loquendi modo genus, uerum ipſa quoque ſententia mirifice ſatiſfaciet. Ac uideo ita ſcriptum eſſe in libro Pauli Magnuli: quo in libro ſolebat ille (quod ex ipſo, cum uiueret, audierim) miniatulis litteris ea notare, quæ in antiquis exemplaribus, contra quàm eſſet in impreſſis, animaduerterat.* Dolabellam] *P. Cornelius Dolabella, Ciceronis antea gener, cum aliquandiu bonum ciuem ſimulaſſet, ut etiam columnam illam, Cæſari erectam, euerteret; ad extremum, corruptus ab Antonio, reip. cauſſam deſeruit; &, Syriæ adminiſtratione a populo accepta, uictus a Caſſio, & Laodiceæ oppreſſus, ſeruo ſuo ceruicem feriendam præbuit. Hæc ex hiſtoria: quæ auctoritatibus ſingula confirmare, putidum uidetur.*

Vnum

Vnum addam, patricius fuerit, an plebeius, in dubium uocari poſſe. uerum dubitationem prorſus omnem tollit Dio; qui, tranſiſſe illum ad plebem, lib. 42. tradit. Suſpicari fortaſſe aliquis poſſet, Dolabellam ex Cornelio Liuium eſſe factum, mutato gentis nomine Liuiæ teſtamento; qua de re in epiſtola ad Atticum 8. *lib.* 7. *ideoq., cum Liuij eſſent plebeij, tribunum pl. fieri potuiſſe. ſed inuenio illum Cornelium, non Liuium, aliquot annis poſt epiſtolam illam a Cicerone de Liuiæ teſtamento ſcriptam. nam epiſt.* 36. *lib.* XIII. *P. Cornelium uocari dicit eum, qui Dolabellæ beneficio ciuitate a Cæſare, uicto iam Pompeio, donatus erat. & Dio eo, quo diximus, loco, P. Cornelium Dolabellam, neque prænomine, neque nomine, neque cognomine immutato, tribunum pl. appellat. ut fortaſſe a Cornelio aliquo ſit adoptatus.* Ex Aſia fugere] *ex Aſia cedentem Dolabellam, & in urbem Laodiceam receptum, C. Caſſius, cui Dolabellæ oppugnandi curam ſenatus mandauerat, cum* XII. *legionibus obſedit. Appianus.* Cum tu eò] *Dictum paullo durius uideri poteſt: cum neque Cicero ipſe eodem modo locutus alibi ſit, neque quiſquam, quod ſciam, de ijs, qui optime latine ſcripſiſſe exiſtimantur. at ſi, Eò haberes, ita accipias, quaſi, prope eum locum haberes; ferri fortaſſe poſſet: ut genus loquendi, quale illud, ſit, cum dicebant, eſſe ad urbem, hoc eſt eſſe prope urbem.* Apollonia, Dyrrhachioq.] *ubi ſuas copias eo conſilio Brutus continuerat, ut, ſi forte*

Antonius ad Mutinam exercitum reip. fugaſſet, quàprimum eas in Italiam ad tuendam remp. poſſet traijcere. Antonii] *Marci; quem D. Brutus Mutina, ubi ab eo per aliquot mẽſes obſeſſus fuerat, erumpens, & cum eo Panſa, & Hirtius conſules, adhibito Octauiano, acie fuderunt.* Populi Romani uictoria] *ciuis enim loco Antonius non erat, hoſtis iam a ſenatu iudicatus.* Sceleratiſsimo hoſti] *Dolabellam quoque ſenatus in hoſtium numerum retulerat. itaque cum dixerit, hoſti, uere dixit: cum, ſceleratiſſimo, depromſit maledictum ex ipſius peſſime factis, ac præcipue ex C. Trebonij cæde; quem Smyrnæ, noctu ſubito aduentu oppreſſum, occiderat. infra quoque ſcelus ei attribuit, cum ait: Vt ſceleris pœnas perſoluat.* Ludibrio] *qui ſe putaret cum quinque legionibus, populi Romani imperium turbare poſſe.* Tua dignitate,] *dignitas eſt in ijs, qui uel ſummos magiſtratus adminiſtrarunt, uel maximas res pro patria geſſerunt. primum illud, ut opinor, Cicero non ſpectauit, cum dixit, dignitas: quos enim magiſtratus Brutus geſſerat? præturam ille quidem, ſed & a Cæſare datã, nec tamẽ omnem in ciuitate. nam poſt idus Martias, paucis interiectis diebus, metu Antonij, plebiſq. ab eo concitatæ, urbe exceſſit: ut per nouem menſes integros minime præturam in urbe exercuerit. alterum igitur, de meritis in remp. ſignificaſſe potius uidetur, cum eius, qui ciues ſuos a tyrannide uindicaſſet, dignitas poſtularet, ut idem hoſtem populi*

puli Romani bello peteret. De Antoniis] *illam ſeditionem concitauit C. Antonius Marci frater, cum eſſet in poteſtate Bruti. itaque expono, De Antonijs, de partibus Antonianorum fratrum ſubleuandis. Quod autem infert, Magis mihi probatur militum ſeueritas, quàm tua; ſignificat id, quod a Dione ſcriptum legimus; cum milites ipſi, qui ſeditionem fecerant, ut delictum ſuum quodam modo corrigerent, ſeditionis auctores occiderunt, quæſtoremq. etiam & legatos C. Antonij ad necem depoſcerunt: quos Brutus, clementiam magis, quàm ad ſeueritatem, propenſus, nauibus impoſitos, quaſi mox mari demerſurus, male de ſe meritos tamen ſeruauit: ipſiq. etiam Antonio, cuius opera bis iam conflata ſeditio erat, iterum pepercit. Miror autem quid ſibi uoluerint, qui hoc loco pro Antonijs Catonios, & nullo ſenſu, & contra ueterum librorum fidem, repoſuerunt.* Beneuolentiam exercitus,] *Credo, cum auctores ſeditionis occiderunt, quo beneuolentiam erga Brutum declararent.* Prouidiſſe] *operam dediſſe, & a ſenatu impetraſſe, ut decreta noſtra ne exſpectares, ipſe ad arbitrium tuũ, uti res poſcere uideretur, bellum adminiſtrares.*
Vt nunc iudico,] *quia uideo, ex ijs rebus, quas geres, multum acceſſurum ad dignitatem tuam, tunc id eſſe e rep. intelligebam, nunc e tua etiam dignitate iudico futurum; cum ita te & copijs inſtructum, & animo paratum uideam, ut et remp. in libertatem uindicare, & te ipſum laudibus illuſtrare*

 poſſis.

poſſis. Maximo otio] *ita ueteres libri, ſine dubio mendoſe. quid enim elicitur ſententiæ? ego mallem, Maximo animo, non omnino procul a uetere ſcriptura. nam ſi, animo, tribus dumtaxat litteris, linea ſuperimpoſita, ſcribas, ſic, aīo; neque contra conſuetudinem facias, & facilem fuiſſe ex, aīo, in, ocio, mutationem, facile perſpicias.* Antonios,] *tres fratres, Marcum, Caium, Lucium: qui ut hoſtes a ſenatu iudicarentur, maxime Ciceronis opera eſt perfectum.* Neque clementiæ tuæ concedo.] *neque concedo, clementior ut ipſe ſis, quàm ego ſum.* Inanem ſpeciem] *eſt enim clementia ſpecie quidem præclara, ſed re ipſa non nunquam pernicioſa. qui enim ita ſunt perditi, ut ne beneficio quidem affecti prauitatem mentis exſuere poſſint, præſtat eos tollere, quàm ſeruare. Brutus tamen, cum C. Antonio de concitata ſeditione peperciſſet, iterum ei, in eiuſdem culpæ crimine deprehenſo, ueniam tribuit.* Mihi quidem &c.] *quod in epiſtola ad Atticum græce dixit, βεβίωται; hic latine, Plautinis uerbis, acta ætas eſt. & inter illum locum, & hunc aliquantum eſt in ſententia ſimilitudinis. ibi enim, Mihi quidem βεβίωται; uiderint iuuenes: hic,*

,, *Mihi quidem ætas acta ferme eſt; tua iſtuc refert maxime.*

emendandi autem ſunt, qui typis impreſſi circumferuntur, Plautini libri. nam, ut in iis nunc omnibus legitur,

Mihi

Mihi quidē ætas acta eſt; tua iſtuc refert maxime; uerſus neque iambicus eſſe, neque trochaicus poteſt. itaque dictio, ferme, illuc eſt ex hoc Ciceronis loco transferenda. Senatus ducem] *ſe ipſum deſignat: cuius fuit in ſenatu ſingularis auctoritas.* Ex oraculo] *uere. nam, ut Cicero futurum prouidit, ita cecidit. in quo ſingularem illius prudentiam licet agnoſcere. Cauſſæ autem, in quas intuens mouebatur, ut aſſiduis, & in eam ſententiam accuratiſſime ſcriptis litteris Brutum in Italiam accerſeret, huiuſmodi ferme erant. Imminebat M. Antonius libertati, pecunijs, quas de templo Opis abſtulerat, & legionibus, quas e Macedonia in Italiā euocauerat, inſtructus. præſidium reip. in quattuor maxime hominibus erat, in D. Bruto, qui Galliam ciſalpinam, a ſenatu datam, adminiſtrabat; in adoleſcente Octauiano, qui priuato conſilio exercitum comparauerat; in conſulibus, Panſa, & Hirtio, qui, delectu acerrime habito, eas collegerant copias, quæ ad impetus Antonij reprimendos ſufficere uiderentur. Quid igitur erat, cur Brutum Cicero, quaſi publicæ cauſſæ diffidens, tam ſæpe, tamq. uehementer, ut in Italiam ueniret, hortaretur? Primum incertos belli caſus, Martemq. communem extimeſcebat: itaque, ſi quid accideret, adeſſe Brutum, quò ciuitas, perditis rebus, tanquam ad arcem, confugeret, exoptabat. deinde non admodum erat, cur ab ipſis ducibus confideret. D. Brutus bene ille quidem de rep. ſentiebat; nec erat quidquam de illius uoluntate dubitandum*

tandum: ſed eius exercitus etſi numero ampliſſimus, firmitate tamen erat exiguus; quippe qui magnam partem ex tironibus conſtaret. tres reliqui ſuſpecti eſſe poterant; Octauius, quòd eſſet a C. Cæſare adoptatus, quòdq. ueteranis fere Cæſaris militibus uteretur; Panſa & Hirtius, quòd Cæſarianas partes ciuili bello ſemper fouiſſent, & a Cæſare magnis beneficijs ornati, percuſſores illius, Brutum & Caſſium, libertatis auctores, nequaquam amare poſſent. atque hanc animi uoluntatem Panſa, diuturna ſimulatione obtectam, aperuit ultimo uitæ die; cum ex illis uulneribus iam iamq. moriens, quæ aduerſus Antonium pugnans accepiſſe pro rep. ac libertate uidebatur, Octauium, lectulo aſſiſtentem, multis uerbis eſt cohortatus, ut, quoniam, quidquid reſp. uirium habuerat, totum id ad ipſum unum, profligato Antonio, conſulibus interfectis, infirmo D. Bruti exercitu, belli fortuna contuliſſet, occaſione uteretur, & de patris ulciſcenda nece, conſilium ſuſciperet. Siue igitur Antonius uiciſſet, præcauendum erat, ne uacuam ac deſtitutam in remp. uictor irrueret: quod malum Bruti præſentis exercitus arcere poterat: ſiue, ut uinceretur, caſus tuliſſet; id ipſum plane, quod euenit, Cicero metuebat; ne non ſatis in ijs eſſet conſtantiæ, ac fidei, quibus ipſa ſe reſp. neceſſitate coacta commiſerat. Vere igitur dixit, Hæc ex oraculo Apollinis Pythij edita tibi puta. aduentum enim ſuum in Italiam Brutus ita diſtulit, ut ſpatium Antonio & Octauio dederit coeundæ in publicam perniciem ſocietatis.

EPISTOLA VII.

Panſa conſule, Hirtio interfecto.

GESTA ſunt.] *ad Mutinam; cum duo conſules, Panſa & Hirtius, & pro prætore Cæſar Octauianus cum Antonio pugnarunt.* Sæpe ſcripſi] *fortaſſe, quod eorum uoluntatem ſuſpectam haberet M. Brutus; qui eos C. Cæſaris, olim contra remp. pugnantis, in præſidijs fuiſſe meminiſſet.* Indoles uirtutis.] *uirtutem enim uiris attribuimus, indolem pueris, & adoleſcentibus. & quanquam Octauianus e pueris iam exceſſiſſet, cum annum ætatis, ut Velleius lib. II. & Tacitus lib. XXII. ſcripſerunt, undeuiceſimum tunc ageret; tamen ad earum rerum, quas contra Antonium pro rep. geſſerat, maiorem admirationem ſæpe puerum Cicero appellat, ut in epiſtola ad Cornificium: Puer egregius præſidium ſibi primum, & nobis, deinde ſummæ reip. comparauit. Et in alia ad D. Brutum: Ne adoleſcentem, uel puerum potius Cæſarem iudices temere feciſſe. & Philippica IV. Laudo, laudo uos Quirites, cum gratiſſimis animis proſequimini nomen clariſſimi adoleſcentis, uel pueri potius.* Honoribus] *non præſentibus: magiſtratum enim nullum adhuc gerebat, tantum erat pro prætore: ſed ijs, quos, uideo fore, ut optime de rep. meritus aſſequatur.*

Gra-

Gratia] *quia nihil extraordinarium in libera ciuitate ſperare quiſquam poteſt, niſi gratia ualeat. recte igitur honores, & gratiam coniunxit: quòd utrunque animos facere poteſt male cogitanti.* Gratia,] *ex amicitijs propinquitatibus, clientelis Cæſaris mortui collecta.* Perſuaſum eſt] *hoc illi perſuaſum non eſſe, magis e rep. fuiſſet. hæc enim illum ad immoderatam potentiæ cupiditatem extulit opinio.* Antonium] *cum Macedonicis legionibus Brundiſio redeuntem. fam. l. 12. ep. 25. & ad Att. ep. 7. l. 16. & Phil.* III. IV. V. XIII. & XIV. Ante hanc rem pulcherrimam] *ante prælium Mutinenſe.* Effundebat: *cum ad te in Macedoniam traijcere decreuiſſet, ſi Antonius pugna uiciſſet. Idem ſcribit ad C. Caßium his uerbis. Brutus Mutinæ uix iam ſuſtinebat: qui ſi conſeruatus erit; uicimus: ſin; quod dij omen auertant; omnis omnium curſus eſt ad uos.* Ad XII. kal. Maii:] *quo die de profligatis Antonij copijs nuntium accepit.* In Capitolium] *ut Ioui Opt. Max. propter uictoriam gratias agerem.* In roſtris collocatus] *ut inde Panſæ litteras de uictoria recitaret. quod ab ipſo factum tradit Appianus lib.* III. *Illud addo, de Roſtris uerba facere priuato cuiquam non licuiſſe, niſi magiſtratus ei concionem daret.* Collocatus *igitur, concione a magiſtratu data.* Gratiarum actio,] *quòd eo auctore bellum contra M. Antonium decretum ſuſceptumq; eſſet; ut Philippicæ orationes declarant.*

Popu-

Popularem me eſſe] *quod altoqui in malam partem accipi ſoleret, nam fere ad ſeditiones excitandas, & ſtatum reip. perturbandum, populi ſtudium quærebatur. ſed, popularem eſſe in populi ſalute, præclarum eſt: ut ipſe in quadam epiſtola, Facti iam ſumus in re ſalutari populares.* Liberalitas] *liberalitatem poſuit pro clementia: quia capto C. Antonio, & ſeditiones co ıcitanti, Brutus tamen pepercerat. quem ut occideret, dicitur a Cicerone litteras accepiſſe, ut apud Plutarchum legimus.* Vnam & eandem eſſe cauſſam.] *hoſtium loco omnes pariter eſſe habendos. quod ſi ita eſt, cur tu C. Antonium ſeruas? cum ipſi Marcum & Luciũ, eius fratres, armis perſequamur.* Conſules duos] *Hirtium & Panſam.* Dumtaxat bonos:] *non etiam fortes & ſtrenuos: quoniam uterque ceciderat. bonos autem, bene ſentientes.* Hirtius quidem] *corrigit, quod dixerat, Dumtaxat bonos: ſed corrigit tantum modo quod ad Hirtium attinet.* Fugerat:] *Bononiam. Appianus.* Ferre non potuit] *ideo bonus magis, quàm fortis.* Perſequitur,] *lentius tamen, quàm oportuit: quod habuit ſpatium Antonius ſui recreandi. uide infra, & epiſt. fam. 173.* Siue captiuos, ſiue deditiçios,] *rurſus ad C. Antonium redit. fuit enim grauiſſimum Ciceronis odium in Antonios. Adiungit autem, Siue deditiçios, quia non prælio captus erat C. Antonius a Bruto, ſed ſe ipſe dediderat. leniores autem in deditiçios, quàm in captiuos,*

ptiuos, debemus eſſe. ſed omnium eandem eſſe cauſſam Cicero uolebat, odio uidelicet permotus: quod tamen diſsimulat duobus modis, primum, cum interpretationem illam alijs adſcribit; deinde, cum infert, Nihil diſſerui durius.

EPISTOLA VIII.

Nullis conſulibus, cæſis Panſa & Hirtio.

BRVTI noſtri, & conſulum,] *Decimi Bruti; & Hirtij, & Panſæ, conſulum; qui Antonium pugna uicerant. et obſeruandum, cum eius particeps uictoriæ Cæſar Octauianus fuiſſet, tamen hic a Bruto non nominatum; qui eum & ut Cæſaris filium odio proſequeretur, & pugnare contra Antonium non tam pro rep. ut uidebatur, quàm priuatæ potentiæ cauſſa ſuſpicaretur. quam ſuſpicionem res ipſa deinde comprobauit.* Iudicium eſſe de iis ciuibus,] *ad ſenatum, aut ad populum R. ſpectare, ut iudicet de ijs ciuibus, qui M. Antonium in bello ſecuti, pugnantes non interierint. itaque ego de C. Antonio, qui in mea poteſtate eſt, per me ipſe non ſtatuam: ſed ſenatui, aut populo R. iudicandum relinquam.* Quod enim non ſenatus cenſuit,] *cur ego in C. Antonium durius aliquid ſtatuam, cum id ſenatus aut populi R. iudicium eſſe debeat? iuſtiſſime igitur*

facio,

facio, cum in eum, ut in hoſtem, non animaduerto: ſiquidem ſenatui, aut populo R. ſuam poteſtatem præripere non debeo. Res non coegit,] *Non accidit, ut ego eum occiderem: quoniam ſe ipſe mihi, eiusq. legio tradidit.* Quidquam eripui:] *hoc ideo dicit, quia ornamenta militaria illi reliquerat. Plutarchus.* Diſſolute:] *neque crudelis in eripiendo fui, neque diſſolutus in remittendo: cuſtodiui enim illum diligenter.* Quoad bellum fuit:] *in Italia. quaſi nunc, M. Antonio deuicto, belliq. timore ſublato, de Caio dimittendo, aut certe Romam mittendo Brutus cogitet. quem tamen non multo poſt, cum de Ciceronis & Decimi Bruti nece cognouiſſet, occidi iuſſit. Plutarchus.* Tribuere potentibus,] *aculeus in Ciceronem, qui Octauianum honoribus extraodinarijs ornabat. Quod autem pro, potentibus, in Beſſarionis antiquo libro ſcriptum eſt, petentibus; reſpuo. nam tum in uoce, potentibus, Bruti, de libertate admodum timentis, animus magis exprimitur: tum relatio illa, miſerorum, & potentibus, uim in ſententia, concinnitatem habet in uerbis.* Cupiditatem, & arrogantiam] *cupiditas & de bonis, & de improbis hominibus uſurpatur: ipſa per ſe neque turpitudinem habet, neque laudem. addit igitur, Et arrogãtiam; quòd poteſt aliquis cupere, quæ non licet, neque tamen ea per arrogantiam occupare.* Traduci ad mala conſilia] *uerus uates de Octauiano.* Largitionibus:] *honoribus, qui ſupra modum*

defe-

deferantur : quibus , etiam qui recte ſentiat , non nunquam corrumpitur , & daprauatur . ubi enim maiorem aliquam potentiam nacti ſumus , tantum abeſt ut humilia cogitemus , ut etiam ad altiora animum extollamus. Eſt autem hic largitio, in tribuendis honoribus nimia liberalitas . nam largitio pecuniæ locum hic habere non uidetur . Neu ſemper &c.] *hoc dicit. Cæſarem occidimus; ſed regiam poteſtatem M. Antonius , Cæſare nequior , aſſumpſit. ita uidendum eſt, ne, dum in Antonio tollendo ſumus , hæc ſit cauſſa , ut Octauianus , potentia elatus, Antonio peior exiſtat.* Neque opinantibus , aut patientibus nobis] *ſiue id nobis non opinantibus , ſiue patientibus euenerit . æque enim nobis uitio dabitur . Et aduerte , hanc loquendi conſuetudinem ueteres adamaſſe , ut libentius dicerent, Neque opinanti , quàm, non opinanti ; ut exemplis intelligitur .* Quanta maxima] *antiqua locutio , ut de oratore lib. I. M. Cato eloquentia tanta fuit , quantam illa tempora, atque illa ætas ferre maximâ potuit. Dixit etiam Celſus, bonus latinitatis auctor: Vt tumor , quantus maximus eſſe poteſt , ſe oſtendat . Et ipſe Brutus infra, ep.* 20. Sed etiam prudenter] *ſubaudi , ſentiendo . poteſt enim aliquis bene ſentire , nec tamen prudenter . quod obiectum eſt Ciceroni ; quaſi, cum in remp . optime fuerit animatus , ei tamen male conſuluerit, quia nimis extulit Octauianum .* Tuæ uirtutes] *In Beſſarionis libro, Tuæ uirtutis, uideo ſcriptum eſſe, & coniungi*

gi cum ſequentibus: ut ſit, Tuæ uirtutis unum hoc. Mihi; ut dicam, quod ſentio; neque ſcriptura uetus, neque impreſſis libris recepta ſatis probatur. uetere quid ſignificetur, non uideo. recens primum non caret ſuſpicione mendi, quòd ab antiqua diſcrepat: deinde occurrit animo quiddam fortaſſe probabilius. periodum enim libentius ita concluderem; Alia omnia ſic ad ſunt, ut cum quolibet antiquorum comparari poſſint. Tuæ uirtutes, additum fortaſſe eſt, ut, quænam eſſent illa, quæ cum quolibet antiquorum comparari poſſent, exponeretur. Grato animo, liberaliq. profectum,] *Laudem cum turpitudine coniungit, quo ſit reprehenſio tolerabilior: quod ingenij, atque artis eſt. Et in cohortationibus, præceptum Ciceronis eſt in epiſtola ad Trebonium, ut laudes eum, quem cohortere. ſic Brutus Ciceronem primum laudat ut gratum & liberalem, deinde reprehendit ut minus cautum, nec ſatis in tribuendis honoribus moderatum. nam ex Ciceronis ſententia ſenatus & lictores, & cetera imperij ornamenta, nomen proprætoris, dignitatem ſenatoriam, ſententiæ prætorio loco dicendæ poteſtatem Octauiano decreuerat: poſt uictoriam autem Mutinenſem quinquaginta dierum ſupplicationes. Philippica* v. *&* xiv. *& Plutarchus.* Exemplo, aut præſidio] *utrunque refertur ad illud, Male cogitantibus: ut tamen, male cogitantibus, ambigue dictum ſit, hoc ſenſu:* Exemplo, *male cogitanti-*

bus ijs, qui cum dari aliquid a ſenatu, contra quàm legibus & more maiorum liceat, uiderunt, incendi facile poſſunt, ut eadem concupiſcant: Præſidio, *ei, qui accepit a ſenatu, male cogitanti.* Itaque timeo &c.] *ſenſus hic eſt. cum ueſtris decretis honorem propretoris contra leges habuerit; uereor, ne putet ſe altius adſcendiſſe, cum ad hos extraordinarios honores adſcendit, quàm ſit adſcenſurus, ſi inde ad cõſulatum adſcenderit. plus enim eſt ex priuato loco ad prætorium adſcendere, quàm ex prætorio ad conſularem; cum præſertim Octauius annum ageret* XIX, *cum prætorum iura cõſecutus eſt. timeo, inquit, ne plus putet eſſe, quod iam habet, quàm quod habendum reſtat; ideoq. in conſulatus cupiditatem facile ueniat. quod ita contigit. nam Octauius, conſulibus ad Mutinam occiſis, conſul fieri uoluit: quod cum non impetraſſet, iratus quaſi ob ignominiam, prodita reip. cauſſa cum Antonio ac Lepido ſocietatem iniuit. placet igitur legi, adſcẽſurum, pro deſcenſurum. alioqui cum ſatis erit perplexa, tum inepta quoque uidebitur ſententia.* Non tyranno,] *regnandi enim inſtrumenta facilius arripimus, ſi a ſenatu deferuntur, quod de Octauiano timendum eſt; quàm ſi a tyranno relinquantur: qua occaſione uſus eſt Antonius.* Interfecto:] *non ſolum tyranno, quem imitari turpe fuit, ſed eo tyranno, qui eſt interfectus; cuius exitum timere debuit Antonius. duæ igitur dictiones,* Tyranno interfecto, *altera turpitudinem, altera*

tera periculum deſignat. Imperia quælibet] *quæ reſtant; præturam ipſam, conſulatum, atque adeo dictaturam.* Facilitatem] *in tribuendis honoribus.* Prouidentiam:] *ad futura diſpicienda. putas enim Cæſarem extraordinarijs honoribus, quos illi decreuiſtis, fore contentum.* Te conſulem factum] *ſcribit Appianus, Ciceronem in ſenatu conſuluiſſe, ut amiſſis conſulibus Octauianus ſurrogaretur, eiq́. deinde aliquis collega adderetur, qui adoleſcentiam illius quaſi magiſter regere et moderari poſſet: ſenatū affecti ætate hominis ineptam ambitionem riſiſſe. ſatis enim patuit, quò ſpectaret.* Filius] *filium Ciceronis, qui Athenis philoſophiæ operam dabat, Brutus ſecum abduxit, & equitibus præfecit. fam. l. 12. ep. 14. Dio, Plutarchus.*

EPISTOLA IX.

Nullis conſulibus.

S [illegible] Ventidio.] [illegible] *filius, is, qui C. Cæſaris collega fuerat in conſulatu: Ventidio Baſſo Mulione, qui ex humili admodum fortuna ad conſulatum eſt euectus, primusq́. Romanorum de Parthis triumphum duxit. Gellius lib. xv. cap. 4.* Iiſdem locis] *ubi eſſes. nam, utrum in Macedonia eſſet, nec ne, fortaſſe ignorabatur. non erat certe, cum epiſtolam proximam ſuperiorem ſcripſit:*

cum dicat a ſe filium Ciceronis in Macedoniam cum equitatu eſſe præmiſſum. Ad fidem, & ad dignitatem] *cum enim tyrannum uita priuaſti, quaſi tuam in eo fidem obſtrinxiſti, eodẽ te in remp. animo ſemper futurum. perſequi igitur miniſtros, imitatoresq́. tyranni, qui tyrannum ipſum occideris, tuæ fidei uidetur eſſe.* Dignitatem: *in primis enim hoc te decet, tuisq́. præclare factis dignũ eſt.* Sceleris] *quia remp. non ſolum deſeruit, ſed etiam oppugnauit: multoq́. etiam magis, quia C. Trebonium occiderat.* Hoc] *ut perſequerere Dolabellam bello.* Tum:] *cum te ad perſequendum Dolabellam litteris hortabar.* Fugæ:] *bonorum, ſi ad Mutinam ſecunda fortuna uſus eſſet Antonius.* Vt ſpero:] *dubitat adhuc, neque ſine cauſſa: nam Antonij equitatus integer pæne omnis ex prœlio diſceſſerat: prætereà Ventidius ſuas legiones tres cum eo coniunxerat: & habebat ipſe legionem ſecundam, & ex reliquis legionibus magnam multitudinem. fam. ep. 33. lib. x. et ep. 10. 13. lib.* XI. Veſtrum collegium] *pontificum minorum. pontifex enim erat Brutus. ep. 19.* Sacerdotum comitiis:] *ratio creãdorum ſacerdotum hæc fuit. Creati ſunt a collegio pontificum uſque ad conſules C. Marium, & C. Fimbriam: qui fuit annus ab urbe condita* DCL: *quo anno Cn. Domitius tribunus pl. lege lata inſtituit, ut populi comitijs crearentur: ut ex oratione* II. *in Rullum, & ex Suetonio in Nerone cognouimus. rurſus uictor*

Sylla

Sylla eorum creandorum poteſtatem, populo ereptam, collegio pontificum reſtituit, ut ex Dionis hiſtoriarum XXXVII. *collegimus. mox Labienus tribunus pl. lege Domitia renouata, ius creationis a pontificibus ad populum tranſtulit, anno ab urbe condita* DCXCI. *ut ex eodem Dionis loco perſpicuum eſt. Eiuſdem fere ſententiæ, nouo aliquo iure adſcripto, legem tulit C. Cæſar dictator. poſtremo conſul M. Antonius, qui triumuir fuit, pontificibus ueterem cooptandi poteſtatem, lege lata, reſtituit, ut apud Dionem legimus lib.* XLIIII. *in extremo. quam tamen a Panſa conſule ſequenti anno eſſe abrogatam, oſtendimus in libro de legibus Romanis, quem propediem edituri ſumus.* Haberi poſſe:] *lex quidem, quæ uetaret, non erat: conſuetudo tamen non ferebat. itaque lib.* II. *ad Atticum, Quoniam, inquit, Nepos proficiſcitur, cuinam auguratus deferatur. Nimirum ſignificat, Nepotis abſentis rationem haberi comitijs augurum non poſſe.* In Cappadocia] *quò profectus erat, ſpecie quidem ad uota matri deorum peragenda, re uera ad bellum excitandum. Plutarchus.* Lege Domitia] *populi comitijs, ut Cn. Domitius tribunus pl. lege ſanxerat.* Augur:] *augures ſacerdotum numero continentur. lex autē Domitia de omnibus ſacerdotijs erat.* Qui petit cuius ue ratio habebitur,] *qui petit, de præſentibus eſt: cuius ue ratio habebitur, de abſentibus.* De Domitio, & de Catone noſtro] *altero L. Domitij*

mitij Abenobarbi, altero M. Catonis Vticenſis filio; utroque arctiſſima affinitate Brutum attingente. nam duas Porcias, Vticenſis filias, alteram Abenobarbus in matrimonio habuerat, alteram Brutus habebat: ut etiá alio loco diximus. Aſiam] *non, quæ de tribus orbis partibus una numeratur, ſed, quæ prouincia eſt Ciliciæ finitima.* Collegam ſibi ſurrogaſſet] *locus multis difficultatibus obſtructus: quem tamen, ut ſpero, ita explicabimus, atque aperiemus, ut ad ueritatem nemo non poſſit, aditu patefacto, peruenire. Ac primum illud ponatur, Ciceronem Bruto ſignificare, ut, ſi eundum ſibi ſtatuit in Aſiam, decernat ante de Marco filio, utrum uelit eum ad ſacerdotum comitia Romam uenire, præſentemq. petere; an in Aſiam una proficiſci. quò ſi proficiſcatur, incommoda ſequuntur illa. primum, ſi accerſere eum ad comitia uoluerimus, facultatem nobis omnem auferet locorum longinquitas. ſin, ut abſens petat, placebit: infirma ſpe nitemur: cum ſint omnia præſentibus faciliora, quàm abſentibus. Accedit illud, quo maxime Cicero perturbatur, quia, quando futura ſacerdotum comitia ſint, ignorat. nam cum ea non niſi a conſulibus, aut ab interrege, aut a pontifice maximo haberi poſſint; conſules porro hoc tempore nulli ſint; interrex creari non poſſit; pontifex maximus M. Lepidus ab urbe abſit: ſequitur, ut de comitiorum illorum die prorſus incerta coniectura ſit. quam ob cauſſam de filio accerſendo conſtituere non poteſt.*

itaque

itaque totam rem ad Bruti conſilium ac prudentiam reijcit. Quod autem dixi, comitia ſacerdotum ſolis conſulibus habere licuiſſe, aut, ſi conſules non eſſent, interregi; probatur hoc modo. Panſa uiuo, celerio ra omnia fuiſſent: mortuo, futurum, ut tardiora ſint, Cicero uidet. cur tardiora? nimirum quia quæ poteſtas ſurrogandorum ſacerdotum penes conſules erat, ea, ſublatis conſulibus, ad eos magiſtratus, qui ſupererant, non transferebatur. hoc ita eſ ſe, ſatis, ut opinor, illa uerba declarant: Nunc per auſpicia longam moram uideo. Cum igitur, præ ter conſules, ex ordinarijs magiſtratibus habere ſa cerdotum comitia nullus poſſet: ſimile ueri eſt, ab interrege haberi ob eam cauſſam potuiſſe, quòd interrex eodem, quo conſules, iure eſſet; utpote qui creandis conſulibus habere comitia poſſet. prætores autem eodem, quo conſules, iure non erant. nam, quamuis collegæ conſulum dicerentur, minime tamen conſularia comitia, ac ne prætoria quidem, ha bere poterant. quod a Meſſalla in libro de auſpicijs traditum, obſeruauimus. longæ igitur moræ, quam Cicero timet, hæc eſt cauſſa; quòd, extinctis conſulibus, neque magiſtratus tunc erat, qui ſacerdotes comitijs rogare poſſet; & interrex toto anno creari a ſenatu non poterat. ſic enim mos maiorum obtinuerat, ut, cum nullus iam eſſet patricius magiſtratus, tunc demum interrex a ſenatu crearetur. at hoc anno, mortuis Hirtio & Panſa conſulibus, alij tamen ſupererant patricij magiſtratus, ut præ

tores, ædiles curules. ita nodus erat difficilis: quia neque prætor, aut ædilis curulis habere ſacerdotum comitia poterat; &, qui potuiſſet, interrex, is ne creari poſſet, eorum cauſſa fiebat. auſpicia enim, quibus eum patres creare ſoliti erant, (nihil enim, neque publice, neque priuatim, maioris rei, ſine auſpicijs, apud ueteres gerebatur) redire ad ipſos non poterant, dum uel unus eſſet patricius magiſtratus. exſpectandum igitur erat, donec patricij magiſtratu annuo munere eſſent perfuncti. tunc enim creatus interrex a patricijs ſenatoribus comitia primum conſulibus rogandis, deinde ſacerdotibus habuiſſet. Aut intellige ſic. Comitia primum conſularia interrex habuiſſet, deinde conſules creati ſacerdotum comitia ipſi habuiſſent. quod ſimilitudinem ueritatis maiorem habet: ut interregis una cura de rogandis conſulibus eſſet; conſules deinde reliqua perficerent. Quæri poteſt; cur, quemadmodum Criſpinus conſul morti proximus, ſecundi belli Punici temporibus, dictatorem dixit; ne reſp. ſine conſulibus eſſet, (iam enim & M. Marcellus, collega ipſius, interfectus erat) itidem Panſa, ſummo in uitæ diſcrimine conſtitutus, dictatorem non dixerit; a quo & conſulum, & ſacerdotum, aut ſaltem conſulum, qui deinde ſacerdotes rogarent, haberi comitia poſſent. Hanc dubitationem facile tollit hiſtoria. non enim, quo tempore Panſa petijt, creari dictatorem licebat: cum dictatoris nomen M. Antonius conſul funditus iam e rep. ſuſtuliſſet. Panſa ui-

uiuo] *is Bononiæ perierat ex uulneribus Mutinenſi prœlio acceptis.* Surrogaſſet,] *in locum Hirtij eodem prœlio interfecti.* Prætoria,] *deſignandis inſequentis anni prætoribus. de conſularibus comitijs, quæ ante prætoria fiebant, ideo non meminit, quia deſignati iam erant a C. Cæſare, Parthicum bellum cogitante, qui poſt Hirtium & Panſam conſules eſſent, L. Munatius Plancus, et D. Iunius Brutus. Et prætorijs anteceſſiſſe ſacerdotum comitia, quòd deorum immortalium religionem rebus humanis æquum eſſet anteponi, uel hic locus perſpicue demonſtrat.* Sacerdotum comitia] *hæc non, ut magiſtratuum, quotannis, ſed, cum ſurrogandus aliquis eſſet in demortui locum, habebantur.* Per auſpicia] *quæ ad patricios magiſtratus pertinebant, nec ad ſenatum, niſi cum ij non eſſent, transferri poterant.* Vnus] *quaſi dicat, duo nunc ſunt, prætor, & ædilis curulis. patricij enim magiſtratus dicebantur ij, qui, maiorum ætate, patriciorum cauſſa ex gentibus patricijs erant inſtituti.* Ad patres] *non dicit, ad ſenatum, in quem non ſoli patricij; ſed plebeij quoque, in primisq. qui ex equeſtri eſſent ordine, legebantur; ſed, ad patres: quòd, a ſolis patricijs ſenatoribus creari interregem, moris eſſet. et quanquam, patres, interdum pro uniuerſo ſenatu uſurpatur; proprie tamen de patricijs dicebatur; quibus aditus in ſenatum initio ſolis patuit. itaque in epiſtola ad Pætum, Ad patres, inquit, cenſeo, reuertare.*

uertare: plebeij quàm fuerint importuni, uides: cum de patricijs Pæti maioribus intelligeret. Redire] *tunc redeunt, cum, magiſtratibus nullis dum deſignatis, quod ſæpe ciuium in diſſenſionibus contigit, annus abijt.*

EPISTOLA X.

Nullis conſulibus.

GRATIAS agam.] *quòd eam ſententiam dixiſti, qua mihi honorificentius nihil eſſe potuit, ut meum eſſet liberum iudicium de bello gerendo.* Aut ad commendationem honoris] *ut, ſi comitia ſacerdotum eſſent, peteret: ſi non eſſent, honorem ſuum ad inſequentis anni comitia commendaret: quibus abſens peteret, ne abeſſet ab exercitu, tam neceſſario reip. tempore.* In ſuſpicionem] *legimus & apud Suetonium, ſuſpectam Panſæ mortem fuiſſe, medicumq. Glyconem cuſtoditum eſſe, quaſi uenenum uulneri indidiſſet. quod & Tacitus lib. I. ſignificat his uerbis: Cæſis Hirtio, & Panſa, (ſiue hoſtis illos, ſeu Panſam uenenum uulneri affuſum, ſiue milites Hirtium, & machinator doli Cæſar abſtulerat) utriuſque copias occupauiſſe.* Torquato:] *cur Torquato potiſſimum? quia Panſæ quæſtor fuerat, ut ex Appiano cognouimus; conſuliſq. ſui mortem perſequebatur, pro ea neceſſitudine, quæ inter con-*

conſulem & quæſtorem fuit: quam ad paternam caritatem acceſſiſſe, traditum eſt. ep. fam. lib. XIII. *ubi M. Bruto Varronem, eius quæſtorem, commendat: & in Diuinatione.* Achilleus] *pro, Achilles: ad græcam inflectendi rationem, ut cum dixit, Achilleos noſtri.* Trebonii] *quem Aſiæ præfectum Dolabella Smirnæ occiderat.* Tullio:] *Tullio Cimbro, qui Bithyniam adminiſtrabat. Dio lib.* XLVII. *Appianus lib.* III. *Plutarchus in Bruto.* Flauius:] *in exercitu Bruti opificum præfectus: quo in extrema illa Philippenſi pugna cæſo, dicitur Brutus in illius mentione uehementer ſuſpiraſſe. Plutarchus.* Neceſſariis tuis] *erat enim Dyrrhachium in fide Ciceronis. itaque lib.* XIV. *ad Terentiam, Ciuitas, inquit, hæc ſemper a me defenſa eſt. Et ad Atticum lib.* III. *Quòd mei ſtudioſos habui Dyrrhachinos, ad eos perrexi. Et in oratione pro Plancio: Dyrrhachium, quòd erat in fide mea, petere contendi.* Imam] *ultimam: quæ longiſſime diſtat ab urbe Roma. ſic Horatius,*

„ *- hæc Ianus ſummus ad imum*
„ *Perdocet.*

Candauiæ] *cuius montes Dyrrhachio* LXXIX. *diſtare, Plinius tradit.*

EPI-

EPISTOLA XI.

Nullis conſulibus.

BIBVLVS] *Bruti priuignus. fuit enim M. Calpurnij Bibuli, qui C. Cæſaris collega fuerat in conſulatu, ex Porcia filius; quæ poſt obitum prioris uiri Bruto nupſit. Sed uidentur duo Bibuli ſacerdotium cupiuiſſe, ut eſt ep. 18. Brutus autem priuignum ſolum commendauit. Plutarchus in Bruto, & Catone. Et, hunc de M. Bibuli liberis primum non fuiſſe, prænomen ipſum declarat. fuiſſet enim Marcus, non Lucius, ex uetere conſuetudine. Marcus autem, ut opinor, perierat aliquanto ante, interfectus a Gabinianis militibus. Valerius cap.* I. *lib.* III. Cuius tantæ pro rep.] *hæc uerba indicant, cum dixit, Quàm carus mihi eſſe debeat, non ſignificaſſe propter affinitaté, ſed propter Bibuli uirtutem ſtudiumq. erga ſalutem reip.* Si modo iuſta eſt, aut pro officio &c.] *cum dixit,* Iuſta, *ad uirtutem Bibuli ſpectauit; quá ornari, iuſtum erat: cum,* Pro officio neceſſario, *ad neceſſitudinem, qua Bibulum attingebat: ut uel hoc nomine eius cauſſa uelle cogeretur.* In Panſæ locum] *ut pontifex minor creetur. ep.* 18. *auctor rhetoricorum ad Herennium itidem locutus eſt lib.* I. *Augur damnatus de pecunijs repetundis, in dem ortui locum qui petat, nominauit. quam loquendi*

quendi

quendi rationem qui non intelligebant,pro, In Panſæ locum, *focerunt,* Is Panſæ locum, *non modo contra ueterem latine loquendi conſuetudinem, uerum etiam contra quàm in antiquis libris ſcriptũ eſt.* Nominationem] *ut tu de eo referas. ſic Cicero auguratum petens, a duobus auguribus nominatus erat, Pompeio & Hortenſio. neque enim a pluribus licebat. Philippica* 11. *& de claris orat.* Appuleium uero] *quaſi Ciceronis auctoritate Appuleius magis, quàm Domitius, egeret, genere inferior, & patre natus minus nobili.* Celebrabitur:] *laudabitur a me, tibiq. commendabitur. quaſi dicat: Sed hæc epiſtola Bibuli ſolum cauſſa ſcripta eſt: neminem admiſceo.* Dimittere ex ſinu,] *ita loquimur de ijs hominibus, aut rebus,quæ nobis cariſſimæ ſunt. ad Quinctum fratrem lib.* 11. *ep.* 12. *Iam pridem iſtum canto Cæſarem. mihi crede in ſinu eſt, neque ego diſcingor.* Ex quanto poteſt euadere:] *ex tanto uiro,quantus iam eſt, facile poteſt euadere, qui ueſtras paucorum laudes aſſequatur. quaſi & magnus uir eſſet Bibulus, nec tamen Ciceronis adhuc paucorumq. ſimilium laudibus par; ſed qui, cum in uia uirtutis tantum proceſſiſſet, eos aliquando aſſecuturus uideretur.*

EPISTOLA XII.

Nullis conſulibus.

SEQVITVR iudicium tuum;] *uolunt omnes boni idem, quod tu, remp. liberari: in eoq́. te ducem ſequuntur.* Municipem Sueſſanum] *cum duæ ſint Sueſſæ, Arunca, & Pometia; utram intelligit? Pometiam. nam Aruncam fuiſſe coloniam, non municipium, ex Velleio cognoſcitur.* Metello imperatore] *qui a Creta deuicta Creticus eſt cognominatus, & cum Q. Marcio Vatia conſulatum geſſit. Plutarchus in Pompeio.* Octauum principem] *in quauis legione erant, ætas prima, Haſtatorum; altera, Principum; tertia, Triariorum. quæ, Velitibus exceptis, diuidebantur ſingulæ in decem centurias, qui & manipuli dicebantur. prima Haſtatorum centuria, primus Haſtatus, ſecunda ſecundus, & eodem modo uſque ad decimam uocabatur. ſic primus Princeps; ſecundus Princeps. primus autem Triarius non dicebatur, ſed primus pilus. centuriones autem centurio primi Haſtati, centurio primi Principis, centurio primi pili. Velites autem in centurias non diuidebantur, ut Polybius lib.* VI. *docet. Naſennius igitur octauum principem, id eſt octauam centuriam Principum, duxerat ſub Metello. ſic apud Cæſarem lib.* III. *de bel. Gal. T. Baluentius anno ſuperiore primum pilum duxerat.*

EPISTOLA XIII.

Nullis conſulibus.

FVNGERER officio,] *Aſſequi non poſſum, qua in re tantam iacturam feciſſet Brutus, aut quod accepiſſet tantum uulnus, ut hac tam exquiſita conſolatione indigeret. ſuſpicarer aliquid de Porcia uxore, quam Nicolaus philoſophus ex quadam epiſtola, quæ Bruti nomine circumferebatur, uiuo adhuc marito mortem ſibi conſciuiſſe, colligebat; niſi & grauiter Plutarchus illam Nicolai opinionem conuelleret, & ego alia haberem argumenta, quibus, hanc epiſtolam nullo modo ad Porciæ mortem referri poſſe, facile intelligo. nam, ut alia omittam, Brutus ipſe infra ad Atticum ſcribens, Valetudinem, inquit, Porciæ meæ tibi curæ eſſe, non miror. Neque uero eſt, quod quiſquam dicat, fieri poſſe, ut inuerſus ſit ordo epiſtolarum; utq. illa Bruti ad Atticum, quæ poſterior legitur, ante hanc tamen ſcripta fuerit. etenim, cũ hæc a Cicerone ſcripta eſt, non dum erat ab Octauio ſuperatus Antonius. id uel ex eo intelligi poteſt, quod ad finem ita ſcribit: Nos te, tuumq. exercituum exſpectamus: ſine quo, ut reliqua ex ſententia ſuccedant, uix ſatis liberi uidemur fore. Nempe igitur adhuc in ambiguo res erat. at uero illam alteram, ſuperato iam Antonio, ſcriptam fuiſſe, nemo*

ſta æque manifeſta ſunt, ut ea, quæ hiſtriones in ſcena, ſpectante populo, agunt. Fortiores ceteri ſumus,] *exemplo tuo, qui tyrannum occidiſti, ad fortitudinem excitati.* Cui ſimile in terris nihil fuit] *adhuc conſidero, ad quem hæc uerba referri poſſint, cum, ut oſtendi, neque ad matrem poſſint, neque ad uxorem.* Ne id ipſum,] *nam, ut ſcripſit in* IV *Tuſculana, id ipſum nihil dolere, immanitatis eſt in animo, ſtuporis in corpore.* Vt modice,] *doleamus.* Vix ſatis liberi] *quaſi ſolidam libertatem præter Brutum nemo ſpectaret, ne ex ijs quidem, qui tum reip. cauſſam contra M. Antonium in Italia tuebantur, præſertim cum Octauium Cæſaris nomen incitare contra libertatis auctores uideretur. Plutarchus etiam unum M. Brutum legitima reip. iura cogitaſſe tradit. ſcripſit idem ad C. Caſſium his uerbis: Vt omnia, ut ſpero, proſpere ſuccedant, multum intereſt te uenire. exigua eſt enim ſpes reip. Et ad ipſum Brutum infra ſcribens, indicat, ſe non optime ſperare de rep. ne hoſtibus quidem uictis. ep. 19.* Veteri] *Antiſtio. ep. 15. intelligit autem eas litteras, quarum infra initium eſt, Etſi daturus eram.*

EPISTOLA XIV.

Nullis conſulibus.

COGNITA ſenatus auctoritate,] *occiſis conſulibus ad Mutinā, Octauiani potentiam ſenatus ſuſpectam habere cœpit, præſertim cum is, ut alteri e conſulibus ſufficeretur, poſtularet. itaque Brutū e Græcia decreto reuocauit, ſed fruſtra. nam, inter Antonium, Lepidū, Octauianum conſpiratione contra remp. facta, trium uirorum armis oppreſſa ſunt omnia.* Auctoritate] *non hic, ut alibi, ſenatus auctoritas a ſenatuſconſulto differt. qui enim ſimile ueri eſt, cum in aperto diſcrimine reſp. uerſaretur, Octauiani opibus poſt Antonij fugam immoderate auctis, ſenatum in tanta re auctoritate fuiſſe contentum? quod, ut oſtendimus in libro de ſenatu, uoluntatem quidem ſenatus indicabat, infirmior tamen erat, quàm ſenatuſconſultum.* Frangebantur] *Non Octauianum deſignat, qui ab initio belli optime ſentire de rep. uiſus eſt: nec in eum, Frangebantur, ullo modo conuenit: ſed Antonij ſtudioſos maxime intelligit.* Socerum] *niſi me coniectura fallit, Panſæ ſocer fuit Q. Fuſius Calenus. coniecturam inde duco, quòd eum uideo a Panſa conſule ſententiam primum rogari; qui tamen neque dum conſul fuerat, neque Ciceroni certe rebus geſtis, & meri-*

tis

tis in remp. antecellebat. ut hoc ei deferre honoris, niſi propinquitate moueretur, Panſa non debuerit. Recitemus Ciceronis uerba ex oratione x. in Antonium. Neceſſitatem, inquit, mihi attulit paullò plura dicendi, ſententia eius, qui rogatus eſt ante me. & infert proxime: Quæ eſt enim iſta tua oratio Calene? quæ mens? qui nunquam poſt kal. Ianuarias idem ſenſeris, quod is, qui te ſententiam primum rogat. Et in VIII. *in eundem, poſteaquam Caleni cõſilium de pace cum Antonio iungenda ſatis multis uerbis exagitauit, ſubiungit hæc: Satis multa cum Faſio, ac ſine odio omnia, nihil ſine dolore. Credo autem, qui generi querelam moderate ferat, æquo animo laturum amici. quo in loco quin Caleni gener Panſa, qui conſul erat, demonſtretur, uix putauerim poſſe dubitari. conuenit enim, Generi querelam, cum huius epiſtolæ uerbis, Vehemens et acer Panſa, cum in ceteros huius generis, tum maxime in ſocerum.* Gerebatur,] *tum, cum ſenatus erat erectior.* Non nulla in Hirtio.] *Hirtius enim ante Panſam ad Mutinam peruenit. Panſæ aduẽtu duobus prœlijs cõfecta res eſt. ideo ſolum Hirtium nominat.* Vt in ſecundis, fluxa; ut in aduerſis, bona.] *huius belli fortuna neque ſecunda plane fuit, neque aduerſa. nam, ſi ſecundas res cogitemus, in hoc minus felices fuimus, quòd uictoria noſtri duces uſi non ſunt, hoſtibusq. ſpatium ad inſtaurandum bellũ dederũt: ſin aduerſas, hoc proſpere ſucceſſit, quòd prœlio uicimus.*

cimus. ergo eſt hoc, quamobrem lætemur, quòd erat uictrix reſp. cæſis Antonij copijs, ipſo expulſo: illud cur doleamus, quòd poſt uictoriam ita multa peccata a D. Bruto, ut quodam modo uictoria exciderit e manibus. ijſdem uerbis de ſe ipſo uſus eſt in epiſtola ad Atticum libro IV. *ep.* I. *Ita ſunt res noſtræ, ut in ſecundis fluxæ; ut in aduerſis, bonæ.* Bruti deinde] *Et ſententia patet; & ita ſcriptum eſt in antiquis libris. miror tamen, cur iſtam culpam in D. Brutum nominatim Cicero contulerit, cur non potius in Octauianum, quem a Bruto, ut Cæſaris filium, non amari, probe nouerat: cuius certe grauius, quàm D. Bruti, peccatum illud fuit, quòd Antonium, ex Mutinenſi prœlio fugientem, perſecutus non eſt. habebat enim copias ueteranorum militum firmiſſimas: at D. Brutus & tirones, & omnium rerum inopia, propter diuturnam obſidionem, peſſime acceptos: quod ipſe in quadam epiſtola, ſuam tarditatem in Antonio perſequendo excuſans, conqueritur. præterea ipſe Cicero proximi uerbis non uni Bruto id tribuit, ſed inter duces communicat: ait enim: Perterritos, inermos, ſaucios non ſunt noſtri duces perſecuti. uidendum igitur, an gloſſa fuerit dictio, Bruti, ad illud, peccata, ſcripta ab homine imperito, qui quod Bruti, Octauianiq. commune fuerat, id unius Bruti proprium putarit.* Leuitatem eius,] *etiam D. Brutus in quadam epiſtola hominem uentoſiſſimum appellat. et ep.* 19. *Lepidus inconſtantior,*

tior, Antonius impurior. Boni,] *bene ſentientes, ſed a robore infirmi, ob ueteranorum infrequentiam. fam. l.* 12. Litteris,] *ab urbe miſſis. fam. l.* 12. Interpretibus:] *ijs, qui mandata ferunt, & referunt: ut illud in epiſtola Planci, fam. l.* x. *Do operam, ut Lepidum ad huius rei ſocietatem incitem. utor in hac re adiutoribus, interpretibusq́. fratre meo, & Laterenſe, & Furnio. Et in Verrem: Hæc non occulte, non per amicos, atque interpretes, ſed palam de loco ſuperiore ageret pro imperio & poteſtate.* Spem certiſsimam:] *ſi peteret, certo adepturum.* Neceſſarios] *ad propinquos & amicos refertur. De L. tamen Marcio Philippo accipiendum non crediderim; quem de rep. potius, quàm de Octauiani potentia, laboraſſe, demonſtrant illa uerba in Bruti ad Atticum epiſtola: Quid proſunt Ciceroni, quæ de libertate patriæ, de dignitate, de morte, exſilio, paupertate ſcripſit copioſiſſime? quanto magis illa callere uidetur Philippus, qui priuigno minus tribuerit, quàm Cicero, qui alieno tribuit? & apud Suetonium legimus hæc de Octauio: Vrbe repetita, hereditatem adijt, dubitante matre, uitrico ueto Marcio Philippo conſulare multum diſſuadente.* Conſiliorum fontes] *cum dicerem, a quibuſdam in eam ſpem Octauianum eſſe impulſum; qui armare illum contra Brutum & Caſſium, hoc eſt, contra libertatem cuperent.* Extraordinario] *ideo quia conſulatum nemo inibat, niſi annum ætatis quadrageſi-*

mum tertium abſoluiſſet. extra ordinem quandoque iunioribus ea dignitas demandabatur. Potentiſsimi] *Hirtij enim & Panſæ uictores exercitus ſolus occupauerat.* Auctor] *neque ad populum, neque in ſenatu.* Militum deliciis,] *cum milites, omiſſa ueteris diſciplinæ ſeueritate, per ſummam indulgentiam a duce corrupti, facilius libidinẽ illius ſecuturi, quàm imperium reip. uideantur.* Deliciis *igitur, perniciosa licentia, qua ſibi eorum animos imperator deuinxit.* Imperatoris inſolentia.] *qui ex uictoria ita inſolens eſt factus, ut conſulatum audeat poſtulare.* Fugiebam ex Italia,] *in Græciam proficiſcens. qua tota de re plenius in Philippica* I. *& ep.* 25. *lib.* XII. *fam.* Veſtrorum] *Bruti, & Caßij: de quibus Phil.* I. Conſilio, & auctoritate] *adoleſcentem enim, militibus inſtructum, conſilio, quo illa ætas indiget, iuui, & auctoritate publica contra Antonium armaui. Plutarchus in Cic.* Magis, quàm euentis rerum,] *tyranno enim a te interfecto, libertas conſequi debuit: quod ſecus accidit: non dum enim reſp. ſui iuris eſt.* Præſidiis] *Principijs, eſſe uideo in antiquis libris: quos egò libenter ſequi ſoleo. hic tamẽ teneo me pulliſper. nam etſi, principia, locum in caſtris fuiſſe, non ignoro: mihi tamen noue, nec ſatis ad exprimendam ſententiam accommodatè dictum uidetur. cur enim, In principijs ueſtrorum caſtrorum, potius quàm, in ueſtris caſtris? quibus in totis certe, hoc*

eſt,

eſt, in uniuerſo Bruti exercitu, non in principijs, hoc eſt, in parte aliqua, ſpes erat poſita libertatis. præſidijs, uel unus antiquus liber ſi haberet, probarem multo magis, quàm, principijs. eſſet aperta ſententia, eſſet uſitata locutio. Ab occidente,] *in Hiſpania. uidetur Sextum, Pompeij Magni filium, & Aſinium Pollionem ſignificare.* Adoleſcentis:] *Octauiani. Sequitur ita aperta tranſlatio, ut indicanda non ſit, firmum, labefactant, moueatur.* Quantulum reliqui eſt?] *quaſi dicat: Mea ipſius cauſſa non nimis dolebo: cui quantulum uitæ ſupereſt? uos id potius iuuenes cogitate: quorum iſtuc refert maxime.*

EPISTOLA XV.

Nullis conſulibus.

ET IN Cæſare, & Antonio] *fuit, cum Cæſaris nomine Octauianum acciperem: nunc aliter ſentio. nam neque de Octauiano remp. defendente, neque de eodem oppugnante accipi poteſt. defenſio non dum eius ulla fuerat, neque fuit ante Mutinenſem pugnam: oppugnatio itẽ nulla, niſi poſt Antonium ad Mutinam fugatum. ergo de Octauiano, non eſt, ut poſſimus intelligere. de Cæſare dictatore dictum potius uidetur. hic enim primus, poſt eum Antonius remp. oppugnauit. Quod autem infertur, Si occaſioni potuiſſet oc*

currere; id non eò refero, ut eius belli, quod C. Cæſar contra communem libertatem geſſit, breuitate excluſum Antiſtium a nauanda reip. opera exiſtimem; (non enim aut laboris, aut temporis parum in eo Cæſar conſumpſit) uerum, quia uoluerit quidem, ſed ideo non potuerit, quia uoluntatem minime ſubſecuta ſit occaſio. ideo enim occaſioni occurrere non potuit, quòd ea ſeſe illi non obtulit. non igitur ei tempus, non uoluntas, ſed res ipſa defuit. In Achaia] *cui, ut opinor, præerat: aut certe in qua exercitum habebat: quod infra patet.* Congreſſus] *cum Dolabellæ in Syriam proficiſcenti occurriſſet.* Paratiſsimi] *ut qui etiam C. Trebonium per inſidias occiderit.* XX HS] *non uiginti ſeſtertiorum millia, quod Bruto exercitus habenti minimum ſubſidium fuiſſet; ſed uicies ſeſtertiorum, id eſt, ad noſtratis pecuniæ rationem, ſcutatorum aureorum ſexaginta millia. confirmat Plutarchus in Bruti uita, ſcribens, ab hoc Antiſtio tradita Bruti quinquaginta myriades: quæ ſunt quingenta millia denarium, id eſt uicies centena millia nummum. & ſæpe occurrimus in has notas, quæ non ex aperta ſignificatione, ſed multiplici numero ſunt exponendæ, ut in epiſt. ad Sextium, lib.* V. *fam. tricies quinquies, non, ut in uulgatis libris legitur,* XXXV. *& ad D. Brutum, lib.* XI. *quadringenties, ubi legitur,* CCCC. *& alibi non raro.* Eundum] *Romam.* Legatione] *libera: quam ſenatus dabat.* Conſules] *apparet, aut hanc epiſtolam ante*

te mortem Hirtij & Panſæ ſcriptam eſſe, aut Brutum, cum ſcripſit, Mutinenſis prœlij nuntium non dum accepiſſe. Dignitatem perfuncturus] *quanto maior tua dignitas futura eſt. ſic Terentius, opinor in Adelphis: Functus eſt officium probi adoleſcentis. duriuſcule tamen dictum, Perfuncturus dignitatem, pro conſecuturus dignitatem. nec, perfungi, uideo quo modo hoc ſignificare poſſit: nec uſquam a ueteribus ad hanc ſententiam uſurpatur. malim, non ita magna litterarum mutatione, Dignitatem perfruiturus. quo participio & Cicero ipſe uſus eſt. &, fruor, Plautus cum quarto caſu uſus eſt.* Tuis laudibus,] *ſi tu eum de optimo in remp. ſtudio laudaueris.* Indulgentia] *tua in illum facilitate: ſi gratificaberis illi quacunque re poteris.*

EPISTOLA XVI.

Nullis conſulibus.

MESSALLAE] *Bruti amiciſſimo, qui deinde apud Auguſtum opibus & gratia floruit. de hoc ep. 19. & Dio lib.* XLIX. Coruino] *Dubium non eſt, hunc originem ducere a Valerio illo, cui a Coruo, qui ei pugnanti opem tulit, Corui cognomen eſt inditum. qui ſi Coruus dictus eſt, ut ueteres tum lapides, tum nummi teſtantur; quod a Carolo Sigonio, uiro doctiſſimo, et in exa-*

examinanda antiquitate diligentiſſimo, notatum eſt: uidetur & hic Coruus potius, quàm Coruinus, eſſe nominandus. quanquam non nihil in dubium me reuocat ueterum librorum conſenſio; in quibus eſſe uideo, Coruino: & quod Manilius poeta, qui Auguſti temporibus uixit, Coruinum, non Coruū, nominat. Matris tuæ] *quæ ſocrus erat Lepidi. ep.* 17. Cedere,] *non enim licuit, cum Lepidum hoſtem iudicaremus, eius liberos excipere. omnes enim eadem lege tenentur.* Satisfacturum] *facile meam cauſſam probaturum; ut meā excuſationem & ſatisfactionem acciperes.* Honoribus ampliſsimis] *ut etiam illi ſtatua in Roſtris erecta ſit. infra ep.* 19. De ui damnatus eſſet;] *Perduelles, hoc eſt, ij, qui contra remp. arma ſuſcepiſſent, de duobus alterum effugere non poterant, ut aut, ſi pergerent inſanire, armis peti ti debitas patriæ pœnas exſoluerent; aut, ſi ſe intra diem præfinitam ad ſanitatem recepiſſent, iudicio de ui omnino damnarentur.* Eandem calamitatem ſubirent] *quanto magis, cum eorum pater arma non poſuerit, & in furore perſeuerauerit, neque intra tempus a ſenatu conſtitutum ad ſanitatem redierit.* Conſilio] *in bello, exercitu eius reſp. indigebat; uictis hoſtibus, conſilio, ut urbanæ res componerentur. ſimile illud eſt in epiſtola ad C. Caſſium: Te in Italiam uenire cum exercitu, perſuaſum erat ciuitati: ut, ſi hæc ex ſententia confecta eſſent, conſilio, atque auctoritate tua; ſin quid forte titu-*

titubatum eſſet, ut fit in bello, exercitu tuo niteremur. & ad ipſum Brutum infra, ep. 19. & 20. Et te] *hoc aut uidetur abundare, cum iam dixerit, Tecum; aut ita corrigendum, ut legas, eſſe; & illud, eſſe, quod poſtea ſequitur, tollas.*

EPISTOLA XVII.

Nullis conſulibus.

DEM. Lepido uereri] *de induſtria, uereri, dixit potius, quàm timere: ut aliquid tamen ſe de Lepido ſperare ſignificet.* Solicitudine] *de pueris: quos Brutus & immerentes, & ſororis ſuæ filios, affici pœna, inique ferebat.* Stomacho,] *in patrem Lepidum.* A conſulari, tali uiro] *uel, inquit, coniunctionis noſtræ, uel reip. cauſſa impetrare hoc a te debeo. uterque enim ita de illa meriti ſumus, ut hoc potiſſimum nomine gratificari alter alteri debeat.*

EPISTOLA XVIII.

BREVES] *ualde breuitatem Brutus amabat in ſcribendo, tum quia natura ſeuerior, tum quia Stoicorũ diſciplinæ ſe penitus addixerat. extant græcæ eius epiſtolæ breuiſſimæ. & hanc eius conſuetudinẽ Plutarchus, Appianusq. commemorant.* Pondus] *cum grauiſſimis de*

de rebus ſcriptæ ſint omnes. Extruſi] *non dicit, conuicijs male acceptos tabellarios, qui tuas litteras attulerat, dimiſi, ſed, propere tabellarios cum litteris ad Ciceronem miſi.* Mea ſumma contentione] *cur, Summa contentione? non, in alterum annum, etiam nemine contendente, produci ea neceſſe erat; cum, ut ſupra ſatis copioſe oſtendimus, ea qui habere poſſet, magiſtratus nullus eſſet? forte (tale enim aliquid eſt cogitandum) habuiſſet ea prætor; forte, pontifex maximus, pæne dixi. ſed, hoc fieri non potuiſſe, in mentem uenit: cum, qui pontifex maximus erat, M. Lepidus, is in urbe non eſſet.* In alterum annum] *ut Cicero filius adeſſe poſſet.* Quanquam] *quanquam ex litteris meis cognoſcere potuit, non eſſe, cur petitionis ſuæ cauſſa rediret, cum in alterum annum comitia ſint reiecta. ep. 9.* Domitii, Catonis, Lentuli, Bibulorum:] *qui erant in caſtris Bruti, & in collegium pontificum minorum cooptari cupiebant, neque tamē ad petitionem mature ſatis uenire poterant: ideo, ut præſentes petere poſſent, in alterum annum comitia protuſerat. De Domitio et Catone ante diximus. Lentulum non opinor eius Lentuli filium fuiſſe, qui Spinther dictus eſt, et conſul Ciceronem ab exſilio reuocauit. nam is hoc tempore Aſiam prouinciam regebat, ut eſt ex ipſius epiſtola ſatis apertum, fam. lib.* XII. *itaque priuatus eſſe in caſtris Bruti non poterat. De Bibulis quoque ſupra, ep.* XI. Suſceptus,] *genitus. unde, ſu-*

ſuſcipere liberos ex aliqua, pro gignere. Lepidi,] *quia ſe cum Antonio coniunxerat.* Optimus,] *optime in remp. animatus. ut ad mentem potius, quàm ad uires, referatur.* Infecti partibus,] *quòd alij cum alijs ſentiant: quod eos uitium, quaſi labes aliqua, inficit, atque contaminat.* Non dum erat.] *&c. non enim ſcripſiſſes Ciceronem meum a te diſceſſurum.* Cum Planco coniunctum] *Plancus tamen paullo poſt, cum Antonio ſocietate inita, reipublicæ cauſſam deſeruit.* Idibus Martiis:] *quo die Cæſarem in curia Pompeia occiſum ita notum eſt, ut ſuperuacanea ſignificatio ſit.*

EPISTOLA XIX.

SVBTILIVS] *ſubtilitas in ſcriptis eſt, non tenuitas, & humilitas, ſed accuratus quidam ordo, nihil ut prætermittatur.* Eloquentia:] *fuit orator Meſſalla ſuæ ætatis præſtantiſſimus. Plinius, & alij. Tacitus uiſum quibuſdam Cicerone mitiorem, & dulciorem, & in uerbis magis elaboratum, ſignificat in dialogo de oratoribus, uitamq. produxiſſe in medium uſque Augusti principatum.* Officio:] *in remp.* Sequebatur,] *cum ad cauſſam reip. defendendam proficiſceretur, in quo ſummam laudem uidebat eſſe conſtitutam.* Quandam epiſtolam:] *eam, cuius initium eſt, Quanta ſim lætitia affectus, ep. 7.*

Vtrun-

Vtrunque] *quòd & honores Octauiano extraordinarios decreuiſſet, & in Lepidum Lepidiq. liberos nimis grauem pœnam ſtatuiſſet. quanquam, quod ad animaduerſionem attinet, communiter etiam accipi poteſt de ſententijs, quas contra malos ciues dixit.* Neque ſolum ut Solonis dictum uſurpem,] *poſſem me iudicio Solonis, ſapientiſſimi uiri, aduerſus reprehenſionem tuam defendere; qui præmio, & pœna contineri remp. dixit: ſed ego non hoc ſolum faciam, ut meum factum Solonis auctoritate excuſem: cauſſam etiam adiungam conſilij mei; ut oſtendam, cum & de præmio, & de pœna ſententias dixi, quid ſpectauerim.* Prætermiſſum] *ſatellitem tyranni M. Antonium, ſæpe queritur, ſimul cum tyranno interfectum non eſſe. Vellem, inquit in epiſtola ad Trebonium, me ad illas epulas inuitaſſes: reliquiarum nihil haberemus.* Inconſtantior,] *Lepidus, qui modo libertatis, modo regni cupidus uideretur. etiam ep.* 14. *leuitatem illi adſcribit.* Nimis acres.] *cum omnes acceptam a uobis libertatem retinere uellemus; uos autem libertatis auctores (tacite Caſſii et Bruti diſceſſum ex Italia reprehendit) urbem ueſtram, Antonij armis oppreſſam, deſereretis; qui etiam, Italiæ ſua uobis ſtudia profitenti, remiſiſtis.* Mihi quoque ipſi] *indicat ſe non fuiſſe diſceſſurum, niſi Brutus & Caſſius, quos maxime ſubſidium ferre oppreſſæ reip. oportuerat, ante diſceſſiſſent, & duplicem affert pro ſe ipſo defenſionem,*

tum quòd ipſorum liberatorum exemplo diſceſſe-rit, tum quòd propere tamen redierit, qui diſceſſum a reip. periculis ferre non poſſet. Eteſiarum diebus auſter] *quaſi diſceſſum meum dij non probarent, qui eteſiarum diebus auſtrum ſpirare præter conſuetudinem uoluerint. eteſiæ autem in orientem nauigantibus ſecundi ſunt, auſter in occidentem: itaque Ciceroni Græciam petenti proſperi eteſiæ, contrarius auſter.* Te uidi] *Veliæ. ſupra, & Philippica* 1. Sapientis.] *Stoici, quorum ſectam Brutus, ab auunculo ſuo M. Catone inſtitutus, ſequebatur, fugere negabant eſſe ſapientis: quem nulla re perturbari, nihil timere affirmabant: ita ſequebatur, ut nec fugeret: timet enim, qui fugit.* A ceruicibus] *cum Antonius, Macedonicis legionibus inſtructus, bonis iratus urbem peteret, Octauianus priuato conſilio ſe oppoſuit. ep.* 25. *lib.* XII. *fam. & Philippica* III. IV. V. Honorificum,] *placeret, Nimis honorificum.* Philippus] *L. Marcius Philippus, qui conſulatū geſſit cum Marcellino, Octauiani uitricus. ep.* 21. Celeritatem] *magiſtratus, ut celerius poſſet petere, quàm leges permitterent. id autem Ser. Sulpicius decreuit. ſed, cum ille decreuiſſet, ut Octauianus uerbi gratia decem annis celerius, quàm per leges liceret, petere poſſet; Iſaurici filius Seruilius decreuit, ut etiam aliquanto celerius. quod autem Seruius decreuit, opinor hoc eſt, ut tanquam quæſtorius petere poſſet Octauius: quod Seruilius, ut*

tan-

tanquam prætorius . ep. 8. Reperimur] *non omnino diſpliceret, reperiuntur; ut eſt in antiquis libris. poteſt enim ſubaudiri, homines.* Larentiæ] *quæ populo Romano agros, Turacem, Semurium, Lincerium, & Solinium reliquit: ex quo eſt annuis parentationibus honorata. Varro, Ouidius, Macrobius lib.* I*. Sat.* Vos Pontifices] *minores. quorum in collegio Brutus fuit: nam in lib. de claris orat. ita loquitur: Audiui Sulpicium ſtudioſe, et frequenter Sami; cum ex eo, ius noſtrum Pontificium, qua ex parte cum iure ciuili coniunctum eſſet, uellem ſcire.* In uelabro] *hic uidetur de ſecunda potius Larentia, quàm de priore, accipiendum. uide Plutarchum in Romulo.* Sempiternam memoriam] *ubi ſunt, qui ſe libros impreſſos ſine manuſcriptorum ope facile putant poſſe corrigere? hæc, hæc nimirum temeritas antiquorũ ſcripta maculis innumerabilibus inquinauit. neque uero dum repreſſum eſt hoc malum, ſed in dies, ut uideo, ſerpit magis. id adeo ijs libris, qui quotidie typographorũ quorundam ex officinis prodeunt, legendis intelligo. Hic in duabus uocibus, Sempiternam memoriam, me quoque hactenus, ut ingenue confitear, cum ceteris,* νεφέλη ἐκάλυψε μέλαινα. *nec dubitaui, quin ita recte legeretur, ſenſu ſatis aperto. nunc, a Beſſarionis libro dictionem, memoriam, cum uiderem abeſſe; omiſſam primum incuria librarij ſum opinatus; deinde, cum accuratius animum intendiſſem, agnoui ueritatem, &, memoriam,*

memoriam, abundare, prorſus iudicaui. quod a nemine fuerat animaduerſum. & eſt pulcherrima ſententia. ideo, inquit, decreui, ut in faſtis ad eum diem, quo uictus eſſet ad Mutinam Antonius, Bruti nomē adſcriberetur; quia notam eſſe in faſtis uolebam, quæ uictoriam illam futuris etiam gentibus teſtaretur. notam enim hic pro ſigno, ac monumento quodam accipio. quod quibus occultum fuit, ij, memoriam, de ſuo intruſerunt, ut eſſet, notam memoriam. confirmat igitur noſtram correctionem primum libri manuſcripti auctoritas, deinde ſententia; quam ego in hac emendandi ratione maxime ſoleo ſpectare; poſtremo ipſemet Cicero, qui eadem de re, paullo poſt, iiſdem fere uerbis uſus eſt. infert enim: Extare uolebam in crudeliſſimos hoſtes monumenta odij publici ſempiterna. Aquilam etiam] *unum ex percuſſoribus Cæſaris, qui perierat in prœlio Mutinenſi. fam. l. x. ep. 33.* Aperiendum non eſt,] *quid ſignificat? hoc opinor; ideo ſe id ſenſiſſe, non tam ut pro beneficio gratiam referret, quàm ut Octauianus, ouationis honore illectus, in urbem rediret, ſtatimq., ut mos erat, imperium deponeret: itaq. eius exercitus ad alium transferrentur: quæ fuiſſet reip. ſumma cautio. timendum enim erat, id quod euenit, ne Octauianus, cum exercitus in ſua poteſtate haberet, ad perſequendam patris mortem animum conuerteret. hoc eſt, ut opinor, in quo ſe Cicero prouidum fuiſſe ſignificat.* Hoc ipſum nimium] *aperire*

nolebam, cur ita eſſet; aperuiſſe tamen nimis uideor; cum dixi, ne magis uidear prouidus fuiſſe, quàm gratus. quare hac de re uerbum ne addamus. tranſeamus ad alia. Honore] *non eſt hæc dictio Beſſarionis in libro: & potuit eſſe gloſſa.* Themiſtoclis] *qui proditionis eſt damnatus, eiusq. bona publicata. Plutarchus, & Aemilius Probus.* Iudicio] *de ui. ep. 16.* Quiſquam] *ex ijs, quos ego hoſtes iudicandos cenſui.* Si uiciſſet] *ad Mutinam. loquitur enim de M. Antonij ſecta.* Sororis tuæ filiis] *Lepidi filijs: quos, cum pater Lepidus hoſtes eſſet iudicatus, bonisq. omnibus exutus, ad inopiam redactos neceſſarijs rebus ſuſtentabat.*

EPISTOLA XX.

Nullis conſulibus.

DE REP.] *ab eo contra M. Antonium defenſa.* Condicionis] *pudet eò nos redactos condicionis, ac fortunæ, ut commendandos Octauio putes. Vel expone, condicionis tuæ, ac fortunæ, qui homo conſularis, tantis rebus geſtis, nunc cum iſto puero tam ſuppliciter, tam demiſſe agas.* Non pernicioſior?] *ſi precario habeatur.* Quid pro quoque timendum] *nam neque eſt, cur de nobis timidus aut ſolicitus ſis; cum ipſi nihil timeamus, & ita animati ſimus,*

ſimus, ut honeſtam mortem turpi uitæ anteponamus: neque hoc ab Octauio petendum eſt, ut nos uelit eſſe ſaluos: nimium enim illi tribuis. Si me carum habes, uis Romæ uideri;] *ideo quia me carum habes, uis Romæ uideri amicus Octauio? quoniam quidem, ut ibi eſſe poſſem, (hoc pertinet ad illud, ſi me carum habes) commendandum illi puero me putaſti.* Cui quid agis gratias,] *ſi optime ſentit de republica; quod tu exiſtimare uideris, cum illi gratias agis: cur eum rogas de ſalute bonorum ciuium, hoc eſt noſtra? aut igitur gratiæ non ſunt agendæ, ſi rogandus eſt: aut, ſi aguntur, rogandus certe non eſt.* Vindici quidem &c.] *ſi Octauius uindex eſt, ut tu iudicas, & ultor dominationis Antonij, non, ut ego uereor, uicarius: abſurde facis, o Cicero, qui ei remp. defendenti ſupplices pro ijs, qui optime de rep. meriti ſunt. amicis enim, & earundem partium ſtudioſis non ſupplicamus. non enim opus eſt. In hoc loco, uideo quibuſdam in libris impreſſum eſſe, pro, ecquis ſupplicat, ſed quis ſupplicat adſcripta aſteriſci nota, quæ mendum ſignificet. noſtri libri ueram germanamq. Ciceronis ſcripturam referunt, diſtinctione tantum a mendi ſuſpicione uindicati. quod enim pro, et quis ſupplicat, fecimus, ecquis ſupplicat; in eo mutatio nulla eſt. fuit enim hic multis in locis in impreſſis libris error, ut, & quis, pro, ecquis, legeretur. quod uitium ubique fere minimo negotio ſanauimus.* Imbecillitas, & deſperatio] *puto illud*

maxime tempus deſignari, cum Pompeius eiectus eſt ex Italia. quo tempore boni ciues ſi utrunque reliquiſſent, ac ſolam remp. reſpexiſſent: tum certe, uel pudore, uel ui, uterque tum dux, tum exercitus diſceſſiſſet ab armis. ſed contigit, ut alij alterum metuentes ad alterum confugerent; alij ignauia, ac deſperatione remp. relinquerent. quo facto Cæſar in regni cupiditatem eſt impulſus. quod idem & Pompeius cogitabat; ut ſæpe queritur Cicero. Tantorum ſcelerum] *tyrannidis Antonianæ.* Quid enim neget] *cum ſit de præteritis commemoratio; negaret, probarem magis: idq. conueniret cum inſequenti uerbo, uideret, & cum antecedentibus proximis, potuimus, uellemus.* Hic ipſe puer,] *non modo Antonius, ſed Octauius ipſe, eius, quem occidimus, filius, ſummi beneficij loco ducet, ſi, nobis permittentibus, regiam poteſtatem obtineat. itaque nobis eſſet illo domino perhonorifica ſeruiendi condicio: uerum non de ſeruiendi condicione agimus: ipſam ſeruitutem, quæcunque ſit, odimus, ac deteſtamur.* Quoniam uiuere] *in Ciceronem, cum ſtomacho, qui pluris uitam, & pecunias, & honores faceret, quàm libertatem.* Si mortuo,] *ſi, illo occiſo, alteri ſeruituti eramus.* Heredi eius, quem occidi,] *Octauio, Cæſaris heredi, & adoptiuo filio.* Dimittimus] *abijcimus. in ea uita, inquit, in qua neque dignitas, neque libertas eſt, ſalus eſſe nulla poteſt.* Qui tyranni nomen aſciuit ſibi,]

bi,] *Octauius enim Cæſaris nomen aſſumpſit; cum teſtamento & filius adoptatus eſſet, & inſtitutus ex dodrante heres*. Nimium magnam merce dem ſtatuis] *ſummam poteſtatem illi tribuis: quæ merces eſt earum rerum, quas contra Antonium geſſit, certe nimis magna*. Illud malum] *prioris Cæſaris tyrannidé*. Homines metuant] *timor facit, ut quibuſdam plus poteſtatis, quàm reſpublica patitur, largiamur. ſed ijdem meminiſſe deberemus, hoc ipſo timore noſtro factum eſſe, ut Antonius ad tantam potentiam peruenerit. iſta enim imbecillitas animi, & deſperatio, Antonio perſuaſit, ut interfecti Cæſaris locum occcupare conaretur*. De Cæſare uero] *quorſum de Cæſare, cum de Antonio loquatur? Cum, inquit, uidiſſet Antonius ex metu & languore noſtro Cæſarem regnandi occaſionem arripuiſſe, eius exemplum ſecutus eſt. uerum, quod ad Cæſarem attinet, tranſactum eſt: occidimus illum: nunc, ne idem poſſit Octauius, cauendum eſt*. Non modo non ſupplicem] *poſterius, non, in Beſſarionis libro non eſt: & poteſt ſubaudiri. quo loquendi genere uſum ſæpe eſſe Ciceronem, oſtendimus in ſcholijs, quæ in familiares epiſtolas adoleſcentuli edidimus*. Virtus aliena] *noſtra ſcilicet, qui tyrannum occidimus: quorum exemplo fortiores eſſe, & uitam minus aliquanto, quàm libertatem, diligere debebatis*. Pietati meæ] *erga patriam: quæ me ad præclarum illud facinus excitauit: cui pietati debitum*

præmium eſſe perſolutum exiſtimabo , ſi modo , quod tum ſenſi , idem in reliqua uita ſenſero . Non ſuccumbam ſuccumbentibus ,] *uos non imi tabor , iugum ſeruitutis ſponte recipientes .* Nec uincar ab iis] *uincerer enim a uobis , ſi ueſtra imbecillitas me commoueret , & de mea ueteri ſen tentia deduceret .* Vinci uolunt] *quia ſponte ſuc cumbunt .* Gaudebimus omnes] *etiam ij , qui ſuccumbunt . hic oſtendit Ciceronem optime ſen tire de republica , cuius ſecunda fortuna lætaturus ſit , ſed dulcedini ſuccumbere .* Neu diffidas] *etenim , ob deſperationem , etiam ante rempubli- cam perdiderant : ut in hac ipſa epiſtola , ſupra .* Conſul] *in opprimenda coniuratione Catilinæ .* Conſularis] *in Antonio perſequendo .* Quia ille conſul] *quia conſulatus ille tuus præclariſſi- me adminiſtratus poſtulat , ut talem te conſularem præſtes .* Direxit] *ſi pueris hæc ſcriberem , eſſem in oſtendendis translationum luminibus diligentior , ut hic in duobus uerbis , & translatis , & antithe- tis , Flexerit , Dixerit . ſed hæc ipſa ſe oſtendunt . noſtrum autem conſilium id fuit , quoniam pueris ſi mul & uiris ſatisfacere non poſſem , uiris ut mal- lem .* Iudicii ratio] *ubi enim iudicium apparet , ibi laus recte agentem ſequitur . ſi quis autem caſu potius , quàm iudicio , recte agit , id amplum , ue- req. laudabile nec habetur , nec eſt . porro , iudi- cium ibi eſſe conſtat , ubi factis facta congruunt , per petuamq. in recte agendo æquabilitatem & con- ſtantiam tuemur .*

EPISTOLA XXI.

Nullis conſulibus.

DE SVIS actis] *pro republica contra Antonium: de quibus laudari uoluiſſet: ut etiã de extincta coniuratione Catilinæ, ſcripſit ad Pompeiũ, ſe mirari, quòd nihil ſignificaſſet. fam. l.* v. Quid dicam, imperite &c.] *ſignificat, & ſtultitiæ Ciceronem accuſandum, & ambitionis: cum tamen in utroque uideatur eum excuſare. ſed imperitum in eo ſignificat, quòd plus Octauio tribuerit, quàm e rep. eſſet: ambitioſum, quòd, modo habeat a quibus colatur, ac laudetur, ſeruitutem non recuſat: ita ob ſtultitiam & ambitionem Octauiũ Antonianæ dominationis uicarium conſtituit.* Qui ualentiſsimum &c.] *in quo certe ambitio eſſe non potuit: ſed fuit ſtudium conſtantiſſimum, & ſingularis in patriam pietas, qua permotus ualentiſſimum Antonium ſuſcipere non dubitauit inimicum.* Pueri] *Octauij.* Indulgentiæ] *uſque eò indulget Cicero Octauio, ut maledicat Caſcæ.* Maledictis] *in Caſcam. mirari autem ſatis non poſſum, Ciceronem Cæſaris necem obieciſſe Caſcæ. et id tamen Bruti uerba declarant.* Plures occidit uno] *crimini dat Caſcæ, & ſicarium appellat, quia Cæſarem occiderit. at, ſi hominem occidere, crimen eſt: quanto grauius ipſe pec-*

 cauit,

cauit, qui conſul non unum, ſed quinque occidit, Lentulum, Cethegum, Statilium, Gabinium, Cepa rium. Obiiciat Caſcæ] *cur Caſcæ potius, quàm ceteris coniuratis? forte, quia gratificari uellet Octa uio, potiſſimum in Caſcam incenſo, qui primus Cæſari uulnus inflixit, a Cimbro impedito. Suetonius, Plutarchus.* Imitatur in Caſca Beſtiam.] *ita reprehendit Caſcam ob pulcherrimum factum, ut Beſtia Ciceronem ob ea, quæ in conſulatu geſſerat, reprehendere ſolebat. et ut tunc iniquus in Ciceronem Beſtia, ſic nunc in Caſcam Cicero. Caſca autem hic e gente Seruilia fuerat, unus e percuſſoribus Cæſaris. fuerunt enim in illa coniuratione duo Seruilij Caſcæ, duo Bruti, tres Caſſii, Q. Hortenſius, Hortenſii oratoris filius, C. Trebonius, Cn. Domitius, L. Tillius Cimber, Q. Ligarius, Cornelius Cinna, Labeo, P. Turullius, P. Cornelius Lentulus, Cæcilius & Bucolianus fratres, Rubius Rex, M. Spurius, (quanquam, Spurius, mendoſum eſt: non enim duo prænomina ſimul eſſe poſſunt) Ser. Sulpicius Galba, Sextius Naſo, Pontius Aquila, Minutius Baſillus; & alij, quorum nomina in ijs libris, qui ad noſtram ætatem peruenerunt, non extant: quorum nemo, præter Cn. Domitium, L. Domitij Ahenobarbi filium, naturali morte perijt. quòd ſi liceret uti coniectura, adiungerem Torquatorum, Marcellorum, Metellorum, Bibuli liberos, Pompeianorum, id eſt reip. partium, ſtudioſos: itẽ, Epidium Marullum, et collegam eius Cæſetium Fla*

uum,

uum, tribunatu pl. a Cæſare priuatos. Idus Martias] *quo die Cæſarem occidimus.* Nonas Decembris] *quo die de coniuratis in carcere ſupplicium eſt ſumptum.* Eo meliore condicione] *minus turpiter nos uituperabit de Cæſaris nece, quàm illum Calpurnius Beſtia & P. Clodius de coniuratorum ſupplicio reprehendere ſoliti ſunt? hic eſt Beſtia, qui tribunus pl. Ciceronem extremo conſulatus die concionis habendæ poteſtate priuauit; ſi Plutarcho credas. ſed ego maiorem ipſi Ciceroni fidem habeo: qui ſibi concionaturo non L. Calpurnium Beſtiam, ſed Q. Metellum Nepotem ait obſtitiſſe. uide epiſt. 11. lib. v. fam.* Succeſsio] *quæ laus Ciceronis eſt, ſuſtinuiſſe Antonium; ſi patitur eius locum ab Octauio poſci?* Auctor extitit] *extraordinarijs enim honoribus Octauio decernendis cupiditatem illius & licentiam irritauit.* Non dominationem, non] *hoc loquendi genere ueteres eſſe uſos, cum aliquid paullo ſtudioſius affirmarent, oſtendimus in commentarijs ad Atticum lib. x. ep. 9.* Rem ipſam] *ſeruitutem.* Triumphus] *ouatio, quam Octauio, quia Mutinenſi prælio Antonium uiciſſet, Cicero decreuit.* Fortunam] *& condicionem turpem: ut illud in ſuperiore proxima euſdem Bruti epiſtola: Pudet condicionis ac fortunæ.* Cuius nomen ſuſceperit] *cuius nomen his factis ſibi comparauit. poteſt enim & turpiſſimus, & omnium miſerrimus iure dici.* Conſularis hoc] *eius, qui*

ſum-

ſummos habuit magiſtratus. Ciceronis] *eius, qui maximas res pro patria geſſit, artiumq. nobiliſſimarum cognitione excellit. et eſt uis in nomine, ut in epiſtola Sulpicij: Noli te obliuiſci Ciceronem eſſe. hic multum diſcrepant ueteres libri a noſtris. habent enim: Pudet concupiſcere fortunam, cuius nomen ſuſceperit conſularis, ut Ciceronis eſt. quos ſi ſequimur, ita exponemus. Pudor ab ea fortuna conſularis hominis concupiſcenda, cuius nomen ſuſceperit, quemuis deterrere debet: ea, inquam, fortuna, quæ Ciceronis eſt. uidebitur omnino paullo durius: ſed nec ubique dictio Bruti mollis eſt.* Tibi neceſſe eſt moleſta eſſe] *cum uideas te quoque in Cicerone notari, qui nullam reip. partem ſuſcipias, ſed communi cauſſæ tanquam indormias. quanquam ego te non reprehendo: tua enim alia cauſſa eſt. nam cum antea ſemper a rep. abſtinuiſti, tum uero hoc tempore ætas, mores, liberi ſegnem efficiunt. reprehendendo autem Ciceronem, quia, quod ab adoleſcentia præclariſſime fecit, ut in patria iuuanda totus eſſet; id nunc, extrema fere ætate, turpiter omittit.* Deſperatam] *excuſat Atticum, in eodem errore cum Cicerone uerſantem. non parcit autem Ciceroni; quia, cum non idem, quod Atticus, uitæ genus ſecutus eſſet, facere idem, quod Atticus, cum excuſatione non poterat.* Perſpexi] *ex ijs, quæ mihi Flauius, ſibi a te reſponſa, narrauit, cum negaſti te principem eſſe uelle priuati ærarij Cæſaris interfectoribus conſtituendi.*

di. hac tota de re Nepos in Attici uita. Saluidenum,] *Q. Saluidenum Rufum, Octauij ſtudioſiſſimum. Dio, Suetonius, Appianus.* Decerneret] *profligato enim Antonio, ſupplicationes Cicero decreuerat quinquaginta dierum, tribus reip. ducibus, Panſæ, Hirtio, qui conſules erant, & Octauiano, quem etiam ante uictum Antonium extraordinarijs honoribus ornandum cenſuerat. de ſupplicationibus in Phil.* XIV. *de honoribus in* V. Reliquias belli ciuilis.] *ob eam cauſſam, inquies, Cicero ornat Octauiũ, quia timet etiam nunc ab Antonio. at illi timendum ab Octauio magis eſſet, qui & exercitibus ualet, & propter ætatem facile poteſt ad temeritatem impelli, quàm ab Antonio, qui iam profligatus uoluntatẽ potius ad nocendum, quàm uires, habebit.* Amplitudinem] *ſummam potentiam, cum uictores exercitus in eius manu ſint.* Id ipſum] *regnum, & ſummam unius poteſtatem.* Vltima] *extrema, et maxima.* Referat omnia] *quæcunque habet, Ciceroni omnia referat accepta.* De dignitate,] *hæc omnia ſcripſit, ut patriæ libertas omnibus rebus anteponeretur. ſcripſit autem maxime in quæſtionibus Tuſculanis. &*, De dignitate, *in quo ſita ſit uera dignitas.* De morte] *contemnenda: cum tamen re ipſa aliter oſtendat., cui mors, exſilium, et paupertas ultima in malis uidentur eſſe. nam, niſi ita eſſet, non id ageret, ut propitium haberet Octauium.* Priuigno] *Octauio. eius enim matrem*

Aciam

Aciam, poſt obitum prioris uiri, uxorem duxerat Philippus. Gloriando] *cum gloriaretur, plus beneficij a ſe in remp. eſſe collatum, quàm ab ijs, qui Cæſarem occiderant: quoniam illi quaſi radicem tyrannidis Antonium reliquiſſent, ipſe Antonij bellum togatus ſuſtinuiſſet, atque oppreſſiſſet.* Dolores noſtros] *quos inſectari & augere non deberet: cum ſatis ex eo doloris ſit, quòd, occiſo tyranno, remp. tamen liberatam non uidemus.* Quid enim noſtra &c.] *uide ſupra in hac ipſa epiſtola eandem ſententiam alijs uerbis expreſſam.* Dubia] *non ita uictum eſſe Antonium, ut ab eo nihil timere poſſit reſpublica.* Vt ſcribis,] *fuit inter Atticum & M. Antonium amicitia, & quidem ſumma: Atticumq., uictis in Italia reip. partibus, de proſcriptorum numero Antonius eximit.* Non ſtomacharis,] *ut ego. ideo autem non ſtomacharis, quia Ciceronis amantiſſimus es. quanquam ego quoque eiuſdem amantiſſimus ſum. perſuade enim tibi, de ueteri meo erga illum amore nihil eſſe detractum, de iudicio multum. itaque & ſtomachor, nec tamen minus amo. Vel, Nunc ſtomacharis, ut eſt in antiquis libris. dicet enim hoc: Dolet mihi, quòd tu nunc ſtomacharis ob ea, quæ de amiciſſimo tuo Cicerone ſcripſi.* De uoluntate] *ſumamus hic quiddam a philoſophis, ut ſententia pateat illuſtrius. Amor in uoluntate eſt, opiniones in mente. uelle, nolle, in noſtra poteſtate eſt: opinari, non eſt. quale enim quidque uidetur, talem de illo neceſſe eſt opinionem*

nionem habeamus. ergo, cum uoluntas mea propria ſit, iudicium non ſit: laudandus uideor, qui, quod poſſum, & quod in me eſt, facio, ut Ciceronem amem; excuſandus, qui de eo non optime iudicem; cum id a me neceſſitas quædam, et quaſi mentis imperium exprimat. Largiter] *hoc aduerbium apud ueteres quandoque uim nominis habuit: itaque dixit Plancus, largiter acerbitatis, pro, multum acerbitatis, in concione, quam Pedianus recitat. et Plautus in Truculento, largiter uini: in Rudente, largiter argenti, largiter mercedis.* Condiciones] *Atticæ condiciones uocat, quia pertinebant ad Atticam Attici filiam: de qua, ut opinor, in matrimonium collocanda quiddam Atticus ſcripſerat.* Denique] *extremum hoc eſt, quod ad tuas litteras reſpondeam.* Sorores] *ipſius Bruti; altera uxor M. Lepidi, altera C. Caſſii.* Hominem] *neſcio quem, litteris ab Attico & a Bruti ſororibus commendatum.*

EPISTOLA VLTIMA.

NEQVE id arbitrarer dubitare] *idemq. arbitrarer ſentire tuos neceſſarios.* Matre tua] *Catonis Vticenſis ſorore uterina. nam, ſi fuiſſet ex eodem patre, non Seruilia, ſed Porcia fuiſſet, cum feminæ eius gentis nomine appellarentur, qua ex gente earum patres eſſent.* Caſca, & Labeo] *duo ex percuſſoribus Cæſaris.*

ſaris. Plutarchus. Scaptius] *duos Scaptios familiares Brutus habuit. ep. 3. lib.* VI. Fugientem hoſtem] *Antonium ad Mutinam profligatum.* Imperator] *M. Aemilius Lepidus.* Vobis affinibus] *Bruto, & Caſſio. nam ex duabus Bruti ſororibus alteram Caſſius, alteram Lepidus in matrimonio habebat.* Quid dicam, in tanto &c.] *Adderem hoc, In tanto ſenatus populiq. conſenſu, niſi uiderem addi non uere poſſe, cum tantum reſideat intra muros mali, multis Antonio fauentibus, multis etiam Octauium contra Cæſaris percuſſores incitantibus.* Accepiſſet uadem] *nimium omnino pro Octauiano promiſit, ac ſpopondit Cicero, uel Antonij odio, contra quem Octauianus eo tempore bellum gerebat, uel ut ipſum ſtudij, & amoris in eum ſui teſtimonio ad tuendam remp. magis incitaret. nam cum ei ſummos honores ſua ſententia decreuiſſet; exercitum ueteranorum ſubito præter ſpem omnium comparaſſet, impetus Antonij nefarios, ad Vrbem cum exercitu irruentis, in Galliam auertiſſet: hæc ſubiunxit, quæ leguntur in Phil.* V. *Audebo etiam obligare fidem meam P. C. uobis, populoq. Romano; quod profecto, cum me nulla uis cogeret, facere non auderem; pertimeſceremque in re maxima periculoſam opinionem temeritatis. promitto, recipio, ſpondeo, P. C. C. Cæſarē talem ſemper fore ciuem, qualis hodie ſit, qualemq. eum maxime uelle, & optare debemus.* Falſi honoris] *conſulatus. ep.* 14. *& Plancus*

in epiſtola. Mea promiſsione] *propter ea, quæ de illo reip. promiſeram. operam enim dedi, ne promiſiſſe temere uiderer.* Obdureſcunt] *Aptius eſſet, Obſurdeſcunt: ut ſit, Obſurdeſcunt ad uocem tributi. quam coniecturam, non dubito, quin omnes paullo humaniore doctrina politi comprobent. ſimiliter locutus eſt in Lælio. Cum tot ſignis, inquit, natura oſtendat, quid uelit: obſurdeſcimus tamen neſcio quo modo, nec ea, quæ ab ea monemur, audimus. Tributum autem recuſabant boni uiri, quia, poſt deiectam a Paullo Macedoniam, nullum omnino tributum populus Romanus pependerat. de quo Ciceronis uerba ſubſcripſimus. Omni, inquit lib.* II. *off. Macedonũ gaza potitus eſt Paullus: tantum in ærarium pecuniæ inuexit, ut unius imperatoris præda finem attulerit tributorum. quod Plinius quoque lib.* XXXIII. *ep.* 3. *& Plutarchus in Paullo confirmat.* Ex centeſima] *ut de centum nummis unus tribuatur ſingulis menſibus.* Impudenti cenſu] *in hoc enim impudentes ſunt locupletes, quòd multo minus ſoluunt, quàm deberent.* Præmiis] *non ſtipendijs, ſed præmijs ante uictoriam promiſſis: in quæ haud paullo plus pecuniæ, quàm in ſtipendia, erogabatur.* Ornatus] *inſtructus pecunia. & ſane ad cogendas pecunias aptior erat Caſſius, qui etiam auaritiæ nomine male audijt. Plutarchus in Bruto, & ep.* 10. *lib.* VIII. *fam.* Dum ſcriberes] *dum eos mihi commendares. conſulebam illis iam antea diligenter.*

ter. ep. 20. Integrâm tibi cauſſam reſeruant.] *uideo fieri poſſe, ut tu eos è numero hoſtium eximas. nam ſi te abſente bellum in Italia contra improbos ciues ſuſceptum conficeretur; prodeſſe illis nihil poſſes. cum uero bellum ducatur; ſatis mature poteris cum exercitu tuo in Italiam uenire, et his malis unus ipſe finem imponere. quo beneficio affecta reſpublica nihil tibi petenti denegabit. itaque ipſa tempora integram tibi cauſſam puerorum reſeruant, ut poſſis illis conſulere. exitus enim huius belli in aduentum tuum differetur.* Cum diuinare &c.] *feci eorum cauſſa, quæ potui, magis quia te ipſum diligo, quàm quia fore putarem, ut tuo exercitusq. tui auxilio egeremus. præter amicitiam noſtram nihil ſpectaui.* A principio ita cauſſam egi] *cum de Lepido, eiusq. filijs ageretur, diſtingui filiorum cauſſam a patris cauſa uolebam.*

PAVLI

PAVLI MANVTII commentarius in primum librum Ciceronis epiſtolarum ad Quinctum fratrem.

ARGVMENTVM.

MORALIS admodum eſt hæc epiſtola: &,cum ad unum Q. Ciceronem ſcripta ſit, omnibus tamen prouinciarum, aut ciuitatum rectoribus norma quædam & bene agendi regula eſſe poteſt. Eſt autem totum eius argumentum, admonitio. nam hanc unam ob cauſſam ſcribit ad Quinctum fratrem, ut ei proponat ea, quæ ſi faciat, honori ſuo præclare conſulat. ea porro diuiditur in laudem,uituperationem, cohortationem: laudem,quia,ut ipſe ſcripſit in epiſtola, opinor, ad Trebonium, multum refert, ſi laudes eum, quem cohortere: uituperationem, quia diſſuadendi locus eſt optimus, cum turpitudinem oſtendimus: cohortationem, ut eius, qui admonet,pro penſa quædam ad eius, qui admonetur,laudem uoluntas ac ſtudium declaretur. Laudat Cicero Quinctum a fortitudine,ſapientia, humanitate, continentia, integritate;

& uſu rerum gerendarum: uituperat ab ira cundia, obiecta illi ab omnibus fere, qui e Græcia Romam proficiſcebantur. Hortatur primum, ut æquo animo ferat annuam imperii acceſsionem: & in ſuſtinendo negotio facilitatem oſtendit, cum dicat, obueniſſe illi imperiũ nullis fere fortunæ motibus expoſitum, ſed quod uirtute & animi moderatione facillime poſsit adminiſtrari: deinde, ut ſuis tantum committat, quantam in unoquoque fidem eſſe cognouerit: poſtremo, ne aures præbeat falſa dicentibus; ne quid iniuſtum ad aliorum arbitrium annulo ſignet; accenſum quem diligat, animaduertat; ne quid inſolens lictor faciat; caueat ab aſſentatoribus; cum ſeueritate regat ſeruos; ne quid, quod ad imperium ſuum, uel ad remp. attineat, ſeruis etiam fidelibus committat: ſit ipſe integer & continens; det operam, ut in omnibus, quos ſecum habebit, ſit pudor: familiaritate prouincialium, & Græcorum percaute & diligenter utatur; diſciplinam adhibeat regendæ familiæ grauem, & conſtantem; facilis ſit in audiendo, lenis in diſcernendo, diligens in ſatisfaciendo, ac diſputando: omnibus, quibus præeſt, utilitatem afferat: ius æquabiliter & diligenter dicat; curetq. ut idem faciant ii, qui-

bus

bus aliquam partem eius muneris conceſſerit: conſtantiam & grauitatem adhibeat, quæ non ſolum gratiæ, uerum etiam ſuſpicioni reſiſtat; linguam in iracundia contineat; in tuendis honoribus, quos adeptus eſt, operam ponat; quandoquidem eſſet in iis ciuitatibus cum imperio & poteſtate, in quibus uirtutes ſuas conſecratas, & in deorum numero collocatas uidebat. Hæc ad argumentum. Quod ad prouinciam; præerat Quinctus proprætore Aſiæ, quæ minor dicitur; quæ ab ortu ſolis Lycaonia & Phrygia, ab occaſu Aegeo mari, a meridie Aegyptio pelago, a Septemtrione Paphlagonia terminatur. cumq́. prouinciarum adminiſtratio annua fere eſſet; præfuit tamen per triennium, ſucceſſorem ſenatu non mittente; ſicuti & Siciliæ per triennium præfuerat Verres. prætor autem ſæpe in hac epiſtola Quinctus nominatur; quòd ii, qui prætura functi in prouincias mitterentur, & proprætores, & prætores appellabantur, quandoque etiam proconſules. itaque Suetonius in Auguſto, Extant, inquit, M. Ciceronis epiſtolæ, quibus Quinctum fratrem, parum ſecunda fama proconſulatum Aſiæ adminiſtrantem, hortatur, & monet, imitetur in promerendis ſociis uicinum ſuum Octauium. et

libro v. epiſtolarum, quæ familiarium nomine ſignificantur, epiſtolæ leguntur, Q. Metelli proconſulis titulo inſcriptæ; cum is ex prætura in prouinciam miſſus eſſet: & Suetonius Cæſarem, cum ex prætura Hiſpaniam ſortitus eſſet, proconſulem appellat. neque ſolum, qui conſules non fuerant, proconſules tamen uocabantur; ſed contra etiam, qui conſules fuerant, prætores in prouincia dicebantur. itaque in iiſdem epiſtolis libro II. Quod ego, inquit, officio quæſtorio te adductum reticere de prætore tuo non moleſte ferebam. cum loquatur de M. Bibulo, qui conſul fuerat cum C. Cæſare: quem rurſus proconſulem appellat epiſtola prima, etiam tertia libri XV. De hoc copioſius in noſtro commentario in epiſt. fam. lib. I. ep. I.

L. Afranio,
Q. Cæcilio Metello, Celere, COS.

EPISTOLA I.

A CCESSISSE deſiderio noſtro,] *quo te abſentem deſideramus. noſtro, reditus in urbem tui. In hunc autem annum, qui fuit Quincto in adminiſtranda Aſia tertius, incidit exſilium M. Tullij: ut eſt lib. 3. ad Att. & hic ep. 3.* A prætoribus] *qui non tam Quincti, quàm ſua ipſorum cauſſa, contendebant; ut, Quincto decedente, eorum aliquis ad regendam Aſiam mitteretur.* Non nullorum negotiatorum] *quorum inhoneſtæ cupiditati obuiam eundum cenſerem. uide infra, hac ipſa epiſtola.* Nos ſumma neceſsitudine attingunt,] *non ſolum, quia publicani equites erant, & ex equeſtri familia natus erat Cicero; ſed etiam, quia ordinem equeſtrem ſemper defenderat, atque ornauerat. ad Atticum lib. I. & oratione IV. in Catilinam.* Noſtri conſulatus beneficio] *quia, niſi ego coniurationem Catilinæ conſul oppreſſiſſem, impetus in omnium fortunas eſſet factus.* Græci quidem] *ipſi ſocij. prouinciam enim diuiſit in duo genera, ſocios, & ciues: rurſus ciues in duas ſpecies, publicanos, & negotiatores. infra, hac ipſa epiſtola. Græcos autem appellat Aſianos, quia tum fe-*

re totus ille terrarum tractus Græco ſermone utebatur: itaque M. Cælius in quadam ad Ciceronem epiſtola Græcas pantheras uocat, quæ in Cilicia càpiebantur. Non itineribus tuis perterreri homines] *cum alij pro conſulibus, quacunque irent, ſocios expilarent. quo nomine Appium accuſauit lib.* VI. *ad Att.* Noſter cum animo] *Beſſarionis liber: noſter & cum animo. forte, noſter eſt.* Quem ſors dedit] *ſorte quæſtores prouinciarum rectoribus dabantur. fam. lib. 2. ep. ultima. & in diuinatione, & alibi ſæpe.* Quoad per ſe negligeret] *in priuatis rebus, quæ ad ipſum duntaxat pertineant: in ijs uero, quæ ad tuam dignitatem ſpectant, ferre te nollem.* Comites, & adiutores] *ut legatos, & quæſtorem.* Finibus iis] *duntaxat in ijs rebus, quæ ad tuam dignitatem pertineant. nam in ijs, quæ ad ipſos priuatim pertinent, feras.* Quaſi ex cohorte prætoris] *non dicit, ex cohorte, ſed, quaſi ex cohorte: quòd in ea paullo nobiliores homines eſſent. nam accenſi, miniſtri erant; cohors prætoria, comites conſulares, ut exponit Pedianus in* II. *Verrina.* Horum non modo facta, ſed etiam dicta] *cur horum potius, quàm eorum, quos reſp. comites dedit? quia, quos ipſi probauimus, & delegimus, ij quacunque in re peccauerint, non tam ipſis, quàm nobis, adſcribitur.* Liberalitas] *rectius, ut opinor, in Beſſarionis libro, libertas. ſolent enim, qui minime fraudulenti ſunt, ex ingenio*

nio ſuo ceteros pendere. Non ut uas aliquod,] *quod aſſidue circumfertur. ſed uide, quibus illum tradas, ne quis, accepta pecunia, ſignet ea, quæ tu non probares.* Miniſter] *ne quis eo, quoties uelit, uti poſſit. Et fortaſſe hic tacite Statium libertum deſignat. de quo uide ep.* 2. Eo etiam numero] *è numero bonorum uirorum: quales eos maiores noſtri eſſe uoluerunt; qui libertis in hoc utebantur, ut ijs imperare, et bene agendi leges imponere facilius poſſent. Accenſus autem nomen ordinis fuit, & promotionis in militia, ut Pediani uerbis utar.* Offenderis] *offenſionem aliquam acceperis. ſic locutus eſt Lucceius in epiſtola ad Ciceronem libro* v. *fam. et Cæſ. comm. de bel. ci. lib.* 1 1. *& in Verrem.* Ex eo genere hominum,] *prouinciales homines auaritiæ notat.* Qui pecuniæ,] *hoc non ab ijs uerbis pendet, Ex eo genere hominum. nam ſi ita eſſet; ex ijſdem uerbis illud quoque penderet, Te autem, alienum hominem, ament ex animo. ita, quò ſpectarent ea uerba, qui potes reperire, prorſus non eſſet. quare ego ſic totam ſententiam diſpono. Ex eo genere hominum, ex prouincialibus inquam, qui potes reperire, qui & pecuniæ cupiditate adducti careant ijs, quæ a nobis coluntur, uirtutibus, & te, hominem alienum, ament ex animo, ac non ſui commodi cauſſa ſimulent? mihi quidem difficile in primis uidetur. itaque cauendæ ſunt eorum familiaritates.* Iis rebus] *ijs uirtutibus, ut humanitate, & continen-*

tia. Prætores ſemper omnes] *quod eſt ſimulationis indicium. nam ſi eſſent natura boni, & ad humanitatem propenſi, nam tam prætores, quàm priuatos homines, amarent.* Quàm temporis] *qui te ipſum potius, quàm temporis cauſſa, diligant.* E Græcis ipſis] *locutus enim hactenus eſt de negotiatoribus, qui quæſtus cauſſa in prouincijs uiuunt.* Sic uero] *ſed, uti nunc ſunt, fallaces plerique ſunt. nam uetus Græcia bonos per multos habebat.* Et inuident] *ſic in omnibus impreſſis libris, præter eos, qui poſtremi ex ædibus noſtris, multis partibus meliores facti, prodierunt. occaſionem nobis attulit coniecturæ Beſſarionis liber: in quo ſcriptum cum uideremus, Et non inuident, facile tum ex emendandi uetere conſuetudine, tum ex latini ſermonis obſeruatione ſumus adducti, ut, ubi, non, legebatur, reponendum putaremus, uero, mutatione nulla: ut facile, qui libros manuſcriptos cum impreſſis conferre ſoliti ſunt, iudicabunt. quo ex numero Faernus meus excellit; qui ſingularem optimarum diſciplinarum ſcientiam eximia huius quoque generis laude cumulauit.* Non enim audent] *nam aperte nobis aduerſari non audent, quamuis male animati ſint, ſed occulte obtrectant.* Tralleis, an Formias] *Tralles in Caria, quæ eſt in Aſia minore, quam Quinctus regebat: Formiæ in Campania.* Suſtinere] *defendere, & tueri. nam alioqui ſumma ſeueritas in eo prætore poſſet reprehendi, cuius ui-*

tam

tam labes aliqua turpitudinis & improbitatis inſi ceret. Inhoneſtiſsimam cupiditatem] *e-rant enim negotiatores, quorum cupiditas & im-pudentia eſſet pœna coercenda. itaque dixit ſupra, Dum ſociorum ſaluti conſulo, dum impudentiæ non nullorum negotiatorum reſiſto, ſupra, hac ipſa e-piſtola.* Ne uarietur gratia] *dum eadem ſit ſeueritas in omnes: ne cui gratificans aliud alio tem pore decernas.* Suſtineri] *totum hoc, quidquid eſt oneris, iuriſdictionis eſt.* Lenitas in differen do] *edicta ſunt, ex quibus toto anno ius dicitur, decreta, quæ in ſingulis interponuntur cauſſis.* Satisfaciendo, ac diſputando] *ſatisfacit iu dex duobus modis, primum, cum litigantes facile ac libenter audit; deinde, cum eos, aduerſus quos ſententiam dederit, uultu & uerbis ita mulcet, et quaſi conſolatur, ut irati prorſus maleq. anima ti non diſcedant. hoc alterum genus hic intelligit Cicero. nam, quod ad audiendi facilitatem attinet, id primo loco iam poſuit.* Diſputando, au-tem] *mendoſum puto. non enim diſputare præ-tor dicitur. Cic. in Partitionibus: Ná aut auſculta tor eſt modo, qui audit, aut diſceptator, id eſt rei, ſententiæq. moderator. ex quo ſuſpicor legédú, Di ſceptando.* Cn. Octauius] *hic eſt, opinor, de quo infra ep. 2. qui fuit Auguſti pater; & Macedo-niam rexit, quæ Quincti prouinciam attingebat. uidetur autem Caio potius, quàm Cneo, præno-men ei fuiſſe. uide, quæ notauimus in ad Atticum*

lib.

lib. II. *ut omittam, quòd infra, ep.* 2. *Beſſarionis liber habet G. Octauius, corrupta quidem littera, ſed qua tamen librarius Caium ſignificare uoluerit.* Primus lictor quieuit] *antea, Primus lictor qui fuit. uerum neque magna mutatio eſt inter F et E: et erit aperta ſententia: ut ſit, Quieuit, dicendi locum unicuique conceſſit: cum aliorum prætorum lictores obſtrepere ſolerent, et ſilentium dicentibus imperare. Sequor autem in hoc meam conſuetudinem libenter, ut, quid a quoque acceperim, confitear. nam, cum Romæ adoleſcens admodum eſſem, anno* M. D. XXXV. *Octauius Pantagathus, uir eiuſmodi, cuius aſſequi uirtutes nulla ſatis laudatione poſſum, amicis aliquot, quorum in numerum me quoque proximis ſuperioribus diebus humaniſſime receperat, locum hunc ita eſſe emendandum indicauit. poſtea uerò Ferrariæ, cum has epiſtolas cum Benedicto Accolto, Cardinali Ciceronianæ eloquentiæ ſtudioſiſſimo, ſubſiciuarum horarum temporibus percurreret; renouatam memini, et ab utroque confirmatam eandem huius loci correctionem. itaque ſua manu in eo, quo tunc utebatur, libro Accoltus perſcripſit.* Tueretur] *propter hanc lenitatem excuſabatur illa ſeueritas, quòd ab eo cogebantur Syllani homines etc.* Grata Romæ eſt,] *in iis, qui Romæ magiſtratum gerunt.* Vbi tanta arrogantia] *duabus de cauſſis lenitatem in magiſtratibus urbanis ualde laudari, mirum eſt;*

&

et quòd in ſumma hominum arrogantia uix agno ſcitur lenitas; & quòd iniurioſus eſſe magiſtratus impune non poteſt; quoniam acerbius tractati, aliorum magiſtratuum auxilium implorant, maio rem poteſtatem contra minorem appellantes: ut eo minoris æſtimanda lenitas uideatur, quoniam contra acerbitatem & iniurias tot magiſtratus, tot auxilia ſunt. quòd ſi, ubi tanta arrogantia eſt, ubi tot auxilia, tamen & grata eſt, & plurimi æſtimatur lenitas: quanto magis in prouincia? in qua &c. Nulla conqueſtio,] *ubi de magiſtra tu queri nemo poteſt. non eſt enim, ut Romæ, ad quem confugiat, quem appellet. Nec tamen diſ pliceret, uel placeret potius, Nulla quæſtio: ut de iudicijs accipiatur; ad quæ contra magiſtratuũ iniurias in urbe appellatio eſt. ſic triplex auxilium erit, iudicia, ſenatus, populus.* Cyrus ille] *is, cuius morientis orationem ad filios de animorum immortalitate recitat Cicero in libro de ſenectute.* Non ad hiſtoriæ fidem ſcriptus] *hoc exem plum non ob eam cauſſam Cicero attulit, ut oſten deret, Cyrum eſſe a Xenophonte ſcriptum; ſed ut ex eius inſtitutis argumentum caperet, prouincia rum rectoribus grauitatem eſſe cum humanitate iungendam. nam ſi ea ſic ille coluit, qui priuatus futurus nunquam fuit; quonam modo, &c. Opi nor igitur, non terminari ſententiam in uerbo, ſcri ptus, nec ſubaudiri, eſt; quod non nulli putant: ſed pendere, donec excipiatur ab illa parte, Eaq.*

ſi

ſi ſic coluit ille. ut ſit, quod Græci ἀνακόλουθον *uocant. quale illud eſt in Tuſculana ſecunda. Etenim ſi orationes, quas nos multitudinis iudicio probari uolebamus, (popularis eſt enim illa facultas, & effectus eloquentiæ eſt audientium approbatio) ſed ſi reperiebantur non nulli, qui nihil laudarent, niſi quod imitari ſe poſſe confiderent, &c. ſimilia notauimus & apud Græcos multa.* Noſter ille] *a nobis celebratus in libris de rep. infra, lib.* III. *& ad Atticum lib.* IIII. *&* VI. *&* VII. *&* X. Ad quas reuertendum] *a quibus legibus imperium in alios accepimus, iiſdem, cum in urbem reuerterimus, nobis priuatis parendum erit.* Liberatas urbes] *placet potius, uerbum, liberatas, ad ciuitates referri, quàm coniungi cum ſequentibus. non enim, cum eadem de re, de ære, inquàm, alieno, Cicero loqueretur, ciutates & urbes dixiſſet; cum aliud ciuitas ſit, aliud urbs. quod facile declarat illud in epiſtola ad Dolabellam: Liberaſti & urbem periculo, & ciuitatem metu. item hic, ut a ciuibus ædificia diſtinguat, ciuitates ait ære alieno liberatas; urbes autem, quæ dirutæ fuerant, ac pæne deſertæ, per Quinctum eſſe recreatas.* Samum, & Halycarnaſſum,] *Samum Ioniæ, Halycarnaſſum Cariæ, quæ fuit Herodoti patria, & Dionyſii, eius, cuius extat de rebus Romanis uberrima, eademq. certiſſima hiſtoria.* Calumniam] *fuerant enim quidam prætores in prouincia uſque eò auaritia*

fuit.

perditi, ut accuſatores locupletum ipſi compararent, atque inſtruerent: quo maximos ex eorum condemnatione quæſtus facerent. qualis Verres fuit. Ab omnibus qui earum ciuitatum fines incolant,] *non ſatis fuiſſet ab ipſis ciuitatibus; ſed dixit, ab omnibus plane, qui fines earum incolunt. nam plerunque ciuitates impoſita tributa in homines oppidanos atque agreſtes ita transferunt, ut tolerari uix poſſint. opinor autem, ciuitatum gloſſema fuiſſe.* Aediliciorum,] *ædiles enim ad ſuos ludos imperare prouincijs pecunias ſolebant.* Noſtrum] *non cum Quincto commune, ſed Marci proprium: quod infra patet.* Ciuitates] *Aſiæ.* Magnis meis meritis,] *quibus Aſiam prouinciam affeceram.* Tuis] *in iſto imperio, quod tibi nunc eſt in tertium annum prorogatum.* Lex] *de repetundis; quæ ſanciebat, ne cui aut capere pecunias liceret, aut conciliare. quod patet ex lib.* VI. *ad Att. & in Verrem.* Quibus nec deberetur,] *perſpicuum eſt ædiles ſignificari.* Ei generi hominum] *Græcis.* Conſecratas] *hoc dicit, quia iuſtitiæ ceterarumq. uirtutum templa erant in Græcia.* De nobis optime meritum,] *erant enim publicani ex ordine equeſtri, & Catilinæ coniurationis temporibus equites conſuli Ciceroni aſſidue cum gladijs aſtiterant. pro Sextio, & poſt reditum in ſenatu, &* I. *in Catilinam.* Per nos] *uide orationem* IV. *in Catilinam.* Eos perire] *Aſiæ ciuitates:*

uitates: quas publicani uectigalibus acerbe nimiũ uexabant. Vltimis terris] *non orbis ultimi, nec imperij Romani, ſed admodum remotis.* Publicis male redemptis,] *ideo uideris publicanis ſatisfacere uix poſſe, quoniam publica nimium magno conduxerunt: ut ob eam cauſſam acerbius a ſocijs exigere cogantur; neque tu tantum illis poſſis concedere, quo non plus poſtulent, atque eſflagitent.* Sine publicano] *ipſæ enim per ſe ciuitates non facile ad colligendum uectigal adducuntur, niſi ſit, qui præcipuam huius muneris curam gerat, & ſuo periculo a ſocijs exigat. quod faciebat publicanus.* Aequaliter] *quo facilius ſine publicano exigi uidebatur poſſe.* Sylla deſcripſerat.] *id fuiſſe talentorum* xx *millia, et, cum duplum mutuantibus publicanis Aſiani ſe eſſe reddituros promitterent, facta eſſe* c *&* xx *millia, tradidit Plutarchus in Lucullo.* Caunii,] *pars prouinciæ Quincti: ſunt enim in Caria, et Caria in Aſia minore.* Rhodiis Attributæ] *quo beneficio? forte, quia Norbanum, Sylla repetente, reddendum cenſuerunt.* Genus ipſum,] *uectigal.* Reliqua] *ut publicanorum exactio.* Non legem ſpectare cenſoriam,] *quæ in pactionibus faciendis conſuleret prouincialibus potius, quàm publicanis. qua de cauſſa, cum pactiones facere cum prouincialibus publicani ex lege cenſoria, utpote in ipſos iniquiore, omnino recuſarent; poſſunt, inquit Cicero, prouinciales quo*

quo

quo modo pactiones facere cum publicanis, etiam ſi non ijs plane condicionibus, quæ ſunt a cenſoribus in uectigalium locatione conſtitutæ; ut ſcilicet negotium aliquando conficiant, & ea moleſtia liberentur, quam capiunt, cum ſe a publicanis quotidie appellari atque urgeri uident. Et eſt a parum multis fortaſſe animaduerſum, legem cenſoriam hoc in loco, non re uera pro lege ad populum lata, ſed pro locatione ipſa, uſurpatam. cenſores enim ferendarum legum ius non habebant. cur autem non haberent, diximus in libro de legibus. Cenſoriam] *de uectigalibus; quorum locandorum cura penes cenſores erat. quidquid autem publicanis prouinciales debebant, id uectigalium erat nomine contractum.* Commoditatem] *quid enim commodius, quàm ære alieno liberari, nec, ut ante, uſuris exhauriri?* Sed & ab iis] *una in re duo monet fratrem; primum, ut, qua ualet gratia, atque auctoritate, ea cum Græcis publicanos coniungat; cum ita dicat, ſummam eſſe in publicanorum ordine dignitatem; ei ſe plurimum debere: deinde, non ut iam gratia, aut auctoritate cum prouincialibus agat, ſed ab ijs pro eo, quantum ei debent, quod plurimum eſt, petat, ut hoc ei de ipſis optime merito, quaſi mercedis loco, retribuant, ne quid aſpere nimium, aut acerbe contra rem aut uoluntatem publicanorum decernãt.* Commodiorem] *ſuauiorem, ac faciliorem.* Societates] *publicanorum: erat enim in plu-*

res

res ſocietates diſpertiti. fam. 207: Idem faciunt Græci.] *quod argumento eſt, tua prudentia factum eſſe, ut inter eos conueniat.* Pro pe natura] *ut ignis & aqua, ſic fere diuerſi eſſe uidentur publicani et ſocij; quòd publicani ſuum commodum ſine ſociorum incommodo curare non poſſunt. quos tu tamen, inquit, amore & beneuolentia coniunxiſti.* A doctiſsimis hominibus] *Ariſtotele in ethicis maxime, Platone in Philæbo, & in IIII. de rep.* Res ipſa, ac fortuna] *Res; quia patre nati equite Romano, Romæ uiuentes, litteris a pueritia exculti, quid aliud ageremus, non erat. contulimus igitur nos ad remp. non tam ſtudio gloriæ, quàm quòd genus illud uitæ nobis potiſſimum conueniret: ut ipſa res, ſtatus quidam, & condicio rerum noſtrarum deducere nos in hanc uitæ rationem uideretur.* Fortuna] *quia potuit ea nos ad aliud uitæ genus impellere. tres enim cauſſas attingit Cicero, cupiditaté gloriæ, rem ipſam, fortunam: recte: nam priores duas, niſi accedat tertia, infirmas experimur. poſſet ita loqui, ſi quis caſu in uia inimico occurrens, petitus ab eo primum uerbis contumelioſe, deinde gladio cum periculo uitæ, uim ui repellere dum uult, eum interficiat. dicet enim ad eleuandam culpam: Me non tam odium, aut ueteres inimicitiæ, quàm res ipſa ac fortuna ad hoc facinus adduxit. nam, ut eſſet in me cupiditas, non erat occaſio: neque uero cupiditas ſimul & occaſio ſa*
tis

tis ad perficiendam rem ualebant, niſi fortuna cũ utraque conſenſiſſet. Vt te ante] *notandum, particulam, ut, eſſe repetitam. quod alibi quoque factũ a Cicerone animaduertimus, ut Acad. l. 2. Vt, quoniam Ariſtippus, etc. libro etiam* III. *de Fin. ne illud quidem conſentaneum eſt, ut; ſi &c.* Lentitudinis] *non ſolum, inquit, ut ne iraſcamur, grauitas facit; quod laudabile eſt; ſed etiam lentitudo, hoc eſt, ſegnities quædam naturæ, quã Græci dicunt ἀοργησίαν. in qua nõ modo laus, ſed uitium quoddam uidetur eſſe conſtitutum.* Theatrum eſt totius Aſiæ] *neque Eſt, neque Aſiæ, Beſſarionis habet liber: alter manuſcriptus, Theatrum totius Aſiæ uirtutibus eſt datum. ego ex hac uarietate legendum conijcio ſic: Theatrum tuis uirtutibus eſt datum. nam eo fidentius dictionem, Aſiæ, tollo, quòd abeſt a Beſſarionis libro: in eo tantum muto, quòd pro, totius, lego, tuis, ita poſtulante ſententia. et opinor, cum ad dictionem, Theatrum, aliquis pro gloſſa adſcripſiſſet, Aſiæ, eamq. mox in Ciceronis uerba eſſet recepta, ut ita legeretur, Theatrum tuis Aſiæ uirtutibus eſt datum, factum eſſe, Theatrum totius Aſiæ, magnamq. inde perturbationem eſſe conſecutam.* Illa omnia] *non modo talem ut uirum te præſtiteris, qualem illa poſtulant, ſed etiam præſtantiorem.* Mihi caſus urbanam] *caſu accidit, ut ego in urbe, tu in prouincia remp. gereres. Proprie tamen in Quincto magis, quàm*

in Marco, caſus nominatur. nam Quinctus iuit in prouinciam, quòd, eundum ut eſſet, caſus tulit: qui contra ferre potuiſſet, eundum ne eſſet. Marcus uero non caſu non iuit in prouinciam, ſed uoluntate, et conſilio. prouinciam enim depoſuerat; ut ipſe in epiſtolis ad Metellum, Catonem, Atticum ſcribit. Et ſi mea pars] *abundare puto, Et.* Elaborabis] *Plane, et aperte, quod ad ſententiam attinet; ſed, quia nimium amamus antiquitatem, uiſum eſt quod in Beſſarionis libro uidimus, id notare. habet enim, Alaborabis. ut fortaſſe, allaborabis. uſitatum eſt Horatio uerbum.* Quanquam illorum] *non ſatis intelligo, quid afferat ad ſententiam uerbum, Quanquam. mallem, Quoniam; uel, Nanque.* Ampliſſimis monumentis] *ſcriptis annalibus, de quibus ad Att. lib.* II. Tertius actus] *Quintus, non tertius, extremus in comœdijs eſt actus: isq́. perfectior, & ornatior uidetur. hic tertium annum imperij, quaſi ultimum actum in fabula accipit, quando in adminiſtratione prouinciæ ultimus eſt. ſit, inquit, ita ultimus annus in prouincia perfectus, ut eſt ultimus actus in fabula.*

EPI-

EPISTOLA II.

C. Iulio Cæſare,
M. Calpurnio Bibulo, COS.

STATIVS] *Quincti libertus, gratioſior apud eum, quàm deceret.* Quòd ita ſcripſiſti,] *dubitationis quiddam ſubeſſe uidetur his uerbis. quaſi dicat. Niſi tu ita ſcripſiſſes, aliter exiſtimarem. Eodem illa uidentur ſpectare, quæ, non multis interiectis uerſibus, ſequuntur: Quod prorſus credo; quoniam tu ita iudicas.* Direptum] *quòd rem domeſticam, Statij ſtudio ac fidelitate conſeruari Quinctus arbitraretur.* Neque antea uiſus eſſet,] *ita ſcripſerat Quinctus: Maxima fuiſſet Romæ exſpectatio, maximus hominum côcurſus in reditu meo, talis, inquam, qualis nunquam uiſus eſt, ſi Statius una mecum de prouincia deceſſiſſet, Romamq. ueniſſet. itaque doleo illum ſine me ueniſſe. Tu hoc doles, reſpondet Marcus: ego lætor: quæ enim poſt eius reditum in re abſentem coniecta ſunt, ea tu maiore cum dolore præſens audiſſes, ſi tecum Statius ueniſſet. exhauſtus igitur te abſente totus eſt hominum ſermo, & multæ eiuſmodi uoces, ἀλλ' αἰεί τινα φῶτα μέγαν: quæ emiſſæ iam ſunt. Homeri uerſus eſt in Oδ. ι, de Vlyſſe a Polyphemo pronuntiatus: a quo tam puſillo, tamq. imbecillo miratur*

ſe eſſe excæcatum: qui ex uaticinio Eurimedis ab Vlyſſe quidē ſe id paſſurum, ſed Vlyſſe aliquo magno ac formoſo uiro, ſuſpicabatur. uerſus hi ſunt integri:

Ἀλλ' αἰεί τινα φῶτα μέγαν καὶ καλὸν ἐδέγμην
Ἐνθάδ' ἐλεύσεσθαι, μεγάλην ἐπιειμένον ἀλκήν.
Νῦν δέ μ' ἐὼν ὀλίγος τε, καὶ οὐτιδανὸς, καὶ ἄκικυς
Ὀφθαλμοῦ ἀλάωσεν, ἐπεί μ' ἐδαμάσσατο οἴνῳ.

Nunc, qua ratione horum uerſuum ſententia, de Vlyſſe & Polyphemo ab Homero prolata, ad Quinctum & ad Statium accommodari poſſit, ut certe egregie poteſt, conſideremus. Per triennium iam Quinctus Aſiam rexerat. ſcripta enim eſt epiſtola in exitu fere anni tertij. rationem eius adminiſtrationis fama iam nuntijq. Romam pertulerant: ſatisq. notum erat, omnibus in rebus eum uti conſilio Statij liberti; quod Cicero modo occulte, modo aperte cōqueritur. exſpectabant igitur homines liberti Statij aduentū in Vrbem cum Quincto, quaſi τινὰ φῶτα μέγαν*; a quo prouinciam eſſe adminiſtratam, tanquam a proconſule, audiſſent: qui cū ueniſſet, quaſi decepti, itidem ut Polyphemus, iiſdem, quibus ille, uerſibus errorem ſuum poterant indicare. Quæ igitur uoces, ſi cum Quincto Statius urbem eſſet ingreſſus, coniectæ fuiſſent; eas in unū Statium, abſente Quincto, emiſſas, Cicero gaudet; idq. modeſte ſignificat, cum ait, Id mihi non incommode uiſum eſt accidiſſe: ne offenderet animum Quincti, ad iracundiam propenſi, & de Statio*

tio optime exiſtimantis. Protuliſſe?] *cum diceret, ſe a te plurimi fieri.* Quoniam tu ita iudicas:] *de Statij fidelitate ſcripſit Quinctus et in ea epiſtola, qua manumiſſum Tironem gratulatus eſt his uerbis: Si enim mihi Statij fidelitas eſt tantæ uoluptati: quanti eſſe in iſto hæc eadem bona debent, additis litteris, ſermonibus, humanitate?* Blaudenio,] *ex urbe Blaudo, quæ eſt in Phrygia; non Blandenio, ut eſt in quibuſdam libris.* De hoc genere toto] *cum ego tibi tam multos Græcos commendauerim.* Ad fallendum] *eos, apud quos queruntur. aſtuti enim & ingenioſi ad fingendum & perſuadendum Græci ſunt.* Inimiciſsimi mei] *feci tamen, ut, inimicitiarum ratione neglecta, eos in te lenirem. aut abundat, Mei, et ſubaudiendum, Tui: quod magis placeret: quaſi præter ceteros Dionyſipolitæ de Quincto quererétur.* Hephæſtum] *in hac dictione auſus ſum, contra meam conſuetudinem, paulliſper ab antiquis libris diſcedere. nam Ephæſtum, pro Epheſium, repoſui. cur enim dicat, Apamenſem Epheſium, duarum ciuitatum nominibus coniunctis, unum hominem proprio, ſimulq. eius patriam uelit nominare, ut cum infert, Megariſtum Antandrium, Niciam Smyrnæum, Nymphontem Colophonium?* Nugas maximas] *leuiſſimos infimaq. condicionis homines: qui nec nominandi ſunt.* Duo Myſos] *ita ſcripſi, ut antiquitatem retineam. ſic enim eſt in Beſſarionis libro. ſic & Virgilius locutus eſt:*

„ *Si duo præterea tales Idæa tuliſſet*
„ *Terra uiros.*

Caecilium?] *hi ſunt homines Romani, qui in prouincia Quincti negotiabantur.* Sanari non poteſt] *quia tu in eum grauiſſime animaduertiſti. uide ep. I.* Ecce ſupra caput] *ecce præter eos, quos ſignificaui, occurrit animo meo, & quaſi ſupra caput aſtat, a me nominandus Catienus.* Sordibus] *obſcuræ arti deditus, quæſtum fortaſſe ſordidis rebus curans.* Equeſtri cenſu,] *non ex equeſtri ordine; cuius cenſus erat quadringenta millia nummum; ſed eo cenſu, ut liceret ei per domeſticam rem equeſtrem adipiſci dignitatem. nam, quorum cenſus infra quadringenta millia eſſet, ijs non licebat.* Miluino] *uidetur fuiſſe Licinij ſeruulus, aut certe comes in rapinis hoc nomine. addit, Pullo, per iocum, ad rapacitatem indicandam: quia miluij rapaces.* Tributa] *quòd pecuniam quaſi dominus imperaret, & minaciter exprimeret. quod præpotentes non nulli ſolent.* Dicendi ſal facetiasq.] *quòd acute dictis multorum animos offenderet.* Tuus uicinus] *Macedoniæ, quæ Aſiæ proxima adiacet, prætoris: de quo ep. I.* Interioribus uicinis] *qui in ipſa Aſia ſunt, & aliquam prouinciæ tuæ partem, a te demandatam, adminiſtrant.* Valde magnum] *cum ironia.* Quos nominaui] *Virgilium, & Octauium intelligit. hos enim duos nominauit: Cilicenſis uero, Syriaciq. nomina*

mina non poſuit. Qui neque Cyrum] *cum tamen litteris exculti non ſint.* Ageſilaum] *Lacedæmoniorum regem, qui in ore erat rhetorum declamantium, ut ait Suidas.* Inexorabilem] *mallem, Exorabilem: ut, quia multis petentibus ſatisfacere Quinctus uoluerit, ideo ſcripſerit iniquas, inuſitatas, contrarias.* Tolle] *da operam, ut colligantur, & ſupprimantur. hoc paullo poſt dicit apertius.* Scriptas] *ab ijs, qui eas a Quincto petiuiſſent. quas fuiſſe iniquas, inuſitatas, contrarias, cum ijdem homines & peterent eas, & ſcriberent, mirum non eſt.* Nullum delectum] *cum omnes peræque litteras, quæ ad te afferebãtur, obſignari iuberes.* Selectarum] *quæ ante ipſius aduentum annulo tuo fuiſſent obſignatæ.* Varie] *multis de rebus: in quibus, hoc quoque de genere quid ſentirem, intelligere potuiſti.* Vide per homines amantes tui,] *da negotium hominibus amantibus tui, ut tecum ſimul uideant, ne qua a te ſcribatur epiſtola aut iniqua, aut contraria, aut abſurda, aut inuſitata, aut denique in aliquem contumelioſa.* Sylla nomenclator] *de miniſtris Quincti: a quo ſcriptam epiſtolam, Quinctiq. annulo obſignatam, Cicero legerat, minime probandã.* Tempore ipſo] *oportune hæc de epiſtolis, a te paullo conſideratius ſcribendis.* L. Flauius] *Dio lib.* XXXVII. *nominat L. Flauium, Pompeij ſtudioſiſſimum: qui tamen hic non eſt. nam ille tribunatumq; pl. geſſit Afranio et Celere cos. ut etiã*

patet ex libro I *. ad Atticum : hic autem , Piſone & Gabinio , præturam , anno tantum uno poſt Afranij et Celeris conſulatum. non enim arbitror, anno poſt tribunatum pl . proximo quenquam potuiſſe prætorem deſignari . quòd ſi curulem ædilitatem omitti placuit : biennium tamen inter tribunatum & præturam oportuit intercedere . itaque Domitius , & Ancharius, cum tribunatum geſſiſſent, poſt annum, omiſſa ædilitate præturam petierunt, & adepti ſunt . uide orationem pro Sextio , & noſtrum commentarium . de hoc autem Flauio , prætore deſignato, Dio libro* XXXVIII . *& Aſconius in commentario orationis pro Milone.* Si inficiatur?] *deberi quidquam Fundanio.* Prætor ſolet] *prætor, ut in libro de legibus oſtendimus , non iudicabat , ſed ius dicebat . iudicabant autem iudices a prætore dati, cum alijs de cauſſis, tum etiam de ijs , in quibus , petita pecunia deberetur, nec ne , dijudicari oportebat . monet igitur Quinctum, contra conſuetudinem eum feciſſe, qui iudicauerit deberi .* Remittas de diminuendo ,] *permittas , ut de bonis Octauij diminuere poſſint .* Amplius] *hoc amplius te rogo , Flauij cauſſa , & ſcilicet Pompeij , qui Flauio amiciſſimus eſt , facias omnia .* Ex tua iniuria in illum] *noli credere, me hac de re propterea tecum agere , quia liberalitatis laudem quæram , ex eo facto , quod iniurioſum eſt . ego tuam iniuriam tolli uolo , exiſtimationis tuæ cauſſa : non id ago , ut*

uidear in Flauium liberalis. Relinquas] *tempus enim deceſſionis appropinquabat; cum annuũ prætoris imperium ultra Decembrem menſem non produceretur.* Iuris, dignitatisq́. retinens,] *qui neque de re, neque de dignitate ſua quidquam detrahi paſſurus eſt.* Neque iure] *cum iudicare prætor non debueris, deberi.* De pactione] *inter Græcos & publicanos a te facta. ep.1.* In eadem epiſtola] *quam dixit ſe ſcripſiſſe iracundius.* Grauiora] *in te obiurgando.* ὀρθὰν τὴν ναῦν] *fortaſſe dicit hoc: Rectum nauis curſum teneamus: deinde, ſi res ita poſtulet, moriamur. quaſi dicat: agamus, quod rectum eſt: reliqua omnia cõtemnamus. et eſt eius obiurgationis, qua paulo grauiore uſus erat, excuſatio. uerba græca unde ſumpſerit, mihi quidem ignotum eſt. potuit a poeta mutuari; quod ſæpe ſolet.* Maiora iſta erunt.] *an hoc? iſta, quæ te moneo, quæ ad te, ſimulq́. ad me pertinent, maioris erunt momenti, quàm illa, quorum cauſſa ille protulit hæc uerba:* ὀρθὰν τὴν ναῦν ἅπαξ θανεῖν. *ſunt igitur eo nobis diligentius obſeruanda.* Quæ ſunt non nulla,] *hoc non ad ipſa uerba, quæ antecedunt, ſed ad eorum ſententiam accommodat. quæ, inquit, in te reprehendi, ſunt omnino aliqua, ſed tamen mediocria, & parua potius.* Sardianus] *Sardis urbs in Lydia fuit.* Deducas.] *Romam.* Qui iam nihil ſit:] *Non uideo, quò referatur particula, Iam: ac malim, Qui tam nihil ſit: cum & ſeruus,*

& nequam ſeruus nihil omnino eſſe uideatur. homo nihil, ueteres dixiſſe, tradit Varro de analogia lib. II. Cato adoleſcens,] *C. Cato, is, qui triennio poſt tribunus pl. rogationem promulgauit de abrogando Lentulo imperio. fam. ep. 5. l. 1.* Concionem] *ab aliquo magiſtratu datam. nam alioqui, priuatus cum eſſet, concionari non potuiſſet. ad Atticum lib.* IIII. Priuatus] *cum a conſule dictator dici ſoleat.* Occideretur.] *hoc ſignificant illa uerba Iulij Obſequentis: Propter Pompeij dictaturã ingens ſeditio in urbe fuit. quod eſſe factum Cicerone & Antonio cos. imperite falſoq. Obſequens tradidit: qui, cum & is, qui ſcripſit epitomen Liuianam, & Dio, C. Antoniũ a Dardanis fugatum Cæſare & Bibulo cos. ſignificent, Antonij calamitatem & Pompeij dictaturam ſimul ſtatuerit, titulumq. fecerit, ad annum indicandum, Cicerone & Antonio cos.* Noſtræ cauſsæ] *ſi diem nobis Clodius dixerit, qui nunc eſt tribunus pl. deſignatus.* Et quidem,] *liber Beſſarionis manuſcriptus admodum a noſtro impreſſo diſcrepat: habet enim ſic: Vt quidam cum ſpe ſumma tum maiore etiam animo ſperent ſuperiores fore nos confidant animo &c. Ex hac ſcriptura uidetur non magna mutatione elici ueritas poſſe. optime enim cum ſententia Ciceronis congruet, ſi legatur ſic: Vt quidam, cum ſpe ſumma, tum maiore etiam animo, ſperent, ſuperiores fore nos; confidant adeo, ut in hac*

rep.

rep. &c. In hac rep.] *malim, In hac re.* Ne caſum quidem ullum] *ne fortuita quidem: quæ tamen ideo uidentur pertimeſcenda, quia non ſunt in poteſtate noſtra.* Dixerit] *ad populum, quòd ciues Romanos indicta cauſſa contra legem Semproniam condemnarim.* Diſcedamus:] *ex iudicio.* Horum regum] *Pompeij, Cæſaris conſulis, Craſſi, qui pernicioſam reip. ſocietatem inierant. ſic ad Atticum lib. 11: Mirandum in modum reges odiſſe ſuperbos. et eodem lib. Hoc uero regnum eſſe, ferri nullo pacto poteſt. et ibidem: Nec iam ipſi agri regnum ueſtrum ferre poſſunt.* Cæſar] *conſul: qui Clodium iam ad plebem traduxerat.* De mea comparatione] *ita credo, ut nihilo me languidius comparem, ac muniam. tale illud lib. 11. harum epiſt. Pompeius ſe comparat, homines ex agris accerſit. Ciceronem autem non admodum affirmanti Pompeio credidiſſe, indicat illud ad Atticum libro 11. Alterũ facio, ut caueam: alterum, ut non credam, facere non poſſum. et ibidem: Pompeius confirmat, eum nihil eſſe facturum contra me. mihi periculoſum eſt credere. ad reſiſtendum me paro.* Amici] *omnes præter Clodium, hoc eſt, nouem: ex quibus tamen, Cicerone in exſilium profecto, defluxit unus; & octo duntaxat de reditu Ciceronis rogationem promulgarunt. hinc illa in oratione pro Sextio. De meo reditu octo tribuni promulgarunt. nam ex nouem, quos tunc habueram, unus me abſente*

ſente defluxit; qui cognomen ſibi ex Aeliorum imaginibus arripuit; quo magis nationis eius eſſe, quàm generis, uideretur. Cuius loci ſententiam in noſtro in illam orationem cómentario ſatis aperuimus. Conſules] *deſignati, Piſo & Gabinius: qui tamen ſe non, quales oſtenderant, præſtiterunt.* Prætores] *Hos quoque deſignatos.* Domitium] *L. Domitium Ahenobarbum, Cæſaris inimiciſſimum; quem prætorem cum C. Memmio collega, quem hic Cicero nominat, de eius actis ad ſenatum retuliſſe, Suetonius prodidit. atque huius maxime prætoris metu cóſenſiſſe Cæſarem cum P. Clodio tribuno pl. de Ciceronis exſilio, facit illud, ut credam, quòd in oratione pro Sextio ſcriptum eſt his uerbis: Illi autem, aliquo tum timore perterriti, quòd acta illa, atque omnes res ſuperioris anni labefactari a prætoribus putabant, tribunum popularem a ſe alienare nolebant; ſuaq. ſibi propiora eſſe pericula, quàm mea, loquebantur.* Nigidium] *P. Nigidium Figulum, Romanorum omnium, uno excepto M. Varrone, doctiſſimum, ad quem eſt epiſtola lib.* IV. *fam.* Memmium] *C. Memmium, eum, qui ſacris Iuuentutis, quibus ipſe præerat, M. Luculli uxorem, ut Cicero in ad Atticum epiſtola iocatur, initiauit, quiq. Cn. Pompeij uxorem, per Curtium Niciam grammaticum, codicillis de ſtupro ſolicitauit: ut eſt in libro de claris grámaticis.* Lentulum] *non poteſt hic eſſe P.*

Len-

Lentulus Spinther, qui conſul fuit anno proximo poſt Piſonem et Gabinium coſ. diſtat autem biennio a conſulatu prætura. Cn. Lentulum Marcellinum fuiſſe ne credam, eadem ratione adducor. geſſit enim conſulatum poſt Lentulum Spintherem. itaque prætor, Piſone & Gabinio coſ. uno tantum inter præturam & conſulatum anno interiecto, eſſe non potuit. Quid, ſi de L. Lentulo, flaminis filio, intelligatur? ne hoc quidem licet. repugnat enim hiſtoria. nam qui poteſt hoc anno, id eſt eo, quo Gabinius & Piſo conſules deſignati ſunt, prætor ipſe deſignatus eſſe, cum hoc anno conſulatum cum Gabinio petierit? id quod in Vatiniana interrogatione Cicero ſignificat his uerbis: L. Lentulum, hunc iudicem noſtrum, flaminem Martialem; quòd erat eo tempore Gabinij tui competitor. Fuiſſe igitur crediderim L. Lentulum Crus: qui cum C. Claudio Marcello aliquot poſt annis conſulatum geſſit. Sed ecce, cum aliud quærerem, locus in oratione in Piſonem de improuiſo nobis oblatus, in quo L. hic Lentulus prætor nominatur. Alios] *quattuor reliquos prætores, erant enim omnino octo.*

EPI-

EPISTOLA III.

A. Gabinio,
L. Calpurnio Piſone, COS.

V IDERE noluerim] *de prouincia decedentem. Scripta eſt hæc epiſtola ab exſule Cicerone. ad Attt. l.3.* Scilicet enim tu me afflixiſti] *alij legunt: ſcilicet. tu enim me afflixiſti. non reprehendo. ſed malo ſequi Beſſarionis antiquum librum, ſane deſcriptum accurate, et ubi que fere uel ueritatem ipſam, uel ueſtigia ueritatis præſeferentem. eſt autem, ſcilicet enim tu me afflixiſti, ſi continuato ſpiritu legatur, συμπαθέστερον.* Conſulatus] *ſiquidem, quæ conſul geſſi pro ſalute patriæ, ea me afflixerunt, rogatione a Clodio lata aduerſus eos, qui ciues Romanos, indicta cauſſa, necaſſent. quod ſane ueteres quoque leges uetabant. uerum in eo paruit Cicero ſenatuſconſulto; quod in M. Catonis ſententiam factum eſt.* Præter unum me.] *uereor enim, ne, qui me perdiderunt, ijdem, non plane mea pernicie ſatiati, eadem, quæ mihi, eripere tibi conentur, dignitatem, patriam, fortunas.* Deſiderium] *mei abſentis.* Mæror] *ex mea calamitate.* Flens flentem,] *non aliqua triſti de cauſſa: ibat enim ad Aſiam regendam Quintus: ſed hoc in digreſſu fratrum amantiſſimorum ſolet euenire, præſertim ubi uident*

uident futurum, ut abſint alter ab altero & aliquan diu, & magno locorum interuallo ſeiuncti. Proſequentem] *cum in Aſiam imperio proconſulari profectus es. mos enim hic erat, nimirum laudandus ob humanitatem, ut non ſolum propinquos, uerum & amicos, ad prouincias adminiſtrandas proficiſcentes, proſequerentur extra urbem. hinc illud ad Appium, fam. l. 3. Cum te paludatũ proſequerer.* Prius] *quàm qualis nunc ſum.* Peccaui] *quia mihi ipſe manus non intuli, amiſſis rebus ijs, quæ ſunt in uita cariſſimæ, et quarum cauſſa uita ipſa diligitur.* Superſtitem] *uellem, inquit, obijſſe ante huius meæ miſerrimæ fortunæ tempus. tunc enim ſuperſtes meæ non ſolum uitæ, uerum etiam dignitatis fuiſſes: nunc omnis mea dignitas concidit. itaque nulla iam a me, ſi uita nunc excedam, in te transferri dignitas poteſt.* Defenderet.] *tueretur. ſic enim factum eſſet, ne uiuo me careres, uiuo me alijs indigeres. nunc mea pietas, & amor in te uenire in dubium poteſt: quandoquidem commiſi, ut uiuo me careres.* Commiſi,] *in quo mea pietas, atque amor deſiderari a te poteſt.* Fratrem ſolum deſidero:] *εἰρωνικῶς pronuntiandum.* Prope fratrem], *tolle, fratrem: ſincerus erit, qui nunc mendoſus locus eſt. nam quæ ſolet inter æquales ſuauitas eſſe; (ſolet autem maxima) eandem prope inter ipſos eſſe, Cicero dicit. ergo non fratrem ſo'um deſiderat, ſimul enim deſiderat æqualem: deſiderat filium: deſiderat parentẽ.*

Quod

Quod autem de tollenda dictione, fratrem, diximus; ſomnium non eſt. nam Franciſcus Petrarca, poeta ſermonis Italici hodierni omnium elegantiſſimus, Latini ueteris haud ualde bonus, ita legit in epiſtola 107. habuit enim librum ſcriptum, iis, qui nunc reperiuntur, emendatiorem. Imaginem meam] *Tuam, magis placeret: ſed, Meam, ferri poteſt. ſunt enim, qui patrum fratres ore magis referant, quàm patres ipſos.* Protinus pergas,] *ne ad me uenias, ſed protinus Romam pergas.* Te præſidio] *te ipſum tibi præſidio præſentem eſſe. nam, ſi quid temporis in reditu poneres; fieri poſſet, ut aliquid interim abſens calamitatis acciperes. Hoc & ad Atticum ſcribit lib.* III. Auctoritatis] *ſi modo quid apud te ualet hoc, quod me ſperare uides, erige te, & confirma. ſpero autem tibi tuam integritatem, & amorem in te ciuitatis, & aliquid etiam miſericordiam noſtri, præſidij laturam.* Iſto] *quod ad te attinet. Timebat uidelicet, ne quis ei, in urbem reuerſo, diem diceret ob prouinciam auare adminiſtratam. ad Atticum lib.* III. Reprehenſionem] *nam, ſi reſtituor, magis eorum extabit iniquitas, qui cum inimico meo ad me perdendum conſenſerint. non enim reſtitueret, niſi mea pateret innocentia.* Sui ſceleris] *quod amicum deſeruerint, ac prodiderint.* Honeſtius] *cadere enim in patria, fortiter cum inimicis pugnantem, honeſtum fuit.* Vtilius] *forte enim crudelitatem inimicorum mors mea ſatiaſſet:*

qui

qui nunc, mea calamitate non contenti, ualde timeo ne tibi immerenti negotium mea cauſſa faceſſant. Tuum tempus] *tuum periculum. Non placet, inquit, uiuere; niſi ſi aut aliquid tuis rationibus, dum in periculo uerſaris, poſſum conſulere; aut ſpé, non dico aliquam, aut mediocrem, ſed omnino firmam de meo reditu eſſe intelligis. non enim exigua in ſpe tantum pono, ut in tam miſera turpiq. uita diutius uelim commorari.* Genere ipſo pecuniæ] *placeret ſic: Genero ipſo, pecunia: ut C. Piſonem generum ſuum ſignificet: cuius & mores, & ingenium uehementer Cicero probauit. uide de claris oratoribus.* De permutatione] *te, cum ad urbem perueneris, pecuniam, permutatione ſumptam, ſi ego uellem, mihi curaturum. quorſum hoc ad me retuliſti? quaſi uero nunc etc.* Acceptam] *cum iturus eſſem in exſilium.* Ex ærario] *quæ tibi Aſiæ prætori de publico debebatur. certam enim pecuniam prouinciarum rectoribus reſp. numerabat. fam. lib. 11.* Fruſtra] *cognoſce ſummam Ciceronis exſulis deſperationem: qui cum ea pecunia ad ſe ſuſtentandum uſus eſſet,* Fruſtra, *tamen dicat, quaſi in res nos neceſſarias erogatam; quòd in tam afflicta fortuna uitam ſibi non neceſſariam, ac pæne moleſtam duceret.* Et M. Antonio] *duo Quincti creditores, Antonius, et Cæpio. nec tamen abundat particula* ET, *ut primo aſpectu uidetur.* Quod cogito] *ipſe ſe exponit, cum infert, Huic enim.* Moleſtiæ,] *ut aliquis, noſtris*

malis non contentus, negotium tibi faceſſat. ſic in proxima, quæ ſequitur, dixit, Si te ſatis innocentia tua & miſericordia hominum uindicat a moleſtia. Conferas] *auxilij cauſſa. nec dubium eſt, de M. Craſſo dici, qui a Parthis cæſus eſt; et de M. Calidio, qui fuit orator dulcis potius, quàm uehemens; & prætor anno proximo de reditu Ciceronis legé promulgauit, ut eſt in oratione poſt reditum in ſenatu.* Arrio :] *Q. Arrio, de quo lib. 2. ad Att. & Varro de re ruſtica.* Fouendum] *ſumma fuit inter Hortenſium & Pomponium Atticum amicitia, ut ait Nepos in uita. uult igitur Hortenſium Cicero ſuæ cauſſæ per Pomponium conciliari. & Hortenſium potius nominat, quàm quemuis aliũ, quòd is præter ceteros noſſe diceretur id, quod a Quincto contra leges commiſſum opinio erat,* Ne ille uerſus,] *uerebatur, puto, ne Quinctus frater de ambitu accuſaretur; quòd in petenda ædilitate pecuniam contra leges dediſſet. quo tempore uerſus quidam in eum de lege Aurelia, qui ambitum notaret, conferebatur. Licet autem exiſtimare, lege Aurelia ſancitum de ambitu aliquid fuiſſe.* Falſo teſtimonio] *Hortenſii in te.* Confirmetur] *ut id nunc uerum eſſe dicatur, falſiſq. teſtibus comprobetur, quod tunc ſignificauerat ille uerſus, te ſcilicet in honore petendo pecunia uſum eſſe.* Meſſallam] *eum, ut opinor, qui cum M. Pupio Piſone conſul fuerat.* Etiam ſimulatorem] *etiam Pompeius, ſi minus ex animo nobis fauebit,*

ſaltem

ſaltem fauere ſe ſimulabit. quod ad noſtram cauſſam ſubleuandam aliquid, atque adeo multum erit, cum homines Pompeium noſtri ſtudioſum ſuſpicabuntur. Afferet] *iam enim de ſe, ut de mortuo, loquitur: & ideo infert, Sed, te incolumi, orbi non erunt.*

EPISTOLA IV.

Iiſdem conſulibus.

MISERICORDIAEQ.] *Quid hic habet loci miſericordia? an ipſius miſericordia factum erat, ut eijceretur? Malo igitur, quod indicat mihi meus ille, quem ego nunc ad ſingula uerba inſpicio, Beſſarionis antiquus liber; malo, inquam, pro miſericordiæque, legere miſeriæque: cum ueterem ſcripturam huiuſmodi eſſe uideam, mīæque, dictione contracta, unde fluxit error.* Decipi] *ut a Pompeio, quem ſummis beneficijs ornaueram.* Præter fidem amicorum] *uerbum, obfuit, aut ſimile quid, præ dolore omiſit.* Cautum] *cum diſcedere malui, quàm pugnare.* A moleſtia] *ut tibi ſi ipſi nemo periculum intendat.* Sextius] *P. Sextius tribunus pl. deſignatus.* Piſo,] *gener Ciceronis, qui obijt ante reditum illius.* Retinuerunt,] *litteris.* Motus] *urbanos: quorum exſpectatione longius diſcedere nolui.* Exitum illorum] *exitum illorum motuum.*

tuum. Inimico,] *P. Clodio tribuno pl.* Obtrectatorum,] *Pompeij, Cæſaris, & Craſſi; qui meæ dignitati obtrectantes, inimicum meum fouerunt.* Denocius] *ſic antea. nos, de nouis, repoſuimus. ut nouos pro deſignatis ponat, ſicuti libro ad Atticum* III. *Noui tribuni pl. ſi eſſent timidiores. & ibidem dixerat iam, Veterum tribunorum pl. rogatio. Alij, Domitius autem tribunus pl. quorum eſt manifeſtus error; quòd, ut iam oſtendimus, inter illius anni tribunos Domitius non fuit.* Gratidius,] *uideo ſic eſſe & in libris manuſcriptis. magis tamen placeret, Fabricius. nominantur enim octo tribuni pl. in oratione poſt reditũ in ſenatu, T. Annius Milo, P. Sextius, C. Ceſtilius, M. Ciſpius, (ſic enim in poſtrema noſtrorum librorum editione repoſuimus; cum legeretur, Moſopius) T. Fadius, M. Curtius, C. Meſſinius, Q. Fabricius: qui octo tribuni pl. de reditu Ciceronis promulgarunt. duo reliqui, quos in ea oratione non nominat, propterea quòd promulgare ſimul cum collegis noluerant, fuere, ut apud Aſconium legimus, Sex. Atilius Serranus, Numerius Quinctius. quos a me ideo nominatos omnes uolui, quo certius probarem, in hac epiſtola &, Fabricius, potius legendum eſſe, quàm, Gratidius; cui ſententiæ ſubſcribere uidetur etiam oratio pro Sextio; & ijs aſſentiendum non eſſe, qui, Domitius, malunt, quàm, De nouis, legere.* Interceſſor] *ex ipſis tribunis pl. aliquis.* Mentem exturbarent meam]

omne

omne mihi conſilium eriperent. Conſulum] *deſignatorum, Lentuli, & Metelli. totam enim poſuerat ſpem in proximi anni magiſtratibus.* Timor] *quòd timeo, ne prætores deſignati, ubi magiſtratum inierint, nobis non amici ſint.* Publicanorum arma] *forte id eſt, quod dixit, Propter neſcio quos motus. ex armis autem grauior exiſtit inter ciues diſſenſio: et ad reſtituendum Ciceronem ſumma omnium conſenſio requirebatur. uerum, quid ſi aliter diſtinguatur, ſic inquam? Alienatio conſulum, etiam prætorum, timor publicanorum, arma. mihi quidem placeret magis.* Meorum] *uxoris, filiæ, generi. nam filius annum ætatis uix ſeptimum agebat.* Phætonti] *liberto.* Communem caſum] *meam calamitatem, quæ tibi communis eſt: quæ non ut omnis auferatur, poſtulo: ſed, ſi aliqua ex parte releuabitur, magnum quiddam facies.* Scilicet incredibile quiddam aſſequeris] *ſcilicet, hic ad affirmandum uſurpatur, non, ut interdum, cum ironia, quæ negandi uim habet. ſic ep. 6. l. 1. fam. Me in ſummo dolore maxime ſcilicet conſolatur ſpes &c. poteſt etiam hic locus aliter diſtingui, nec, ut arbitror, inepte, ſic: ſi leuare potes communem caſum, miſericordia hominum ſcilicet, incredibile quiddam aſſequeris.* Qui erit conſul] *iam enim deſignatus erat: quod inde patet, quia in hac ipſa epiſtola mentio fit de tribunis pl. deſignatis.* Quid ſit] *rei aut ſpei ad ſalutem noſtram.* Videbis omnino.] *poteſt*

& ſic interpungi: Videbis. omnino, ſi tuam &c. Ne ceſſaris.] *ne ſis languidior, ſed ſtrenue reſiſtas.* Non enim gladiis] *ſe ipſum nominat, cum de fratre intelligat; quòd eandem utriuſque fortunam ducat. non, inquit, me, hoc eſt, te, gladijs, ſed litibus petent.*

PAVLI MANVTII commentarius in librum ſecundum Ciceronis epiſtolarum ad Quinctum fratrem.

EPISTOLA PRIMA.

SCRIPSIT *hanc P. Cornelio Lentulo Spinthere, Q. Cæcilio Metello Nepote cos. menſe Decembri, id eſt in extremo anno; cum menſe Sextili, iiſdem conſulibus reſtitutus eſſet. Quinctus frater erat in Sardinia, legatus, ut opinor, a Pompeio miſſus, rei frumentariæ cauſſa. nam quindecim ſibi eius muneris gratia Pōpeius legauit, epiſt. 1. lib. 4. ad Atticum, et apud hiſtoricos.* Sub dies feſtos.] *a* XVII. *Kal. Ianuarij ad uſque fere extremum menſem dies erant feſti, Saturnalia, Opalia, Angeronalia, Larentinalia, Iuuenalia.* Duo conſules deſignati,] *Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus, L. Martius Philippus: quos immiſcet conſularibus.* P. Seruilius,] *Iſauricus, pater eius, qui conſul nouem poſt annis fuit cum C. Cæſare.* M. Lucullus,] *frater, non germanus, ſed conſobrinus, ut ait Eutropius, L. Licinij Luculli, qui Mithridatem Tigranemq. deuicit. Perijt autē paullo ante, quàm hæc epiſtola ſcripta eſt, certe his conſulibus: quod uidemur ſatis probaſſe in commenta-*

rio noſtro epiſtolarum familiarium. et quanquam Liciniæ gentis cognomen ſit Lucullus, hic tamen non Licinius, ſed Terentius eſt. cur ita cenſeam, argumentis, ut opinor, facile probabo. Primum actione tertia in Verrem conſules ſimul M. Terentium & C. Caſſium uideo nominari. collegam autem C. Caſſii fuiſſe in conſulatu M. Lucullum, plane conſtat ex oratione pro Cluentio. Neque uero quiſquam illud obijciat; alterutrum eſſe neceſſe, ut uel ex Licinia gente ſit, cum Lucullus, quod eius gentis cognomen fuit, dicatur; uel, ſi ex Terentia eſt, Varro potius uocetur ut Terentiæ gentis cognomine utatur. hærebit omnino, hac dubitatione impeditus, qui morem antiquum ignorat. mihi quidem facile uiam aperit antiquitatis obſeruatio. legi enim ſæpe, ac notaui, eos, qui iure adoptionis in aliam familiam tranſiſſent, duobus cognominibus, uno prioris familiæ, altero poſterioris uſos eſſe, ita, ut nouum cognomen ueteri auteponeretur. hoc ita eſſe, cum alia exempla, quæ breuitatis cauſſa omitto, tum illud ſatis indicat in eo ſenatus conſulto, quod inſertum epiſtolæ M. Cælius ad Ciceronem miſit. ſic enim eſt in eo. Q. Cæcilius Q. F. Metellus Pius Scipio, cognomine Scipionis poſt Metelli ac Pij cognomen collocato: quia Scipionem Q. Metellus Pius, Numidici filius, adoptauerat. itidem hic noſter & Varro, & Lucullus dicebatur, ſed frequentius tamen Lucullus ob eam cauſſam, quia ueteri, quàm nouo, cognomine notior erat. adducor

cor autem in hanc opinionem eo libentius, quòd lapides illi Capitolini, proximis annis Romæ reperti, Lucullum hunc conſulem, dictionibus uetuſtate conſumptis, ita ponunt: M. ——VS. M. F.——R. LVCVLLVS. *neque enim dubito, quin littera illa,* R, *quæ ab illis duabus* M. F. *longiſſime diſtat, alterum cognomen ſit, quod a Terentio, patre adoptiuo, Lucullus accepit, hoc inquam,* VARR. *quod, Varro, ſignificat, ſicuti* LVCVLL. *pro Lucullus, ibi ſcriptum uidemus, & in iiſdem lapidibus* MARCELL. MESSALL. DOLABELL. NASIC. *pro, Marcellus, Meſſalla, Dolabella, Naſica, ita diuiſa ſyllaba poſtrema, ut interdum duæ litteræ, interdum una tantum omittatur: ut, cum ſcribebant,* MAI. *pro* MAII. *Quod autem, ubi nomen eſſe oportuit, lapis habet* VS: *ſupplementum eſſe uerum dico,* TERENTI. *ut, quod imperfectum nunc eſt, integrum hoc ſit,* M. TERENTIVS M. F. VARR. LVCVLLVS. *niſi ſi quis prænomen etiam aui putet adiungendum: quod ſane deſiderari ſuſpicor in lapide. uideo enim inter* F. *et* R. *ſpatium eſſe paullo latius, quàm ut tribus tantum illis litteris,* VAR. *quas ego addo, totum impleatur. præterea, ubi lapis corruptus non eſt, auorum prænomina conſulibus adiuncta licet animaduertere. prænomen autem illud, quod eſſet addendum, aſſequi diuinatione non poſſumus: cum is Varro, cuius filius Lucullum adoptauit, conſulatum non geſſerit, ac non modo in lapidibus illis, ſed nec in hi-*

ſtoriarum

ſtoriarum monumentis, quod ſciam, uſquam nominetur. Eſt igitur hic, M. Terentius M. F. Licinianus, Varro, Lucullus; a quo, et ab eius collega C. Caſſio, lex illa Caſſia frumentaria lata eſt, de qua Cicero bis meminit in Verrem. Lepidus,] *non M. Lepidus, qui poſtea triumuir perdendæ rei publicæ fuit, qui nominari non potuit inter conſulares; cum non niſi multis poſt annis conſul fuerit; ſed, Man. Lepidus, qui conſulatum geſſerat cum L. Volcatio Tullo. itaque eos Cicero deinceps memorat.* Glabrio] *Man. Acilius Glabrio; qui anno ante Lepidum & Volcatium conſul cum fuiſſet, poſt eos tamen hic nominatur. quod mirari, puerile eſt. prætor fuit in cauſſa Verris.* Prætores] *cum ex prætoribus neminem nominet, apparet omnes affuiſſe. omnes autem hoc tempore octo omnino fuerunt. argumenta, quibus adducor, ut ita eſſe credam, hæc ſunt. Prætores, geſto magiſtratu, exibant in prouincias. hoc in dubium uocari non poteſt. plena exêplorum omnia. uidetur igitur eſſe rationi conſentaneum, ut earum prouinciarum numerus cum prætorum numero congruerit. has porro in ſenatuſconſulto, quod M. Cœlius ad Ciceronem miſit, octo uideo nominari. Itemq., inquit, ſenatui placere, in Ciliciam prouinciam, inq. octo reliquas prouincias, quas prætorij pro prætore obtinerent: & quæ ſequuntur. Et in oratione pro Milone, Erat, inquit, id temporis conſul P. Lentulus, ſeptem prætores, octo tribuni plebis, defenſores mei. Septem nominat,*

nat, uno Appio de omnibus excepto: quod aperte indicat in oratione in Piſonem, his uerbis: De me cum omnes magiſtratus promulgaſſent, præter unum prætorem, a quo non fuit poſtulandum, fratrem inimici mei, præterq. duos de lapide emptos tribunos pl. legem comitijs centuriatis tulit P. Lentulus conſul de collegæ Q. Metelli ſententia. Et pro Sextio ſic: Collegas Milo adiutores habebat. conſulis alterius ſummum ſtudium, alterius animus pæne placatus: de prætoribus unus alienus. Quòd ſi quis putet, unum quidem Appium ex uniuerſo prætorum collegio a collegis in Cicerone reuocando diſſenſiſſe, collegas tamen ipſos non plane ſeptem fuiſſe, locumq., iam a nobis ex oratione pro Milone recitatum, fortaſſe mendo non uacare; quod in notis numerorum facile ſolet euenire: huic, opinor, hanc ſuſpicionem eripiam, ipſius Ciceronis teſtimonio. nam in oratione poſt reditum in ſenatu, ubi commemorat eos magiſtratus, quorum opetredierat ab exſilio, nomina ponit octo tribunorum pl. & ſeptem prætorum, eorum ſcilicet omnium, quos in ea pro Milone ſignificauerat. Scriptum eſt etiam apud Dionem lib. XLII*, de prætoribus a C. Cæſare, poſt Cn. Pompeium in Pharſalia deuictum, decem creatis; ut gratiam bene de ſe meritis referret.* ἵνα γὰρ, *inquit,* πλείους αὐτῶν ἀμείψηται, στρατηγούς τε δέκα ἐς τὸ ἐπιὸν ἔτος ἀπέδειξε, καὶ ἱερέας ὑπὲρ τὸ νενομισμένον. *quòd ſi, plures ut remunerari poſſet, decē prætores, et plures; quàm antea fuerant, ſacerdotes creauit:*

nimirum

rum conſtat, prætores non antea decem fuiſſe. Nam quod in Pomponio de origine iuris legitur; Cornelius Sylla quæſtiones publicas conſtituit, uelu ti de falſo, de paricidio, de ſicarijs, de iniurijs; et prætores quattuor adiecit: deinde C. Iulius Cæſar duos prætores, & duos ædiles, qui frumento præeſſent, a Cerere Cereales conſtituit: id me minime conturbat. non enim dixit, adiecit quattuor prætores ad numerum ueterum prætorum; ſed, adiecit quattuor de ijs, qui prætores erant, ad publicas quæſtiones; ut quattuor ab ipſo quæſtionibus inſtitutis, quattuor item prætores præeſſent: quos autem duos ait prætores a C. Cæſare adiunctos, eos, opinor, intelligit, de quibus meminit Dio, qui denarium numerum abſoluerunt. Patet igitur de prætoribus octo uſque ad tertium C. Cæſaris conſulatum. quid enim dubias coniecturas colligere opus eſt, in ea re, quæ ſatis manifeſte probatur & ex eo ſenatus conſulto, cuius uerba recitauimus, & ex quattuor Ciceronis orationibus, & ex Dionis hiſtoria? Sed arguit neſcio quis, ut decem prætores oſtendat, hoc modo. Prætores publicis quæſtionibus præerant: publicæ quæſtiones erant ſeptem, inter ſicarios, de repetundis, peculatus, de ambitu, de maieſtate, de ui, de falſo; quæ crimen ueneficij, & alia quædam complectebatur. ergo, cum ſeptem eſſent quæſtiones, quod patet ex oratione pro Cluentio, et quæſtioni inter ſicarios duo prætores præeſſent, reliquis autem ſinguli prætores: fuiſſe prætores octo; qui

quæ-

quæſtionibus præeſſent, & duos præterea, quorũ alter inter ciues, alter inter peregrinos ius diceret; neceſſarium uidetur. Dixi iam, non eſſe agendum coniecturis, aut argumentis, ubi ueterum teſtimonia perſpicua ſunt. nec uero illa, quæ iam attuli, obſcura uideri poſſunt. Quòd uero ad numerum quæſtionum attinet, diuerſa ratio eſt. nam ſi numerum prætorum ad numerum quæſtionum accommodabimus; non modo plures quàm octo, ſed plures etiam quàm decem creari prætores neceſſe erit. eſt enim quæſtio de falſo, eſt de paricidio, inter ſicarios, de iniurijs, de ueneficio, de ui, de ambitu, de maieſtate, de repetundis, de peculatu, de inceſtu, aliæ. Ego autem ad argumentum illud, ne quis eo in aliquam dubitationem uocetur, ita reſpondeo: primum, præeſſe potuiſſe unum prætorem quæſtionibus pluribus, ſicuti non unus prætor, ſed duo quæſtioni inter ſicarios quandoque præfuerunt. poſſunt, exempli gratia, ſex prætores ita diſtineri crebritate iudiciorum, ut nouis exorientibus quæſtionibus uacare non liceat. poteſt eo tempore ſeptimus prætor (reliquus erat unus urbanus, qui non quærebat, ſed ius dicebat) in ea quæſtione minime occupatus eſſe, quæ ſorte illi contigerat. hic, non dubito, quin ad eas quæſtiones exercendas decreto ſenatus traduceretur, quibus uacare ſex reliquos prætores non potuiſſe iam dixi. non enim committendum, ut impunita crimina differantur, nec ſit locus quò nocentes rei adducantur. Age uero, concedatur quæſtiones

ab uno prætore plures exerceri non licuiſſe: ſequitur ne neceſſario, ut ideo plures, quàm octo, prætores, quia quæſtiones plures quàm octo, fuerint? non ſane, mihi quidem ut uidetur: niſi ſi mihi illud ante rationibus probetur, quæſtiones non potuiſſe ab alijs, quàm a prætoribus, exerceri. quod ſi quis aggrediatur probare, fortaſſe hærebit. At noſtra ratio quo modo procedit? optime uidelicet: nititur enim teſtimonio ueterum: a quo ego, quantum in me eſt, do operam ne diſcedam. quid igitur ueteres teſtantur? præfuiſſe & publicis quæſtionibus, & capitalibus qui prætores non eſſent: qui iudices quæſtionis dicebantur. nam quæſtionem de ueneficio, quam exercuit prætor Q. Voconius Naſo, apud quem Cicero Cluentij cauſſam egit, exercuerat ante C. Iunius, non ut prætor, ſed ut iudex quæſtionis, qui & quæſitor uocabatur. pater ex oratione pro Cluentio: patet etiam ex Aſconij commentarijs. iudicum autem quæſtionis duo fuiſſe genera, alios prætores, ut Q. Voconium Naſonem in cauſſa Cluentij, alios non prætores, ut C. Iunium in cauſſa Oppianici, multis uerbis demonſtratum eſt in libro de legibus. Atque hac ratione tueor locum illum in oratione pro Cluentio, in quo ſex prætores cum nominaſſet Cicero, Q. Voconium Naſonem, M. Pletorium, C. Flaminium, C. Orchinium, ſe ipſum, C. Aquillium, ſubiunxit, Quid reliquæ quæſtiones? quibus ex uerbis reliquos prætores intelligi, falſo coniecit is, quem ſupra ſignificatione tantum,

ne

ne cui uideamur uoluiſſe detrahere, appellauimus. uel enim, ut dixi, de ijſdem prætoribus ibi nominatis, qui reliquas illas quæſtiones exercere poſſent; licet intelligere; uel, quod iam probaui, de illis quæſtionum iudicibus, qui cum prætores non eſſent, quæſtionibus tamen non modo publicis, uerum etiam capitalibus (nec enim publicæ capitales omnes erant) interdum præerant. Reliqui duo prætores, Ciceronis collegæ, P. Caſſius, & C. Antonius fuere. Caſſius de maieſtate quæſiuit: Antonium, cum reliqui ſeptem, quos nominauimus, omnes quæſierint, prætorem urbanum fuiſſe, iusq́. dixiſſe, neceſſe prorſus eſt. Hic teneris, inquit, octo prætores nominaſti, & peregrinum omiſiſti: quem adinngi neceſſe eſt: &, ſi adiungitur, plures erunt, quàm octo. Explico me Pediani ope: cuius elegantem, plenumq́. antiquitatis, ac uere aureum libellum nó me pænitebit unquam legendo contriuiſſe. is igitur in commentario orationis aduerſus Antonium, & Catilinam, prætorem eum, qui de repetundis quæreret, eundem ius inter peregrinos dixiſſe demonſtrat. quod nec a ratione uidetur diſcrepare. non enim ciuium, ſed ſociorum, hoc eſt peregrinorum, cauſſa iudicia repetundarum ſunt inſtituta. iure igitur idem prætor & ius dicebat inter peregrinos, &, ijs petentibus, de repetundis quærebat. quod cum ita ſit: ius inter peregrinos prætorem Ciceronem dixiſſe, qui de repetundis quæſiuit, pro certo putandum eſt. uerum Pediani uerba, ut eius teſtimonio

nio res pateat, ſubſcribamus. Antonius, inquit, multos in Achaia ſpoliauerat, nactus de exercitu Syllano equitum turmas. deinde Græci, quos ſpoliauerat, eduxerunt Antonium in ius ad M. Lucullũ prætorem, qui ius inter peregrinos dicebat. egit pro Græcis etiam tum adoleſcentulus C. Cæſar, de quo paullo ante mentionem fecimus. et cum Lucullus id, quod Græci poſtulabant, decreuiſſet; appellauit tribunos Antonius, iurauitq́. ſe ideo appellare, quòd æquo iure uti non poſſet. quem locum & Plutarchus attigit in uita Cæſaris, ſed ita mendoſe, ut mirer eum in rebus Romanis tam turpiter eſſe lapſum. primum P. Antonium nominat, qui C. fuit: deinde Macedoniæ prætorem appellat M. Lucullũ, qui prætor Romæ fuit: tertio, de corruptis iudicijs acccuſatum ait Antonium, qui accuſatus eſt de repetundis: poſtremo, tradit eum ideo tribunos pl. appellaſſe, quòd ſibi non licere cum Græcis diceret æquo iure in Græcia contendere: cum appellare in prouincia ad tribunos pl. qui Romæ erant, nemo ſoleret. queſtum potius ad ſenatum ſocij ueniebant, nec de corruptis iudicijs, ſed de pecunijs ereptis, aut de nece iniuſta, aut huiuſmodi flagitijs: de quibus aut ad prætorem, aut etiam ad populum quandoque agebat accuſator. quare Plutarchum hoc in loco non puto poſſe ab inſcientiæ culpa uindicari. Hæc præter conſuetudinem meam, hoc eſt eam, quam puto eſſe tenendam in conficiendis commentarijs, paullo fuſius tractaui, non ambitione adductus, ſed ſtudio

ueri-

ueritatis; ne confirmaretur opinio illa de decem præ toribus ante bellum ciuile Cæſaris & Pompeij. Ad ducentos] *hic tamen frequens ſenatus dici uere non poteſt. nam in epiſtola quadam ad Atticum* CCCCXV, *& in oratione poſt reditum in ſenatu* CCCCX *ſenatores nominantur. non igitur, frequentes, ex uniuerſi ſenatus numero, ſed, frequen tes, ut menſe Decembri.* Commorat exſpectationem] *quia ſenatum coegerat, ut ageret cauſſam agri Campani. licebat enim ſenatum habere etiam tribunis pl. ut Gellius docet. hic autem ſenatum a Lupo eſſe habitum, non modo ex duabus illis dictionibus, Commorat exſpectationem, conijcio.* Lupus] *P. Rutilius Lupus. hic ſine dubio tribunus pl. erat; cum rogandi ſententias poteſtatem haberet, ut paullo poſt liquet. ſententiæ porro non niſi a magiſtratu rogabantur. ſed quid opus eſt argumentari? in epiſtola ad Lentulum, quæ ſcripta eſt Marcellino & Philippo cos. epiſt. fam. l.* I. *ep.* 2. *Lupus, inquit, tribunus pl. quòd ipſe de Pompeio retuliſſet. Quid autem, ſi quis ita obijciat? fuiſſe Lupum tribunum pl. Marcellino & Philippo cos. quo in Ciliciam anno Lentulus Spinther profectus eſt: quod utrunque cognoſcitur ex fam. lib.* I. *non poſſe igitur, quo anno ſcripta eſt hæc epiſtola, hoc eſt, Lentulo Spinthere, et Metello Nepote cos. tribunum pl. eſſe. Inepta dubitatio non eſt, quæq. rerum Romanarum imperitos facile perturbet. ea tamen diluitur, ſi ſic obijcienti reſpondeas. Tribunus*

pl. ſane fuit Lupus Marcellino & Philippo cos. idem tamen Lentulo quoque & Metello cos. utrunque enim licuit. nam, cum conſules per totum Decembrem menſem magiſtratum gererent; tribuni autem plebis ad uſque tantum I V. *id. Dec. ſequebatur, ut per eius menſis dies reliquos conſulibus ijs, qui ab exitu magiſtratus minimum aberant, noui tribuni pl. eßent, ijdemq., cum primo Ianuarij die noui conſules magiſtratum inißent, per totum inſequentem annum, ad* I V. *id. Dec. quod a Dionyſio Liuioq. didicimus. erat igitur tribunus pl. Lupus Lentulo & Nepote cos. in extremo anno, hoc eſt, poſt* I V. *id. Decemb. annoq. inſequenti, Marcellino & Philippo cos. ad eundem uſque diem magiſtratum peregit. Collegas eius inuenio ſeptem, L. Porcium Catonem, C. Caninium, L. Racilium, Cn. Plancium, A. Plautium, Sex. Antiſtium Veterẽ, * Caſſium. ipſi prænomen fuit Publio, nomen Rutilio. fam. lib.* I. *pro Plancio, ad fratrem, Dio. prætor fuit belli ciuilis anno* I. *Lentulo & Marcello cos. quod Cæſar in comm. de bel. ci. lib.* I. *docet, & Cicero ipſe lib.* V I I I. *&* I X. *ad Atticum.*
Agri Campani] *C. Cæſar in conſulatu legem tulerat, ut ager Cãpanus, et qui publicus erat, et qui poſſidebatur a priuatis, plebi diuideretur. diuiſitq. conſul ipſe partem eius agri publicam. reliquũ a priuatis emi pecunia publica oportebat. a quo Lupi trib. pl. uoluntas cum abhorreret, diſputauit in ſenatu contra legem Cæſaris accurate. uide hic ep.*
5. &

5. *& ep. 9. l. 1. fam. ad Lentulum.* Materiam rei] *quæ ipſa ſibi audientiam facit.* Noſtris actionibus] *laudauit omnia, quæ acta ſunt a me in conſulatu, ne ager Campanus P. Seruilij Rulli tribuni pl. lege ueniret.* In C. Cæſarem] *qui conſul de agro Campano plebi diuidendo legem tulerat. Suetonius, Appianus, Dio, Plutarchus, ad Atticum non ſemel libro* 11. Gellium] *L. Gellium crederem, qui cum Cn. Cornelio Lentulo conſul fuit: ſed eum inter conſulares nominaſſet. aut igitur alius Gellius eſt: aut, ſi conſularis eſt, non affuit in ſenatu, ſicuti nec Cæſar aderat, nec Pompeius; quorum in alterum aculei, cum altero expoſtulationes fuerunt.* Expoſtulationes] *cum quereretur, agrum Campanum a Cæſare diuiſum eſſe, conſentiente Pompeio. ad Atticum lib.* 11. *Plutarchus, alij.* Abſente Pompeio] *aberat rei frumentariæ cauſſa. ad Atticum, lib.* IV. *ad hunc, ep. 9.* Abſente] *non erat in ſenatu, quia, rei frumentariæ præpoſitus, ad urbem cum imperio erat. imperium autem habentibus urbem ingredi non licebat.* Sententias ſe rogaturum] *& hic apparet, tribunum pl. fuiſſe Lupum. præter enim magiſtratus, rogandi ſententias poteſtatem, ut iam dixi, nemo habebat.* Ne quod onus] *nolle ſe a ſenatoribus ſententias dici; ne, cum aduerſus uoluntatem alicuius loquerentur, in ſimultates, et inimicitias inciderent.* Conuiciis] *meminerat enim, quæ in ſenatu ſuperioribus temporibus, cum ageretur de agro Campa*

no, altercationes, & conuicia fuiſſent. inde, quid quiſque ſentiret, poterat intelligere. nam cum antea conuicia in eos, qui de agro Campano diuidendo agebant, eſſent a ſenatoribus pleriſque coniecta; tunc autem, ipſo uenditionem ſuadente, mirum ſilentium eſſet: ex eo ſilentio, probari, quod ipſe uellet, ita cognoſcebat, ut antea, quod de agro Campano ferebatur, improbari, de conuicijs intellexerat. Milo cœpit dimittere] *ſenatum. ſed in uoce, Milo, inſignem eſſe mendam exiſtimo. fuit omnino tribunus pl. T. Annius Milo ijs conſulibus, quibus hæc epiſtola ſcripta eſt: ſed exierat iam e magiſtratu; cuius, ut diximus, extremus erat dies* v. *id. Dec. ſuumq́. magiſtratum noui tribuni plebis, quorum unus erat Lupus, inierant. quare poteſtatem dimittendi ſenatus, cum tribunus pl. non eſſet, habere Milo non potuit. puto igitur, hæc tria uerba de Lupo eſſe dicta; ut, qui ſenatum uocauerat, idem cœperit dimittere. neque uero, quod ad correctionem attinet, quò me coniectura ducat, non habeo: ſed ego non is ſum, qui, cum aliquid ſine antiquorum librorum ope, aut ſine manifeſto hiſtoriæ conſenſu corrigo, ipſe mihi magnopere placeam. dicam tamen, quod ſentio. pro, Milo cœpit dimittere, reponi poſſet, una tantum addita littera, In illo cœpit dimittere: hoc eſt, in poſtremis illis uerbis, Se intelligere, quid ſenatus ſentiret.* Marcellinus] *conſul deſignatus; qui paucis poſt diebus, hoc eſt, kal. Ianuarij, conſulatum iniuit. propterea primus*

mus a Racilio tribuno pl. ſententiam rogatus eſt: quod proxime ſequitur. ſententiam enim primi rogabantur conſules deſignati. qua de re plenius in libro de ſenatu. Cum Pompeius abſit,] *qui cum bello Mithridatico ſe diuiſurum ſuis militibus agrũ Campanum oſtendiſſet; ipſo abſente, agri Campani cauſſam agi, non ſatis æquum uidebatur.* Se ſenatum negauit tenere.] *dixit, quod ad ipſum attineret, licere ſenatoribus abire; cum illis uerbis uteretur, quæ magiſtratuum erant peculiaria in dimittendo ſenatu: Patres conſcripti, nemo uos tenet. Liuius.* Racilius] *L. Racilius, tribunus pl. de quo fam. lib. 1. hic ſenatum, Lupo dimittente, retinuit, pro poteſtate tribunicia.* Surrexit] *ex hoc loco, ſtantes magiſtratus in ſenatu uerba feciſſe, conſtat: quod de ſenatoribus tradidit Pedianus. et, Surrexit, nimirum cum in ſenatu ſederet. quo fœdior pateſit error Dionis, ac Valerij Maximi, quorum uterque non licuiſſe tradit ingredi ſenatum tribunis pl.* De iudiciis] *ut iudicia fierent in eos, quibus dicta dies erat. & unum maxime Clodium animo ſpectabat.* Is cum grauiter de Clodianis incendiis] *paucis ante diebus idem ſenſerat: quod ad Atticum Cicero ſcripſit his uerbis: Propoſita Marcellini ſententia, quam ille de ſcripto ita dixerat, ut totam noſtram cauſſam, areæ, incendiorum, periculi mei, iudicio complecteretur, eaq. omnia comitijs anteferret, proſcripſit ſe per omnes dies comitiales de cælo ſeruaturum.* Vt ipſe iudices

per prætorem urbanum ſortiretur:] *Clodius de ui, accuſante Milone, reus erat; quod in epiſtola ad Lentulum, 13. illa uerba ſignificant: Impunitatem eſt eorum ſententijs aſſecutus, qui, cum tribunus pl. pœnas a ſeditioſo ciue per bonos uiros iudicio perſequi uellet, exemplum præclariſſimum in poſterum uindicandæ ſeditionis de rep. ſuſtulerũt. Et in oratione pro Sextio. In eum igitur Marcellinus ipſe ſortiri iudices, prætoris urbani opera, uolebat. quanquam rectius, meo quidem iudicio, legeretur: Vt ipſe iudices prætor urbanus ſortiretur. forte enim, cum in libro uetere aliquo ſcriptum eſſet, Præt. urb. hoc eſt, prætor urbanus; addita ab imperito homine, mendoſum locum ſuſpicante, particula, per. quòd ſi legatur, ut dixi; intelligendum erit, hoc anno non urbanum prætorem, ſed alium e collegio de ui quæſiuiſſe, iudicesq́. ſortitum eſſe: porro Marcellinum munus illud ſortitionis ad prætorem urbanum uoluiſſe transferri; fortaſſe quòd eius prætoris, qui de ui quæreret, diligentiæ, aut fidei non ita confideret. atque hæc, quæ tantum a coniectura manant, nec ullius loci teſtimonio confirmantur, examinari paullo accuratius uolumus ab eruditis.* Sortiretur:] *ex uniuerſo numero; qui ex tribus ordinibus, ſenatorio, equeſtri, plebeio, conſtabat. quod multis docemur exemplis.* Comitia] *ædilicia, quibus petebat Clodius; & ob eam cauſſam ante iudicia haberi comitia uolebat, ut ædilis factus, Milonis accuſationem facilius eluderet.*

quod

quod ita contigit. hinc illud ad Atticum lib. I V. *Il le poſtea, ſi ſua comitia non fierent, urbi minari.* Haberentur:] *paucis ante diebus fieri iudicia Marcellinus ante comitia uoluerat: itaque dixit Cicero, in ea, quam nominaui, ad Atticum epiſtola, Eaq. omnia comitijs anteferret. nunc ſententiam ex parte mutat. concedit enim, ut comitia habeantur ante iudicia, ſed ſortitione iudicum prius facta; cum eo, ut, habitis comitijs, iudicia ſtatim fiant: qui iudicia impedierit, is contra remp. feciſſe iudicetur. ita nec impedit comitia; &, cauſſam iudiciorum eripi cupientibus bonis, non patitur.* C. Cato,] *tribunus pl. ep.* 3. *&* 4. *& epiſt. fam. lib.* I. Caſsius] *& hic tribunus pl.* Acclamatione] *aduerſus Caſſium; quia comitia fieri ante iudicia uellet.* Philippus] *L. Marcius Philippus, Octauij, cui Auguſto poſtea cognomen fuit, uitricus. hic cũ deſignatus conſul eſſet cum Lentulo Marcellino, ſententiam poſt eum proximus rogatus eſt.. nam qui priore loco deſignatus conſul erat, is priore item loco ſententiam rogabatur; ut in libro diximus de ſenatu.* De priuatis] *ergo poſt omnes magiſtratus.* De toto furore] *non de eo ſolum, quòd expuliſſet fabros de area noſtra; quòd Catuli porticum, quæ ex ſenatuſconſulto, conſulum locatione, reficiebatur, diſturbaſſet; quòd Quincti fratris domum inflammaſſet; quòd inſecutus eſſet me lapidibus, fuſtibus, gladijs; quòd Milonis domum, meamq. incendere conatus eſſet; quorum criminum*

nomine reus erat; ſed plane de omnibus delictis, quæ, immani quodam furore incitatus, aut in me, aut in alios, aut in ipſam remp. commiſerat. Secundis] *aſſenſum indicantibus. ductum a uentis: quibus cum utimur ſecundis, fertur, quò uolumus, recto curſu nauis.* Seuerus Antiſtius] *cum in epiſtola M. Bruti Veterem Antiſtium uocari uideam, ſuſpicor hic de menda. et forte legendum ſic: Sex. Vetus Antiſtius: aut, Vetus Atiſtius: quòd dictio, uetus, in uerus, duarum litterarum, t et r, ſimilitudine, cõuerſa facile ſit; et uerus, deinde abierit in ſeuerus: ut ſunt homines ad ea mutanda procliues, quæ ſtatim ut intelligerent, uel rei difficultate, uel ingenij uitio non ſucceſſit. nam quod, Vetus Antiſtius, ſi legatur, nomini cognomen anteponetur; eo minime perturbor, qui huius generis exempla ſæpe notauerim. dixit enim infra ep. 4. Macer Licinius: ad Atticum ep. 15. l. 8. Balbi Cornelij: & ep. 8. lib. 2. fam. Gallus Caninius.* Iudiciorum cauſſam ſuſcepit,] *cum hæc uerba, ut Antiſtium tribunum pl. exiſtimem fuiſſe, me adducunt; tum illa, quæ ſunt in clauſula epiſtolæ: De tribunis pl. longe optimum Racilium habemus. uidetur etiam Antiſtius amicus nobis fore. nam Plancius totus noſter eſt.* In eam ſententiam] *quam? an Antiſtij, qui, ſe antiquiſſimam eſſe habiturum iudiciorum cauſſam, proxime dixerat? non puto. nam, cum tribunus pl. eſſet, certe ante Ciceronem, inter ceteros magiſtratus, rogatus*

tus erat ſententiam. laudauit enim potius Ciceronem Antiſtius, quòd, ut optimatem decet, ita locutus erat, quàm ſententiam dixit. expono igitur. Eam, *Marcellini, cui Philippus aſſenſerat, & Cicero deinde multis uerbis. Quod autem inquit,* IBATVR, *non puto, pedibus, ſubaudiri. non dum enim ſententiam rogati omnes erant: quod ubi factum nõ eſſet, eundi pedibus in ſententiam initium non fiebat. Ibatur, igitur, omnium pæne conſenſu.* Diẽ dicendo eximere] *licebat enim ſenatori, et qua de re uellet, & quàm diu uellet, dicere. qua poteſtate abutebantur multi; cum oratione longa diem conſumerent, ne quid in ſenatu contra uoluntatem eorum decerneretur. ep. 3. l. 4. ad Att. & l. 3. de leg. & Gellius l. 4. c. x.* A Racilio] *qui cum de iudicijs retulit, libera cumprimis, ac minime uerecunda oratione, aſperſo multarum facetiarum ſale, (id enim eſt urbane) Clodium uexauerat. liber Magnuli habet, Inurbane: & puto ſumptum a libro manuſcripto: quia, Inurbane, rubris litteris factum eſt: qua ille, ut iam diximus, ueteris libri nota utebatur. nec male congruet, inurbane, cum dictione, contumaciter: ut Clodius ideo fureret, quòd eſſet contumaciter, & inurbane uexatus.* A græcoſtaſi] *locus fuit ante curiam: de quo Varro.* Gradibus] *quibus ad curiam aſcendebatur.* Opinor, in Q. Sextilium,] *opinor, dicit, quia Clodij operæ in eos, qui ſenatus ad fores adſtabant, incitatæ ſunt: quos autem de ijs, plane*

ne ſcire non poterat, cum ipſe eſſet in ſenatu. et Sextilium nominat; quòd is eius multitudinis, quæ Milonem extra ſenatum, mox exiturum, operiebatur, quaſi dux eſſe uideretur. habebat enim, ut Clodius, ſic & Milo ſuam factionem. Ideo autem, In Sextilium & amicos Milonis incitatæ, quia Clodium Milo de ui accuſabat. Vt arbitror, in menſem Ianuarium] *quia reliqui erant Decembris menſis dies, quibus haberi ſenatum liceret, pauciſſimi, nempe quattuor, ut opinio mea fert: nam, cum ab idibus Decembris, quo die ſenatum a Lupo eſſe habitum exiſtimamus, (cur ita exiſtimemus, ſupra oſtendimus) ad* KAL. *Ianuarij dies* XVIII. *numerentur; ex ijs porro feſti ſint* V. *comitiales* IX. *faſti* IV. *ſequitur, ut per quattuor tantum dies, hoc eſt faſtos, haberi ſenatus poſſet. nam, feſtis diebus non potuiſſe, notius eſt, quàm ut probari debeat: comitialibus item, facile intelliget, qui ſenatuſconſultum, quod eſt in epiſtola Cœlij ad Ciceronem, attente legerit. ſic enim in eo ſcriptum eſt, D. E. R. I. C. uti C. Paullus, C. Marcellus cos. cum magiſtratum inijſſent ad ex* KAL. *Mart. quæ in ſuo magiſtratu futuræ eſſent, de conſularibus prouincijs ad ſenatum referrent, ne ue quid prius ex* KAL. *Mart. ad ſenatum referrent, ne ue quid coniunctim de ea re referretur a cos. utiq. eius rei cauſſa per dies comitiales ſenatum haberent, S. Q. C. facerent. Nominatim de comitialibus diebus non dixiſſet, ut per eos ſenatum haberent, ſi haberi alioqui licuiſſet. et*

ut

ut iJs, qui acuti nimium uideri uolunt, dum ab aliJs excogitata delicato quodam faſtidio reiJciunt, omnis calumniandi præcludatur occaſio; uerba Ciceronis, quæ id, quod agimus, aperte probant, ex epiſtola ſequenti recitabimus. Conſecuti ſunt, inquit, dies comitiales, per quos ſenatus haberi non poterat. Plancius] *mendoſe (ſic enim puto) legebatur in omnibus libris, Plautius. nos, Plancius, repoſuimus: primum, quòd hunc eſſe Cn. Planciū credidimus; quem tribunum pl. eodem anno cum L. Racilio fuiſſe, oratio pro ipſo, quæ extat, a Cicerone habita demõſtrat: deinde, quod apud me ponderis eſt maximi, quia Beſſarionis in libro, Plancius, non Plautius, plane uideo ſcriptum eſſe. placet tamen hoc anno & Plautium tribunum pl. fuiſſe: quod a Dione lib.* XXXIX. *traditum eſt. ſed hic de Cn. Plancio malim, quàm de A. Plautio, quem nominat Dio, intelligere. ſequor enim antiquum librum: ſequor hiſtoriam: ſequor etiam illud, quòd, cum dicat Cicero, Noſter totus eſt, magis id conuenit in Plancium, Ciceronis amiciſſimum, quàm in Plautium, cui nullam cum Cicerone interceſſiſſe inſignem neceſſitudinem legimus. & fortaſſe is eſt Plautius Hypſæus, de quo in epiſtola* I. *ad Lentulum his uerbis: Libonis & Hypſæi non obſcura concurſatio, & contentio in eam opinionem rem adduxerunt, ut Pompeius cupere uideatur. Hypſæus enim Plautiæ gentis cognomen.* De menſe Decembri,] *uſitata ueteribus locutio, pro, menſe.*

qualia ſunt, de nocte, de die, et ſimilia. Cicero pro Murena: Vigilas tu de nocte, ut tuis conſultoribus reſpondeas. & in epiſtola ad Atticum, libro VIII. *Obſignata iam epiſtola, quam de nocte daturus eram. Horatius:*

Offenſus damnis media de nocte caballum
Arripit: *Catullus:*
Vos conuiuia ſumptuoſiora de die facitis.

Scripſerat Quinctus, ut ex his Marci uerbis conijcio, ſibi conſtitutum eſſe, Romam hoc menſe tranſmittere. quod tamen nec omnino quattuor poſt mẽſibus ab eo factum, ſequentes epiſtolæ declarant.

EPISTOLA II.

Cn. Lentulo Marcellino, L. Marcio Philippo, COS.

EXCVSO] *de litterarum infrequentia.* Te puto ſæpe habere] *poſt hæc uerba ſequebatur, Etſi non ſemper. quod cum mihi nunquam ſatis probatum fuiſſet, (abſurdum enim, minimeq. neceſſarium uidebatur) tollere tamen, niſi meam opinionem manuſcriptus liber confirmaret, nunquam auſus ſum. nunc in meo illo, mihi magnopere probato, Beſſarionis antiquo exemplari uideo, quod coniecturæ meæ reſpondeat, ſcriptum eſſe, ſic inquam: Te puto ſæpe habere, qui, num quid Romam uelis, quærant.* Lentuli, &c.

Sexti

Sexti] *ut a Lentulo & Sexto debitam tibi pecuniã exigamus; exactam Pomponio Attico, cui debes, perſoluamus.* Cincio] *L. Cincio, qui Attici negotia Romæ procurabat. ad Atticum libro* 1. Ad recordationem præteritæ memoriæ] *ad excitandam eius rei recordationem, quam ex animo noſtro deleuit obliuio.* Gracchus] *Ti. Sempronius, Tiberij & Caij, clariſſimorum oratorum, pater: qui cum recordatus eſſet, in deſignatione conſulum non recte a ſe tabernaculum eſſe captum; deq́. uitioſa deſignatione ad augurum collegium miſiſſet; augures ad ſenatum retulerunt; ſenatus, ut conſules abdicarent, cenſuit: conſules abdicarunt. Hiſtoria eſt libro* II. *de natura deorum, libro primo de diuinatione, apud Valerium Maximnm libro primo.* Venit] *pro conſule. etſi prætoria potius prouincia, quàm conſularis, erat Sardinia. ſed interdum & a proconſulibus prætoriæ adminiſtrabantur. quod exemplo Macedoniæ, in oratione in Piſonem, demonſtratur.* In campo Martio] *ubi magiſtratus omnes creabantur.* Comitia conſulum habenti] *cum eſſet iterum conſul cum M. Iuuentio Thalua. habuit autem ea comitia Gracchus potius, quàm eius collega Iuuentius; quia qui priore loco creatus erat conſul, is comitia ſequentis anni conſulibus rogandis habebat. itaque & Cicero, qui prior conſul erat, conſulem a ſe eſſe Murenam renuntiatum, in oratione pro eo narrat. plura in libro de comitijs.* Contra auſpicia] *Veteres nihil*

hil non auſpicato gerebant. Gracchus autem, quia tabernaculum uitio cepiſſet, contra auſpicia conſules creauerat. De forma Minuciana,] *ædificium forte Quinctus ad eam formam, quam Minucius architectus fecerat, exſtrui uolebat. qua de re uidetur ſignificari infra, ep.* 5. Nominibus Pomponianis] *pecunia, quam debes Pomponio Attico, & a Lentulo & Sexto ſolui uelles.* Emi nihil.] *ubi ædificetur ad formam Minucianam.* Auctio] *de bonis Culleonis mortui; quæ fiebat inter coheredes, quo facilius ad ſuum quiſque perueniret.* Condicio] *emendi Tuſculani.* Cyrum] *architectum. ad Atticum ep. 3. l. 2. & fam. ep. 14. lib. 7. & pro Milone.* Aedilitatis] *quam Clodius petebat.* Comitia] *ædilicia. nam conſularia iam fuerant; cum de conſulibus deſignatis mentio fiat in epiſtola proxima ſuperiore.* Edicta ſunt] *edicto conſulum Marcellini et Philippi. cur autem eò uſque tracta erant comitia ædilicia; quæ, ſi mos ſeruaretur, anno ſuperiore fieri debuiſſent? quia, cum iudicium, quo Clodius de ui cauſſam dicturus erat, ante comitia fieri, & Marcellinus, & alij uoluiſſent; contra Clodius intelligeret, ſe iudicium effugere, niſi ædilis deſignaretur, non facile poſſe; ideoq. contenderet, ut comitia iudicijs anteferrentur: utriuſque partis contentione factum eſt, ut iudicia ſimul & comitia ultra ſpatium legitimi temporis producerentur.* Cautionis] *ne quid Clodius, ſi euenerit ut ædilis creetur,*

nocere

nocere nobis poſſit. Rege Alexandrino] *Ptolemæo Aulete: qui, a ſuis ciuibus pulſus, ad ſenatum confugerat, petebatque, ut reſtitueretur. fam. lib. I. Dio, & alij. reſtitutus demum eſt ab A. Ga binio Syriæ proconſule; qui prouinciæ ſuæ terminis, pretio ductus, eſt egreſſus. quo nomine poſtea con demnatum, in Dione legimus.* Multitudine] *cum qua regem reduci, uetabant libri ſibyllini. hinc illa apud Lucanum carmina:*

Haud equidem immerito Cumanæ carmine uatis
Cautum, ne Nili Peluſia tangeret ora
Heſperius miles, ripasq. æſtate tumentes.

Dio quoque ſibyllæ uerba recitat lib. XXXIX. Lentulus] *P. Cornelius Lentulus Spinther, qui proximo anno conſul fuerat, et in Ciliciam tunc pro conſul ibat.* Officio] *quia conſul Lentulus ad ſenatum de Cicerone reſtituendo contra legem Clodiá retulerat; ut ei, cuius maxime beneficio reſtitutus eſſet, nihil Cicero non debere uideretur.* Voluntati Pompeii] *quia, etſi pro Lentulo ſtudioſe, ita tamen egimus, ut animum Pompeij ne offende remus.* Obtrectatores Lentuli] *aduerſarios in reductione regis duos in primis Lentulus habebat, Catonem, & Caninium, tribunos pl. Catonem quidem, totam reductionem regis oppugnantem, nec minus Pompeio, quàm Lentulo, infenſum: quod oſtendit ep. 5. Caninium autem reduci regem, non a Lentulo, ſed a Pompeio cupientem. & Cato eò proceſſit iracundiæ, ac maleuolentiæ, ut*

ut de abrogando Lentulo Ciliciæ imperio legem pro mulgauerit. quod ex eadem epiſtola cognoſcitur. Nonius etiã hæc Feneſtellæ uerba ex annali XXII *recitat. Vt magiſtratum, inquit, inierunt tribuni, C. Cato, turbulentus adoleſcens, & audax, nec imparatus ad dicendum, concionibus aſſiduis inuidiam & Ptolemæo ſimul, qui iam ex urbe profectus erat, & P. Lentulo conſuli, paranti iam iter, concitare, ſecundo quidem populi rumore, cœpit. Caninius autem uſque eò Pompeij ſtudioſus fuit, ut legem ferre conatus ſit, qua Pompeius cum duobus lictoribus Ptolemæum reduceret. quod apud Plutarchum in Pompeio ſcriptum eſt. idq́. Cicero ipſe in epiſtola ſeptima. ſignificat in his uerbis: Mihi ſemper tuæ laudi fauere uiſus eſt, etiam ipſo ſuſpicioſiſſimo tempore Caniniano.* Calumnia] *fictis ad impediendum cauſſis. dicit idem eadem de re in epiſtola ad Lentulum quarta.* Dies comitiales] *dixi iam de hoc genere dierum.* Latrocinio tribunorum,] *Catonem in primis, & Caninium notat: quorum ad eripiendam Lentulo regis reductionem iniquiſſimos conatus latrocinium appellat: de quibus etiam ep. 4. ad Lentulum ſic: Qui nunc populi R. nomine, re autem uera ſceleratiſſimo latrocinio, ſi qua conabuntur agere, ſatis prouiſum eſt, ut ne quid ſaluis auſpicijs, aut legibus, aut etiam ſine ui agere poſſint.* Per uim] *ſatis enim prouiſum erat, ne perferre eam ſine ui poſſet. quod & proxime recitata uerba ex epiſtola ad Lentulum, & ea præ-*

terea

terea declarant in epiſt. 2. *ad eundem: Quod ad popularem rationem attinet, hoc uidemur eſſe conſecuti, ut ne quid agi cum populo aut ſaluis auſpicijs, aut ſaluis legibus, aut denique ſine ui poſſit.* Rogationem] *de qua proxime dixi, ut Pompeius cum duobus lictoribus Ptolemæum reſtitueret: aut enim eam ferre legem Caninius iam conatus erat, aut ſe laturum oſtenderat. nam de nota rogatione loqui Cicero uidetur.* Perlaturum] *non pertulit. non enim Pompeius, ſed Gabinius regem reſtituit: quod ex Appiano, Dione, Plutarcho, ipſo etiam Cicerone conſtat.* Non diſpicio] *ſolebat enim Pompeius & ſilentio tegere uoluntatem, & aliud ſentire, ac loqui. id oſtendunt Ciceronis epiſtolæ, lib.* I. *ad Lentulum epiſt.* I. *&* V. *libro ad Atticum* IV. *epiſt.* IX. *&* XIV. *Cælius etiam epiſt.* I. *lib.* VIII. *Quam, inquit, Pompeius orationem habuerit, quamq. oſtenderit uoluntatem, (ſolet enim aliud ſentire, & loqui, neque tamen tantum ualere ingenio, ut non appareat, quid ſentiat) fac mihi perſcribas.* Familiares eius] *Volcatius, Lupus, Afranius, Libo, Hypſæus, Caninius. epiſt.* I. *ad Lentulum.* Contra Lentulum.] *ut reductio regis ab Lentulo, cui iam S. C. cõmiſſa fuerat, ad Pompeium transferatur. hinc in epiſtola ad Lentulum: Res agitur per eodem creditores, per quos, cum tu aderas, agebatur. regis cauſſa ſi qui ſunt, qui uelint, qui pauci ſunt, omnes rem ad Pompeiũ deferri uolunt.* Si fas eſſet] *fas*

non eſt, quia ſummum ab eo beneficium, patriæ reſtitutus, accepi. Succenſere] *ob eam, credo, cauſſam, quòd ſuperficiem ædium non pluris, quàm* HS *uicies æſtimaſſet. de quo queritur ep. 2. l. 4. ad Atticum.*

EPISTOLA III.

Iiſdem conſulibus.

LEGATIONES] *quibus audiendis, menſe Februario ſenatus habebatur; idq́. lege Gabinia; quod infra patet, ep. 12. & fam. l. 1. ep. 4.* A Kal. Febr.] *legitimi habendo ſenatui dies erant, Kalendæ, nonæ, idus. reliquis diebus, modo comitiales non eſſent, haberi quidem ſenatus poterat; ſed certus neque lege, neque more ſtatutus erat dies. poſitum id erat in uoluntate magiſtratuum. legationes igitur a Kalendis in idus reijciebantur; non quia ſenatum haberi ante idus non liceret; ſed quia, ſi haberetur, alia de re potius, quàm de legationibus, agi placeret, habitus autem quinquies ante idus eſt, primo nonis, ut opinor, de prouincijs quæſtorum, & de ornandis prætoribus; iterum, tertio, quarto, VIII, VII, VI. idus, de Clodianarum operarum ui; quinto, IV. idus de ſodalitatibus, & decuriatis.* Milo affuit:] *operæpretium eſt noſſe, a quo accuſaretur Milo, quo de crimine, apud quos iudices. accuſabatur a P.*

Clodio

Clodio ædili, de ui, apud populum. accuſatorem & crimen illa demonſtrant, quæ ſunt in oratione pro Sextio, manifeſte de Clodio pronuntiata. Nam quid ego de ædile ipſo loquar? qui etiam diem dixit, & accuſauit de ui Milonem. & infra ibidem: Volitat ædilis; accuſat eum, qui aliqua ex parte eius furorem exſultantem repreſſit. & infert continenter, de Milone: Hic, qui ſe eſt tutatus ſic, ut in priuata re deos penates ſuos, in rep. iura tribunatus, auſpiciaq́. defenderet, accuſare eum moderate, a quo ipſo nefarie accuſatur, per ſenatus auctorita tem non eſt ſitus. Idem et Dio lib. XXXIX.*demon ſtrat. Accuſatum autem eſſe, non ad prætorem, ſed ad populum, patet ex eo, quod ad Lentulum in epiſtola ſcriptum eſt, fam. l.* 1. *ep.* 5. *Pompeius apud populum ad* VIII. *id. Febr. cum pro Milone diceret, clamore, conuicioq́. iactatus eſt, in ſenatuq́. a Catone aſpere, & acerbe, omnium magno ſilentio, eſt accuſatus. quod ipſum argumento eſt, reum de ui Milonem fuiſſe. nam etſi non de ui tantum, ſed etiam de maieſtate, ac de inceſtu, populi iudicium erat: ab horum tamen criminum ſuſpicione Milonem abfuiſſe, eo quidem tempore, notum eſt. Et, Affuit, in foro; ubi cuiuslibet generis exercebantur iudicia.* Aduocatus] *non ut pro Milone diceret, ſed ut præſentia ſua reum ſubleuaret. is enim aduocatus eſt, ut in Diuinatione Pedianus teſtatur. quarto igitur nonas Miloni aduocatus, octauo idus eidem patronus Pompeius ue*

 nit.

nit. Marcellus] *non dubito, quin M. Marcellum ſignificet, eum, quem, poſt deuictum acie Pharſalica Pompeium, a P. Magio Chilone interfectum fuiſſe, Ser. Sulpicij ad Ciceronem epiſtola declarat. exiſtimo autem potius Marcum ſignificari, quàm aut Caium, eius fratrem, aut alium quẽ quam; quia & erat hic bonarum in rep. partium tutator, & Ciceronis amiciſſimus, & Milonis ipſius proprie ſtudioſus, qui etiam ipſum, quo tempore de Clodij cæde cauſſam dixit, cum Cicerone defenderit. ut omittam, quòd, cum ſine prænomine appelletur, de ipſo potius, qui uirtute, & honore reliquis Marcellis antecellebat, quàm de quouis alio, accipiendum uidetur.* Honeſte diſceſsimus.] *hoc dicit, quia* VIII. *idus, quo die iterũ Milo affuit, turpiter potius, quàm honeſte, fugientes diſceſſerunt.* Interim,] *inter quartum nonas, & octauum idus, habito ſenatu, referebatur de prouincijs quæſtorum, & de ornandis prætoribus. fieri enim poteſt, ut non modo nonis, hoc eſt, die legitimo, uerum etiam tertio nonas, & pridie nonas habitus ſenatus ſit; cum de tribus diebus potius, quàm de uno, ſignificare uideatur dictio, Interim.* De prouinciis quæſtorum,] *ut quæſtores anni ſuperioris prouincias ſortirentur. cuius rei ad conſules relatio pertinebat. quæſtores autem ſorte in prouincias iuiſſe, docet oratio pro Murena.* Et de ornandis prætoribus] *malim, prætorijs: ut de prouincijs intelligatur. quod probat latine loquendi*

quendi conſuetudo. nam in epiſt., ad Atticum lib. III. *Antequam, inquit, ad me ſcripſiſſetis, ueſtro conſenſu conſulares prouincias ornatas eſſe. ad eundem lib.* IV. *Qui ſe dicerent in ornandis prouincijs conſularibus ſcribendo affuiße. et in epiſtola ad Catonem, fam. lib.* XV. *Prouinciam, inquit, ornatam, & ſpem non dubiam triumphi neglexi. poterat enim facile triumphum ſperare, cum ornatã prouinciam acciperet, hoc eſt, exercitu, pecuniaq́. inſtructam. id eſt enim ornare prouinciam. quod etiam diximus in commentario ad Atticum. Suſpicor autem apud Suetonium in Iulio mendoſe legi; Ac neque more, neque iure, antequam prouinciæ ordinarentur, profectus eſt in ulteriorem Hiſpaniam; &, pro ordinandis, reponendum ornandis.* Querelis de rep.] *cum eſſent in ſenatu, qui nõ de prouincijs agi, ſed de rep. uellent. Quid igitur, exiſtet aliquis qui obijciat, non ad rempublicam prouinciæ pertinent? ſane: ſed hic remp. accipio pro rebus urbanis: quæ maioris eſſe momenti, quàm prouinciæ, quibuſdã ſenatoribus uidebantur: ideoq́. reipublicæ nomine recte poſſunt appellari.* Cato] *C. Cato tribunus pl. qui triennio ante, Cæſare & Bibulo cos. Pompeium priuatus dictatorem appellauerat. ep. 2.* Promulgauit.] *propoſuit, ut deinde legem ferret. hoc de more diximus in noſtro libro de legibus.* Abrogando] *non abrogauit tamen, Lentulo Marcellino conſule dies comitiales, quibus ferre legem Cato potuiſſet, omnes eximẽte.*

infra, 314. *et ex epiſtolis, quæ familiares uulgo uo cantur, ſatis conſtat, P. Lentulum non ante annũ ſpatium, quod erat adminiſtrandæ prouinciæ legitimum, deceſſiſſe.* Imperio] *Ciliciæ adminiſtratione. nam præfecti prouinciarum imperium habebat ſenatuſconſulto & lege curiata. quanquam Appius P. Clodij frater, ſi curiata lex ferri non poſſet, ex ſenatuſconſulto ſe eſſe in prouinciam iturum affirmauit. fam. l.* 1. *ep.* 9. *et ad Att. ep.* 16. *l.* 4. Lentulo] *Spintheri, qui anno proximo conſul ab exſilio Ciceronem reuocauerat. uidetur autem hic Cato P. Clodij ſtudioſus fuiſſe, qui contra Lentulum & Milonem, quorum in primis opera Cicero in patriam redierat, rogationes promulgauerit. infra, hac ipſa epiſtola.* Mutauit.] *ſordidata ueſte, ad commouendam miſericordiam, ſumpta: quod magnarum calamitatum in metu facere ſolebant: itaque, lege Clodia promulgata, ueſtitum & Cicero cum innumerabili amicorum clientiumq. multitudine mutauerat.* Peregerat] *Petrus Daneſius, quem habet Gallia clariſſimum ingenij doctrinæq. lumen, cum Venetijs ad eum ſæpe honoris cauſſa in ædes Georgij Siluæ, Vaurenſis epiſcopi, adoleſcentulus uentitarem, in ſermone dixit, rectius legi poſſe, Semper egerat. quod idem mihi quoque nunc uidetur. et optime duæ dictiones, interdum, ſemper, altera cum altera congruet: ut Pompeius ſilentio non ſane ſemper egerit, ſed interdum; cum auctoritate uero ſemper. hanc enim operarum Clodij clamor*

mor eripere nunquam potuit. Surrexit Clodius.] ædilis, Milonis accuſator. Ore] cum immutatus color mentis ſolicitudinem indicaret; contra quàm Pompeio euenerat; qui, clamor operarum minime deterritus, cum auctoritate ſemper egerat. Hora VI.] tertia diei hora, iudiciorum erat prima. docet hoc Martialis ille uerſus, Exercet raucos tertia cauſſidicos. idem fere eſt hodie quoque in conſuetudine poſitum. Clodiam] P. Clodij ſororem, eam de tribus, ut opinor, quæ Q. Metelli Celeris uxor erat. nam etſi reliquæ item duæ, una, quæ Q. Marcio Regi, altera, quæ L. Lucullo collocata fuerat, male audiebant impudicitiæ nomine, ut etiam cum fratre Clodio rem habuiſſe dicerentur: hæc tamen Metelli uxor, quam Quadrantariam eſſe appellatum, Plutarchus tradit, infamia præſtabat. et hanc ſignificat Cicero libro ad Atticum II. cum appellat Βοώπιδα: et in oratione de haruſpicum reſponſis, cum ait: Ne id quidem ſentis, conniuentes illos oculos abaui tui magis optádos fuiſſe, quàm hos flagrantes ſororis? in ea uero pro Cœlio, non modo exagitat eam, quia uirorum concubitum, inſtigante libidine, nimium petulanter appeteret, uerum etiam ſatis aperta ſuſpicione carpit, quaſi ue nenum Metello coniugi dediſſet. Plebem fame necaret.] quaſi Pompeius, qui rei frumentariæ præeſſet, frumentum comprimeret. Alexandriam] reſtituendi Ptolemæi cauſſa. De Roſtris] non, quòd accuſatores in foro de Roſtris loqueren-

 tur;

tur; ſed, quia Clodius, Milonis accuſator, ædilis erat; & iure magiſtratus ad populum de Roſtris uerba facere poterat. Senatus uocatus in curiam.] VIII. *idus, hoc eſt, eo ipſo, quo pro Milone Pompeius dixit, die. Licebat igitur factis diebus haberi ſenatum, iudicijs uidelicet confectis; niſi ſi quid maioris rei præripi tempus cogeret.* Curiam.] *cum nihil additur, Hoſtiliam intelligi notum eſt.* Bibulo] *M. Calpurnio Bibulo; qui cum C. Cæſaris eſſe inimiciſſimus, generum eius Pompeium, & in ferendis legibus, hoc eſt in euertenda rep. conſentientem, amare non poterat.* Curione] *C. Scribonio Curione, uiro conſulari, oratore non poſtremo; cum tamen neque memoria, neque ulla omnino doctrina ualeret. pater eius Curionis fuit, qui ciuilli bello Cæſaris partes ſecutus, in Africa eſt interfectus.* Fauonio] *M. Fauonio, Catonis æmulo in propugnatione reip. & loquendi libertate. occiſus eſt inter captiuos a triumuiris, poſt Brutum & Caſſium Philippenſi pugna uictos.* Seruilio filio] *qui conſul poſtea fuit cum C. Cæſare. et addidit, Filio, quia uiuebat adhuc pater eius, P. Seruilius Iſauricus.* Bonorum] *apparet, ab eo bonos uocari Bibulum, Curionem, Fauonium, Seruilium, quia libertatis cauſſam contra extraordinarias Cæſaris, Pompeijq. opes tuerentur.* Quirinalia] *quæ erant* XII. *Kal. Martij.* Diem] *accuſationis. ſed quæro, qui potuerit Quirinalibus, hoc eſt, die feſto, iudicium exerceri. hoc*

ſane

ſane mihi præter conſuetudmem uidetur. niſi ſi poteſtas in eo ſingularis fuit ædilium curulium, atque omnino ceterorum magiſtratuum. Ad Apollinis] *non modo qui Græce ſciunt, ſed qui Latinas litteras uix primoribus, quod aiunt, labris attigerũt, in hoc loquendi genere ſubaudiri ædem intelligunt. & ſenatum modo in templa, modo in ſacras ædes uocari ſolitum, ex Varrone conſtat; qui diſtinguit a templis ædes ſacras.* Vt Pompeius adeſſet.] *puto, quia prope templum Apollinis Pompeius habitaret: qui longius a ſuis ædibus diſcedere, metu Clodij, non audebat. ideo, paucis ante uerſibus legitur, eum, ſenatu in Hoſtiliam curiam uocato, domeſticis ſe parietibus tenuiſſe.* Cato] *tribunus pl. quod iam diximus; qui antea Pompeium dictatorem appellauerat, nunc, mutata uoluntate, uehementer eundem accuſat.* Me inuito] *nam cur laudari ſe ab eo uellet, quem contra ſuæ ſalutis auctores, Milonem, & Lentulum, rogationes uideret promulgaſſe?* Perfidiam] *cum Pompeius contra fidem ſuam Ciceronem deſtituit, pelliq. in exſilium a P. Clodio paſſus eſt.* Maleuolorum] *eorum, quibus immoderata Pompeij potentia grauis erat. ex his quattuor iam nominauit. hac de re fam. lib. 1.* Deſcripſit] *non nominatim appellauit, ſed quaſi quibuſdá coloribus ita depinxit, ut, eum notari, homines intelligerent.* Africanus] *minor: cuius uita non extat; cum tamen eam Plutarchus litteris mádauerit, ut ipſe teſtatur in Gracchis.*

C. Car-

C. Carbo] *de gente Papiria, tribunus pl. quo Africanus interfectus eſt anno . is, accuſante L. Licinio Craſſo, ſingularis eloquentiæ uiro, cantharidas ſumpſiſſe dicitur. fam. lib. I X. & in Bruto. Plutarchus tamen in Gracchis ſuſpicionem ait fuiſſe de M. Fuluio, & C. Graccho, neque Carbonem nominat. in epitome Liuiana, libro L I X. eius facinoris culpa in Semproniam confertur, Africani uxorem, Gracchorum ſororem, quibus cum ſimultates Africanus exercuerat. Cic. in Lælio, epitome Liuiana, Velleius l. 2. Plutarchus in apopht. Appianus lib. I. de bel. ci.* Suppeditari] *a Craſſo, Romanorum omnium ditiſſimo, Pompeij potentiæ ſemper infenſo.* Concionario illo populo] *ea maximè populi parte, quæ ad conciones tribunorum pl. facile ſoleret accurrere. quam populi fecem appellat infra.* Alienato] *nam ante popularis maxime fuerat Pompeius, cum alijs de cauſſis, tum ob eam, quòd populo tribuniciam poteſtatem, ereptam a L. Sylla dictatore, conſul reſtituerat. Alienato autem, quia Pompeius Milonem, inimicum P. Clodij, accuſatum ab eo, defenderat. infra.* Nobilitate] *de principibus loquitur ciuitatis, Craſſo, Bibulo, Curione, & alijs. ep. 2. diximus enim iá, nobiles eſſe dictos non patricios tantum, ſed quicunque honoribus ac dignitate pollerent.* Non æquo ſenatu] *non optime in ipſum animato. argumentum eius rei minime dubium habebat, quòd C. Catonis orationem magno ſilentio audiri, hoc eſt comprobari,*

probari, uiderat. Iuuentute] *quæ nec antea Pompeium amauerat. ad Atticum lib.* 11. Quirinalia] *quo die Milonem Clodius erat accuſaturus.* Magna manus] *clientum, Pompeij, Ciceronis, Lentuli, Milonis.* Vt etiam] *ut non modo Clodius aliquid in nos per uim agere non poſſit, ſed nec Cato rogationes eas perferre, quas de Milone & Lentulo promulgauit.* De Milone] *quid Cato de Milone promulgaſſet, compertum non habeo: niſi ſi hoc, ut, quando gladiatoribus, & beſtiarijs contra leges eſſet uſus, pœnas daret. hoc mihi uideor poſſe conijcere ex illis uerbis, quæ ſunt infra, ep.* 5. *Ille uindex gladiatorum, & beſtiariorum.* Lentulo] *ut ei abrogaretur imperium.* Reſiſtamus.] *ſi per uim eas perferre conetur, auſpicijs, aut interceſſionibus, aut denique legibus neglectis.* Sextius] *Publius, qui anno proximo tribunus pl. cum ſeptem collegis de Cicerone reſtituendo rogationem pertulerat.* Indice] *non in hac cauſſa indice, cum eſſet accuſator, ſed Indice; quod ante quaſi cognomen illud, ex aliquo fortaſſe indicio, accepiſſet.* Pupinia] *ex tribu Pupinia. ſic enim loquebantur; quod Pedianus notauit. Pupiniam inter tribus ruſticas fuiſſe, & ab agro Pupinio nuncupatam, ex Feſto, alijsq. cognoſcitur. uerum de tribubus diximus alio loco ſatis multa.* De ambitu] *quòd tribunatum plebis, corruptis pecunia tribubus, cepiſſet. aut iutelligendum de quæſtura, quam geſſit Cicerone et Antonio cos. quod ex oratione pro ipſo cognoſci-*

gnoſcitur. Poſtulatus] *apud prætorem. iudiciũ enim de ambitu prætor exercebat: itaque ſubiungit proxime. Dixi pro Beſtia de ambitu apud prætorem Cn. Domitium. Poſtulare autem ſimpliciter accipit Vlpianus pro, in iure agere contra aliquem. ego duobus modis expono; ut poſtulet is, qui nomẽ alicuius defert apud magiſtratum, et poſtulet idem, cum, poſt nominis delationem, in iure agit, hoc eſt contra reum uerba facit. Vtrunque probabimus, recitatis e Cicerone exemplis. Ac primum quidem uel hic ipſe locus, de Sextio poſtulato, indicat, accuſationi poſtulationem antecedere. nam infra ſequitur: De ijs, quæ in Sextium apparabantur crimina. non dum igitur acta cauſſa erat, cum dicat, apparabantur. Accedit illud, quod eſt in epiſtola prima libri* III. *ad hunc ipſum. Gabinium tres adhuc factiones poſtulant; Lentulus, qui iam de maieſtate poſtulauit; Ti. Nero, C. Memmius. ad urbem acceſſit ad* XII. K*al. Oct. nihil turpius, nec deſertius. ſed de iudicijs nihil audeo confidere. et in eodem libro, admodum aperte: De ambitu poſtulati ſunt omnes, qui conſulatum petunt; a Memmio Domitius, a Q. Curtio Memmius, a Q. Pompeio Meſſalla, a Triario Scaurus. magna res in motu eſt: propterea quòd aut hominum, aut legum interitus oſtenditur. opera datur, ut iudicia fiant. & in Vatinium: Poſtea quàm es poſtulatus, ex legatione rediſti, ne quis te iudicia defugere arbitraretur. & in epiſtola Cœlij: Pilius de repetundis eum*

po-

poſtulauit: magna illico fama ſurrexit; & de damnatione feruenter loqui eſt cœptum. Poſtulatio igitur, quod ex his locis facile liceat intelligere, accuſatoris actionem anteit. quod ſi ita eſt: aut poſtulatio, nominis eſt delatio; aut, quid præterea eſſe poſſit, ego quidem non uideo. Rurſus, poſtulare, non eſſe idem, quod nomen deferre; locum habeo, qui clariſſime demonſtret. ſcribit enim hæc Cœlius in epiſtola ad Ciceronem: Non dubito, quin perlatum ad te ſit, Appium a Dolabella reum factum. et paullo poſt: Illud mihi occurrit, quòd inter poſtulationem & nominis delationem uxor a Dolabella diſceſſit. Quid igitur? an ſibi ueteres non conſtabant, et modo hoc, modo illud? ego hanc inconſtantiam non appello, ſed libertatem, qua in uſu anguſtius uſurparent; latius, ut cum, poſtulare, dicebant pro, accuſare, ſicuti nunc de Sextio poſtulato dixit Cicero; anguſtius, ut cum propriam uerbi ſignificationem intelligi uolebant; quale illud, ex epiſtola Cœlij, quod recitauimus, Inter poſtulationem & nominis delationem. Sic, accuſare, modo ualet nomen deferre, modo cauſſam, ipſam iudicio contra reum agere. exemplis abundamus. A quodam M. Tullio] *cui cognomen fuit Albinouano; quod interrogatio in Vatinium docet.* De ui] *apud M. Aemilium Scaurum prætorem, ut ipſa Ciceronis oratio declarat. uim autem re uera non attulerat, ſed paſſus erat Sextius. quod in oratione pro eo multis uerbis probauit Cicero: iudicesq. ita eſſe crediderunt. ab-*

ſolutus

ſolutus enim eſt Sextius omnibus ſententijs; ut infra in epiſtola proxima. Vt debuimus] *ob eius in nos merita: quia tribunus pl. noſtram cauſſam ſtudioſiſſime iuuerat.* IVRE *ſuccenſere ob eius peruerſam, moroſamq́. naturam. ſic enim de eo ſcribit in epiſtola ſequenti.* Itaque faciemus] *noſtram operam, ut polliciti ſumus, ita præſtabimus.* Edidit ad allegatos] *præter eos, quos aiebat eſſe conſcios, & participes eiuſdem criminis, nominauit Cn. Lentulum, & C. Cornelium. eodem ſenſu dixit in oratione pro Cluentio, Crimē Oppianici indicio Aiulij probabatur; in quo inter allegatos Oppianici nomen primum eſſe conſtabat.* Eodem die] *ergo, ut iam diximus, & iudicia, & ſenatus eodē die.* Sodalitates] *ſodalitates in urbe fiebant multarum rerum cauſſa. hic de ſodalitatibus intellige ambitus cauſſa factis, quæ coitio dicebatur.* Decuriatique] *& uerbum, decuriare, & decuria ſæpe non pro decem tantum hominibus, ſed pro aliquo numero in unum coacto, & tanquam in decuriam deſcripto, eiuſdem rei tractandæ cauſſa. ſic Philip.* v. *Non improbos decuriabat? non ſolicitabat agrarios? Et in oratione pro Plancio ſæpe utitur hoc uerbo, cum loquatur de ambitu: item in Verrem, & alijs in locis.* Diſcederent] *de campo Martio; cum ad creandos magiſtratus, qui eo anno creati ob factiones non dum erant, populus conueniſſet.* De ui] *publica: nam priuatam leuior pœna ſequebatur. de publica uero condemnati, præ*

ſertim

ſertim homine necato, ciuitatem amittebant. diximus copioſe in libro de legibus. Beſtia] *L. Calpurnio Beſtia, qui conſulatum Ciceronis reprehendere ſolitus eſt. a quibus enim iniuriam tulerat, eos ſæpe Cicero defendit, ut P. Vatinium, A. Gabiniũ: eiusq́. rei cauſſam exponit his uerbis in epiſtola ad Matium: Cogor non nunquam homines non optime de me meritos, rogatu eorum, qui bene meriti ſunt, defendere.* De ambitu] *puto Beſtiam de ambitu ob emptam præturam eſſe accuſatum, et condemnatum. nam, niſi iudicio notatus eſſet, nunquam de familiaritate Beſtiæ, de opera ei nauata in petitione præturæ, accuſator obieciſſet M. Cœlio. qua de re Cicero ſic in oratione: Ac prima pars fuit illa: fuiſſe Beſtiæ Cœlium familiarem, cenaſſe apud eum, uentitaſſe domum, ſtuduiſſe præturæ.* Cn. Domitium] *Caluinum, qui poſt biennium conſul fuit cum M. Valerio Meſſalla: tribunatum pl. geſſerat, conſulibus Cæſare & Bibulo; ut in oratione pro Sextio: præturam gerit hoc anno, id eſt conſulibus Lentulo & Philippo; quod item eadem pro Sextio, & interrogatio in Vatinium demonſtrant.* In foro medio,] *non enim ſemper in foro, ſed pro arbitratu, modo in hac, modo in illa urbis parte prætores tribunal habebant: omnes tamen & eodem ſimul in loco, &, ubi magiſtratus initio, ibi per totum annum. In libro de iudicijs.* Maximo conuentu] *Taciti uerba ſunt hæc in dialogo de oratoribus: Satis conſtat, C. Cornelium, M. Scaurum,*

T. Mi-

T. Milonem, L. Beſtiam, P. Vatinium, concurſu totius ciuitatis & accuſatos, & defenſos. Accepτis,] *a Clodianis, cum eſſet tribunus pl. Legatur oratio pro ipſo.* Προῳκονομησάμην] *tanquam bonus cauſſæ Sextianæ gubernator præmuniui quiddam oportune, cum pro Beſtia dicerem, quod in Sextij iudicio prodeße poſſet.* Eum] *Sextium potius, quàm Beſtiam.* Veris] *uere enim & in quæſtura & in tribunatu plebis rationibus reipublicæ fuerat utiliſſimus.* Eius nuptiis] *cum Piliam duxit uxorem: ex qua ſuſcepit Atticam, quæ deinde Agrippæ nupſit. hinc error pater eorum, qui legendum putant in Attici uita, Statuas aliquot ipſi & Pilæ poſuerunt: cum (omitto alia ornamenta) ſtatuas illas adoleſcenti Attico poſuerint Athenienſes, Piliam autem uxorem duxerit iam quinquagenarius.* Lucum Piſonis] *qua in regione urbis, antiqua monumenta non indicant.* Kalendas Quinct.] *is dies terminus erat locaturum ædium. Suet. in Tiberio, & Martialis lib. & 12. epigr.*

„ *O Iuliarum dedecus* Kalendarum.

Carinis] *in quibus erat auita Ciceronis domus. eam fortaſſe Quinctus in diuiſione bonorum a fratre acceperat. P. Victor in regione quarta.* Mundi] *amatores elegantiæ.* Camiæ] *cuius gentis hoc fuerit cognomen, non dum reperi. uidendum eſt, an Lamiæ, legi poſſit; qui ex gente Aelia fuerunt.* Olbienſem] *Olbia datam. ep. 5.* Hiems] *qua parte anni non ita morbis tentamur.*

mur. Sardiniam] *prouinciam graui cælo; eoq́. te diligentius cura.*

E P I S T O L A I V.

Iiſdem conſulibus.

ABSOLVTVS] *iudicio de ui, accuſante M. Tullio Albinouano. extat Ciceronis oratio. nam iudicium de ambitu factum eſſe non exiſtimo, forte quia Nerius accuſandi conſilium abiecerit.* Oppugnabatur,] *dixit enim teſtimonium Vatinius in Sextium.* Arbitratu noſtro] *cum id mihi per omnes, quatenus ego uellem, liceret. itaque infert, Dijs, hominibusq́. plaudentibus. peſſime enim Vatinium omnes pæne homines oderant. ex quo Catullus, Odiſſem te odio Vatiniano. Macrobius libro* II. *Satur. Lapidatus a populo Vatinius, cum gladiatorium munus ederet, obtinuerat, ut ædiles edicerent, ne quis in arenam niſi pomum miſiſſe uellet. forte ijs diebus Caſellius iuriſconſultus conſultus a quodam, num nux pinea pomum eſſet, ſi in Vatinium miſſurus es, inquit, pomum eſt.* Productus] *cogebantur legibus, atque etiam nunc coguntur homines, uel in amiciſſimos, poſtulante accuſatore, teſtimonium dicere. produci autem teſtes dicebantur, ſiue uolontarij, de quo uellent homine, ſiue coacti legibus, in quem nollent, teſtimonium dicerent. de uolontarijs*

exemplum illud habemus (ut omittam alia) in Vatinium: Cum in eundem nuper ab eadem illa furia productus ad populum cupidiſſime falſum teſtimonium dixeris? de coactis legibus, hoc, de Paullo in Sextium producto. Nomen Vatinii delaturum.] *non enim accuſandi Vatinij materia deerat. ita multa præter leges commiſerat. quod in ipſum Ciceronis interrogatio ſignificat.* Macer Licinius] *unus de Sextij patronis, & forte Licinius ille Caluus, eloquentiæ laude inſignis, filius C. Macri, qui reus Cicerone prætore de repetundis factus, cum ſe damnatum iri uideret, uoluntaria morte iacturam rei familiaris effugit: qui enim in reatu, ut iuriſconſulti uerbum uſurpemus, obierat, eius bona ſubijci haſtæ leges uetabant. Plutarchus, Valerius.* Cunctaretur] *niſi ſtatim Licinius Vatinium accuſaret.* Subſelliis] *erant ſubſellia iudicum, reorum, accuſatorum.* Illi] *Vatinio potius, quàm Paullo: hoc eſt, ſe eſſe Vatinio diem dicturum affirmauit. quod uidetur feciſſe. nam Tacitus in dialogo de oratoribus maxime probat accuſationes Calui, quæ in Vatinium conſcribuntur, ac præcipue ſecundam orationem.* Debilitatusq.] *animo fracto, ac demiſſo. refertur enim ad, Audax: Perturbatus uero ad, Petulans.* Tyrannio] *ſatis uſitatum grammaticis nomen. nam & is, qui Ariſtotelis Theophraſtiq. uolumnia, dictatore Sylla Athenis reperta, digeſſit, Tyrannio dictus eſt.* Apud me] *domi meæ, non, ut ante, domi tuæ.* Vtriuſque

que noſtrum] *de una domo ſermo uidetur eſſe; cum ſequatur, Spero nos ante hiemem contubernales fore. et rurſus duas domos illud oſtendit, Redemptori tuo dimidium pecuniæ curaui: & illud, quòd utriuſque domos Clodius euerterat, atque inflammarat, ut eſt ad Atticum* 55: *item illud, quod hic infra ſubijcitur: In aream tuam ueni: et, Domus erit egregia: et, Itemq. noſtra celeriter ædificabatur. quare ſtatuamus fuiſſe domos omnino duas, quæ inuicem contingerent: ut, cum in ſuis uterque ædibus habitaret, conturbernales tamen eſſent, quia domus utriuſque nullo interiecto ſpatio diſiungerentur.* Redemptori tuo] *Longilio.* Craſsipede:] *Furio. nupſit Tullia tribus, contra Pediani Plutarchiq. ſententiam, primum L. Calpurnio Piſoni Frugi, deinde Furio Craſſipedi, postremo P. Cornelio Dolabellæ. Piſo Cicerone perijt exſulante, Craſſipes Tulliæ nuntium remiſerit, an e uita exceſſerit, incertum eſt: Dolabella diuortium fecit. hæc, ipſo ſuis in libris narrante Cicerone, cognoſcuntur.* Latinas] *ſi Varronem & Macrobium ſequamur, antiquitatis utrunque peritiſſimum, conceptiuæ feriæ erant Latinæ, non ſtatiuæ; concipiebanturq. in dies uel certos, uel incertos. Liuius tamen ſtatiuas indicat fuiſſe, cũ ait libro* xxv. *Romæ conſules, prætoresq. uſque ante diem* v. *kal. Mai. Latinæ tenuerunt. eo die perpetrato ſacro in monte, in ſuas quiſque prouincias proficiſcuntur. non enim ſimile ueri eſt, conſules, cum uictor An-*

nibal uaſtaret Italiam, conſulto in V. K*al. Mai. qui dies a primo initi magiſtratus die, hoc eſt ab idibus Martij,* XLIII. *dierum ſpatio diſtat, Latinas distuliſſe; ut ipſi ſibi diutinæ in urbe manſionis neceſſitatem imponerent: cum ire in prouincias neque conſulibus, neque prætoribus liceret, niſi Latinarum ſacro perpetrato. aut igitur eas e ſtatiuis in ordinem conceptiuarum poſtea tranſiſſe credendum eſt: aut latentem cauſſam alij perſcrutentur. placet enim indicare, in quo, cum ipſe mihi non ſatisfaciam, eorum, qui magis ingenio doctrinaq. præſtant, elaborare poſſit induſtria.* Religioſi] *quibus aut priuatim, aut publice quidquam fieri, maioris momenti quod eſſet, religio uetabat.* Confectum] *eò perducta res erat, nihil ut iam eſſet reliquum, niſi ut mulier uiro deſponderetur. quod poſtea factum eſt nonis Apr. ut ex epiſtola, quæ ſequitur proxima, intelligitur.* Latiar] *mendoſa uox: & in menda conſentiunt ueteres libri. multa mihi, de correctione cogitanti, ueniunt in mentem, nec tamen quidquam, quod magnopere probem. Lucceius erat exiturus, legi poſſit, ſi ſententia tantum ſpectetur: ſed affinitas abeſt illa litterarum, quam ego in locis emendandis maxime quæro. Lucceium quidem exiturum fuiſſe, & in Sardiniam iturum, in ea, quæ proxima ſequitur, epiſtola his uerbis ſcriptum eſt: Lucceium conuenire non potueram, quòd abfuerat: uidere autem uolebam, quòd eram poſtridie Roma exiturus, & quòd ille in Sar*

diniam

diniam iter habebat. Poſſet etiam reponi, Latiare, & coniungi cum antecedentibus uerbis: ut ſit: Ceteroqui confectum erat Latiare. deinde: Eram exiturus. ut hoc dicat: De Tullia & Craſſipede alioqui confectum erat, confectum autem ipſo Latinarum die. nam Latiare, latinarũ ſollemne ſignificat: quod ex Macrobio conſtat. hanc ego amarem correctionem: uidetur enim, ut ita dicam, uerecunda; quia ſit unius tantum litteræ adiectione, & eius litteræ, quæ prima ſequentis dictionis eſt. ex quo minor quodam modo licentia uidetur: cum, litteram aut elidere, aut addere in ultima dictione, quæ ſit eadem cum prima dictionis inſequentis, unum ſit de priuilegijs illis, quæ ueterum ſcripta corrigentibus iure conceduntur. ergo, ut illa prior emendatio placet in ſententia, diſplicet in litteris: ita hæc contra, cum in litteris maxime, in ſententia tamẽ haud ualde probatur. nam illud, Ceteroqui, uniuerſum quiddam, quod non uno tempore de nuptijs actum ſit, ſignificat. Latiare, autem ſi addatur, quo dies unus intelligitur; nimis in anguſtum uniuerſum illud contrahetur. uerum ego fortaſſe calumnior, præ nimio ſtudio ueritatis; & imitor Caluum illum, qui cum optimam in dicendo rationem quæreret, nimium inquirens in ſeſe, metuenſque, ne uitioſum ſanguinem colligeret, uerum etiam deperdebat. quare ſatis habeamus, quæ noſtra ſententia ſit, oſtẽdiſſe. uera ſit, an ſecus, uolo dijudicandi poteſtatem ad alios pertinere. Erat exiturus.] *Craſſipes, re-*

diturus poſt duos religioſos dies. aut, ſi cui, Erat, referri ad Craſſipedem non placet; eidem fortaſſe, Eram exiturus, placebit; ſi modo, uere hoc a Cicerone de ſe ipſo ſcribi poſſe, intellexerit. intelliget autem ex illis uerbis, quæ ſunt infra: Lucceium uidere uolebam, quòd eram poſtridie Roma exiturus.

EPISTOLA V.

Iiſdem conſulibus.

DEDERAM ad te litteras] hoc, uſque ad illa uerba, Ad pedes uniuſcuiuſque iacentem, librarij, genus hominum indiligens, atque imperitum, longe a ſua ſede tranſtulerant, & ad alterius epiſtolæ partem, ipſam quoque quaſi membrum a ſuo corpore auulſam, agglutinauerant. mihi hanc perturbationem oſtendit ratio temporis, & earum rerum ordo, de quibus ad fratrem in his epiſtolis Cicero ſcribit. Beſſarionis liber diſſentit ille quidem ab impreſſis, mendo tamẽ minime uacat. nam hoc totum, a uerbo, Dederam ad, Iacentem, principium eſt in eo epiſtolæ, ſequunturq́. continenter illa uerba, In eo multo ſumus ſuperiores ipſius copijs; quæ ſunt in epiſtola, cuius initium eſt, Scripſi ad te antea ſuperiora. quæ quàm ſint præpoſtere coniuncta, cuius, paullo attentius ea conſideranti, dilucide patebit. cum igitur neque uulgatum in libris impreſſis ordinem ullo modo probarem;

probarem; neque mihi, uerus alioqui ac certus ubique fere, Beſſarionis liber hac quidem in parte ſatisfaceret: dedi me ad conſiderandum ſubtiliter argumentum, ut eo quaſi filo ad ueritatem peruenirem. Primum agit Cicero de Tullia pridie non. Apr. Craſſipedi deſponſa. deinde ſubiungit, uelle ſe, quæ poſt eum diem acta ſint, perſcribere. quis igitur pridie non. Aprilis conſequitur dies? nonæ. ab his igitur quaſi narrandi capit initium, cum ait: Nonis Apr. ſenatuſconſulto Pompeio pecunia decreta in rem frumentariam. Nonis autem quis proximus adiunctus eſt dies? VIII. *idus. erant igitur mihi huius libri epiſtolæ peruoluendæ, donec acta* VIII. *iduum Apr. inuenirem. inueni. eſt enim illud: Ad* VIII. *id. Apr. ſponſalia Craſſipedi præbui. & quæ deinde connexa his pone ſequuntur. quod autem infra impreſſum eſt in noſtro libro, Ad* VI. *id. Apr. non, ut in alijs libris, atque adeo in manuſcriptis, Ad* III. *id. Apr. id feci coniectura ductus, contra ueterum librorum conſenſum. tres porro, cur in hanc opinionem uenerim, habeo cauſſas, unam, quòd Cicero id agit, ut continuatos aliquot menſis Aprilis dies perſequatur: itaque a die pridie non. Apr. ad nonas tranſijt, a nonis ad* VIII. *id. ab* VIII. *id. autem ad* III. *id. omiſſo quattuor dierum ſpatio, nunquam opinor tranſieciſſet. quid enim? nihil ne daret illi ad ſcribendum de quattuor diebus ullus? totum ne qua triduum Cicero dormiuit, ut nihil omnino ipſe ageret, nihil, actum ab a-*

lijs, poſſet cognoſcere? prorſus credibile non eſt. Altera, cur VI. *pro* III. *repoſuerim, cauſſa illa fuit, quòd Ciceronem, qui ſummum quendam in Quinctum fratrem his omnibus epiſtolis amorem declarat, Quinctum filium, & unicum filium, ita neglexiſſe uix crediderim, ut, eius inualetudine audita, non eum, niſi quattuor dierum interpoſita mora, uiſitauerit. Poſtremo, qui fieri poterat, ut mẽdoſa dies non eſſet, cum infra dicat Cicero de Lucceio: Erat autem iturus ad* III. *id. Apr. ex quo patet, ante* III. *id. Apr. epiſtolam certe ſcriptam eſſe. quocirca, quin* VI. *id. aut* VII. *id. (ut ſtatim poſt ſponſaliorum diem, nulla facta mora, ierit ad Quinctũ) rectius multo ſit, quàm* III. *id. mihi quidem nõ uidetur eſſe dubitandum. erunt igitur hæc quattuor dierũ acta: Pridie nonas deſponſa Tullia; nonis decreta a ſenatu Pompeio pecunia, et actum de agro Campano, Flaccus de collegio eiectus;* VII. *aut* VI. *id. iuit ad Quinctum filium, in aream uenit, ad Pompeium delatus, Lucceium conuenit.* Deſponſam] *hæ litteræ, de Tullia Craſſipedi deſponſa, nõ extant. non enim de proxima ſuperiore epiſtola licet intelligere: in qua ſcripſit, Spero nos cum Craſſipede confeciſſe. quibus uerbis non, deſponſam eſſe Tulliam, ſignificat, ſed ſperare ſe futurum ut deſpondeatur. Addo illud. litteræ de Tullia deſponſa datæ ſunt pridie non. Apr. hoc eſt in ipſo, quo deſponſa eſt, die. nam in hac epiſt. quæ poſt pridie. non. acta ſint, perſequitur. at proximas ſuperio-*

res

res quis credat pridie non. Apr. datas, cum de Sextio III. *id. Martij abſoluto ſignificet? cò ne uſque tantam rem, tam exſpectatam Quincto, diſtuliſſet? poſtremo, cum hic dicat Cicero, ſe ſcripſiſſe in ijs litteris de re publica, & priuata; hoc in ſuperiores litteras nos conuenire; ſatis patet. uerbum enim de republica nullum prorſus habent.* Rem frumentariam] *cui ſenatus populuſq. Pompeium, annonæ ſubleuandæ cauſſa, præfecerat. ad Atticum lib.* IV. HS MCCCC.] *his notis non, mille quadringenta, quòd fortaſſe aliquis exiſtimet, ſed, millies quadringenties, intelligitur. millies autem quadringenties ualet, quadragies biſcentena millia aureorum ſcutatorũ pecuniæ noſtratis: ut ueterem nummariam rationem ex Plinij potius, et Celſi, quàm ex Budæi, ſententia exponamus. neque mirum eſt, in tanta annonæ caritate tantam uim pecuniæ in emptionem frumenti fuiſſe neceſſariam. nam, cum populus Romanus his temporibus hominum* CCCCL *millia cenſeretur; quod a Liuio traditum eſſe, epitome demonſtrat; præterea, cum peregrinorum, cum ſeruorum infinitus prope numerus eſſet; annonæ uero ſubueniri, non per unum menſem, ſed uſque ad meſſem, hoc eſt, per tres menſes, neceſſitas cogeret: immenſus erat frumenti numerus, qui tantæ multitudini ſatisfaceret, uidendus: quæq. item ad emendum frumentum ſufficeret, ingens erat pecunia comparanda. quod ita eſſe, ſi quis cogitauerit, multis partibus plures fuiſſe ſeruos, quàm ci-*

ues; (ut peregrinos omittam) is, opinor, habita grauis admodum annonæ ratione, mecum exiſtimabit. De agro Campano] *cum enim agri Campani partem, plebi diuidendam, emi a priuatis pecunia publica Cæſar, lege lata, uoluiſſet; nec pecunia ſuppeteret: factum eſt* s. c. *nonis Apr. in ſententiam Ciceronis, ut de agro Campano idibus Maij frequenti ſenatu referretur. fam. lib.* I. *ep.* 9. Inopia pecuniæ] *eius, qua ſenatus agrum Campanum ex lege Cæſaris emeret.* Ne illud quidem] *quod eodem die, hoc eſt non. Apr. factum eſt. ſingulorum enim dierum acta Cicero perſequitur; & , poſt hanc de Flacco mentionem, pergit ad* VIII. *id. Apr. hoc eſt, ad eum diem, qui poſt nonas primus eſt.* Equitem Romanum] *uide, non eam modo plebem, quæ infra equeſtrem ordinem cenſeretur, ſed ipſos quoque equites in collegia diſtributos fuiſſe. uerum & collegia turpia fuere, ut opificum, & honeſta, ut rei diuinæ cauſſa, cum equitum etiam, ac ſenatorum ſodalitates fiebant. Opificum uero collegia, multis &* s. c. *& legibus, ſublata, ut a Pediano traditum eſt, reſtituit lege lata P. Clodius tribunus pl. qui etiam noua quædam addidit, ex omni fece urbis ac ſeruitiorum, ut in Piſonem Cicero dixit, conſtituta. Non igitur, in ea collegia eſſe adſcriptum, honori fuit, quæ ſenatus atque etiam populus ſæpe damnauerit, & in quibus ſordidi ac ſedentarij opifices, ut fabri, piſtoresque, uerſari ſolebant. at uero ſodalitates quaſdam ne*

in-

ingenuo dignas homine non exiſtimem fuiſſe, Catonis auctoritas facit; grauiſſimi uiri; quem de ſodalitatibus, quaſi honeſta de re, loquentem induxit Cicero in libro de ſenectute: Sodalitates, inquit, me quæſtore ſunt conſtitutæ. Nec dubito, quin ſacrorum cauſſa. ſubiungit enim: Sacris Idæis Magnæ matris acceptis. Itidem igitur collegium illud, quo Flaccus eſt eiectus, de ſacris rebus, ad Mercurij Iouisq. Capitolini templa pertinentibus, non artis ſedentariæ cauſſa, fuiſſe conſtitutum, facile licet exiſtimare; cum equeſter ordo, quo ex ordine Flaccus erat, mechanicas artes non exerceret. Capitolini & Mercuriales] *duo genera hominum, ex quibus collegium illud, unde Flaccus eſt eiectus, conſtabat. forte ita dicti, quia prope tẽplum Mercurij, propeq. Capitolium, aut etiam in ipſo Capitolio habitarent.* Sponſalia Craſsipedi præbui] *aliud igitur eſt deſpondere, aliud ſponſalia præbere: cum deſponſa Tullia ſit pri die non. Apr. ſponſaliorum uero dies fuerit* VIII. *id. Apr. quid autem ſit, ſponſalia, ipſe indicat, cum ait, Huic conuiuio.* Commotus] *morbo potius, quàm iracundia. nam ſequitur: Ad Quinctum ueni, eumq. uidi plane integrum. quod eſt bene ualentis. unde integrum corpus, integra ualetudo. præterea, puto, indecorum, minimeq. ſua perſona dignum Cicero exiſtimaſſet, uenire ad Quinctum puerum, ut eum iracũdia commotum leniret.* Veni] *ergo non erat Quinctus apud ipſum. quod ſu-*

ſupra inde patefit: Tyrannio docet apud me. niſi ſi, Docet apud me, non quòd apud eum Quinctus habitaret, intelligamus; ſed quòd, quas diei horas cognoſcendis litteris daret, per eas horas eum apud ſe Cicero uellet a Tyrrannione erudiri; ut, quo ingenio ac uoluntate Quinctus puer, qua etiam fortaſſe diligentia, qua ue doctrina eſſet Tyrannio, poſſet animaduertere. Mulierum noſtrarum] *Terentiæ, & Pomponiæ: raro enim fit, ut inter duas duorũ fratrum uxores conueniat. ac ſæpe cariſſimorum fratrum ſuauiſſimæ coniunctiones earum diſſenſione dirimuntur: quod ipſemet, magno rei familiaris detrimento; maiore animi dolore, ſum expertus.* Feſtiuius] *amabile quiddam eſt in pueris; quod ſi uerbis pluribus uelim deſcribere, dicam eſſe id, quod aduerſatur ſeueritati. itaque & in epiſtola ad Torquatum, Res, inquit, moleſta eſt, ab ijs pueris abeſſe, quibus nihil poteſt eſſe feſtiuius.* Etiam de te] *ne Quinctus cõmoueatur, quia dixerat, De diſcordijs mulierum noſtrarum, placato iam animo eſſe Pomponiam ſignificat, quæ apud ipſum de longiore, quàm uellet, coniugis abſentia familiariter ac libere queſta ſit.* Multis ſtructorirbus] *in ædificando utimur opera architecti, qui formam facit ædificij; redemptoris, qui totum opus impenſa ſtudioq. ſuo faciendum conducit; (ut interdum tamen architectus redemptoris item partes agat) ſtructorum, qui calcem & lateres tractant; fabrorum, qui lapides aut ligna cædunt.* Forma] *quam*

Mi-

Minucius fecerat. ep. 2. Redderet] *non ut te ſecum Romam reduceret, ſed ut te ſtatim huc remitteret.* Labrone] *non dubito, quin de Ligurni, ut nunc appellant, portu intelligat. uocem corrupit, ut alias innumerabiles, uetuſtas.* Ἀμφιλαφίαν] *cum epiſtola Quincti, cui reſpondet Cicero, non extet: diuinare, quid ſit* ἀμφιλαφία *hoc loco, noſtrum non eſt: non enim placet eos imitari, qui, ne quid neſcire uideantur diuerſas in opiniones leui coniectura feruntur.* Bono modo] *non, omnino; ſed, quadam ex parte:* μετρίως *quòd Græci dicunt: ut, Bono, temperamentum quoddam, non, ut alibi, magnitudinem ſignificet. ſic ad Atticum lib.* XIII. *De die tantum uidebis, & id ipſum bono modo. ſed hoc aliquanto apertius oſtenditur lib.* II. *Acad. in quo hæc ſunt: Hanc tibi, Luculle, ſi es aſcenſus Antiocho, familiari tuo, tam ſunt defendenda, quàm mœnia: mihi autem bono modo, tantum, quantum uidebitur.* Liberalius] *quòd minus reſtricte ſumptus faceret, quòd uiuendi rationem non ea, qua ſolitus erat, frugalitatis regula metiretur.* Opus erat] *opus erat ad relaxationem animi mei, ut paulliſper ab his tumultibus ſecederé, ac fabris locum darem. defeſſus enim iam ſum ex moleſtia, quam illis urgendis capio. id igitur facerem, ſi te haberem: tu enim, abſente me, meam uicem eos exerceres. nunc eo non licet, quia, ſi pedem hinc mouero, nemo furùrus eſt, qui præſentia ſua illos in opera contineat.* Sed et hæc] *dixerat*

rat iam, Sed hæc coram agemus, cum de diſcordiјs mulierum meminiſſet. recte igitur uſus eſt particula, & : ut ſignificet uelle ſe non illa tantum ſuperiora, ſed & hæc præſenti ſermoni reſeruare. atque hæc de cauſſis una fuit, quæ me, ut hanc epiſtolæ partem, quæ incipit a dictione ἀμφιλαφίαν, *uſque ad extremum, cum ea parte, in qua mentio fit de diſcordijs mulierum, connecterem.* Res Romanæ] *a priuatis rebus ad publicas ſermonem traducit. et cum dixit res Romanæ, potius quàm publicæ, feſtiuum ſimul et amplum quiddam uidetur adamaſſe: quòd, cum hæc uox, res Romanæ, magnum aliquid præſeferat, ipſe tamen ea ſignificet, quæ infra Romani nominis dignitatem ſint. unde & illud ad Atticum ep. 15. l. 4. Nunc Romanas accipe res. & ad eundem, quo in loco certum non habeo, ſed ad eũdem certe: Iam exclames neceſſe eſt, res Romanas diutius ſtare non poſſe. et hic, infra: Res Romanæ ſic ſe habebant.* Lentulus] *Marcellinus; quem hoc anno conſulem fuiſſe cum Marcio Philippo, iam dixi.* Collega] *cum ſua ſponte bono; tum, ut opinor, conſilio maxime, atque exemplo M. Catonis, generi ſui. Plutarchus.* Exemit] *ſuſtulit: effecit, ne per eos lege agi poſſet: ne ſcilicet C. Cato tribunus pl. quas de P. Lentulo Spinthere, et Annio Milone rogationes promulgauerat, eas perferre poſſet. tollebantur autem comitiales dies cum alijs rationibus, quas in libro de comitijs attigimus; tum ferijs indicendis: cum et co-*

comitialis, & feſtus dies idem eſſe non poſſet.
Etiam Latinæ inſtaurantur] *cum dicat, etiã, liquet, non inſtaurandis modo Latinis exemptos eſſe a Lentulo comitiales dies, ſed alio etiam genere impedimenti, cuiuſmodi erat, ſeruare de cælo. nã etſi augur non erat Marcellinus: nihil tamen obſtabat, quin, pro poteſtate conſulatus, ſeruare de cælo poſſet. quod aperte demonſtrant illa uerba in oratione ſecunda in Antonium: Hic bonus augur eo ſe ſacerdotio præditũ eſſe dixit, ut comitia auſpicijs uel impedire, uel uitiare poſſet. in quo primum incredibilem ſtupiditatem hominis cognoſcite: quid enim? iſtuc, quod te ſacerdotij iure facere poſſe dixiſti; ſi augur non eſſes, & conſul eſſes, minus facere potuiſſes? uide, ne etiam facilius. nos enim nuntiationem ſolum habeamus, conſules & reliqui magiſtratus etiam ſpectionem. et interrogatione in Vatinium: Tribunus pl. fuiſti: collegas habuiſti uiros fortes nouem. ex his tres erant, quos tu quotidie ſciebas de cælo ſeruare, quos irridebas, quos priuatos eſſe dicebas. quibus ex locis licuiſſe conſtat etiam ijs, qui augures non eſſent, ſeruare de cælo. nam certe neque Marcellinus, neque tres illi tribuni pl. Vatinij collegæ, augures erant; quorum numerus ſupra quindecim eſſe non poterat; & inter eos nemo erat ex ijs, quos nominaui. omnes enim habeo diligenter notatos in meis lucubrationibus.* Latinæ] *feriæ conceptiuæ, a conſulibus, aut ab eo, qui ſummum in urbe magiſtratum gereret,*

ret, in Albano monte factæ. primus eas in unum diem Tarquinius Superbus inſtituit: ſecundus dies additus, pulſis regibus: tertius poſt ſeceſſionem in Auentinum: quartus, plebe & patribus a dictatore Camillo in concordiam reductis. Inſtaurantur:] quaſi, faciendis iis, aut prætermiſſum aliquid eſſet, aut, quod non oporteret, cōmiſſum. qui bus de cauſſis, ſæpe legimus apud Liuium, inſtauratos eſſe ludos. inſtauratus autem decreto pontificū Latinas, ex Liuij lib. XXXII, planum eſt. Supplicationes] quæ imperatoribus pro re bene geſta decernebatur: eaq; dum fierent, lege agere non licebat. Ille uindex] qui ſe uindicem quodam modo, atque aſſertorem gladiatorum & beſtiarorum profeſſus erat, lege in Milonem promulgata, quòd gladiatoribus & beſtiarijs contra remp. uſus eſſet. eam legem ſupra Cicero ſignificat in eo loco: Magna manus ex Piceno, & Gallia exſpectatur; ut etiam Catonis rogationibus de Milone & Lentulo reſiſtamus. Vnus eſt] non quia re uera unus, ſed quòd unus inter omnes eo magiſtratu dignus eſſet. ſimiliter locutus eſt in epiſtola ad M. Catonem: Et, ſi in ciuitate multi Catones eſſent; in qua unum fuiſſe mirabile eſt. in magno enim Catonum numero, ſingularem uirtute fecit M. Catonē. Tabulam proſcripſit,] in publico poſuit; cum in ea ſcripſiſſet, ſeruos ſeſe uenditurum C. Catonis: quod illi eſſe dedecori intelligebat. Hunc igitur Catonē] de quo hæc, quæ riſum excitarent; ſunt

a me dicta. itidem eum infra locutum puto ep. 9. Monſtra] *quas, opinor, leges pernicioſiſſimas paullo ante appellauit.* Intercederet nemo.] *quibus enim legibus ab aliquo tribuno pl. interceſſum iam erat, de ijs impediendis, non erat, cur Marcellinus cogitaret: quibus autem intercederet nemo, ijs, qua ratione poterat, obſiſtebat. has autẽ leges ſi uel pro Cæſare, uel contra Cæſarem ſcriptas fuiſſe dicam, uaticiner fortaſſe, & aberrem a uero: quod tamen conſequi coniectura liceat, crediderim, pro Cæſare fuiſſe. alioqui non ijs impedimento fuiſſet Marcellinus: qui, cum Pompeio eſſet infenſus, quod paullo infra Cicero declarat, Cæſarem (eſt enim ita conſentaneum) non amabat: cuius & affinitatem cum Pompeio, & pernicioſam reip. cum eodem, & cum M. Craſſo initam ſocietatem boni & ſapientes ciues oderant maiorem in modum, ac timebant.* Caninius] *tribunus pl. qui rogationẽ promulgauerat, ut Pompeius regem Ptolemæum cum duobus legatis reſtitueret. hoc Cicero ſignificat, obſcure ille quidem, ſed Plutarchus apertiſſime.* Refrixit] *quo diligentius hoc uerbum conſidero, eo minus exiſtimo, Refrixit, ideo dictum eſſe, quia rogationi a Caninio promulgatæ aliquis tribunus pl. interceſſiſſet. libentius in eam ſententiam delabor, ut in ipſo Caninio remiſſionem quandam animi in re cœpta ſignificari exiſtimem. quò ſpectare uidetur illud: Neque enim res probatur. Refrixit igitur, ipſo remittente Caninio: qui de rogatio-*

ne perferenda non laborauit, cum rem probari non uideret. ſic locutus eſt, ſimili ſententia, ad Atticum 18. *Hæc tota res, interpellata bello, refrixerat.* Vituperatur] *qui, cum a Lentulo fuiſſet ornatus, reſtituendi Ptolemæi regis honorem ei uellet eripere. ornamentum autem in Pompeium a Lentulo profectum, id fuit, quòd, ut rei frumentariæ præficeretur, conſul anno proximo retulerat: idq́. ſignificant illa, quæ ſunt in epiſtola ad Lentulum: Pompeio qui nolunt, iÿdem tibi, quòd eum ornaſti, non ſunt amici.* Fæcem populi] *P. Clodij ſtudioſam.* Propter Milonem] *defenſum contra Clodij accuſationem* VIII *id. Feb. qua de re ſupra.* Suboffendit] *non omnino, ſed leuiter propter Milonem offendit. quòd alioqui popularis maxime Pompeius eſſet. itaque & ſupra, cum hac ipſa de re loqueretur, ita locutus eſt: Concionario illo populo a ſe prope alienato.* Multa ab eo deſiderant] *quæ non præſtat, cum deberet.* Multa reprehendunt] *quæ committit, cum non deberet.* Hoc uno] *quia dixerat iam, Conſul eſt egregius Lentulus; unum excipit, aſperitatem in Pompeium: ne, quæ in hominem amicum, de ſeq. optime meritum fiant, ea probare uideatur.* Senatu non inuito] *iure. quid enim ei faueret, cuius nefaria contra libertatem conſilia, coitione cum Cæſare, & Craſſo facta, cognouiſſet? ſupra: Cato eſt uehementer in Pompeiũ inuectus: auditus eſt magno ſilentio maleuolorum. et in epiſtola ad Lentulum:*

Pōpeius in ſenatu a Catone aſpere et acerbe, nimiū ne in dicenda ſententia uel bonos offendam, ſi pro magno ſilentio, eſt accuſatus. A curia] *Pompeio ſentiam; uel ingrate faciam in ipſum, ſi ſequar eos, qui ab illo diſſentiunt.* Celebratur] *clientium fre quentia. idem ad Att. 37. Remp. nulla ex parte attingimus. in cauſſis, atque in illa opera noſtra forenſi, sūma induſtria uerſamur. domus celebratur.* Imprudentia Milonis] *non, quòd ipſe accuſauerit imbecille, ſed quòd tum alieno tempore, tum ab accuſatoribus minime firmis accuſandum curauerit Sex. Cœlium.* Sex. Cœlio] *cenſeo legendū, Sex. Clodio. is enim & Milonis ac Ciceronis fuit inimiciſſimus; & Marcellino & Philippo cos. accuſatus, atque abſolutus eſt. de quo ſic in oratione pro M. Cœlio in extremo fere: Oro obteſtorq. uos iudices, ut, qua in ciuitate paucis his diebus Sex. Clodius abſolutus ſit; quem uos per biennium aut miniſtrū ſeditionis, aut ducem uidiſtis; in ea ciuitate ne patiamini etc. congruunt igitur tempora: nec res ipſa diſcrepat. de temporibus dubitari non poteſt: cum oratio pro M. Cœlio iiſdem, quibus hæc epiſtola ſcripta eſt, conſulibus habita ſit, Marcellino, inquam, & Philippo. nam in oratione cum ait: Intelligis pro tua præſtanti prudentia Cn. Domiti, cum hac ſola rem eſſe nobis: facile aperit, quo anno illa dixerit. uideo enim, Domitium Caluinum, qui prætor quæſtionem illa exercuit, præturam geſſiſſe conſulibus Marcellino & Philippo. id quod, opinor, iam*

cognitum eſt. dixit enim ſupra: Ad III *id. Feb. dixi pro Beſtia de ambitu apud prætorem Cn. Domitium. quam epiſtolam in conſulatu Marcellini & Philippi ſcriptam oſtendimus. Quod ad reum attinet; homo eſt, quem Milo pariter & Cicero perditum uoluerint. quod utrunque non ex oratione minus, quàm ex hac epiſtola, colligitur.* Neque hoc tempore] *quòd ei Clodius, qui tunc ædilitatem curulem gereret, prodeſſe ſuo ſtudio plurimum poſſet. etiam illud: quòd eo tempore ſit accuſatus, cum Pompeius neque carus pleriſque de populo eſſet, propter Milonis patrocinium; & ſenatoribus offenſus. ex quo paullo poſt: Ea ipſa in re Pompeij offenſio nobis obſtitit: ſenatorem enim urna copioſe abſoluit.* Accuſari] *de ui, ut opinor: cum, omnium ſeditioſiſſimum fuiſſe, Ciceronis ſcripta demonſtrent.* Teterrimæ defuerunt] *quæ niſi defuiſſent, condemnatus eſſet. et, Teterrimæ, cum odio. nam ſi abſolutus eſt Sex. Clodius immerito, non tres plane ſententiæ, ſed omnes, quæ abſoluerunt teterrimæ. notat autem ordinem ſenatoriũ. nam tribuni ærarij damnarunt, equitũ ſententiæ pari numero fuerunt, ſenatores plerique abſoluerunt. quod ſubiungitur. notat igitur nominatim eas tres, quæ condemnationis numero defuerunt. Verum quæro, cum tribus ordinibus unus abſoluerit, alter dãnauerit, tertius neque abſoluerit, neque damnauerit, qui uideri poteſt Clodius abſolutus? quia, non ordinum iudicia, ſed ſententiarum numerum ſpectari,*

ri, lex iubebat. quod cum alijs exemplis, tum ex oratione pro Cluentio, et ex epiſtola 7. Cœlij ad Ciceronem cognoſcitur, lib. VIII. *fam. idque Plutarchus in Mario comprobat.* In concilio] *iudicum, ut infra.* Reuocat] *rurſus accuſandum eſſe dicit.* Fuerunt] *malim, ferunt. nam, Non fuerunt homines, ineptum quiddam, atque eneruatum uidetur.* Apud ſuos] *quòd ei iudices fauerent: opinor, quia non optime in Pompeium eſſent animati. ſequitur enim: Pompeij offenſio nobis obſtitit.* Vident damnatum] *futurum credunt, ut damnetur.* Vrna] *tres erant urnæ, cum tres ordines, ſenatores, equites, tribuni ærarij ex ea lege, quam tulerat in prætura L. Aurelius Cotta, iudicarent. in eas ſeparatim cuiuſque ordinis tabellæ conijciebantur.* Tribuni ærarii] *genus hominum fuiſſe conſtat dignitate inferius ordine equeſtri: de quibus Varro: Quibus attributa erat pecunia, ut militi redderent, tribuni ærarij dicti. hos ego exiſtimo, perfunctos eo munere, nomen poſtea retinuiſſe. quo modo enim tot uno tempore tot in iudicijs tribuni ærarij? quid, ſi bellum eſſet nullum; nulli ne ideo tribuni ærarij? qui ergo tres ordines iudicarent? nomen igitur non a præſente magis, quã abſoluto iam munere ceperunt.* Seruius] *antiquus Beſſarionis liber, Seuius: alter, quo Magnulus uſus eſt, Seius. quod poteſt eſſe uerum. Seius enim Romanum nomen.* Alliſus eſt.] *adductus quidem in aliquod condemnationis, ut naufragij, periculum,*

culum, ſed ex quo tamen emerſit, me non inuito, qui non eo illum, quo ceteros Clodianos, odio perſequor. Conciduntur] *iudicio perduntur, damnantur. eadem narratione uſus eſt ſupra: Vatinium arbitratu noſtro concidimus.* Non ſiturum] *nec ſiuit, tribunicio intercedendi iure. nulla enim hoc anno habita comitia, ac ne duobus quidẽ proxime ſequentibus, ſed ex interregno conſules per triennium creatos, Cicero ipſe aliquot locis, & Dio lib.* XXXIX. *præterea Plutarchus, Appianutq. declarant. hoc autem anno, ſublatis comitijs a C. Catone tribuno pl. ueſtem ſenatus mutauit. epitome, Dio lib.* XXXIX. Exempti] *eximebat Marcellinus conſul, ut eius pernicioſiſſimis legibus obſiſteret.* Appius] *P. Clodij frater.* A Cæſare] *quò ierat, forte ob eam cauſſam, ut ei ſuam conſulatus petitionem commendaret. ualebat enim in comitijs Cæſar uel plurimum, ut qui popularis ſemper in primis fuiſſet. et in Gallia togata, Cæſaris prouincia, municipia erant multa, quæ ſuffragium, in ſua quodque tribu, aut centuria, Romæ ferrent. itaque & M. Antonium ijs ad petitionem auguratus Cæſar commendauit. quod ab Hirtio ſcriptum legimus. aut igitur ob eam cauſſam Appius ad Cæſarem ierat: aut, ut ab eo tribunatum mil. aliquem auferret. quod ei a Domitio collega obiectum, infra ſcriptum eſt his uerbis: Etiam in ſenatu luſit, Appium collegam propterea iſſe ad Cæſarem, ut aliquem tribunatum auferret.*

Re-

Redierant] *Romam. Falſus igitur Plutarchus; qui, Appium Marcellino & Philippo cos. quo anno ſcripta eſt hæc epiſtola, Sardiniam prætoris officio adminiſtraſſe, in Cæſaris uita ſignificat. nam, ſi pro prætore Sardiniæ Appius eſt; qui uagatur, ab urbe in Galliam, ex Gallia ad urbem? uerum, ut Sardiniam ſortitus eſſet, fecit tamen, aliqua cauſſa retardatus, ut non ineunte anno, hoc eſt cum primum prætura in urbe perfunctus eſt, ſed aliquot poſt menſes in prouinciam proficiſceretur. hoc ego ita ſuſpicor: quia etſi Plutarchus in rerum Romanarum notitia ſæpe labitur, non erraſſe tamen, cum de Appij prouinciali huius anni prætura tradidit, eo mihi ſimilius ueri ſit, quòd annus, quo Marcellinus & Philippus conſulatum geſſerunt, proximus eum annum ſequitur, quo præturam in urbe Appius adminiſtrauit: ut neceſſe ſit, aut non iuiſſe Appium in prouinciam ex prætura, aut hoc anno iuiſſe. nam anno poſt Marcellinum & Philippum cos. certe ab urbe non diſceſſiſſet, cum is ei ad petendum conſulatum legitimus annus eſſet. diſtat enim biennio conſulatus a prætura: & biennio Appius ipſe poſt præturam conſul fuit.* Clauſum] *ob hiemem, quòd eo uti per anni tempus non liceret. ita ueteres loquebantur. atque hac de re Vegetius de re militari libro* IV. *cap.* XXXIX. *Ex die, inquit,* III. *iduum Nou. uſque in diem* VI. *iduum Martij maria clauduntur. nam lux minima, noxq. prolixa, nubium denſitas, aeris obſcuritas, uento*

rum, imbrium, uel niuium geminata ſæuitia non ſolum claſſes a pelago, ſed etiam commeantes a ter reſtri itinere deturbat. Olbia] *Sardiniæ urbe, de qua ſupra bis.* In prouincia] *fecit aliquando hæc uox, ut Quinctum exiſtimarem in Sardinia fuiſſe pro prætore, extra ordinem, dum aliquis annuo legitimo imperio ſuccederet: quia non ultra mẽſem Maium in Sardinia Quinctum fuiſſe conſtat. nunc, illum a Cicerone omnibus litteris Romam uocari cum uideam; opinionem muto. qui enim acceraſſeret eum Cicero, quem ſciret non ante ſucceſſoris aduentum poſſe decedere? fuit igitur potius in Sardinia Quinctus alia de cauſſa. quod illa indicant uerba 307: Tu, ſi ita expedit, uelim quamprimum bona & certa tempeſtate conſcendas, ad meq. uenias. Certe enim, ſi Quinctus pro prætore Sardiniam regeret, non hoc Cicero diceret; Si ita expedit, ſtatim conſcendas. nec rediit Quinctus Romam, niſi quattuor fere poſt menſes, menſe Maio. quòd ſi hæc uerba, In prouincia plurimi fieri, uix in priuatum uidentur poſſe conuenire: credamus, iuiſſe quidem in Sardiniam eo nomine, ut ſuam rem ageret, cum libera tamen legatione, ut eſſet honoratior; aut potius, quod iam diximus, rei frumentariæ cauſſa, Põpeii legatum. certe hoc anno, ut proxime oſtendimus, pro prætore Sardiniam rexit Appius.*

EPI-

EPISTOLA VI.

Iiſdem conſulibus.

LATERIO] *fundo Quincti, in Arpinati. ep. 1. lib. 3. & ad Atticum ep. 7. l. 4. & 1. l. 10.* Pompeianum, Cumanum] *non Quincti, ſed ipſius Marci fundos.* Dies] *iudicij. ſupra.* Prodita] *ſic Beſſarionis, & Ferri liber, recte. quòd enim uſitatius uidebatur, Producta, quàm prodita; forte minus notum uerbum in familiare conuertit aliquis, latinæ linguæ non omnino peritus. Prodita uero idem ualet, quod producta. ſic Terentius: Saltem aliquot nuptijs prodat dies.* Ad eam diem uiderem.] *non uidit, niſi poſt idus: ut in epiſtola, quæ ſequitur proxima.* Arcani] *uilla Quincti fuit.* Suſtentari] *differri. pudet in ijs uerbis immorari, quorum uſum congeſta in libros exempla declarant. tametſi in his ipſis, qui omnes diuitias nomine pollicentur, eſt ſane cur aliquid, atque adeo multa, nec ea leuia, deſiderentur.*

EPI-

EPISTOLA VII.

Iiſdem conſulibus.

CVM deſiderio] *antea, cum tuas litteras exſpectabam, tui abſentis deſiderio tenebar; quia, non ita propinquum eſſe tuũ reditum, intelligerem: poſtea uero quàm, te eſſe iá iamq. ad nos nauigaturum, ſignificaſti; ita exſpecto tuas litteras, ut interea me timor ſolicitet, eorum periculorum cauſſa, quæ nauigantibus impendent. ita primo quidem erat, cur te abſentem deſiderarē: cur timerem, non erat: nunc reditum maturum cũ ſperem, ſublato deſiderio timor eſt exortus.* Idibus Mai.] *hoc anno conſules erant Marcellinus et Philippus. proximo ſuperiore, Lentulo & Metello cos. Gabinius ineunte anno in prouinciam ierat. ergo ultra annum prouinciam adminiſtrauit. annum dico? immo, ultra triennium. rediјt enim L. Domitio Ahenobarbo Ap. Claudio Pulchro cos. quod infra patet, ep. 1. l. 3. & ad Atticum ep. 16. lib. 4.* Gabinio] *qui tunc Syriam proconſul regebat.* Porcilius] *antiqui libri, Procilius. cuius gentem nominis non dum inueni. Porcilius, placet: ut a Porcio deductum ſit, quemadmodum a Sextio Sextilius, Quinctio Quinctilius, Curtio Curtilius.* Nemini accidiſſe] *ut imperatoris litteris, bene geſtam remp. nuntiantibus, ſenatus non crederet. quod Gabinio contigit. diuinus igitur ſenatus, quòd*

poſtu-

poſtulanti ſupplicationem Gabinio frequens denegauit. hac de re his uerbis in oratione de prouincijs conſularibus: Quæ, inquit, homini, in quo aliquis ſi non famæ pudor, at ſupplicij timor eſt, grauior pœna accidere potuit, quàm non credi litteris ijs, quæ rē bene geſtam in bello nuntiarent? hoc ſtatuit ſenatus, cum frequens ſupplicationem Gabinio denegauit; primum, homini omnibus ſceleribus, flagitijsq́; contaminatiſſimo nihil eſſe credendum; deinde, a proditore, atque eo, quem præſentem hoſtem reipublicæ cognoſſet, bene rem geri non potuiſſe; poſtremo, ne deos quidem immortales uelle aperiri ſua templa, & ſibi ſupplicari, hominis impuriſſimi & ſceleratiſſimi nomine. et in ea in Piſonem: Ab altero allatæ litteræ, recitatæ; relatum ad ſenatum. dij immortales, id ne ego optarem, ut inimicus meus ea, qua nemo unquam, ignominia notaretur? ut ſenatus is, qui in eam iam benignitatis conſuetudinem uenit, ut eos, qui bene rempublicam geſſerint, nouis honoribus afficiat, & numero dierum, & genere uerborum; huius unius litteris nuntiantibus non crederet, poſtulantibus denegaret? Et Phil. xiv. Foris ualde plauditur] *Foris, eſt in uulgus, ut in epiſtola ad Lentulum: Cum ea contentio mihi magnum etiam foris fructum tuliſſet. Plauditur autem, ſenatui, quia fecerit, quod antea nunquam, ut allatis e prouincia litteris non crederet, ijs, quibus rem a ſe feliciter geſtam Gabinius ſignificauerat.* εἰλικρινὲς iudicium] *ſincerum illud*

lud eſt ac ſimplex iudcium ſenatus: nihil in eo gratiæ meæ tribuit. Poſtridie] *non uideo, ſi uerus eſt Macrobius, qui potuerit poſtridie idus agi de agro Campano, in ſenatu, cum omnes dies poſtridie* K*alendas, nonas, idus, decreto pontificum atri fuerint.* De agro Campano actum iri] *ex eo ſenatuſcóſulto, quod non. Apr. ex Ciceronis ſententia factũ erat. de quo ſunt hæc in epiſtola ad Lentulum. Quin etiam, Marcellino & Philippo cos. non. Apr. mihi eſt ſenatus aſſenſus, ut de agro Campano, frequenti ſenatu, idibus Maij referretur.* Aqua hæret.] *quam in partem me dem, quid ſententiæ dicam, incertus ſum. ductum a clepſydris; in quibus non ſemper fluebat aqua, ſed interdum hærebat immobilis. ſic hærebat Cicero, dubius animi, quid ageret, utrum agri Campani uenditionem probaret, quod uidebatur e rep.; an Pompeio, de ſe optime merito, gratificaretur, qui diuidi potius agrum illum ſuis ueteranis militibus uoluiſſet; qui etiam Vibullium ad Ciceronem miſerit cum mandatis, ut integrum ſibi de cauſſa Campana ad ſuum reditum reſeruaret. quod ita a Cicerone eſſe factum, aperte conſtat: quia ſcribit ad fratrem, non eſſe actum idibus de agro Campano.* Illud ſcilicet] *expono, ſcilicet, ſcire licet: ut ab eo, Illud, regatur. Sic Terentius, Scilicet facturum, pro, ſcire licet.* Cenabis] *forte ſcripſerat Quinctus, qui erat in locis urbi admodum propinquis, ſe eſſe poſt cenam Romam iturum. Cicero, qui præ fratris uidendi deſiderio mo*

ram

ram illam non ferret, Aduola, inquit: nimirum cenabis, cum ueneris.

EPISTOLA VIII.

Cn. Pompeio Magno, M. Licinio Craſſo, COS.

LIBRVM MEVM] *hic liber, quo erat in extremo Iouis oratio, qui fuerit, ignoratur. de his certe, qui extant, nullus eſt, in quo Iupiter loquatur. crediderim, fuiſſe poema. nam, inducere Iouem loquentem, poeticum quiddam eſt, non oratorium. ac forte intelligendum eſt de uerſibus illis, quibus acta conſulatus ſui perſecutus eſt. mihi enim uenit in mentem cogitanti, Iouis in perſonam optime conuenire tres illos uerſus, qui ſunt in ad Atticum epiſtola* III *libri* II.

„ *Interea curſus, quos prima a parte iuuentæ,*
„ *Quosq. adeo conſul uirtute animoq. petiſti,*
„ *Hos retine, atque auge famam, laudesq. bonorũ.*

idq. uidetur illa oratio confirmare, quæ Salluſtij nomine in Ciceronem inſcribitur. Quid ego, inquit, plura de tua inſolentia commemorem? quem Minerua omnes artes docuit, Iupiter optimus maximus in concilio deorum admiſit: ut Ciceronem Iupiter, admiſſum in concilium deorum, illa fortaſſe oratione, qua de nunc ad fratrem ſcribit, ſit allocutus. De non curantia] *rara uox, & fortaſſe ſin-*

ſingularis, Curantia. itaque uidetur mihi, ceteris, opinor, item, duriuſcule poſita: tametſi, quæ pariter deſinant, aliarum uocum exempla non deſunt, ut uigilantia, iactantia, arrogantia, atque etiam negantia. ſed ſi, quia ſimilia in uſu multa ſint, eam tueri uolumus: cuius tamen teretes aures, rotundæq. ſint, is, non uideo, qui ferre poſſit negantem illam particulam, quæ antecedit. dixit quidem alibi Cicero, non corpus, cum exprimere uellet ἀσώματον: ut eadem forte licentia non curantiá pro ἀμελίᾳ dixerit. Mihi magis] *ut meæ uitæ rationem ad eius orationis, quam Iupiter habet, quaſi normam inſtituerem.* Sed tamen] *ita loquimur interdú, cum, omiſſo, qui erat inſtitutus, ſermone, nouam aggredimur narrationem. non enim eſt hic, Sed tamen, ea ſententia uſurpatum, ut indicet contrarium aliquid ijs, quæ iam dixit.* Poſtridie quàm tu es profectus] *redierat Quinctus e Sardinia ſuperiore anno paullo poſt idus Maias, ut eſt ſupra in epiſtola, O litteras: hoc eſt, anno iam peracto. nam hæc epiſtola ſcripta eſt poſt III. id. Maias cum in extrema de ſenatuſconſulto III. id. Mai. facto mentionem fieri uideamus. rurſus igitur Quinctus Roma diſceſſerat.* Vibullio] *Rufo, Pompeij ſtudioſiſſimo, einſdemq. præfecto fabrum. epiſtola longa ad Lentulum, ad Atticum ſæpe, & Cæſar libro I. de bello ciuili.* Operibus] *uidetur eiuſmodi res fuiſſe, quæ fieri ſine publica conſenſione non poſſet. itaque dabat operam Cicero, ne Clodius*

aduer-

aduerſaretur, & ut Pompeio, Craſſoq. adiutoribus uteretur. opera uero ipſa, atque inſcriptiones, de quibus laborabat Quinctus, crediderim ſignificari in epiſtola I. *libri* III. *ubi mentio de Telluris æde fit. nam ad eam ædem fieri quiddam, atque inſcribi, ſuo uidelicet nomine, Quinctus uolebat. id curauit Cicero, ut ſcribit ipſe in eo loco, diligenter: ſtatuam etiam fratris locauit.* Per Pompeium] *cum quo in gratiam anno proximo redierat, concionemq. acerbiſſimam in Marcellinum conſulem, Pompeij Craſſiq. conatibus obſiſtentem, habuerat. Dio lib.* XXXIX. P. Craſſus] *Marci conſulis filius, eloquentiæ cumprimis deditus; qui, lege Clodia promulgata, cum Romanæ iuuentutis uiginti fere millibus ueſtitum Ciceronis cauſſa mutauerat. Plutarchus.* Legatio libera] *hac utebantur, qui ſui negotij cauſſa, ut exigendæ pecuniæ, uiſitandi templa deorum, abeſſe diutius uolebant. alioqui ſenatoribus per leges non licebat. erat autem ex hoc genere uotiua legatio. nam ad Atticum ep.* 18. *l.* 2. *Libera, inquit, legatio uoti cauſſa datur. harum legationum definitum fuiſſe tempus, lege a C. Cæſare lata, oſtenditur his uerbis in epiſtola ad Atticum* II. *lib.* XV. *Et habent, opinor, liberæ legationes definitum tempus lege Iulia; nec facile addi poteſt. ante legem Iuliam annum fuiſſe tẽpus lege ea, quam hic noſter tulit in conſulatu, ipſe declarat libro* III. *de legibus. Hoc, inquit, genus legationis ego conſul, niſi mihi leuiſſimus tribunus*

pl.

pl. interceſſiſſet, ſuſtuliſſem: tamen minui tempus, et, quod erat infinitum, annuum feci. ita turpitudo manet, diuturnitate ſublata. quo in loco liberas legationes, quaſi turpes, nec ſatis aut ordine ſenatorio, aut republica dignas, multis uerbis exagitat. Nomen autem liberæ legationis inde ortum uidetur, quòd, introire in urbem, & rurſus exire, liberam legationem habentibus liceret. quod in ea ipſa, quam proxime nominaui, ad Atticum epiſtola declaratur. ceteri porro honores, qui extra urbem gererentur, ingredientibus in urbem deponebantur. Per populum] *dandarum legationum ius ad ſenatum pertinebat. Clodius, ſi per ſenatum non poſſet, confugere ad populum cogitabat. id homines populares facere ſolitos eſſe, ut Cæſarem de prouincia, Vatinium de legatione, animaduerti.* Byzantium, aut Brogitarum] *ut a Byzantijs, quòd eos tribunus pl. ab exſilio ſua lege reſtituerat; a Brogitaro autem, quòd eum Matris Magnæ templo præfecerat, promiſſam pecuniam exigeret. ideo ſubiungit Cicero, Plena res nummorum. hac utraque de re ſatis aperte in oratione pro Sextio. Lege, inquit, tribunicia Matris Magnæ Peſſinuntius ille ſacerdos expulſus, & ſpoliatus ſacerdotio eſt; fanumq. ſanctiſſimarum atque antiquiſſimarum religionum uenditum pecunia grandi Brogitaro, impuro homini, atque indigno illa religione, præſertim cum eam ſibi ille non colendi, ſed uiolandi cauſſa appetiſſet: reducti exſules Byzantium, condemnati*

demnati

demnati tum, cum indemnati ciues e ciuitate eijcie bantur. & pro domo ſua: Idem tu una lege tuliſti, ut Cyprius rex cum bonis omnibus ſub præcone ſub ijceretur, & exſules Byzantium reducerentur. in ea uero de aruſpicum reſponſis, Quid ego, inquit, id admiror, qui, accepta pecunia, Peſſinuntem ipſum, ſedem domiciliumq. matris deorum, uaſtaris, & Brogitaro Gallogræco, impuro homini, ac nefa rio, totum illum locum, fanumq. uendideris? Et, quod ad Byzantios exſules attinet, negotium illud, tradit Plutarchus, M. Catoni a Clodio eſſe commiſſum, ut eo diutius, dum eos lege Clodia, hoc eſt iuſſu populi reſtitueret, ab urbe abeſſet: quo ſcilicet ipſe magis ad libidinem ſuam, Cicerone expulſo, Catone amandato, remp. uexare poſſet. exeundi igi tur Clodio cauſſa erat, ut ſyngraphas perſequeretur ſuas. unde in ea de aruſpicum reſponſis, Deiotarus, inquit, eſt rex iudicio ſenatus, per nos: Brogitarũ putabo regem, ſi habuerit, unde tibi ſoluat, quod ei per ſyngrapham credidiſti. Quod autem legitur, Aut Brogitarum, uix puto Latine dictum, cum ho minis nomen ſit, non loci: ideoq. particula, ad, ui detur addenda. Aut utrunque] *uel, Vtroque, ut ad legationem referatur, malim legere: uel, ſi, Vtrunque, retinemus, ad uerbum, cupit, accommodetur.* Quod uolo] *de operibus, & inſcriptionibus.* Ad noſtrum Iouem] *ut ea, quæ Iu piter in extremo illo libro præcipit, obſeruemus.* Ad III. id. Maii] *quàm multa peccauit incuria*

O libra-

librariorum. hoc & quæ uſque ad extremam epiſtolam ſequuntur, recte nunc atque ordine ſunt impreſſa in noſtris libris, ijs, quos proxime edidimus. ceteris in omnibus, quotquot ad eam diem exierant, cum aliæ partes erant præpoſtere collocatæ, tum hæc ipſa, quæ nunc tractamus, quæ Pompeio & Craſſo cos. ſcripta eſſe facile cognoſcitur, coniuncta legebantur cum ea epiſtola, cuius initium eſt, Dederam ad te: quam eo ſcriptam, anno, quo Marcellinus & Philippus conſulatum geſſerunt, ſatis iam, cum eam exponeremus, probauimus: ut una epiſtola duobus annis perſcripta uideretur. hoc uitium cum hactenus nemo animaduertiſſet, deprehendi ſtatim, nec ita magno negotio, cum ad hunc locum interpretando perueniſſem. uetus enim hoc noſtrum eſt in exponendo, ut, cum aliquid, quod ad hiſtoriam pertineat, occurrit, illico reuocemus id ad temporum rationem; ne quid de noſtro tantum ſenſu litteris temere mandemus. temporum autem ratio certiſſima eſt, annorum per conſules conſideratio. quæ mihi ſæpe res, incredibile eſt, quantas ad uidendam ueritatem feneſtras aperuerit, quantosq́. eadem patefecerit aliorum errores, qui, genus hoc diligentiæ aut, tanquam nimis laborioſum, refugientes, aut, quaſi leue, contemnentes, ea ſuos in libros retulerunt, quæ ſatis magnam reprehendendi ſtudioſis hominibus materiam præbeant. De ambitu] *eorum magiſtratuum cauſſa, quos proxime creari oportebat. ij prætores erant. nam conſules*

ſules ex interregno creati iam erant Pompeius, et Craſſus. qui cum id ſpectarent, quod etiam conſecuti ſunt, ut, petentibus præturam M. Catone, & P. Vatinio, Catoni Vatinius, integerrimo ciui omnium nequiſſimus, anteferretur; neque id ſe poſſe obtinere ſine ambitu ſperarent; cauere ſibi a legibus uoluerunt, ſenatuſconſulto facto, ne, qui præturam per ambitum cepiſſet, ei propterea fraudi eſſet. nimis hoc improbum atque iniquum uidetur, ſed patet ex Plutarcho in Catone Vticenſi his uerbis:
οἱ δὲ καὶ τοῦτο δείσαντες, ὡς τῆς στρατηγίας ἀξιομάχου διὰ κάτωνα πρὸς τὴν ὑπάτειαν γενησομένης, πρῶτον μὲν ἐξαίφνης, καὶ τῶν πολλῶν ἀγνοούντων, βουλὴν συναγαγόντες, ἐψηφίσαντο, τοὺς αἱρεθέντας στρατηγοὺς εὐθὺς ἄρχειν, καὶ μὴ διαλιπόντας τὸν νόμιμον χρόνον: ἔπειτα διὰ τοῦ ψηφίσματος τὸ διδόναι δίκας ἀνεπεύθυνον κατασκευάσαντες, ὑπηρέτας αὐτῶν, καὶ φίλους ἐπὶ τὴν στρατηγίαν προσῆγον, αὐτοὶ μὲν δόντες ἀργύριον, αὐτοὶ δὲ ταῖς ψήφοις φερομέναις ἐφεστῶτες. *et in Pompeio:* τὸν κάτωνα τοῦ δήμου στρατηγὸν αἱρουμένου, καὶ τὴν ψῆφον ἐπιφέροντος, πομπήϊος ἔλυσε τὴν ἐκκλησίαν οἰωνοὺς αἰτιόμενος, ἀντίαν δὲ, καὶ βατίνιον ἀνηγόρευσαν, ἀργυρίῳ τὰς φυλὰς διαφθήραντες. *eſt igitur hoc ſenatuſconſultum non, ut alia; contra ambitum, ſed pro ambitu. quod etiam inde fit apertius, quia factum eſt in Afranij ſententiam. is enim nihil ad uoluntatem Pompeij non adminiſtrabat, utpote qui conſulatum & eius opera adeptus eſſet, & einſdem arbitratu geſſiſſet, ut eſt ad Atti-*

cum, l. I. ep. 14. & 16. addo illud, quòd cum epiſtolam ita Cicero concluſerit, Quid multa? tenent omnia; indicat, nihil, contra quàm uellent, eſſe factum. Quam ego dixeram] *non, quam ego dixeram in ſenatu. non enim eò turpitudinis Cicero ueniſſet, ut, cum antea cònſul legem contra ambitum tuliſſet, idem ſententiam in ſenatu diceret de impunitate ijs danda, qui per ambitũ deliquiſſent. expono igitur, Quam dixeram, de qua tecum locutus eram.* Conſules] *Pompeius, & Craſſus.* Non ſunt perſecuti] *noluerunt, inquit, diſceſſionem fieri a ſenatu, quo poſſet intelligi, probarentur nec ne eorum ſententiæ, qui Afranio &c. id eſt enim, perſequi ſententias, non, ſingulas omnium ſententias rogare.* Afranio cum eſſent aſſenſi] *hos neceſſe eſt non optime animatos in remp. fuiſſe, qui Afranij ſententiam pro ambitu dictam ſecuti ſint. id tamen argumentum uidetur mentis non omnino peſſimæ, quòd addiderunt, ut prætores ita crearentur, ut dies LX priuati eſſent; eo nimirum conſilio, ut accuſare uolentibus eos, qui per ambitum prætores creati eſſent, ſpatium daretur. nam, ſi præturam protinus inijſſent, accuſandi locus non fuiſſet. non enim eos, qui eſſent in magiſtratu, licebat poſtulare. ſed conſules hoc non latuit: itaque perſequi ſententias eorum noluerunt. ſcriptumq́. eſt illud in ſenatuſconſulto, quod ſupra poſuimus,* τοὺς αἱρεθέντας στρατηγοὺς δ᾽ἰθὺς ἄρχειν. *neque uero quiſquam miretur, menſe Feb. de creandis prætoribus*

agi, qui mẽſe Quinctili, poſt ue deſignari ſoliti eßẽt. nam ita producta comitia erant, ut, anni parte iam exacta, quo anno geri præturã oportuiſſet, prætores tamen creati non dum eſſent: itaque dicit, Crearen tur; cum deſignandi tempus abijſſet. Dies LX.] *ſi recte atque ordine ageretur, nõ* L X. *tantum dies, ſed menſes quinque, eoq́. amplius, priuatos eſſe oportebat. Quinctili enim fere menſe deſignabantur magiſtratus.* Repudiarunt] *Conſules Pompeius & Craſſus. nullam enim eius uidentur habuiſſe rationem, cum ſenatuſconſultum pro ambitu fecerunt. uel potius, quia nomen eius, præturam petentis, recipere noluiſſent: primum, quòd uir optimus Cato, hoc eſt Pompeij Craſſiq́. improbis conatibus aduerſarius: deinde, quòd L. Domitio Ahenobarbo affinitate arctiſſime coniunctus. eius enim ſororem, quod ex Plutarcho liquet, Domitius habebat in matrimonio. Domitium porro conſulatu deiecerant, cum legitimus eius eſſet annus, Pompeius et Craſſus.*

EPISTOLA IX.

Iiſdem conſulibus.

IN IS TO] *ſcripſerat Quinctus ad Marcum, ideo ſe non exiſſe cum ipſo, ne quando eum interpellaret. Marcus ita: Si in iſto eſſem, quod tu ſcribis, ut tu me poſſes interpellare, ut mihi occupato tuus interuentus ullo modo mole-*

ſtus eſſet: ſane, ut hac afficerer moleſtia, nunquam accideret. tu enim, qui, quid ſit interpellare, optime noſti; nihil aliud, inquam eſſe, quàm intempeſtiue aliorum occupationibus interuenire; nunquam ad me, niſi tempeſtiuus, accederes: ne, quod eſſe uitium ſcis in hoc genere, in illud incurreres. deinde uolo tibi hoc licere apud me, ut nulla temporis, aut occupationis meæ ratione habita, cum libet, & quoties libet, appelles me, interpelles, obloquare, colloquare. An te Ateius] *ita mihi nunquá eſſe moleſtus potes, quemadmodum nec tibi Ateius. An te Ateius, inquit, interpellat? aut interpellare poteſt? minime. itidem nec tu me: quando quidem, ut ille, ita tu ſcis, quid ſit interpellare; et importuni nunquam eſtis.* Iſtius generis] *genus enim quoddam eſt humanitatis, cum ad eos, quos amamus, arbitratu noſtro, qua uolumus hora, libere accedimus. quod, inquit, tu cum faceres, humanitatem docere quodam modo uidebaris. nunc autem, quando tibi uenit in mentem timere, ne me interpelles, hac humanitate te magiſtro non utor, ſed quòd ea, mihi uel ſine tuo exemplo, nota eſt, et placet ipſa per ſeſe.* Tu uero] *dixerat, primum: ſubiungendum erat, deinde. id, ut interdum ſolet, omittit; ſed ijs uerbis utitur, quæ, ſi ſententiam ſpectes, idem præſtant. Primum, inquit, ſi huius uerbi, interpellare, uim attendimus, tu me nunquam potes interpellare. quod enim uitium iuterpellatio ſignificat, id tu, cui notum eſt, uitares, cum ad me*

nunquam

nunquam ires, niſi oportune. deinde, etiam ſi tu, quid eſſet interpellare, non teneres, me tamen uellem, quĩ meus eſt in te amor, & appellares, & interpellares, magis, cum tua uoluntas ita ferret, quàm cũ mea poſtularet occupatio. Μουσοπάτακτος] *ſubito muſarum furore percitus: cuiuſmodi homines fundunt illi quidem, pede in uno ſtantes, multas uerſuum centurias, eas tamen, quas, animo ſedatiore qui ſunt, ne ſemel quidem poſſint perlegere; ipſi tamen ſua poemata, præſertim illico poſtquam ediderunt, immoderate ac ſtulte nimis amãt.* Inuiſa] *quam ego nunc odi, cum eius cauſſa factũ intelligam, ut te, ab urbe diſcedens, non aſportauerim, eadem ſcilicet, qua uectus ego ſum, lectica; tibiq., qũi antea huius generis humanitatem colebas, occaſionem dederim de interpellatione metuendi. Mouet me, quòd ueteres libri pro, inuiſa, habent, infuſa. qua ego in dictione ut me diu torſerim, &, ut ille inquit, labrum ſæpe momorderim, aſſequi tamen ingenio nihil potui, quod probarem. non enim, quæ huic uocabulo, infuſa, ſubiecta res eſt, ea certe (aut ego prorſus fallor) in hac ſententia locum habet. inuiſa uero neque longe diſtat ab, infuſa, & cum ſententia uidetur optime congruere.* ἀντίεκτον] *placet, quod uideo ſcriptum eſſe in Beſſarionis libro,* ἀντείσακτον *hoc eſt, adductam contra uoluntatem meam. ita, cum habemus ex antiquo libro, quod ſententiam ſatis aptam continet, coniecturis meliora quærere non debemus.*

Ciceronis noſtri] *filij tui*. Iterum ceteri omnes] *Iterum cum excuſares te, quia mecum non ires, hoc attuliſti, quòd domeſticorum omnium cauſſa tibi manendum eſſet*. Suſpicatus ero] *non modo ſi tu dixeris, te uereri, ne mihi moleſtus ſis; ſed etiam, ſi, hoc te animo eſſe, ſuſpicione aſſequi potuero: nihil equidem propterea dicam; te tamen pari ulciſcar uia. uerebor enim, &c.* Sic fit] *ſic ulciſcor eos, a quibus laceſſor immerito.* ὐδ' ἐν αἴᾳ ἴζησας] *exemplo græcæ ſententiæ cum utitur Cicero, fere aut prima tantum attingit uerba, reliqua, tanquam nota, prætermittit; aut ita totum recitat, ut aliqua tamen mutatione ad id, quod ſibi propoſitum eſt, accommodet. utriuſque generis plenæ ſunt epiſtolæ. hic ſingula uerba quid ualeant, nemo eſt, qui non uideat. quid omnia ſimul ſpectent, mihi quidem obſcurum eſt. quòd ſi, quonam ex poeta (certe enim hæc a poeta aliquo uidetur Cicero mutuatus) ſumpta eſſent, tenerem; facile, opinor, eſſet ſibi quid uellent, aſſequi. nunc, quia locum ignoramus, uel quòd non extet, uel quòd aliquando cognitus, memoriam noſtram effugerit; affirmare de ſententia certe nihil licet. nec placet inani coniectura nubes & inania captare.* Marium autem noſtrum] *eum, ad quem ſcribit libro* VII *epiſtolarum, ut uulgo appellant, familiarium, hominem incommoda ualetudine, litterarum ſtudio deditum. Scripſerat Quinctus, libenter Marium quoque fuiſſe exiturum cum Marco, ſi eſſet inuitatus. cauſ-*

ſam,

ſam, cur eum proficiſcens non ſuſtulerit, confert Cicero tum in ipſius infirmam ualetudinem, tum etiã in uillam apertam, ac ne rudem quidem. Conieciſſem] *uerbi tralatio quiddam habet ad ſuã fruendi Marij cupiditatem indicandam.* Regis Ptolemæi] *quam Ptolemæus, Aegypti rex, qui a ſuis ciuibus eiectus, Romæ aliquandiu fuit, Anicio dono dederat, uni fortaſſe de ſuis creditoribus.* Octophoro] *quem octo ſerui geſtarent. quod ipſum regiam potius, quàm priuati hominis lecticam arguit fuiſſe.* Aniciano] *de quo mihi Anicius commodauerat. & eſt is, de quo paullo poſt.* Machærophoris] *machæra uidetur fuiſſe, quam nunc ſpatham appellant. certe uagina condi ſolitam, iocus apud Plautum paullo obſcenior demonſtrat.* Centum] *non puto, Ciceronem huiuſmodi comitatu eſſe uſum. uix hoc Milonis, aut Clodij inſaniæ tuliſſent. ac, ſi Ciceronem ſecuti eſſent, non extimuiſſet Marius, quaſi ad aſpectum nouæ rei. crediderim igitur, caſu contigiſſe, ut eadem uia poſt octophorum Anicianum ſequerentur illi machærophori, quibus uiſis, Marium, qui non animo minus, quàm ualetudine, eſſet infirmus, hominum et machærarum ſubita ſpecie perterritum, pæne corruiſſe.* Tunc] *forte uerius, hunc: de quo ſcilicet locuti ſumus. facit enim hoc Cicero, cum de aliquo aggreſſus dicere, de eodem aliquid a re tamen propoſita ſeiunctum, interponit: ut ſupra, cum de C. Catone tribuno pl. orſus eſſet dicere, deinde inter-*

po-

poſuiſſet quiddam de familia uendita, rurſus ad id, quod cœperat, reuerſus, hoc utitur loquendi modo: Hunc igitur Catonem Lentulus a legibus remouit. Subtilitatem] *acumen.* Veteris urbanitatis] *ueterum ſales magna ex parte amiſſos eſſe, alibi quoque Cicero cōqueritur.* Hoc uero mihi peculiare &c.] *Peculiaria noſtra ſunt, quæ a nobis proprie poſſidentur, ſic, ut ad neminem prætereane que poſſeſſio, neque fructus pertineat.* Hoc uero] *quòd ſi, inquit, Marius tecū uenturus eſt, ut ſignificas; mea erit hæc propria ſuauitas, mihi nullo cum homine communis, ut homine ingenioſiſſimo, atque humaniſſimo Mario ubique fruar, non modo in illis prædijs, quorum ille, mihi uicinus, quaſi lumen eſt, uerum etiam hic, ubi nunc ædifico.* Iſto] *qui tecum uenturus uidetur, Mario.* Illorum] *quæ tibi nota ſunt, in agro Pompeiano: ubi uillam Marij fuiſſe, patet ex epiſtola 3. ad ipſum, fam. lib. 7.* Lumen] *luminis loco; æque gratum, ac lumen ipſum. nam, quæ lumine carent, loca, iocunditatis habent minus, quàm quæ Sol illuſtrat.* Paratum fit] *Marij cauſſa; ut ſit, ubi homo infirmus commode excipiatur. nam ego ita ſum philologus, hoc eſt, ita litterarum ſtudioſus, ut mollis tamen minime ſim: quales fere ſunt, quos librorum conſuetudo tenet. poſſum, inquit, uel cum fabris habitare. non enim mea philoſophia luxum, & uoluptatem, & mollitiam ſequitur. ea me, non oblectauit in Hymetto, monte Atticæ amœniſſimo, ſed in*

area

area cum ſeruis Syris, qui ædificant, duriter exercuit. Iocatur, cum ſe philoſophari in area, hoc eſt, ſuum ſtudium in fabris exercendis ponere ſignificat. Area Syra] *in qua ſerui Syri opus faciunt.* De interpellatione] *ad epiſtolæ partem reſpondet, in qua ſcripſerat Quinctus, futurum, ut ipſe & Marius eum, quàm minime poſſent, interpellarent.* De rep.] *hoc uidetur dicere. Philoctetes, ille Herculis comes, accepta a ſuis ciuibus, hoc eſt, a Græcis, iniuria, cum in Lemno inſula deſtitutus eſt, execrabatur eos, a quibus eam iniuriam immerito tuliſſet. tu contra; cum eos ciues, qui nos indigniſſimis & iniquiſſimis modis uexarunt, doles tamen non optimo in ſtatu eſſe, mutuis diſcordijs agitari. hoc animo te eſſe, mihi, inquit, moleſtum eſt. uellem, Philoctetem imitareris. De Philoctete, in Lemno a Græcis Troiam proficiſcentibus derelicto, extat Sophoclis tragœdia.* Illa ſpectacula] *calamitates, & miſerias ſuorum ciuium grauiſſimas.* Conſolabor] *quaſi præſens remedium manu teneat, ita pollicetur: credo, quia ſignificet, facile eſſe, rationibus Quincto oſtendere, quàm ſine cauſſa doleat.* Hortus domi eſt] *Ruri uicinitas horti requiritur maxime: ut ſit, non modo quo opſonia condiamus ad ſuauitatem, uerum etiam quo languentem ſtomachum quarundam herbarum acrimonia excitemus. Hortenſia, inquit, non longe petemus.*

EPISTOLA X.

NON *puto hanc epiſtolam ſcriptam eſſe Appio & Abenobarbo cos. quia, proxima quæ ſequitur, Ianuario menſe ſcriptam eſſe conſtat. aut, ſuo loco minime collocata. quòd ſi, Pompeio & Craſſo, ſcripta eſt: ne ſic quidem ſuum locum obtinebit. nam eam, quæ ante proximam legitur, poſt* IIII *id. Mai. ſcriptam uidemus: hæc porro ante pridie id. Apr. Quare ſiue Pompeio & Craſſo, ſiue Appio & Abenobarbo cos. eſt data; non eſt ad ordinis rationem conſtituta. crediderim tamen ſcriptá eſſe potius anno Pompeij & Craſſi: quia, ſi anno Appij & Abenobarbi ſcripta eſſet, abſque dubio de itione Quincti ad Cæſarem mé tionem aliquam feciſſet; cum ad paucos dies ad eum Quinctus profecturus eſſet? nam Arimini Quinctum fuiſſe menſe Maio, hoc eſt, in Cæſaris prouincia, legimus infra.* Conuicio] *acriter: quaſi conuiciantum morem referrent, cum litterarum officium, diutius iam deſideratum, Ciceroni exprobrarent. ſic in epiſtola, quæ ſequitur proxima, conuicio, dixit, pro querela ſatis libera, minime tamé pro conuicio.* Codicilli] *ſcriptorum genus in ceratis tabulis, quo ueteres utebantur, ubi properanter aliquid, ac breuiter, quod inſtar epiſtolæ non eſſet, exarare cogitarent: ut apud amicum in cena, foris, in itinere, uel naui, ſi charta præſto non eſſet.*

ſet. dabant deinde amanuenſi, ut deſcriptæ inde litteræ mitterentur. interdum etiam ipſos mittebant codicillos. quod hæc ipſa ad Quinctum epiſtola perſpicue probat. non miſſos uerba illa ad Papirium demonſtrant: Accubueram hora nona, cum ad te harum exemplum in codicllis exaraui. Nam res quidem ipſa] *ideo commiſi, ut tu me deſcribendo urgeres, quia neque res ipſa, de qua ſcire aliquid uelles, neque omnino ulla de re dies is, quo tu es profectus, argumenti quidquam dabat.* Deeſſe non ſolet] *cum res tamen certa, de qua ſermo ſit, nobis deeſt.* Alucinari] *certa re non propoſita loqui, huc illuc errantium more ferri. eſt enim alucinari, aberrare, non conſiſtere, ut ait Nonius: & ab ἀλύειν deductum, ſcripſit Cloatius Verres. propterea ſine aſpiratione, unico l, ſcribi debet: & in hoc antiquus item Beſſarionis liber conſentit.* Tenediorum] *petitum eſt a legatis ex inſula Tenedo miſſis, ut Tenedij ſuis legibus uiuerent. negatum. potius enim cenſuit ſenatus, ut eadem condicione, qua ceteri in prouincia populi Romani, tenerentur, hoc eſt, ut legibus a populo Romano aut a prouinciali magiſtratu datis uterentur.* Securi Tenedia] *ictu uehementi; cum uniuerſus fere ſenatus contra Tenediorum libertatem conſentiret. et, ſecuri Tenedia, cum dixit, quaſi quodam ioco alluſit ad ueterem illam ſiue fabulam, ſiue hiſtoriam de Tenne rege, a quo inſula nomen accepit; qui leges ſanxit, ſi quis adulterum deprehendiſ-*

ſet,

ſet, ut eum ſecuri interficeret: idq́. ſeruauit ita diligenter, ut etiam de filio ſuo deprehenſo interrogatus, quid fieri oporteret, reſpondiſſe dicatur; id fieret, quod lex iuberet. inde datus locus prouerbio de Tenedia ſecuri, in ijs rebus, quæ præciduntur. Heraclides ἐν τῷ περὶ πολιτειῶν. Bibulum] *Marcum, C. Cæſaris in conſulatu collegam.* Calidium] *Marcum, oratorem dulcem potius, quā uehementem; qui prætor in Cicerone reſtituendo diligenter operam nauauit. in Bruto, & oratione poſt reditum in ſenatu.* Fauonium] *Marcum, Catonis amicum, & æmulum in tuenda libertate, atque inſectanda paucorum potentia. interfectum poſt obitum Cæſaris triumuirorum iuſſu, Suetonius tradit. Et ordine Bibulus, Calidius, Fauonius, habita dignitatis geſtorumq́. magiſtratuum ratione, nominantur. nam Bibulus conſularis, Calidius prætorius, Fauonius necdum ædilicius. quod in Catone ſcriptum eſt apud Plutarchum.* De te] *quia Tenedum & Sipylum Quinctus, cum eſſet in Aſia pro prætore, triennio ante rexerat. Sypili autem legati potius, quàm Tenedi, Quinctum in ſenatu laudarant.* Vnum] *in eo conſilio, ubi de Sextij poſtulatione deliberatum eſt.* Panſæ] *poſtulantis aliquid, opinor, pro publicanis contra Aſiaticos, quod ei concedi, ius non eſſet. nam inter prouinciales & publicanos uectigalium cauſſa nunquam defuit contentio.* Neque tibi, neque Pomponio deero] *forte, ut cōmunem utriuſque rem*

rem in aliqua cauſſa defenderet. Poemata] *ſi de iјs, qui nunc extant, Lucretij uerſibus intelligit; non uidetur, poemata, ſatis proprie dixiſſe. poeticam enim, definit Ariſtoteles, imitationē eſſe. at in opere ſuo (de eo, quod in manibus eſt, loquor) non imitatur Lucretius, ſed ipſam rem, ut eſt, ita docet. eadem oratione Empedoclem, qui uerſibus de rerum natura ſcripſit, Ariſtoteles idem eſſe poetam negat. uerum alia prӕterea, quӕ fortaſſe poemata recte poſſent appellari, ſcripſit Lucretius: quod ex Varrone, Chariſio, alijs colligitur. aut puta Ciceronem, etiam ſi definitionē Ariſtotelis teneret, uoluiſſe tamen cum populo, quod e uerſibus conſtaret, id poema nominare; item ut tribunatum pl. & ipſe & Liuius magiſtratum appellant; quem tamen non eſſe magiſtratum, Plutarchus* ἐν τῷ τῶν προβλημάτων *multis probat argumentis. etiam in Oratore, non ſe rationem, ſed conſuetudinem in loquendo ſequi, tradidit his uerbis: Vſum dicendi populo conceſſi, ſcientiam mihi reſeruaui.* Vt ſcribis, ita ſunt,] *eiuſmodi ſunt, qualia tu ſcribis eſſe, multis illa quidem ingenij luminibus, multis tamen etiam artis. quibus uerbis plus in Lucretio declarat ingenij, quàm artis, eſſe. quod ſane hi quoque ipſi, qui ad noſtram ӕtatem peruenerunt, ſex illius libri ſatis indicant.* Hominem non putabo] *forte ſcripſerat Quinctus, rediturum ſe eſſe in urbem, cum legiſſet ea, quӕ Salluſtius Empedocleo more uerſibus tractauerat. eam morandi cauſſam M. Cicero*

repre-

reprehendit. Virum, inquit, te putabo, cum ueneris: ſi Salluſtij Empedoclea legeris, hominem non putabo. Laudis enim eſt, uirum uocari; hominem, non item. quia, etiam in quibus nihil laudes, homines tamen ſunt; qui uero de hominibus ipſis excellunt, uiros cum laude nominamus. itaque in Bruto, Vidi, inquit, Mitilenis uirum, & uidi plane uirum. et ad Att. ep. 15. l. 5. O uirum, o ciuem Memmium. et apud Terentium in Hæcyra: Tu uirum me, aut hominem deputas adeo eſſe?

EPISTOLA XI.

Ap. Claudio Pulchro, L. Domitio Ahenobarbo, COS.

PRIDIE idus] *Ianuarij, an Februarij? Februarij. nam pridie idus Ianuarij ſenatus haberi non poterat. erat enim dies comitialis, ut uetus Romanum* Kalendarium *ſignificat. pridie autem idus Ianuarij nefaſtus erat: quo dierum genere ſenatus habebatur. ſcripſit autem hanc epiſtolam idibus, mane, poſteaq. quod idibus eſt actum, ſcripſit poſtridie idus: &, quod poſtridie idus, Lupercalibus. patet ex epiſtola ſequenti.* Populi] *ſtantis ante fores curiæ in Græcoſtaſi, & gradibus. itaque in epiſtola* I. *huius libri, Eius, inquit, operæ repente a Græcoſtaſi, & gradibus clamorem ſatis magnum ſuſtulerunt.* Conuicio]

cio] *an Appio conſuli populus conuicium diceret? nihil ne metueret illos faſces, quos in manibus lictorum, ante curiæ fores conſuli præſtolantium, uideret? quid igitur eſt, Conuicio? clamore, & querela paullo liberiore. ſic in proxima, quæ antecedit, epiſtola: Epiſtolam hanc conuicio efflagitarunt codicilli tui.* Commageno] *Antiocho, Commagenes rege: cuius regni caput Samoſata fuit, in Aſia, citra montem Taurum. de hoc rege meminit epiſt.* 1. 3. *&* 4. *lib.* 15. *fam.* Rem] *petierat, opinor, ut ei regni poſſeſſio ſenatuſconſulto confirmaretur. idq́. uidentur indicare quæ proxime ſequuntur uerba, de oppidulo extorto.* Diſcuſſeram] *abieceram: ita contra eum locutus eram in ſenatu, ut tota res ad nihilum recideret. diſcuſſerat autem, non pridie idus, ſed ante. nam pridie idus nihil actum in ſenatu uidetur. coactus enim conſul populi conuicio ſenatum ſtatim dimittere.* Blanditur] *metu: ne itidem exteris legatis, aut regibus, aliquid a ſenatu petentibus, obſiſtam. quod ideo Appius nolle uidebatur, quia, cum aliquid eorum cauſſa ſenatus decreuiſſet, munera mercedis loco, aut etiam pactam mercedem conſuli, qui ad ſenatum retuliſſet, dare conſueſſent. id ſignificant illa uerba, quæ ſequuntur: Videt, hoc genere dicendi ſi utar in ceteris, Februarium ſterilem futurum.*
Hoc genere dicendi] *quo facile cõſequi poſſum, ut ea, quæ petuntur, ſenatus minime concedat.*
Februarium] *reliquos Februarij dies. nam epi-*

ſtola ſcripta eſt poſt idus Februarij. Et Zeugmate] *affirmo, Et Zeugmate, Ciceronis non eſſe: &, ut olim in iure ſolebant, ſic ego ſponſioné facerem, ni gloſſema ſit. oppidum enim in Commagene, poſitum in Euphrate, nullum fuit, præter Zeugma: de quo Plinius libro naturalis hiſtoriæ* V. *ſic: Latitudo a Seleucia Pieria, ad oppidum in Euphrate Zeugma,* CLXXV. M. P. *& ibidem infra: Oppida alluuntur Epiphania & Antiochia, quæ ad Euphratem uocantur: item Zeugma,* LXXII. M. P. *a Samoſatis, tranſitu Euphratis nobile. in libro Beſſarionis eſt, in Euphrate & Zeugmate.* Cæſare conſule.] *aut, quia conſulatũ Cæſar ſolus geſſit, Bibulo collega domi incluſo: aut, quia Cæſar ad ſenatum retulit de honore togæ prætextæ Commageno retigi impertiendo.* Quod uult] *hoc totum quid ſibi uelit, non aſſequor: nec pudebit unquam fateri neſcire, quod neſciam: etiã, ſi cuius me ex his tenebris eduxerit induſtria, æque lætabor, ac ſi, quod nunc quæro, meo ipſius ingenio nactus eſſem.* Decernendum nihil cenſeo] *ex ſententia petentis Commageni. erat autẽ hæc in ſentẽtijs ſenatorijs, ubi nihil nouari placeret, uſitata concluſio: Decernendum nihil cenſeo. Sic & Liuius lib.* XLI. *Ego, inquit, nihil noui cenſeo decernendum.* Busrhenum] *regis barbari nomen; qui tamen paullo, quàm Commagenus, erat nobilior. ei quoque permiſerat ſenatus, ut prætexta, itidem ut magiſtratus Romani, poſſet uti;*

cum

cum nobiles inique ferrent, eo barbaros honore impertiri, qui magiſtratuum Romanorum proprius eſſe deberet. Genus, & locum] *falſum genus: locum, materiam eiuſmodi, in qua dicta dicere facillimum ſit.* Reliqua diſcutere] *ita contra reliquas legationes dicere, nihil ut omnino a ſenatu obtineát. quod ſi fiat, eripietur Appio pecunia, quam cupiditate iam ac ſpe deuorauit.* Iouis hoſpitalis] *cum, hoſpitibus meis, Græcis hominibus, intercedentibus, in gratiam cum eo redierim.* |Fugerat]| *hactenus in mentem non uenerat, ſuperiora ſcribenti.* Optandum, quàm ſpernandum] *uidetur Balbus ad Cæſarem ſcripſiſſe, itemq., ut opinor, Cæſar ipſe; ſi uellet, Quinctum ad eum iturum, ut operam in bello nauaret. ſuam eius rei cupiditatem Cæſar indicat, cum reſpondit, optandum magis, quàm ſperandum.* Ne ſis aſpernatus] *ita iocus eſt, ut ſerio tamen dictum uideri poſſit. Scripſerat Cæſar tale quid: argentum ſibi non eſſe, unde Quinctum ditare poſſet: ſtudium & beneuolentiam, quæq. in ſua poteſtate eſſent, ei non defutura.* Arcæ noſtræ] *iocus ioco relatus. ſi tu, inquit, eges; nos non abundamus. itaque arcæ noſtræ noli confidere. nam ſi decoxeris, ego te meis nummis tuo ære alieno non expediam. Et eſt hic, conturbare, pro, decoquere. quo ſenſu dixit Martialis:*

Conturbabit Atlas; & non erit uncia tota,
Decidat tecum qua pater ipſe deum.

Singulorum dierum] *ita uidetur feciſſe. nam*

hanc epiſtolam ſcripſit, ut dixi, idibus, ſequentem poſtridie idus, aliam, quæ non extat, Lupercalibus. alibi aliud ſignificat, ut oſtendimus in commétarijs ad Atticum. Vere autem iocus ille Cæſaris fuit de ſua egeſtate. uictis enim ſæpe Gallis, ex eorum ſpolijs, & urbium direptione uim pecuniæ maximam coegerat; ut qui, belli ciuilis initio, uni Paullo conſuli talentorum M D *dono dederit.* Fere cum tuo reditu iungentur] *id eſt, eo fere tempore perferentur ad te, quo tu reditum ad nos adornabis.* Suæ ædes urerentur] *quòd in domo conſulis, quò ſalutandi ac deducendi cauſſa quamplurimi conuenirent, caminum eſſe oporteret, ſæuiente frigore, luculentiſſimum.*

EPISTOLA XII.

Iiſdem conſulibus.

ISI niuem atram] *de qua ſcripſiſti. Anaxagoræ fuit opinio, niuem atram eſſe, quòd ex aqua fieret, quæ nigra eſſet: inepto ac falſo argumento. ſed hoc nihil ad hunc locum. ſcripſerat forte Quinctus iocoſe, niuem ſe atram inueniſſe, illam inquam, Anaxagoræ; quaſi triſtem minimeq. iocundam; quia ſcilicet ei per niues incommodiſſimo itinere eundum, ac forte etiá in ipſis niuibus cum hoſte, non ſine ſummo uitæ diſcrimine, pugnandum foret.* De Pompeio] *nó de-*

debere nos unius Pompeij amicitia niti: Cæſarem ſimul eſſe complectendum, ut amicum Pompeio firmiorem. Canto] *in ore frequenter habeo, prædico. Terentius: - Qui harum mores cantabat mihi.* In ſinu eſt, neque diſcingor] *faueo, neque fauere unquam deſinam. ductum a rebus cariſſimis, quas in ſinu geſtamus; quæ ne excidant, nõ diſcingimur.* Idus] *Februarij. ſcripſit autem hanc epiſtolam poſtridie idus mane. quod extrema epiſtolæ uerba declarant.* Decimus erat Cœlio dies] *is dies, quo reus M. Cœlius cauſſam de ui dicere prætoris edicto debebat. ſic enim erat in conſuetudine poſitum. nam & Pedianus in commentario Cornelianæ, Reum, inquit, Cornelium duo fratres Cominij lege Cornelia de maieſtate fecerũt. et cum L. Caſſius prætor decimo die, ut mos eſt, adeſſe iuſſiſſet; eoq. die ipſe non affuiſſet: circumuẽti ſunt ante tribunal eius accuſatores a notis operarum ducibus. Eos iuriſconſulti iuſtos dies uocant.* Cœlio] *M. Cœlio Rufo, qui tribunatum pl. geſſit, Cn. Pompeio Magno* III. *conſule; ædilitatem curulem, L. Aemilio Paullo, C. Claudio Marcello; præturam, C. Cæſare, P. Seruilio coſ. anno uno poſt ædilitatem, quod equidem miror: cum prætura biennio ab ædilitate diſtet.* Domitius] *Cn. Domitius prætor. Nolo quenquam in prænominibus errare. duo eodem tempore Cn. Domitij fuerunt: uterque præturam geſſit: ad utrunque Cicero dixit. horum alter eſt Cn. Domitius Cal*

uinus, qui tribunus pl. fuerat Cæſare & Bibulo cos. ut indicant oratio pro Sextio, interrogatio in Vatinium: & poſt biennium (ædilitatem enim omiſit, ut multi) præturam geſſit, Marcellino & Philippo cos. ut eædem duæ oratio & interrogatio docent. in prætura de ambitu quæſiuit, & apud eũ Cicero Beſtiam defendit, ut in hoc ipſo libro ſupra cognoſcitur. anno, qui poſt annum, quo ſcripta eſt hæc epiſtola, ſequitur proximus, conſulatum geſſit cum M. Meſſalla. itaque ſatis patet, non eſſe hunc, qui de Cœlio quæſtionem exercuit: cum & inter præturam conſulatumq. biennium intercedat; &, præturam ab illo, non hoc anno, hoc eſt Appio Aheno barbo cos. geſtam, ſed Marcellino & Philippo cos. iam oſtenderim. Alter eſt Cn. Domitius hic, qui de ui cognouit in cauſſa Cœlij, quem in ipſa oratione Cicero appellat. conſulatum nunquam geſſit.

Ad numerum iudices non habuit] *cum eo die, quo cauſſam dici ex edicto oporteret, iudices eo, quo opus erat, numero non affuiſſent; irrita fiebat accuſatio; ut integrum tamen eſſet, ſi quis eam præterea uellet inſtituere: quod in hac Cœlij cauſſa timet Cicero, cum ait: Vereor, ne homo teter & ferus Pola Seruius ad accuſationem ueniat. atque etiam renouatam eſſe accuſationem M. Cœlij, ipſa declarat Ciceronis oratio, initio menſis Aprilis habita, ludis feſtisq. publicis, ſatis longo poſt idus Februarias, qui decimus erat Cœlio dies, interuallo. Poſuimus cauſſam unam accuſationis, quæ inſtituta eſſet,*

eſſet, omittendæ. altera fuit, cum accuſatores, quo die reus adeſſet, ad agendum non ueniſſent. hoc ex Pediani uerbis animaduerto. inquit enim ſic, in eo, quo de proxime memini, cõmentario. Poſtero die, cum P. Caſſius prætor aſſediſſet, & citati accuſatores non adeſſent; exemptum eſt nomen de reis Cornelij. Ergo, cum in cauſſis quatuor interueniant, prætor, iudices, accuſator, reus; ex numero iudicum, & ex accuſatoris abſentia fieri poterat, ut reus, quod quidem ad ceptam accuſationem pertineret, dimitteretur. de reo autem dubium non eſt, quin, ſi ad diem dictam non adeſſet, condemnaretur. prætoris diuerſa ratio fuit. nam etſi, quo die reum adeſſe iuſſißet, ipſe non affuiſſet, deinde tamen peragere quæſtionem poterat. idq. L. Caſſii prætoris exemplo cognoſcitur, de quo idem Pedianus in eodem loco. Quod ad iudicum numerum attinet, non eundem uideo fuiſſe in omnibus cauſſis. in cauſſa Milonis, quæ & ipſa de ui fuit, unum & quinquaginta reperio. is fuerit ne legitimus & ordinarius numerus in omnibus cauſſis de ui, an tum primum noua Pompeij lege de ui inſtitutus, ſatis eſt a nobis accurate conſideratum in libro de iudicijs.

Pola Seruius] *nouum eſt, ut pronomen poſt cognomen ponatur. Liuius tamen ſemel, quod meminerim, ita locutus; cum Manlium Cnæum appellat. Polam hunc aut de gente Clodia, plebeia tamẽ, aut certe gentis Clodiæ ſtudioſiſſimum opinor fuiſſe. nam in epiſtola M. Cælij ad Ciceronem, eius ope-*

ra, uideo, Ap. Pulchrum, P. Clodij fratrem, in accuſando Cœlio uti cogitaſſe. et puto Seruium iſtum accuſationes factitaſſe, primum, quia ferum hominem hic appellat Cicero; deinde, quòd in ea Cœlij epiſtola ita ſcriptum eſt: Non deſtitit accerſere Polam Seruium accuſatorem, inire cum Domitio conſilia. Veniat] *non uenit tamen. nam accuſauit Cœlium Atratinus Sempronius adoleſcens, ut in oratione patet.* Noſter] *primum, quia equitis R. filius, itidem ut Cicero: deinde, quia Ciceronis amantiſſimus: quod utriuſque indicant epiſtolæ: cui etiam curam collocandæ filiæ Cicero dedit, cum iret in prouinciam.* A gente Clodia] *quia Clodia, P. Clodij ſoror, quæ Q. Metelli Celeris uxor fuerat, ſuas omnes ad oppugnandum Cœlium opes contulerat; ut oratio pro ipſo demonſtrat.* Tyriis] *legationibus Tyro miſſis, ut de publicanis quererentur. nam inter prouinciales & publicanos, ob nimis acerbam uectigalium exactione, aut nimis lentam ſolutionem, nunquam fere negotium non fuit.* Syriaci] *quia Tyrus in Phœnicia: quæ Syriæ pars fuit.* Vexatus] *a publicanis, in quos iniquiſſimus fuerat: quod indicant illa uerba in oratione de prouincijs: Iam uero publicanos miſeros tradidit in ſeruitutem Iudæis, & Syris, nationibus natis ſerui tuti. & quæ ſequuntur. et Dio libro* XXXIX. *et hic in ep.* II. *lib.* III. Gabinius] *qui Syriæ imperio proconſulari præfuerat, & hoc anno Romam deceſſit; ut infra, ep.* I. *l.* 3. Domitio] *Ahenobarbo,*

bo,coſ. Proſecuti] *cur enim ei núc in ſenatu male dicerent, quem iam eſſent cum equis proſecuti? proſecuti autem quò? an, cum e prouincia decederet? non puto. nimium enim multo poſt Gabinius ad urbem peruenit: ut ſimile ueri uix eſſe uideatur, tot ab eo menſes itinere eſſe conſumptos. malo, cum iret in prouinciam.* Noſter Lamia] *Veteres libri, C. noſter Lamia. mallem, L. noſter Lamia: ut intelligatur Lucius ille Aelius Lamia, princeps equeſtris ordinis, Ciceronis ſtudioſiſſimus: de quo ſic in epiſtola ad Brutum: Clodianis temporibus, cum equeſtris ordinis princeps eſſet, proq. mea ſalute accerrime propugnaret, a Gabinio conſule relegatus eſt. & in oratione pro Sextio, & ubi non? Addo illud, Noſter, dici, ob eandem, qua M. Cœlius, cauſſam, quòd, ſicuti Cicero, equeſtri loco natus.* Equites Romani] *horũ in numero Lamiá, qui reſpondit Domitio, fuiſſe conſtat. quòd ſi eques Lamia; quo iure in ſenatum uenit? nam qui ſenatoriũ ordinem eſt adeptus; retinet ille quidem equeſtria ornamenta, annulum, equum publicum; eques tamen, & equeſtris ordinis neque eſt, neque dicitur, ſed ſenator, & ordinis ſenatorij. itaque legitur apud ueteres, Pompeium, cum eques Romanus adhuc eſſet, triumphaſſe: quia ſcilicet non dum lectus eſſet in ſenatum. quo facto, deſiit eſſe eques Romanus. ergo ſi eques Lamia; quod ſatis apparet; non ideo in ſenatu, quia ſenator eſſet; ſed quia cum publicanis, qui erant omnes equites, quaſi dux eorum*

ac

ac princeps introierat. nam et in epiſtola, cuius pro xime uerba recitaui, princeps equeſtris ordinis dicitur fuiſſe Piſone & Gabinio coſ. hic poſtea geſſit ædilitatem curulem, ut in eadem eſt epiſtola: deindeq. in ſenatum aditum habuit, non modo iure geſti magiſtratus, (hoc enim ſoli curules magiſtratus iuris habebant, ut in libro de ſenatu docuimus) uerum etiam quia proximis a cenſoribus, Appio & Piſone, lectum eſſe in ſenatu, ueriſimile eſt. Diſſolute enim iudicatis] *qui ſi uere iudicaretis, condemnarentur ij, quibus, improbe agendo, ſimillimum ſe Vatinius præbet. ſperat enim, impune ſibi fore, quia diſſolute iudicatis. Diximus iam, hoc tempore lege Aurelia tres ordines iudicaſſe, ſenatores, equites, tribunos ærarios.* Laudatis] *reos: quos ſi abſoluimus, quid reprehenditis, cum eoſdem uos laudetis? Mos erat, ut auctoritate præditi uiri reos in iudicio, antequam ſententiæ ferrentur, laudarent. pleni exemplorum libri.* Nox diremit] *ſenatus haberi de nocte non poterat. ideoq. reprehendit Cicero in Philippicis quædam ſenatuſconſulta ueſpertina, quæ fecerat Antonius. teſtatur idem et Gellius.* Comitialibus] *qui nulli dum fuerant. nam toto menſe Feb. comitiales qui fuerunt, omnes poſt Quirinalia, nec plures quàm ſex fuiſſe conſtat. comitiales autem erant de numero faſtorum. ſed eodem tempore & lege, & cum populo non agebatur: ſi lege, non cum populo: ſi cum populo, non lege. itaque licebat utrunque: ſed eodem*

tem-

tempore utrunque non fiebat. ſenatus autem per eos dies non habebatur. contraq́. qui dies faſti non erant comitiales, ijs et lege agi, et haberi ſenatum, idq́. eo die, confectis iudicijs, licebat: factumq́. animaduertimus. Interpretatur] *Hinc, opinor, ſuam Appius hauriebat interpretationem. Vetabat Pupia lex, haberi ſenatum a* XVIII. *kal. Febr. uſque ad kal. Febr. tametſi dies eſſent duo, faſtus unus, alter nefaſtus, ille* IV, *hic* III. *kal. Febr. quibus, niſi Pupia lege contra ſancitum eſſet, ſenatus haberi potuiſſet. Cautum erat præterea eadem lege, ne, niſi perfectis, aut reiectis legationibus, alijs de rebus ſenatus haberetur. ſic igitur ſuã opinionem, aut uoluntatem potius tueri Appius poterat. Quid uetat Pupia lex? id ſcilicet, haberi ſenatum menſe Febr. niſi perfectis aut reiectis legationibus. ego legi pareo: ſenatum alia de re, præterquam perficiendarum legationum cauſſa, non habeo. ea quidem me non impedit, quo minus audiendis legationibus ſenatum dem. nihil enim in ea tale ſcriptum eſt, ſed hoc tantum, ne ſenatus habeatur, niſi perfectis aut reiectis legationibus. Cogi autem ſe Gabinia lege, contendebat Appius: quia, cum in lege ſcriptum eſſet, ut quotidie ſenatus legationibus daretur menſe Februario; uerbum, quotidie, uolebat omnes Februarij dies comprehendere, ſiue comitiales, quibus haberi ſenatus non poterat, ſiue non comitiales. Gabinius autem, quotidie, dixerat, non de omnibus plane diebus, ſed de omnibus ijs,*

qui

qui quidem comitiales non eſſent; quia ſcilicet habe ri ſenatum eo menſe nulla omnino de re, niſi legatio num cauſſa, uolebat. nec dubito, quin leges hæ tri bunicię fuerint: ſiquidem ſenatum quibuſdam qua-ſi condicionibus coercent. de Pupiæ ſententia lo-cus extat in epiſtola ad P. Lentulum. Ita putan tur] *non dixit: detruduntur comitia; ſed putantur detrudi: quia certum non erat, an Appius, id quod affirmabat, habiturus eſſet ſenatum per omnes reli quos Februarij dies, etiam comitiales. nam ſi, ut ſolebat, non habuiſſet ſenatum Appius comitiali-bus Febr. diebus; habere comitia potuiſſet.* Co-mitia] *quid hoc? an comitiorum tempus adeſt ante Quinctilem menſem? nunquam ſane, ſi ordine res agatur: ſed extra ordinem interdum. nam, cum Appius ipſe et Ahenobarbus conſules eſſent creati ex interregno, creandorum prætorum cura ad eos pertinebat, qui proximo ſuperiore anno deſignati non fuerant: eaq. comitia conſules in hoc uſque tem pus duxerant: ſicuti Pompeius et Craſſus anno pro ximo, cum ipſi creati eſſent conſules ex interregno, comitia tamen rogandis prætoribus non ante men-ſem Maium habuerunt: quod ſupra oſtendimus. his porro comitijs prætorem creatum M. Catonem, hi ſtoriæ, demonſtrant; qui ſuperiore anno iniquiſſi-mam, prælato homine improbo P. Vatinio, repul ſam, tulerat. Plutarchus, & alij.* His comitia libus] *ſex Februarij menſis diebus comitialibus, quibus habere ſenatum Appius conſtituerat.* Tri buni

bunii pl.] *maxime C. Memmius, qui eum de repetundis poſtulauit. ep.1. l.3.* De Gabinio] *ut ei, Syriam prouinciam contra leges & iura ſociorum adminiſtranti, imperium abrogetur.* Acturos] *rogationem, ut puto, promulgaturos; ſicuti biennio ante C. Cato tribunus pl. rogationem de abrogando Lentulo Spintheri imperio promulgauerat. ep.3.* Calliſthenem, & Philiſtum] *quorum uterque ſcripſerat hiſtoriam, Calliſthenes Olinthius de rebus geſtis Alexandri, Siculus Philiſtus cum alijs de rebus, tum de Dionyſio Siciliæ tyranno.* Redeo] *uidetur accipiendum, pro, uenio. nam neque in hac epiſtola, neque in ſuperiore, pridie ſcripta, uerbum ullum de Calliſthene & Philiſto. aut, Redeo, quia cum cœpiſſem tuis litteris reſpondere; iamq. de niue atra, & de Pompeio ſcripſiſſem; interpoſui non nulla de rebus urbanis. redeo igitur ad tuas litteras, quibus cœperam reſpondere.* Volutatum] *aſſidue uerſatum. nota tralatio, ſic, uerſari in libris, uerbo idem ſignificante, paullo tamẽ, ut uidetur, leniore.* Vulgare & notum negotium] *locutus eſt in hiſtoria ſua Calliſthenes, non exquiſite, quod ad ſententias attinet, ſed quo modo homines uulgo loquuntur, itidem ut aliquot Græci ſuis in libris.* Capitalis] *grauis, capita rerum attingens.* De Dionyſio] *ubi de ſeniore Dionyſio ſcribit, a quo in exſilium miſſus eſt. nam de iuniore uix potuit, magnis diſtrictus negotijs: de ſeniore ſpatium ei non defuit ad ſcribendum, cum circa Adriam*

driam otioſus exſularet. Puſillus Thucydides] *eſt enim denſus, & breuis, & ſemper inſtans ſibi Thucydides: quibus eum uerbis deſignauit Quincti lianus. puſillus autem, quia non ita multa ſcripſerat, ut Thucydides.* Ipſe etenim ueterator] *delectat me Philiſtus non tam, quia capitalis, creber, acutus, quàm quòd ipſe Dionyſius, de quo ſcri bit, aſtutus in primis ac uafer eſt: quæ tum, narrante Philiſto, tum ipſa per ſeſe delectant.* Perfamiliaris] *loquitur enim Philiſtus de familiariſſi mo ſuo, & ea tractat, quæ ipſe nouit optime omnium.* Ad hiſtoriam] *ſcribendam; cum ueteres iam legiſſet hiſtoricos.* Lupercalibus] *cras. nam hæc epiſtola ſcripta eſt poſtridie idus, mane. et Lupercalibus item mane ſcribere cogitabat ea, quæ po ſtridie idus eſſent acta.* Quàm belliſsime] *quàm potes iocundiſſime. bellum enim non ad pulchritudi nem, ſed ad iocunditatem & commoditatem quan dam refertur: ut bella puella, non quæ forma, ſed quæ elegantia, & quadam quaſi gratia intuentium oculos tenet. ſic epiſtolam bellam uocat ad Atticum lib.* IV. *ep. 6. quam ſcripſerat ad Lucceium; quod eſſet hiſtoriarū pigmentis haud paullo, quàm ceteræ epiſtolæ, nitidior, atque ornatior.*

EPI-

EPISTOLA XIII.

Iiſdem conſulibus.

D ISCESSV noſtro] *ſtatim poſtquam a te diſceſſi.* Arimino]*primo prouinciæ Cæſaris oppido: cum ad Cæſarem Quinctus proficiſceretur.* Ceterum]*alioqui, ceteroqui.* Dixeram] *non quæ dixeram me ſcribere, ſed quæ me eſſe ſcripturum oſtenderam. libros enim de republica, quos intelligit, aggreſſus eſt ſcribere in Cumano, ut ep. 5. l. 3. quos libros, magno litterarum detrimento, temporum extinxit iniuria, uno Scipionis excepto ſomnio; quod, quaſi ſcalmum ex naufragio, fortuna ſeruauit.* Spiſſum] *difficile. nota ſignificatio. ut fam. l. 2. ep. 10.* Adiungendis] *ad amicitiam: ut in poſterum non modo reip. uerum etiam ipſe mihi conſulam, ſalutis pariter & dignitatis habita ratione. quod antea minus a me factum, nunc, meo malo doctus, te mandante corrigam.* Diſcat] *Tyrannione docente. ep.4.* Otio] *quo in urbe egebat, iudicijs reiq. publicæ procuratione diſtrictus.* Minore] *ſcio, recte dictum Minore; ut a maiore, Quincti filio, diſtinguatur; quo modo & Africanus maior, Africanus minor; Cato maior, Cato minor: moueor tamen ſuſpicione nó nulla, ne gloſſema fuerit, additum ad illud, Noſtro. cur enim, cum ad fratrem ſcribat, adiungat, minore?*

re? non ne ſatis filium ſuum ab illius filio diſtinxit, cum de ſuo dixit, Noſtro; de illo, Tuum? Digeras, perſequare, conficias.] *digerere, prudentiæ eſt; perſequi, diligentiæ; conficere, conſtantiæ: quibus tribus uirtutibus officium eius, cui aliquid mandatum eſt, omne continetur.* Splendidum] *refertur ad diuitias. nec deſunt exempla.* Liberalitate] *officijs, humanitate.* Tribunus mil.] *tribunorum mil. duo genera Pedianus facit, Rufulos, in exercitu creatos; et comitiatos, Romæ.*

EPISTOLA XIV.

Iiſdem conſulibus.

BLANDENONAE] *mendoſum locum exiſtimo, & cur exiſtimem, cauſſas tres habeo, ſententiam, geographiam, ueteres libros: ſententiam, quia, cum dicat Cicero, Deinde alteras, dictio, Deinde, ſatis indicat non eum eodem die accepiſſe litteras et Placentiæ datas & Blandenonæ. itaque in, Blandenonæ, dies, quo accepit eas litteras, uidetur ineſſe, ſed mendo perturbata latet. geographia me monet, quia loci huius mentionem, ut geographos omnes euoluerim, nullam tamen inueni. ſuſpicionem augent libri ueteres, quia diſſentiunt ab impreſſis. nam in eo, qui Beſſarionis fuit, uideo ſcriptum, Blandenonue. quibus iiſdem adducor cauſſis, ut hominis egregie docti,*

cti, et, quod hodie perquam rarum eſt, in iudicio lit terarum elegantiſſimi, Caroli Sigonij coniecturam ſequar, mirificeq. laudem: is, cum inter nos, ut ferre pro noſtra coniunctione & familiaritate quotidie ſolemus, hoc de loco ſatis multis uerbis collocuti eſſemus; rediјt ad me poſtridie, quaſi theſauro inuento, lætiſſimus, dixitq. ſe non magna mutatione excogitaſſe quiddam, quod a me probatum iri exiſtimaret. quid, inquam? tum ille, hoc: pro, Blandenonæ, reponendum puto, Laude, nonis. ut duas ſe dicat Cicero epiſtola accepiſſe, unam IIII. *non. Iun. Placentiæ datam; alteram nonis, cum Cæſaris litteris, Laude. quod oppidum adhuc eſſe, Placentiæ proximum, quà tranſeundum erat Quincto in Galliam proficiſcenti, nemo neſcit. gratulatus homini amiciſſimo, properaui ad ſcribendum; cum eius ſententiam, ut ceteri quoque iudicare poſſint, qui tamen haud ſane dubito quin mecum ſentientes eam probent, notam ac teſtatam eſſe uellem.*
Iſta] *honores, quos, ut ſcribis, a me exſpectare Cæſar uult.* Vim magnam] *magnopere ualent ad gloriam: eiuſmodi ſunt, ut ornare me ſumma gloria, ſummaq́. dignitate poſſint.* Quem noſti] *quem ſcis mentiri non ſolere.* Veteris amoris] *Clodianis temporibus interrupti: cum Cæſar, nimia Ciceronis libertate commotus, quia in defenſione C. Antonij quædam aduerſus potentes iniecerat, P. Clodium ſtatim ad plebem traduxit.* Noſtrum poema] *de quo infra epiſt.* I. *libri* III. Qua-

drigis poeticis] *dicturus uidebatur, tum equis, tum uelis: ſed per iocum, pro uelis, intulit, quadrigis: quæ & ipſæ ad celeritatem faciunt. addidit autem, poeticis; ut cum alijs rebus, tum uero ſcriptis uerſibus, gratiam ſe a Cæſare initurum oſtenderet. ita nec ab inſtituta tralatione diſceſſit: nam tum equis, tum quadrigis curritur: &, quid in Cæſare colendo ſui conſilij eſſet, aperuit.* Ardenti quidem ſtudio] *faciam quod me mones: mea ſtudia in Cæſarem omnia conferam. ſic ad Trebatium in Topicis: Verecunde tu quidem, ſed ut te ardere ſtudio cernerem. & in epiſtola ad Lucceium: Ardeo cupiditate. Voluntatis enim augetur ſignificatio, cum &, ſtudium, dicimus; & ad, ſtudium, epithetum adiungimus; & epitheto ipſo utimur tralato, & ab eiuſmodi re tralato, quæ maxime omnium rerum nota ſit, maximamq́. omnium uim habeat: cuiuſmodi eſt ignis.* Britanniam] *res, quas in Britannia geretis. iam enim, ut opinor, erât in tinere, Britanniam cogitantes. nam in epiſtola ad Atticum, menſe Quinctili data, ſuſpicari ſe dicit, Quinctum eſſe in Britannia.* Coloribus tuis] *ornamentis: ut Británia ſit poematis materia, ornamenta Quincti, ars Marci. ſatis enim bonus poeta Quinctus: aut, ſi minus, hoc tamen illi a fratre tribuitur.* Penicillo meo] *ut, ornamentis, quibus quaſi coloribus rem illuſtrare poſſem, a te ſumptis, eum deinde ordinem, quem probauero, ipſe adhibeam.* Iſte] *Cæſar: ut eius abſentis dignitatem,*

tem, cum res poſtulet, Romæ tuear, atque augeam. Tuus amor] *tua cauſſa, qui legati locum apud Cæſarem obtines, fortaſſe uel in ſummis occupationibus poëma, de rebus a Cæſare geſtis in Britannia, conficiam.* Miſerim] *commendatum ijs litteris, quæ epiſt. fam. libri. VII. leguntur.* Vadimonium concipere] *certa erat uerborũ formula, qua ſeſe inuicem uadarentur; quibus uerbis cum eſſent uſi, conceptum uadimonium dicebatur. Iocus Cæſaris in eo fuit: Oportune Ciceronem feciſſe, qui Trebatium iuriſconſultum ad ſe miſiſſet: nam antea in uniuerſa prætoria cohorte, totoq́. comitatu ſuo neminem fuiſſe, qui, cum litigare uellet, quibus uerbis uadaretur teneret: itaque eſſe, cur ea de re Ciceroni plurimũ deberet. erat enim Cæſaris prouincia, ut aliæ quoque, non imperij ſolum, uerum etiam iuriſdictionis. et quoniam in munere iuriſconſulti hoc erat minimum, & leuiſſimum, docere quibus inter ſe litigantes uadari uerbis, alter alterum, deberent, ne in concipiendo uadimonio peccatum irritam uadationem facerent: ſcripſerat Cæſar, ſe Ciceroni gratias agere: cum tamen, qua de re gratias agat, eſſe minimam ſignificet.* Curtio] *quem rogatione ac teſtimonio Quincti diligebat. epiſt. 1. lib. III.* Domitius] *Abenobarbus, cos.* Rogatus] *ut ad Cæſarem ſcriberet de tribunatu mil. Curtio mandando. quod ſi feciſſem, derideri ſe putaſſet; qui peterem ab eo, ut inimiciſſimo ſuo Curtij honorem commendaret. Diſſi*

debat autem capitali odio cum Cæſare Domitius.nã & prætor in ſenatu retulerat, ut, quæ Cæſar anno proximo conſul egiſſet, cognoſcerentur; & biennio poſt, conſulatus candidatus cum palam minaretur, conſulem ſe effecturum, quod prætor nequiſſet, ademptorumq. ei exercitus, coitione Cæſaris, Põpeij, & Craſſi deiectus erat conſulatu. Ne tribunum mil. quidem] *nedum legatos; qui tribunis mil. in caſtris honore præſtabant.* Facere] *non, Romæ, comitijs; quibus, credibile non eſt, non potuiſſe ſtudio conſulis tribunatum mil. fieri; ſed in exercitu Cæſaris, commendatione ſua; quia ſcilicet neminem omnino ei, ullius honoris cauſſa, commendaret. Aut,* Facere, *omnino non facere: cum tamen conſul eſſet. conſulum enim & dictatorum primis reip. temporibus hæc fuerant beneficia. poſtea tribunatus mil. dari per populum cœptus eſt: poſtremo alios in exercitu imperator, alios Romæ populus creauit. Liuius, Pedianus.* Iſſe] *non, in conſulatu. nimis enim præter dignitatem, atque omnino abſurdum, conſulem, maximarum rerum procuratione diſtrictum, diſcedere paullo longius ab urbe, ut tribunatum mil. peteret a pro conſule. intelligo igitur de itione illa, de qua ep. 6. Lentulo et Philippo cos. ante annũ.* Auricula infima] *neque acrem in tuenda rep. neque acerbum in perſequendis inimicis, ſed in utroque ita remiſſum, ac lenem, ut, quod dici ſolet, mollior auricula infima uideri poſſim. Monuerat Quinctus, ut ex illo do-*

ctus

ctus rationem haberet aliquando etiam ſalutis. hinc illud ep. 13. Tua mandata perſequar &c. Comitiorum] *quæ tamen hoc anno habita non ſunt. nam Caluinus & Meſſalla, qui ſequenti anno conſulatum geſſerunt, ex interregno creati.* Suſpicio] *poſtea non ſuſpicio, uerum etiam ſermo fuit multus. nam ad Atticum 65: Res, inquit, fluit ad interregnum; & eſt non nullus odor dictaturæ, ſermo quidem multus, qui etiam Gabinium apud timidos iudices adiuuit. Quibus uerbis, de Pompij dictatura hoc tempore homines loqui, ſignificat. quod in commentario diximus.* Otium forenſe] *infrequens a iudicijs forum: iudicia frigent.* Seneſcentis] *non quia deſit, quod homines in foro agant: ſed omnium rerum tædio ciuitas languet. Videtur hoc dicere: Cum publicis in rebus male agatur, ſerpit idem morbus etiam ad priuata, & omnino nihil curatur.* Quàm noſmet ipſi] *quia, ne offendam eos, qui principes in republica ſunt, quorũ a uoluntate neque tu diſſentire me uis, neque meorum temporum acerba recordatio patitur; cogor de recto illo meæ mentis curſu paullulum deflectere. atque hoc ipſum tamen ita facio, ut me boni uiri, tanquam patriæ parum amantem ciuem, reprehendere non poſſint. ijs igitur ſatisfacio: mihi non item: quia ſummum illud ius, ſimplex, inquã, illa, mihi antea propoſita, tuendæ reip. ratio, tẽporis cauſſa non plane in meis ſententijs defenditur.*

„ Τοιαῦθ' ὁ τλήμων πόλεμος ἐξεργάζεται]

„ *Miſeranda belli talia condicio efficit.* *ſenarius Euripidis, in tragœdia, οἰκέτηδες. Hæc, inquit, facimus ærumnarum metu. nimis enim magna mercede didicimus, quàm, potentibus aduerſari, non ſit tutum.* Calamo] *quattuor fit argumentis, ut hoc putem eſſe principium epiſtolæ: primum, quod fortaſſe paullo infirmius uidebitur; ut homines diuerſa ſentiunt; quòd hæc uerba initium potius epiſtolæ, quàm epiſtolæ partis, redolent: deinde, quòd apparet, reſpondiſſe iam Ciceronem duabus Quincti epiſtolis, Placentiæ & Blandenone datis: nunc autem uni reſpondet breui epiſtolæ, quam poſt illas accepit. præterea, ſi una eſſet epiſtola, bis ageret de rebus Romanis. nam & dixit iam: Res Romanæ ſic ſe habebant. Erat non nulla ſpes comitiorum, &c. infra uero rurſus: Ambitus redit immanis. itaque, eadem eſſe repetita, credibile non eſt. poſtremo, quòd hanc ſcriptam eſſe conſtat poſt idus Quinctiles; cum inferat: Idibus Quinctilibus fœnus fuit Z Z ex Z. at ſuperiora paullo poſt I V. nonas Iunias: ut ipſe in prima epiſtolæ parte ſignificat.* Temperato] *ita concinnato, ut ad pingendas litteras aptiſſimum ſit.* Dentata] *apri, aut etiam equi dente læuata. quod item nunc, ubi quid ſcribimus accuratius, facere ſolemus, ad inæqualitatem chartæ complanandam; quo calamus quaſi currat expeditius. Nec uero mirari ſatis poſſum, quid* [redacted] *uenerit in mentem hoc in loco interpretari, charta dentata, pro acerba, & iracunde ſcripta:*

cum

cum de litteris agi, quæ bono calamo, temperato atramento, leui ac polita charta commodius formantur, illa uerba demonſtrent: Scribis, te meas litteras ſuperiores uix legere potuiſſe: & illas: Hoc facio ſemper, ut, quicunque calamus in manus uenerit, eo ſic utar, tanquam bono. Verum hoc, itemq́. alia, tum in adagijs, tum alibi non ſatis recte aut explanata, aut de græcis conuerſa, homini erudito, ac de litteris, quantum præſtare potuit, bene merito, largiamur. Nihil eorum] *non ob eas, quas tu ſuſpicaris, cauſſas, parum perſpicue ſcripſi.* πραγματικῶς] *more hominis in uſu rerū uerſati: qui te non ſegniter, ſed ſine ulla mora, ſi res exigat, ad me uolaturum confirmes.* Genuine] *Vere, ſine arte, eo quo natura genuit modo. inde enim uidetur, genuine, ductum.* Id eſt, utrum uoles] *mendi labes ſatis manifeſta: nec eluere conabor; cum ab impreſſis libris minimum diſſentiant manuſcripti. tantum enim pro, commorere, Beſſarionis liber habet, commoneres. quòd ſi pro, dixerimus, legeretur, dixerim, an: nihil, opinor, ſupereſſet uitij, hoc ordine: Id eſt, utrum uoles, (ut dixerim) an, ad expediendum te, ſi cauſſa ſit, cõmorere. nec eſſet obſcura ſententia. nam, uoles, μεταφορικῶς uſurpatum, pro, celeriter uenias, &, commorere opponuntur. ſed minus audeo, propter incertas maximeq́. fallaces coniecturæ uias.* Domus] *a multis celebrata. ep. 5. et ad Atticū ep. 22. l. 2.* Forum] *in quo, cauſſis agendis, amici-*

tias, & clintelas mihi comparo. Theatri] *malis ciuibus, theatrum ingredientibus, plauſum aut nullum, aut clamore & ſibilis diſſonum populus dabat; bonis, & in republica præſtantibus, magnum, et æquabilem. ergo, quàm quiſque aut inuiſus, aut carus eſſet populo, theatrum ſignificabat. ad Atticum ep. 19. l. 2. & 15. l. 4.* Neque laborant] *hic alij fortaſſe uiderint acutius: ego plane τυφλότ7ω. obſcuratur enim mendo ſententia: neque eſt, ut aut ex antiquo libro, aut ex ingenio meo locum illuſtrare poſſim. tantum, pro, Neque, Nec habet liber Beſſarionis.* Amentis] *P. Clodij.* Illud malo] *quod ſcribis: ut iſtic, ſi cauſſa ſit, commorere.* Quod putas] *putas enim e re tua eſſe, te iſtic commorari.* Magis etiam illa] *uolo equidem te iſtic manere tua cauſſa, ſed mea etiam magis; qui, quod ad me pertinet, magni faciam. malo enim ἀμφιλαφίαν illam tuam, et exſpectationem debitorum tuorum, quàm aduentum tuum. Nec uero dubitandum eſt, quin hæ duæ dictiones, ἀμφιλαφίαν, & exſpectationem, Ciceronis rem utraque ſignificet; cum dixerit proxime: Etenim magni æſtimo me. ἀμφιλαφίαν expono, cautionem utroque ſpectantem, ad dignitatem, & ſalutem: cuius magnam partem in eo poſitam intelligo, ſi diutius apud Cæſarem ſis, eumq. tibi tuis officijs ac ſtudijs quammaxime deuincias.* Illam tuam] *quo tu uocabulo cautionem ſignificare, duabus rebus utilem, conſueſti. erat enim hæc Quincto familiaris dictio.*

ita-

itaque ſupra, ep.5. ἀμφιλαφίαν, inquit, illam tuam, quam tu ſoles dicere, bono modo deſidero. Exſpectationem] *exſpectabo, ut, quæ mihi debes, ea perſoluas, ut, quæ te facturum pollicitus es, re præſtes. quæ uero hæc? ut Quinctus Cæſarem ipſum, primum ſcilicet, deinde ut alios quoque & de cohorte, et de exercitu Cæſaris, qui Romæ aliquid poſſent, Marco fratri beneuolentia coniungeret: quo præſidijs firmioribus contra Clodij furorem in urbe muniretur. id autem Quinctus fratri mandáti ac roganti promiſerat. huc enim ſpectare illud puto, quod ſupra dixit, 318. Mea mandata digeras, perſequare, conficias. Nec, in caſtris quid aliud nauare Quinctus pro fratre poſſet; intelligo.* Expeditis] *a moleſtia: niſi quid eueniat, quod impedimento ſit: ſi per inimicos atque inuidos licebit. itaque, præſidij cauſſa, de retinenda, atque adeo augenda Cæſaris gratia plurimum laborare debemus. quod cum ita ſit; potius tibi de manſione, quàm de diſceſſu, uides eſſe cogitandum.* Quò, noſtris quidem moribus] *& parua ſunt, nec tamen nobis admodum curanda. quò enim? cum moribus noſtris, temperatis ſcilicet, & ad frugalitatem compoſitis, ſatis ea ſint, quæ iam habemus. ualeamus modo, et liceat nobis eſſe expeditis.* Ambitus redit] *redibat enim ſingulis annis ambitus comitiorum tempore, ſed immanis, ut hoc anno, nunquam. Ardet ambitus, hac de re dixit in ep. ad Att. ep. 15. l. 4.* Fœnus fuit ZZ ex Z] *duplicatum fœnoris quæ-*

ſtum

ſtum ſignificat; idq. ipſum ſcribit ad Atticum ep. 15. l. 4. his uerbis, Fœnus ex triente idibus Quinctilibus factum erat beſſibus; hoc eſt, ut, centenis acceptis, octoni pro annuo fœnore penderentur. atque his notis, ZZ, duos trientes, qui bes eſt, ſignificari oportet: ut hic locus cum illo ad Atticum, iá recitato, congruat; & hoc dicatur, ex uno triente fœnus eſſe factum duobus, hoc eſt, ex triente beſſibus. quod idem eſt. nam bes duo trientes fuit. Beſſarionis liber habet, Fuit & ex, pro, Fuit ZZ ex Z. utrunque ſuſpicor eſſe mendoſum: & forte ſincerum hoc. Fuit -S-S- ex S. aut hoc: Fuit 33. ex 3. nam hac nota, 3, triés indicabatur, qui beſſis dimidium eſt: item hac, S. ut, ſiue S-S reponas, quéuis notis beſſem ſignificari Demetrius tradit; ſiue 33, quas Demetrius idem uidetur probare; ſiquidem unam 3 pro triente ponit; ab antiqua numerorum ratione nihil recedas. quia tamen in hac emendandi ratione eas maxime coniecturas approbo, quæ quám minimum a deprauatis ueræ ſcripturæ ueſtigijs recedere uidentur; fit ut in hanc libentius inclinem, Fuit 3 ex 3, quàm in illam, Fuit S ex -S-S-. quàm enim facile ex 33 fieri potuerit ZZ, id eſt e duabus minuſculis litteris eædem maiuſculæ, omnes, ut opinor, intelligunt. Coitione Memmii] *hac, ut ipſe & ſuus competitor Domitius Caluinus* HS *quadringena conſulibus darent, ſi eſſent ipſi conſules facti, niſi tres augures dediſſent, qui ſe affuiſſe dicerent, cum lex curiata ferretur, quæ lata non eſſet;*

eſſet; & duos conſulares, qui ſe dicerent in ornandis prouincijs conſularibus ſcribendo affuiſſe, cum omnino ne ſenatus quidem fuiſſet. ad Att. ep. 18. l. 4. Quo cum Domitio] *forte, cum Cn. Domitio.* Scaurus] *M. Aemilius, eius filius, qui princeps ſenatus fuit, Syllæ dictatoris uitricus: pro quo extat mutilata Ciceronis oratio.* Vnum uincere] *malim, Enuntiare; ut ſubaudiatur, coitionem: & ſit, Enuntiare, pro enuntiabat.* Meſſalla] *conſularis candidatus. quattuor nominantur in epiſtola ad Atticum, Memmius, Domitius, Scaurus, Meſſalla.* Flaccet] *languet, ob conſulum coitionem, & Pompeij ſtudium in Scaurum. ad Att. ep. 15. l. 4.* ὑπερβολάς] *quæ ſupra ueritatem ſint.* H-S Centies] *aureorum ſcutatorum noſtratis pecuniæ trecenta millia.* In prærogatiua] *ea centuria, quæ prima de conſulatu mandando ſuffragium ferret; inde dicta, quòd prima rogaretur, quos uellet cõſules fieri. eodemq. nomine prima quoque tribus appellabatur. ac poſſit hic, prærogatiua, non tam ad centuriam, quàm ad tribum, referri: ſiquidem binis comitijs, cẽturiatis, et tributis, conſules creabantur. qua tota de re in libro de comitijs.* Pronuntiare] *polliceri ſe daturos, ſi eam tulerint, eiusq. ſuffragijs conſules fuerint deſignati. uerbum in hoc genere proprium. itaque ad Att. ep. 14. l. 1. Qui nummos in tribu pronuntiauerit. quo loco, cum de comitijs conſularibus agatur, tribu tamen dixit, non centuria. ut hic fortaſſe,*

ſe, prærogatiua, de tribu dictum ſit, non de centuria. Res ardet inuidia] hac ipſa de re, Conſules flagrant inuidia, dixit in epiſt. ad Atticum ep. 18. l. 4. HS quingenis] quingenis millibus, quæ efficiunt monetæ noſtratis aureorum ſcutatorũ quindecim millia. Catonem] qui prætor tunc erat. Eius arbitratu] quo modo ille uoluiſſet, ſine fuco uidelicet, ac fallacijs, more maiorum. fuit enim Cato, quod omnes hiſtoriæ clamant, bonarum legum, omniſq. iuris acerrimus obſeruator. Contra feciſſet] tribunatum pl. contra præſcriptum illius petijſſet. Condemnaretur] amitteret quod apud illum pecuniæ depoſuiſſet: idq. alijs, qui ſine arte mala petijſſent, tribueretur. et condemnatum ex ijs neſcio quem ab ipſo Catone, legimus apud Plutarchum in eius uita. Gratuita] non corrupta nummis, rectè atque ordine habita. ad Atticũ lib. IV. ep. 16. Leges] quia Cato unus eos ad ueterem petendi conſuetudinem, & tanquam intra girum rationis reuocauerit. quod neque legum, neque iudicum metus ſolet efficere.

EPISTOLA XV.

Iiſdem conſulibus.

NE PAVLLVM otii] uidetur quibuſdam tanquam integumentis uelata ſententia; ſed oſtendetur hoc modo: Cum a me librarij manu litteras acceperis, ne quidquam otij me

me habuiſſe indicato; cum autem mea, ne nullum. cum utor, inquit, librarij manu, prorſus otij nihil habeo; cum autem mea, non nihil. hoc ſignificari, demonſtratur infra, initio 11. *epiſtolæ libri* III. *ſic enim ibi eſt: Occupationum mearum ſignum tibi ſit librarij manus. cauſſamq. ſubſcribit occupationis hanc: Diem ſcito eſſe nullum, quo die non dicam pro reo. Hanc igitur epiſtolam librarij manu ſcripſit Cicero: nam infert hic quoque: Sic habeto, nunquam me a cauſſis, & iudicijs diſtrictiorem fuiſſe. In epiſtola etiam ad Atticum ep.* 15. *l.* 4. *ſignum ait eſſe occupationum librarij manum.* Nullum] *ſubaudi, ne: quod proxime antecedit: ut ſit: Ne nullum otium.* Grauiſsimo] *cum a morbis timendum eſt maxime.* Præſcribis] *ut amicorum, clientumq. copia muniamur.* Spei, aut cogitationi] *pu tatis enim uos ea, quæ ſperatis, aut cogitatis, facilius poſſe conſequi, ſi ego in forenſi labore pergam. nihil enim ad comparandas amicitias, hominumq. ſtudia colligenda magis accommodatum.* Veſtræ] *tui, & Cæſaris, qui me hunc laborem etiam ſua cauſſa ſuſtinere uult. Supra dixit, ſe rogatum a Cæſare, ut Romæ maneret. quod facit ad hanc ſententiam. ep.* 14. Præſertim] *eo libentius operam dabo, ut aut ſpei, aut cogitationi ueſtræ defuiſſe ne uidear; quod ſimul ipſe mihi, hoc labore perferrendo, optime conſulam. multum enim gratiæ, multum inde colligam dignitatis.* Difficilius] *hæc ferre. fuerit, inquit, id cum aliqua diffi-*

cul-

cultate: præmij tamen hoc erit, magna gratia, magna dignitas. Videbitur, quod ſubiungam, fortaſſe humilius: ſed, hæc humilia non contemnendo, ueteres illi Romani ſummam eloquentiæ laudem ſunt adepti. Nomina quædam ſunt, quæ ſecundæ comparationis appellant grammatici: quæ cum ideo fuerint inuenta, ut augerent; minus tamen ſignificant, quàm ea, quæ ijdem poſitiua dicunt. itaque illud Virgilianum,

„ Triſtior, et lacrymis oculos ſuffuſa rubentes,

exponit Seruius hoc modo: Triſtior, minus eſt, quàm triſtis. exempla ſunt cum apud hunc noſtrũ, tum apud alios eiuſdem ſcriptores ætatis innumerabilia. non igitur adductus feci nulla cauſſa, quòd, Difficilius, expoſui, cum aliqua difficultate. Ab iis ipſis] L. Domitio Abenobarbo, huius anni conſule; M. Porcio Catone, prætore; M. Calpurnio Bibulo conſulari. hos enim maxime deſignat, acerrimos Cæſaris inimicos. Ab æquis] quorum æquus in utranque partem animus eſt; neque ſtudio in Cæſarem affectus, neque odio. itaque nos cum Cæſare coniunctos neque dolent, neque lætantur. Propenſis in hanc partem] Cæſaris cauſſa cupientibus. tria nominauit hominum genera; qui Cæſarem oderant; qui nec oderant, nec amabant; qui amabant. Excolamur] nuſquam hac ſententia uſurpatum, quod meminerim, hoc uerbum inueni. uenit in mentem, cum ſequatur, ET amemur, ſcriptum forte a Cicerone, ET colamur, & amemur.

Non

Non fui] *cum quidem hæc ſcripſit, poſtea uero fuit: quod ipſe ad Atticum ſcribit, l. 4. ep. 16.* Præſidio] *niſi plures uideam eſſe, qui mecum ſentiant, quàm qui contra: ut, ſi quem offenderit mea ſententia, ſocios atque adiutores, ubi tempus ferat, multos habeam.* Druſus] *Liuiæ gentis, plebeiæ; accuſatus a Lucretio. ad Att. l. 4. ep. 16. pater fortaſſe Liuiæ, quam Auguſtus a marito Ti. Claudio Nerone prægnantem abduxit: quæ alteri quoque filiorum Druſi cognomen, impoſuit.* Præuaricatione] *præuaricatur, qui ſuſceptam cauſſam bona fide non agit.* Tribunis ærariis] *dixi iam, de tribus ordinibus iudicantibus unum fuiſſe tribunos ærarios.* In ſumma] *ergo, quod ante poſui, omnium ordinum ſententiæ numerabantur, et ex maiore parte uel abſoluebatur, uel condemnabatur reus. ordinum ipſorum ratio nō habebatur. poterat enim uſu uenire, ut a duobus ordinibus condemnatus, ex uniuerſo tamen ſententiarum numero abſolueretur.* Ego eodem die] *miram diligentiam, mirum amorem erga fratrem. abſoluto Druſo, quem ipſe defenderat, reuerſus domum hæc ſcripſit, rediturus poſt meridiem in forum ad agendam Vatinij cauſſam. dictio tamen, Ego, non a Cicerone defenſum Druſum, ſed ab alio patrono, uidetur indicare. ac fieri poteſt, ut bis accuſatus fuerit Druſus, et eum Cicero de uno crimine, de altero, de præuaricatione ſcilicet, alter defenderit. locus certe ad Atticum ille, 63. Deinde me expedio ad Druſum, inde ad*

Scaurum;

Scaurum; actas a Cicerone tum Druſi, tum Scauri cauſſas demonſtrat. Poſt meridiem] *bis igitur in die iudicia, ante meridiem, & poſt. de ijs, qui ante meridiem, non puto opus eſſe, ut probetur exemplis. patet ipſa per ſe res. poſt meridiem, uocari poſſit in dubium: ſed illud in Verrem dubitandi cauſſam aufert: Nonæ ſunt hodie Sextiles: hora nona conuenire cœpiſtis. et illud in epiſt. Cœlij. Cauſſas agit, ſed raro poſt meridiem.* Vatinium] *defendit eum, cum accuſaſſet antea, Cicero Cæſaris cauſſa: cuius amicitiam quanti æſtimet, hæ ad fratrem epiſtolæ declarant. nam Vatinius Cæſare conſule tribunatum pl. geſſerat, legesq. pro Cæſaris potentia multas, inuito ſenatu, collegis etiam ſuis de cælo ſeruantibus, pertulerat. itaque magnis ſibi Cæſarem beneficijs obſtrinxerat. nec Cæſar ei, nec Cæſari Cicero, cuius in exercitu legatus erat Quinctus, poterat opem ſuam denegare. Eſt etiam illud in epiſtola ad Marium, ad hanc quaſi leuitatem in hominibus ijſdem & accuſandis, et defendendis excuſandam: Cogor non nunquam homines non optime de me meritos, rogatu eorum, qui bene meriti ſunt, defendere. Huius defenſionis meminit Pedianus in commentarij proœmio pro Scauro, & ipſe Vatinius in epiſtola.* Facilis] *non deeſt quod pro illo dicam. Fore ſignificat ut defenſionem facile ſequatur abſolutio.* Reiecta] *non tamen futura. uſque enim eò producta res eſt, ut conſules, non habitis comitijs, magiſtratu abierint.* Scauri] *de* repe-

repetundis accuſati. Aſconius. Statim] *falſo putat. non enim ſtatim, ſed aliquot poſt diebus acta Scauri cauſſa eſt,* IIII. *nonas Sept. ut Pedianus docet. hanc autem epiſtolam ante Septembrem eſſe datam, inde conijcio, quòd proxime dixit: Comitia in menſem Septembrem reiecta ſunt.* Exercebitur] *apud M. Catonem prætorem. is enim de repetundis quæſiuit. Aſconius, & hic ep.* 8. *l.* 3. Non deerimus] *ita non defuit, ut Scaurus, eo defendente, ſit abſolutus.* σωωδείπνους σοφοκλέους] *uidetur Quinctus in parte epiſtolæ narraſſe, quid ſibi contigerit in quodam conuiuio, perquam ſimili cenæ in Sophoclis fabula deſcriptæ. nam ſi, conuerſam in latinum a Quincto Sophoclis fabulam, quæ* σωώδειπνοι *inſcriberetur, ſignificaret; nunquã, opinor, fratris ingenium tam ruſtice notaſſet, ut diceret, quod ſubiungit, Nullo modo probaui.* Actum] *in eo conuiuio tu quidem egiſti, quod eam fabellam repræſentaret: ego tamen nullo modo probaui.* De Britannia] *de aduentu ueſtro in Britanniam.* Reliqua] *de bello, quod in ea geretis.* Exſpectatione] *de ſucceſſu belli nihil timeo: futurum auguror, quod opto; eaq́. me ſolicitat exſpectatio.* Adiuuabo] *in Britannica hiſtoria componenda.* Quos rogas,] *rogabat Quinctus fratrem, ut uerſus, quibus ipſe ad opus Britannicum pro ſuis uteretur, ſcriberet. id infra ſatis patet ep.* 1. *l.* 3. *ex illis uerbis: Tibi, quod rogas, quoniam ipſi fontes iam ſitiunt, ſi quid habebo ſpatij, ſcribam. & ep.* 4. *l.* 3.

ex illis: De uerſibus, quos tibi a me ſcribi uis. γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας] *cum ipſe uerſus optime facias. Infra dixit, eadem ſententia: Quoniam ipſi fontes iam ſitiunt. prouerbium ijs de rebus uſurpatum, quas ad eos, qui abundant, mittimus. noctua enim ſuos nũmos Athenienſes ſignabant.* Primum librum] *forte intelligit tres libros; quos a ſe de ſuis temporibus conſcriptos, in epiſtola memorat ad P. Lentulũ: aut tres de conſolatu, de quibus ad Atticum ep. 1. l. 2. aut poema illud, de quo ad eundem ep. 8. lib. 4.* ῥαθυμώτερα] *minus accurata, ſcripta indiligentius, uideri ſibi aiebat.* Aut res, aut χαρακτὴρ] *aut argumentum, aut meum ſcribendi genus. quod uno uerbo ſe nõ poſſe ſatis exprimere ſignificat, quia* χαρακτὴρ, *dicit.* Quod uere are:] *ſi uerum dixeris. ego enim nihilo me, quàm antea, minoris æſtimabo.* φιλαλήθως] *cum ſtudio ueritatis, uere, & ex animo.*

PAVLI MANVTII commentarius in librum tertium Ciceronis epiſtolarum ad Quinctum fratrem.

EPISTOLA PRIMA.

L. Domitio Ahenobarbo, Ap. Claudio Pulchro, COS.

A MOENITATE fluminis] *de Fibreno flumine intelligit: quo nihil amœnius, nihil frigidius: ut in libro* 11. *de legibus*. Refeci] *recreaui, collegi, caloribus debilitatum, atque afflictum*. Ludorum] *Romanorum: qui pridie nonas Sept. commiſſi, per nouem continuos dies in Palatio, ante matris magnæ templum ab ædilibus cur. fiebant: rurſusque, biduo intermiſſi, per quinque dies in circo. hoc & Kalendarium uetus Romanum, & alia ueterum monumenta declarant*. Tribulibus commendatis] *ut eis meo nomine ad ſpectandos ludos locum daret. moris enim erat, ut amicis & tribulibus & in circo & in foro locus ad ſpectandum daretur. ad Atticum ep.* 1. *l.* 2. *& pro Murena. Tribules autem intellige non eos tantum, qui Romæ domicilium haberent, uerum & municipes, & ſi qui præterea ciues in Italia habitarent: quos interdum*

ad urbem ueniſſe ludorum ſpectandorum cauſſa, ſimile ueri eſt. Arcano] *Quincti prædio: de quo ep. 3. & 9.* Meſsidium cum Philoxeno] *redemptores erant aquæ deducendæ. quod in hac ipſa epiſtola, infra, uidetur poſſe conijci.* Herum] *uillicum in Arcano, ut Nicephorum in Laterio, quem infra nominat.* Manliano] *fundo, in quo uillam Diphilus architectus ædificabat Quincto. Nec dubito, quin et Manlianum, & Fufidianum, & Bouilianum prædia fuerint in Arcano, non ab Arcano ſeiuncta. nam in epiſtola huius libri III. cum argumentum huius epiſtolæ breuiter attingit, Arcanum, et Laterium dumtaxat nominat, omiſſis Manliano, Fufidiano, Bouiliano, quaſi Arcano comprehenſis.* Diphilo] *ſe ipſo: erat enim natura tardus. Diphilus, inquit, ſe ipſum tarditate ſuperauit.* Auiarium] *locum in uilla, ubi aues alerentur, aliæ oblectationis, aliæ cibi cauſſa.* Pauimentata porticus] *pulcherrimo ſtrata pauimento. erant autem apud ueteres & ex marmore magnifica in primis pauimenta, & ex emblemate uermiculato, hoc eſt ex opere teſſellato: cuiuſmodi nonnulla hodieq. uiſuntur in templis, aſpectu perquam iocunda.* Tota patet] *quòd antea, dum ædificaretur, inſtrumentis fabrilibus impedita, tota non pateret.* Columnæ] *circa porticum: quæ rudes & impolitæ dum erant, ſpeciem aut dignitatem habere nullam poterant.* Totum in eo eſt] *tanti eſt, ut in eo ſint omnia. ſic locutus eſt ad Att. lib.*

v.*ep.*

v. ep. 20. Continuum] *ne incruſtatio rimas agat, ne uitium faciat.* Eiuſmodi membra] *quæ atriolum niſi habeat quaſi membra corpori adiuncta, non belle poſitum uidebitur.* Vel honeſtate teſtitudinis] *ego mehercule huic loco, tan quam ulceri corrupto, manus admouere uix audeo: indicabo tamen, quæ potuerit ſententia Ciceronis eſ ſe: quo diligentius attendatur, ſi quid, quod ad eã uideatur accedere, in antiquis libris aliquando repe rietur. una enim me litterula, in magna perturba tione errantem, ſæpe ad correctionem, quaſi uia de monſtrata, perduxit. hoc igitur fortaſſe Cicero ſen ſit. Nunc hoc uel, in æſtate, teſtitudinis, uel, hieme, æſtiuum locum obtinebit. ut hoc dicat. Verum (nam ſæpe, Nunc, pro uerum, Cicero uſurpat: quod item Græci faciunt) hoc, id eſt, quo mo do porticus nunc eſt, in æſtate loco teſtudinis erit; hieme uero, quod habent æſtiua loca, id obtinebit. optamus autem in æſtate algorem, hieme teporem. & algorem quærentes, fornicatis cameris, quæ uo cantur teſtudines, libenter utimur: quod æſtate fit. teporem uero quia non habent niſi, quæ ſol aduerſus diu ſpectat, loca, ea nos per hiemem tenent. por ticus igitur, ut eſt nunc, id habebit commodi, quod in æſtate teſtudines, hieme æſtiua loca.* Aſſa] *ui dentur hic aſſa pro hypocauſtro, qui locus in balnea rijs ad ſudandum fuit, uſurpari.* Apodyterii] *ubi ueſtes inituri balnea deponebant.* ἀπὸ τοῦ ἀπολύειν. Sub tectum cubiculi] *Antiqui libri, quos*

uiderim, Subiectum cubiculi. placeret, Subiectum cubiculis. inferior enim eorum cubiculorum, quæ erant in uilla Quincti, contignatio uapore petebatur: quod incendij cauſſam præbere potuit. Hibernum] *ædificantur in amplis ædibus quædam ad æſtiua anni tempora, quædam ad hiberna.* Probaui] *ſicuti tu fieri mandaras.* Perpendiculo, & linea] *perpendiculo, ut rectas, linea, ut e regione collocet. e regione autem columnæ ſunt, cum altera alteri ex aduerſo reſpondet.* Cæſius] *uillicus Quincti, aut certe procurator.* Proximis nuntiis] *quem tibi a me emptum, proximis nuntijs ſignificaueram.* HS CCCIↃↃↃ ∞] *tria millia (ut ad noſtratis pecuniæ rationem numeremus) aureorum ſcutatorum. Sed illa nota, ∞, uidetur abundare, cum aſſium centum millia ſic ſcribantur,* CCCIↃↃↃ. Quod melius intelligo] *nam de irrigatione, qui huius generis non intelligens magno pere ſim, haud ita affirmarim.* Salientibus] *aquis, quæ ſua ſponte ſaliant: quam permultis locis aquam profluentem, et eam uberem, proxime appellauit; in ultima uero huius libri epiſtola Nilum, ut puto, a ſimilitudine fluminis hinc inde in mare profluentis, nominauit. diſtinguuntur autem ſalientes ab ijs, quæ oriendo cadunt, non ſaliunt: ut planis in locis ſaliant, de præcipitibus cadant.* Additis] *ad ſuauitatem uillæ accedet ea, quam piſcina, ſalientes, palæſtra, ſilua conferent.* Viridicata] *nouum, et forte, in ijs quidem, qui extant, ueterum*

terum libris, ſingulare uerbum. quaſi, uirente. qua ratione & albico, nigrico uſurpantur. Bouilianum] *non eſt a familia, ut Fuſidianus, quem pro xime nominauit, fundus, (nulla enim Romæ Bouilia familia) ſed ab ignobili loco nomen ductũ. Sunt quibus placeat, Bouiliannm, a Bouillis, ubi Clodius eſt interfectus: quos refellit geographiæ ratio. Bouillæ enim inter Ariciam & Romam, fundus autem hic in Arpinati fuit.* Aqua dempta] *excepta in uenditione fundi: ut, alienato fundo, aqua tamen iuris tui ſit: quã ad irrigandos finitimos fundos illorum dominus locare poſſes.* Iure conſtituto] *dicit hoc; ſi ius aquæ conſtituatur, hoc eſt, ſi ius aquæ Quincto ſeruetur, ſeruitutem fundo impoſitum iri illius aquæ, neque tamen fore, ut minoris, quàm quanti cum aqua, uendi fundus poſſit. quam igitur aquam Meſſidius per tuos fundos deducendam redemit; (hoc enim proxime dicet) eam nolo te cum fundo Bouiliano alienare: ſed, ius ei aquæ ſuadeo conſtituas, hoc eſt in tuo iure retineas: ut ex duobus mancipijs, fundo, et aqua, unum emptoris fiat, alterum eſſe tuum pergat; ius, inquam, fundi migret ad emptorem, ius aquæ penes te remaneat.* Seruitute fundo illi impoſita] *quia fundus aquæ ſeruiet, cum ea cogetur uti. unde enim irrigetur, aliunde non erit. ita, ſi fundum uendes, qui eius futurus dominus eſt, is tibi aliquid pendet, ſi fundo ſuo conſultum uolet.* Meſsidium] *redemptorem deducendæ aquæ: qui ſingulos in pedes*

aluei faciendi ternis nummis tranſegerat. ſupra de Meſſidio dixit, quod hác ſententiam confirmet: Vberiorem aquam ſéſé collecturos dicebant. Ternis nummis] *ſeſtertijs. duodecim igitur aſſibus, hoc eſt marculis in pedem. nam ſeſtertius eſt duodecim trientes, hoc eſt aſſes quattuor: et quattuor ſeſtertij denarius, hoc eſt aſſes* XVI *: et denarij ſeptem in argenti uncia, dragmæ autem octo: ſi Celſo & Plinio credimus. tanti enim Romæ fuiſſe denarios a ſecundo Punico bello ad Plinij tempora, ipſius Plinij teſtimonio cognoſcitur.* CCCC ∞] *abſurda menſura. ſunt enim paſſuum quadringenta millia: ita plus, quàm dimidium Italiæ longitudinis, occupaſſet hæc aqua. malim igitur, ordine præpoſtero,* ∞ CCCC *: ut ſint mille quadringenti paſſus, hoc eſt pedum ſeptem millia. quæ ſumma ad* DCXXX *ſcutatos aureos noſtratis pecuniæ perueniet.* Nuſquam melius] *quàm in aqua deducenda.* Diſcipulos] *quos fabricandi & architectandi artem Chilo docebat.* Laterio] *Quincti fundo in Arpinati. ad Att. ep.* 7. *l.* 4. *&* 1. *l.* x. Ad Furinæ] *templum. antiqua locutio, e græcis fontibus deriuata. Furinalia dies feſtus eius deæ,* VIII. K*al. Sext. Varro, Feſtus, uetus* K*alendarium.* Satricum] *oppidum in Latio.* Mutabitur] *injicietur glarea, ſublato puluere.* Accliuis] *quam ego malim planam fuiſſe.* Duci] *uiam. ſic aquam ducere, ſupra.* Locuſtæ] *fundum. græca locutio.* Veluinus] *Varrro. nam de ijſdem loquitur proxime*

xime nominatis. Munierat] *uiam. & hoc ſigni ficat. cum tu id ius haberes, ut uiam ducere per Locuſtæ, perq. Varronis fundum poſſes; neque tamé, quæ tua ſunt modeſtia, feceris: illi, ut quaſi tibi gratiam referrent, eam uiæ partem, quæ ante fundos eorum eſt, munire debuerunt: quod Varro propemodum effecit: Locuſta non dum attigit.* Probaui] *ſatis officio ſuo facere mihi uiſus eſt.* Conductorém] *uillam habebat Quinctus in Laterio, frugaliter exſtructam. ad eam cum addere quandam ædificatiunculam decreuiſſet, uillicus conduxit opus illud* HS XM, *hoc eſt aureis ſcutatis* CCC. *ſed cum multo plura, quàm conuenerat, adiungere Quinctus uellet, ad pretium autem nihil; uillicus eam ædificatiunculam omiſit.* Quæ nunc eſt] *admodum frugalis, & parca, ualde infra earum, quæ nunc fiunt, inſaniam.* Topiarium] *opus ex hedera.* Baſim] *inferiorem uillæ partem. baſis enim quaſi pes eſt ad ſuſtentandum.* Intercolumnia] *ſpatium inter columnas.* Palliati] *marmorea hominum ſimulacra, ſecundum columnas utrinque aſtantia.* Topiariam facere] *qui topiariam faciunt, herbam, aut fruticem ad ſpeciem aulæi, aut columnæ, aut fontis, alterius ue rei conformant. palliati igitur hi, inter columnas conſtituti, topiariam facere, aut hederam, qua intercolumnium ue ſtitur, uendere uidentur.* Alſius] *alſum et alſioſum eſt ſubfrigidum, ab algo.* Muſcoſius] *non quia muſcum habeát, ſed quòd æque, ac muſcus in hu-*

humidis locis, oblectet. Expolitionem] *Iam pæne prorſus ædificauerant utriuſque domum redemptores. expolitio reſtabat, perfectio ſcilicet ædium urbanarum. expolitur enim quod factum quidem eſt, non dum tamen plane perfectum. Infra, epiſtola III. Expolitiones utriuſque noſtrum ſunt in manibus.* Philotimus,& Cincius] *ille Marci, hic Quincti nomine. Philotimus enim Terentiæ libertus, Cincius Attici procurator; cuius Pomponia ſoror, Quincti uxor erat.* Facile factu] *quia domus utriuſque cohærebant, ſimulq. ædificabantur. patet ſupra, & infra.* Cicerone] *Quincti filio.* Ignoſco] *quia non facis quod te decet, cum fratrem tui amantiſſimum tam ſæpe rogas: quaſi mea tibi uoluntas, aut amor in dubiũ ueniat.* Ignoſcas] *ſi dixero, non plus illum a te amari, quàm a me.* Clamores] *mirabilia. dictio de magnis rebus atque admirabilibus uſurpata: ubi clamores excitantur. ad Atticum l. I. ep. 12.* Otioſum] *refertur ad utriuſque otium. otioſum igitur, ut poſſet me per otium audire: quod in urbe non poteſt, propter meam occupationem.* Tanta mercede] *qua? quam diuinare, cum epiſtola Quincti non extet, nemo poteſt. mercedem tamen non pecuniæ, non fundi, ſed amoris puto fuiſſe. forte enim ita ſcripſerat Quinctus: Si Ciceronem meum erudieris; ego te plus amabo. uide ep. 4.* In tuis] *ad te ſcriptis a me.* In Cæſaris] *ad Cæſarem ſcriptis ab Oppio.* Oppius] *Cæſaris in urbe procurator, is,*

qui

qui ſcripſit librum VIII. *de bello Gallico*. Fouebis] *cuſtodies, conſeruabis*. Quod mones] *forte, ut eum coleret, atque obſeruaret. erat enim hoc tempore ſumma inter Cæſarem & Pompeium, ſocerum uidelicet ac generum, neceſſitudo. poſtea, Iulia mortua, ſocietas, quæ non admodum, ex inuidia Pompeij, hærebat, prorſus diſſoluta*. Dolore] *quòd a me abſis*. Gaudeo] *quod iſtic uideo te libenter eſſe*. Hippodamis] *qui equos domant. de uno autem intelligit hippodamo: etſi de pluribus cum contemptu & ſtomacho loquitur. infra, hac ipſa epiſtola*. Exſpectet] *ſi ad te uenerint*. Quòd iſto admiſceas] *ſcripſerat, puto, Quinctus, operam ſe daturum, ut illi, quos arceſſierat, atque etiam Trebatius, liberaliter ab ipſo tractarentur. hoc, inquit Cicero, nihil opus eſt. ego enim illum non ad te, ſed ad Cæſarem miſi: qui mihi iam ſatisfecit; quoniam quidem eum, mea commendatione adductus, accepit humaniſſime*. Si ipſi minus,] *quòd ei fortaſſe non admodum ſe familiariter præbeat, aut quòd eum ad negotia nó dum adhibuerit*. Præſtare nihil debeo] *quod amicitia, quæ mihi cum Trebatio eſt, poſtulabat, id feci, ut eum Cæſari ſtudioſiſſime commendarem: reliqua præſtare non debeo*. Ab eo uindico] *nolo te Trebatij cauſſa laborare. libero te iſta cura. ſatis amicitiæ factum eſt, cum illum Cæſari litteris accurate ſcriptis commendaui. quæ extat fam.lib.* VII. Balbum] *L. Cornelium Balbum, Cæſaris amiciſſimum,*

ſimum, Gaditanum, urbe donatum: pro quo extat Ciceronis oratio. In oculis fero.] *unice diligo. nota locutio.* Trebonium] *Caium. legatus erat hoc tempore in exercitu Cæſaris: anno proximo tribunus pl. rogationem tulerat, ut Cæſari Galliarum adminiſtratio in alterum quinquennium prorogaretur: præturam geſſit C. Cæſare II. P. Seruilio Vatia coſ. conſulatum cum Q. Fabio Maximo: poſtremo, cum Cæſarem, quem ciuili bello ſecutus erat, cum alijs coniuratis occidiſſet, Smyrnæ a Dolabella primus eorum, qui Cæſari mortem attulerant, eſt interfectus.* Curtio] *de quo ep. 14. l. 2.* Salutem noſtram] *quo tempore noſtra ſalus agebatur; cum eiectus ſum, cum reſtitutus.* Quoniam illi] *Quoniam illis negare non poſſum; neget ipſe mihi, quod eorum cauſſa peto. ipſi, negari ſibi a me, non facile patiuntur: ego, mihi a Cæſare, facile patiar.* Moleſti ſunt] *in petendo.* Metuamus] *belli cauſſa.* Gaudeamus] *ob prædam tenuem: alibi: Argenti audio in illa inſula ſcrupulum non eſſe.* Veniam non dedit] *cũ tu peteres per amicitiam, ut ad P. Clodium reſcriberet; (quia nolles Cæſarem noſtra cauſſa facere, ut reſpondendi officium omitteret) ſatisfacere tibi noluit. id enim ſignificat, Tibi ueniam non dedit. itaq. locutus eſt in epiſtola ad Atticum ultima lib. V. Dedi ueniam homini impudenter petenti: id eſt, conceſſi, ſatisfeci in eo, quod impudenter petebat.* Caluenti Marii] *L. Piſonem, cuius maternus*

auus,

anus, ut apud Pedianum legimus, Caluentius eſt appellatus, uidetur intelligere. Caluentum cur potius, quàm Caluentium, cur item Mariũ nominet, haud facile dixerim. niſi ſi inter Quinctum et Marcum iam conuenerat, ut eum fictis nominibus, Cæſaris maxime cauſſa, qui Piſonis erat gener, appellarent. Oratione] *quam in urbem reuerſus in Ciceronem habuit; cuius e ſententia ſenatus illũ de prouincia reuocauerat.* Meam] *de prouincijs conſularibus, hoc eſt de Piſone Gabinioq. reuocandis.* Libros meos] *de republica. epiſt.* XIII. *lib.* II. His diebus] *uel, His diebus, quibus me a ſcribendo auocant iudicia: uel, quia opus ipſum eſſet eiuſmodi, ut ijs diebus confici non poſſet, ac ſpatij plus omnino poſtularet.* Pro Scauro, & pro Plancio] *illa de repetundis, hæc de ambitu. utraque extat, ſed pro Scauro mutilata.* Incidi] *quia mihi non probaretur. Hoc poema non eſſe idem, atque illud, de quo in epiſtola* XIV. *libri* II. *oſtendimus infra in epiſtola ultima huius libri.* Fontes iam ſitiunt] *mirum eſt ſitire fontes, unde aqua peti ſolet. itidem miror, uelle te, uerſus tibi, optimo poetæ, a me componi. Supra idem alio modo ſignificauit: γλαῦκα, inquit, εἰς ἀθήνας. epiſtola ultima lib.* II. *& epiſt.* IV. *&* VI. *huiuſce libri.* Bene comitatum] *cum multis pecunijs. ioco enim uſus erat Quinctus.* Ambitionem] *ut nullum ſtudium prætermittam, dignitatis augẽdæ cauſſa.* Viuemus?] *uita fruemur? ſic alibi.* Erigonam]

gonam] *tragœdiam: quam ſe ſcripſiſſe, & ad Oppium miſiſſe, ſignificauerat. amiſſam in itinere, ultima demonſtrat huius libri epiſtola. Erigone ſoror Penelopes occiſum a ruſticis ebrijs patrem ita doluit, ut ipſa ſe ſuſpenderit. miſeratione deorum in cæleſte ſignum conuerſam, poetæ fabulantur.* Plauſu] *a populo Miloni dato.* Nobis] *cum illi ideo detur plauſus, quia conſulem Lentulum Spintherem, legem comitijs centuriatis de meo reditu ferentem, enixe admodum iuuit.* De æde Telluris] *de operibus, puto, loquitur, & inſcriptionibus illis, de quibus epiſt.* VIII. *lib.* II. De porticu Catuli] *non dubito, quin, quæ ad ædem Telluris, eadem, aut ſimilia fieri ad porticum Catuli Quinctus uellet. quod ex ijs conijcio uerbis, ad Telluris quidem. quaſi, Hoc amplius ad ædem Telluris, quàm ad Catuli porticum, quòd ibi etiam tuam ſtatuam locaui.* Admones] *ut emam.* Domus] *pecunia publica ædificata: quod ipſe in Piſonem, alijq. docent. pecuniæ uero ſumma HS uicies fuit, hoc eſt ſcutatorum* LX M. *ita porro magnifice, atque eleganter facta uidetur fuiſſe, ut neque uillas, neque hortos Cicero deſideraret. nam & in epiſtola ad Leptam, Domus, inquit, eſt, quæ nulli uillarum mearum cedat.* Multorum faſtigiorum] *tectum conclauia tegebnt. id nolebat Quinctus deſcendere pluribus angulis, & lateribus, (ſic enim multa faſtigia habuiſſet) ſed uno tantum faſtigio uergere in tectũ inferioris porticus. quod factum Cicero ſignificat.*

Ho-

Honeſte] *decenter, ſpecioſe, minime turpiter.* Vergit] *quia eſt unius faſtigij, ideo uergit molli cliuo. non uergeret autem, inæquale ſi eſſet, lateribus lenem accliuitatem interrumpentibus.* In tectum] *duo igitur tecta, quod ſupra conclauia, & quod ſupra porticum.* Cetera eius] *eruditionem ſignificat.* Suſcipio] *ita promitto, ut uelim me, niſi is erit, quem tu eſſe uis, quaſi prædem appelles.* Gabinium] *e Syria reuerſum.* Tres] *una de maieſtate, L. Lentulus; duæ de repetundis, Ti. Nero, & C. Memmius. acceſſit poſtea, item de repetundis, quarta factio, C. & L. Antonij; ut in epiſtola, quæ ſequitur: etiam quincta, de ambitu, P. Sylla, ut infra, & ad Atticum ep. 16. l. 4. eſt autem abſolutus Gabinius de maieſtate, damnatus de repetundis. infra, & ad Atticum ep. 16. lib. 4. & Dio lib. XXXIX.* Adhuc] *quaſi aliæ præterea poſſint exiſtere, ſicuti, ut dixi, extiterunt quarta, & quincta.* Poſtulant] *non dum poſtulauerant, ſed poſtulaturi uidebantur. unus enim L. Lentulus poſtulauerat: quod proxima uerba declarant.* Lentulus] *quem, abſoluto Gabinio, præuaricatum multi credidere. ad Atticum ep. 16. l. 4.* Flaminis filius] *ut diſtinguatur a L. Lentulo Crure. ſic ad Atticum ep. 24. l. 2.* Iam poſtulauit] *propterea de maieſtate prius, quàm de repetundis, Gabinius cauſſam dixit. infra, & ad Atticum ep. 16. l. 4.* De maieſtate] *apud C. Alſium prætorem; quòd prouinciæ finibus exceſſiſſet, dum regem Ptolemæum*

lemæum in Aegyptum reducit. Ti. Nero] *hic, opinor, is eſt, qui Tulliam Ciceronis filiam uxorem cupiuit, ut legimus ad Atticum ep. 6. l. 6. et Liuiam poſtea duxit, ex qua Tiberium imperatorem genuit. Velleius.* C. Memmius] *alius fuit C. Memmius, qui præturam geſſit Piſone & Gabinio cos. & hoc anno cum conſulibus de ſequentis anni conſulatu coijt. ad Atticum ep. 18. l. 4.* Capitone] *ſubſcriptore. fuit autem Capito gentis Ateiæ, plebeius; Memmius, plebeius; Nero Claudiæ, patricius; (nam & Claudij Marcelli fuere, plebeij) Lentulus Corneliæ, patricius. fuere & Cornelij plebeij, non tamen Lentuli.* Cato] *M. Cato prætor; qui de repetundis hoc anno quæſiuit. eo ægrotante, poſtulari Gabinius de repetundis non poterat. Sed cur tot annis prætor Cato poſt tribunatum pl. quem geſſit Silano & Murena cos.? quia, qui fuit ei legitimus annus petendæ præturæ, Piſone & Gabinio cos. eo anno in Cyprum Clodia rogatione ante comitiorum tempus emiſſus eſt: nec redit, niſi biennio poſt, Marcellino & Philippo cos. quo anno habita comitia non ſunt: et ex interregno conſules facti Pompeius et Craſſus: quibus comitia prætorum habentibus, cum prætorem Catonem populus faceret, Pompeius, in Vatinium propenſior, auſpicia mentitus, comitia diſſoluit, ita in annum ſequentem reiecta Catonis petitio eſt: quo anno, Domitio & Appio cos. ex interregno creatis, præturam obtinuit, & geſſit.* Pompeius] *quo contendente*

dente, Gabinius de maieſtate eſt abſolutus. ad Atticum ep. 16. *l.* 4. Nec proficiet] *immo profecit: ut etiam Gabinium, quem paullo ante accuſauerat, mox rogatu Pompeij, non ſine aliqua leuitatis nota, Cicero defenderit. Dio, & fam. ep.* 1. *lib.* 7. Coitione] *de qua iam diximus. ad Att. ep.* 18. *l.* 4. Meſſalla] *quem maxime Cicero diligebat. itaque, Noſter, de eo dicit et infra: Enitemur, inquit, ut Meſſalla noſter ſaluus ſit. et in epiſtola ultima: Meſſallam noſtrum, reliquosq. moleſtia liberatos, uehementer gaudeo. et ad Atticũ ep.* 16. *l.* 4. *Meſſalla noſter liberalis in populo ualde fuit.* Excluderetur] *coire enim turpi pactione noluit. ergo uir bonus. iam enim dixit Cicero: Eiuſmodi pactiones in ea coitione factæ, ut nemo bonus intereſſe debuerit.* Satisfacio] *efficio, ne quas in me amoris aut officij partes deſideret: quod attinet ad illius petitionem conſulatus.* Memmio] *qui poterat duobus Cicero competitoribus ſatisfacere? quia neuter neutri oberat. Meſſalla enim patricius, Memmius plebeius. ita nihil obſtabat, quin uterque ſimul conſul creari poſſet.* Domitio] *Caluino, conſulari candidato; qui conſul fuit anno proximo cum Meſſalla.* Ipſi] *non modo reliquis tribus, ſed ipſi Domitio, qui non ea, qua illi, mihi eſt amicitia coniunctus.* Scaurum] *ultimum nominauit de conſularibus candidatis. quattuor enim omnes fuerunt, Meſſalla, Memmius, Domitius, Scaurus. defendit eum de repetundis ac-*

 cuſatum,

cuſatum, apud M. Catonem prætorem. Valde obligaui] *eſt enim abſolutus. ad Atticum ep. 16. l. 4. & Tedianus.* Quando comitia, & qui conſules] *dixi iam, comitia hoc anno habita non eſſe; conſules uero, anno ſequenti, Meſſallam & Caluinum ex interregno fuiſſe.* Sept.] *aut hoc tol lerem, aut,* Oct. *reponerem. qui enim poteſt e-piſtolam complicare* XI. *kal. Sept. cum meminerit iam in ipſa epiſtola de* XII. *kal. Oct. ſeq. dixerit Romam ueniſſe* XIII. *kal. Oct.?* Suauiſsimis] *refertis humanitate, atque amore.* Ille caſus] *quem mihi Cæſar litteris ſignificat. at qui caſus? de interitu Iuliæ filiæ, dicet aliquis: alius, de legatis, & legione cum cohortibus cæſa. ego neutrum. nam de filia, quæ Romæ obijt, ſatis ipſe ſine Cæſaris litteris norat. nec diceret, Ille, ut de re lon ginqua: neque, Caſus; ſed, Luctus: de legatis autem, & legione ratio temporum non patitur intelligi. cladem enim illam non dum Cæſar acceperat. hieme ſequenti id euenit. quod libro* V. *commentariorum ipſius exponitur. itaque & Cicero ipſe in epiſtola huius libri ultima, quam ſcripſit in extremo anno, calamitatem eam ſignificat, cum Cæſaris in ſummo dolore uirtutem & grauitatem commemo rat. de filiæ uero obitu in epiſtolæ clauſula ſignificat, ubi Cæſaris luctum nominat: quæ in mortem proprie dictio conuenit. Caſum igitur puto dici, naufragium multarum nauium in Oceano: de quo libro* IIII. *commentariorum de bello Gallico mentio fit.*

tres enim aduerſi, maximeq. triſtes Cæſaris euentus tribus in locis attinguntur, naufragium, interitus filiæ, cædes legatorum. Cum Publilio] *locutum. qua de re, incertum eſt.* Interiore epiſtola] *loca ſunt in antiquorum ſcriptis, quæ cum legimus, quaſi plana præterimus: deinde, quid ea ſibi uelint, ubi quis interroget, hæremus, incerti quid reſpondeamus; ac tum denique noſtram ſiue inſcitiam, ſiue negligentiam, non ſine aliquo pudore, agnoſcimus. hoc, Interiore epiſtola, ecquis eſt, qui ſatis accurate perpendat? natura enim, ac ratione quoque ipſa comparatum eſt, ut ea, quæ narranda proponuntur, paullo minus diligenter, quàm eadẽ, cum narrantur, attendamus. quoniam igitur hic proponitur, non narratur res; (narratur autem in eo, Me Pompeio legatum iri) ideo fit, ut neque oculus in legendo, neque animus in cõſiderando, pro eo, quantum opus ſit, inſiſtat. oculus præteruoluat; quaſi res, quæ ſtudioſe ſpectetur, parum digna ſit: animum ad ea, quæ proponuntur, cognoſcenda cupiditas ducit. ita, quæ duo uerba, (hæc dico, Interiore epiſtola) uel diligenter conſiderata, minime tamen a multis, ut opinor, intelliguntur, ea ne conſiderantur quidem. de quibus ego ſic exiſtimo: interiorem epiſtolam uocari, non eam epiſtolæ partem, quæ a principio & a fine pari diſtet interuallo, ſed eam, quæ ab extremo propius abſit, quàm a principio. id adeo cognoſcetur, ſi, quod apud antiquos epiſtolæ claudendæ genus eſſet, oſtendemus. non e-*

nim tunc, eo, quo nunc ſolemus, modo, complicabantur, ſed in orbem inuoluebantur epiſtolæ, ita, ut, quæ ultima ſcripta in pagina pars erat, inuolueretur prima; quæ prima, ultima. itaque proprie uolumen una epiſtola & erat, & dicebatur. idq́. Ciceronis teſtimonio comprobatur; qui ad Appium ſcripſit his uerbis: Volumen a te plenum querelæ iniquiſſimæ reddiderunt. et infert: Eadem epiſtola petebas. morem eundem uideo teneri ab ijs, qui ſcriptum pretio faciunt: quos uulgo notarios nominant, ſcribas antiqui appellabant. quod enim hœdinis uitulinis ue ſcripſerunt in pellibus, id ita contrahunt, et quibuſdam quaſi ſpiris ipſum in ſeſe conuertunt, ut inuolucrum efficiant; ne ue ſua ſponte laxetur, circumducto eiuſdem pellis quaſi uinculo, aſtringunt. eadem erat olim forma litterarum. hoc amplius: ne a tabellarijs aperiri poſſent impreſſo ſuo quiſque ſigno cauebat. inde litterarũ faſciculus nomen ſumpſit: quòd, ut coniunctæ conſtrictæq́. uirgæ faſcis eſt, item litteræ a tabellarijs in unum, quaſi uirgæ in faſcem, coniectæ, colligatæq́., quodam modo faſcis exigui formam præſeferrent. proprie igitur uolumen de re in orbem collecta, ut de epiſtola, de faſcia: improprie de re non orbiculata, ut de libro. tametſi olim, apud priſcos illos, de libris quoque proprie. ſcribebantur enim in libris, unde nomen ſumpſerunt, hoc eſt in codicibus arborũ: ijq́ue, quo eſſent ferentibus commodiores, conuoluebantur. Quod autem Cicero dixit, Altera iam pagella procedit,

cedit, in epiſtola ad D. Brutum, fam. l. XI. *non de ipſa epiſtola, quam poſtea miſit, ſed de exemplo, quod in codicillis tunc exarabat, intellexit: in quibus unam iam pagellam totam, alteram non totã, ſed magnam partem ſcribendo impleuerat. non enim, cum ita dixit, ſcripſiſſe eum in charta ueriſimile eſt: cum illius epiſtolæ breuitas ea ſit, quæ nec unius, quantumuis anguſtæ, paginæ locum, ſi de charta cogitemus, nedum unius & alterius, tenere potuerit. at in codicillorum pagellas, quæ contractæ admodum erant, optime conueniet. Quòd ſi cui fieri poſſe uideatur, ut ipſos ad Brutum codicillos Cicero miſerit: negabo. nam codicilli ad eos tantum, qui iiſdem, aut certe minime longinquis in locis eſſent, mittebantur: quod exempla declarant, ut in proximo libro, & fam. ep.* 12. *lib.* 4. *ad Brutum uero, tam longe remotum, Celticam Galliam pro conſule adminiſtrantem, codicillos dare, cuius ineptiæ fuiſſet? nam ne ad Papirium quidem, qui neque prouinciæ præerat, ut Brutus, et multo, quã ille, proprius aberat, hominem ſibi familiariſſimũ, codicillos tamẽ Cicero mittendos putauit, ſed epiſtolam e codicillis deſcriptam. fam. ep. ult. lib.* IX. *Neque uero mirandum eſt, in litteris, quas inuolui ſolitas dixi, paginas interdum nominari: quod ab orbiculata inuolucri forma ſatis alienum uideri poteſt. nihilo enim minus inuoluebantur, quæ pluribus paginis litteræ, quàm quæ una tantum pagina ſcriptæ fuerant. cumq. omnes eodem modo inuol-*

uerentur; ideoq., ſi forma ſpectaretur, itidem omnes uolumina poſſent, appellari: uſitatius tamen erat, ut longioribus de litteris, quæ plures haberent paginas, uoluminis uocabulum uſurparetur. idq. ſatis patet ab exemplis. Pompeio] *in Hiſpanias proconſule ituro. ſic enim putabatur. uerum non iuit; easq. per tres legatos, Afranium, Petreium, Varronem, adminiſtrauit. decreta eſt ei lege Trebonia, Craſſo uero collegæ Syria, utrique in ſecundo conſulatu. Plutarchus, alij.* Non audiui] *quo modo hoc? cum ipſe ad Cæſarem aliquot menſibus ante de hac legatione ſcripſerit. extat, quæ hoc ſignificat, epiſtola lib.* VII. *fam. in qua Trebatium commendat. loquitur igitur de recenti rumore: de quo ſe negat audiſſe. falſum tamen non fuiſſe, ex eo diſcitur, quod ad Atticum in extrema epiſtola lib.* IIII. *ſcriptum eſt. Sed heus tu, inquit, ſcripſerā ne tibi, me eſſe legatum Pompeio, & extra urbē quidem fore ex idibus Ian.?* Scripſique ad Cæſarem, Vibullium Cæſaris mandata] *erit, cui non placeat iteratum Cæſaris nomen. ſed ſi, cum, Cæſaris, legimus, animo ſpectabimus, non Cæſarem, ad quem Cicero ſe ſcripſiſſe narrat, ſed Quinctum, qui hæc leget; feremus.* De mea manſione] *quam Cæſar cupiebat; ut eius ope, atque auctoritate, quibus in rebus opus eſſet, uti poſſet. Supra, quod hoc declaret, illud eſt: Quod mihi otium, Romæ præſertim, ut iſte me rogat, manenti? 318:* Nec ad Oppium.] *qui cum Cæſaris in urbe omnia*

nia negotia procuraret, ad eum quoque Cæſaris mã data perferre Vibullius debuit, ut is ageret cum Pompeio, ne me, ſi Cæſaris cauſſa uellet, ab urbe remoueret. Quo conſilio?] *fecit hoc Vibullius? non enim hoc ad Cæſarem placet referri: ne uideatur in eo conſilium requirere.* Quanquam Oppium ego tenui] *quanquam non hoc ideo dico, quia uoluerim Oppium Vibullij uerbis, cognita Cæſaris uoluntate, adduci, ut ageret cum Pompeio de mea manſione. quin ego illum, ſua ſponte ſatis incitatum, tenui. rectius enim duxi, Vibullium primo, cui Cæſar præſens præſenti mandauerat, deinde Oppium, cui ſcripſerat, agere cum Pompeio.* Bibuli] *quid Bibulo cum Cæſare? parum ne notæ ſunt quæ inter eos omnium acerbiſſimæ fuerunt inimicitiæ? ego, & minima mutatione, & ſententia poſtulante, libenter, pro Bibuli, repoſuerim, Vibullij. nam & ad Att. ep. 2. l. 8. pro Vibullij, et Vibullius, libri ſunt ueteres, qui, male omnino, tamen habeant, Bibuli, et Bibulus. tota res perpendatur: male omnino ſenſiſſe non uidebimur.* Priores partes] *ut is prior ageret cum Pompeio.* Nullas δευτέρας φροντίδας] *Cum ſæpe litteris Marcus Quincto ſignificaſſet, uelle ſe, quantum in ipſo eſſet, Cæſaris amicitiam tueri, eiusq. abſentis dignitati quammaxime ſtudere, neque in unius Pompeij beneuolentia omnia ponere; (id indicant illa uerba lib. 11. in epiſtola, Riſi: De Pompeio, aſſentior Cæſari, uel tu potius mihi. nam, ut ſcis, iam*

prídem iſtum canto Cæſarem: mihi crede, in ſinu eſt, neque diſcingor: et illa, in epiſtola, Ad IIII. *non. eodem in libro infra: Quoniam in hoc homine colendo tam indormiui diu, curſu corrigam tarditatem) Quinctus, qui iam audiſſet, fratrem Pompeio legatum iri, ſuſpicatus eſt conſilium ab eo mutatum, quippe qui, ſi cum Pompeio legatus iret in Hiſpaniam, de Cæſaris rebus, quas Romæ curari oporteret, minimum laborare uideretur. cupiebat enim Cæſar Marcũ ſua cauſſa Romæ manere. quòd ex eo ſatis patet, in epiſtola proxime nominata: Quod mihi tempus, Romæ præſertim, ut iſte me rogat, manenti, uacuum oſtenditur? ideo Quinctus, ea, qua dixi, ſuſpicione cõmotus, his fere uerbis ſcripſerat: Fortaſſe tibi* δεύτεραι φροντίδες σοφώτεραι *uidentur: hoc eſt, fortaſſe conſilium de Cæſare mutaſti, qui cogites in Hiſpaniam: fortaſſe poſterius aliquid cogitaſti; idq. magis probas, quàm quod antea conſtitueras. cui reſpondens Marcus, Ego uero, inquit, meas priores cogitationes, mea de Cæſare colendo conſilia nihil muto; poſteriores in Cæſaris rebus curas et cogitationes habere nullas poſſum. attigerat enim, & fortaſſe integrum recitauerat Quinctus ſenarium illum Euripidis in Hippolyto:*

„ Αἱ δεύτεραί πως φροντίδες σοφώτεραι:

ut qui Euripidis lectione mirum in modum teneretur. quod ipſius epiſtola ad Tironem fam. lib. XVI. *ep. 8. teſtatur: in qua ſunt hæc: Euripidi quantum credas, neſcio: ego certe ſingulos eius uerſus ſingu*

la

la teſtimonia puto. Quod autem, Ego uero, dicit; uis quædam animi ſignificatur moleſte ferentis quod a Quinƈto ſcriptum erat de ſecundis curis. quo loco quaſi punƈtus exilijt, &, ut de re moleſta, Ego uero, inquit, etc. atque hic, ut alibi ſæpe in exponendo Cicerone, [redacted]*, eruditi hominis, ingenium requiro: qui, cum in ſuis adagijs hunc locum interpretatur, prorſus aberrat a ſentẽtia. hoc ego ita iudico: ſi quis tamen contra, cedam meliora oſtendenti.*

Pæne par] *ſecundum te, & liberos noſtros, nihil mihi eſt Cæſare carius. pæne etiam æque, ac tu, liberiq. noſtri, mihi carus eſt.* Iam] *quia ſibi nos ſua iam liberalitate obſtrinxit.* Debeo] *alios enim amamus, nec debemus, uoluntate quadam, et animi tanquam impetu compulſi: alios, quia nos id, quod facimus, reƈte & cum ratione facere iudicamus. Cæſarem, inquit, eodem pæne, quo te, et liberos noſtros, loco habeo, quia debeo, ſummis illius in nos officijs, ſumma humanitate adduƈtus: ueruntamen, ut hæc non eſſent, quæ ſunt maxima, amore coaƈtus idem facerem. ita prudenter admodum hanc partem attingit Cicero. nam in amando Cæſare neque iudicium a uoluntate ſeiungit; ne uideatur id facere, quia debeat, potius, quàm quia uelit: neque uoluntatem a iudicio; ne ſignificet id ſe uelle, quod fortaſſe non debeat. ergo & facit iure, & libenter facit. quæ duo ſimul in amore optanda ſunt maxime. ſed o, ſi quis omnes Ciceronis ſententias, quæ curioſis oculis non patent, aut hac, aut etiam*

tiam multo maiore diligentia (quantulum enim id eſt, quod ego quidem præſtare poſſum?) aperiret: quàm multa manarent ad inuẽtionem præclara. ex una mehercule re, tribus aut quattuor uerbis a Cicerone explicata, ſæpe intellexi, cum ad cogitandũ me dedi, res propemodum innumerabiles eiuſdem generis, eiuſdem elici ſententiæ poſſe. Verum hæc non ita noſtri propoſiti tractatio eſt. terminus enim quaſi quibuſdam interpretis officium definitur: quibus egredi nullo modo licet. quòd ſi contigiſſet, id quod equidem maxime uellem, ut obſequi patriæ meæ roganti, eiq. meam induſtriam, ſæpe iam, primum Egnatio ætate confecto, deinde Bonamico mortuo, denegatam, de loco ſuperiore probare poſſem: a quo me munere, magno ſane cum animi mei dolore, ualetudinis infirmitas excluſit: locus ille fuiſſet ad aperiendos ueteris eloquentiæ fontes uehementer aptus. quæ eſt una nobilibus in gymnaſiis docendi ratio præſtantiſſima: ad quam ſe ſuaq. ſtudia honeſto loco nati non adoleſcentes modo, uerum etiam uiri libenter adiungunt. enimuero latent in Cicerone quidem noſtro pæne innumerabiles, in Græcis, Demoſthene, & Iſocrate, bene multæ uirtutes eiuſmodi; quæ ſi ad artem ita redigantur, ut eas non oculis intueri modo, uerum etiam mente & cogitatione liceat complecti; facile uideo futurum, ut eleganter & cum laude ſcribere cupientibus egregiam facultatem, ualdeq. ſplendidam ac lautam orationis Latinæ ſupellectilem bienniĳ pariat

riat exercitatio. hoc nimirum eſt, quod ego ab eo doctore, qui artem profiteatur, aut unum tradi, aut præcipuum certe uelim. nam, inani uel earum hiſtoriarum, quæ a libris peti facile poſſunt, recitatione, uel figurarum, quas Demoſthenes, aut Cicero ne ſomniando quidem unquam uidit, commemoratione, tempus conterere; hominis eſt aut eius, qui ſuæ potius ambitioni, quàm aliorum utilitati, conſultum uelit; aut eius, qui eam uiam, quæ ad ueram ſolidamq. gloriam ducit, penitus ignoret.
Ab Ariſtophaneo modo] *ſincerum illud puto, Ab Ariſtophane: corruptum, O modo. emendatio quidem a me nulla. quòd ſi particula, Ab, tollatur; de qua tollenda quid ſtatuam, non habeo, cum ea non nullis a ueteribus libris abſit, Beſſarionis tamen in libro ſit: minima diſtinctione ſententia patefiet; nec iam ſuſpicio mendi reſidebit ulla. diſtinguetur autem ſic: Quam paullo ante acceperat, Ariſtophaneo modo: ut, Ariſtophaneo modo epiſtola dicatur, quæ Ariſtophanis ad ſimilitudinem accedat: puta, quia comicum quiddam in ſententijs, ex Ariſtophanis genere, præſeferat.* Et ſuauem, & grauem] *quales patris ad filium puerum eſſe litteras decet: ſuaues, ob ætatem filij; cuius habenda ratio eſt: graues, ut pater patrio quodam tum naturali tum legitimo iure ſeueritatem retineat.* Affixum, tanquam magiſtro.] *hærebant enim magiſtris pueri, donec prætexta utebantur. prætexta depoſita, & uirili toga ſumpta,*
adi-

adibant fere ad iuriſconſultos, ut ius ciuile, cauſſis agendis maxime neceſſarium, cognoſcerent. Annali] *Villiæ gentis, plebeiæ. natum cognomen ab eo, qui legem de petendis magiſtratibus annalem in tribunatu pl. tulit. Liuius libro, opinor,* XL. Et tamen] *cum, de illo diligenter curare, ſatis eſſet; ea tamen cura non contentus, etiam conſilium addidiſti.* Seruilius] *Iſauricum dici, manifeſtū eſt.* Significat] *ergo non erat Cicero Romæ. nam, ſignificare, abſentis eſt.* Non poſſum ſcribere] *quia mirandum non eſt, ſordidi hominem artificij humanitatem ignorare. de hoc ſupra,* 322. Saluio] *is ad Quinctum profectus eſt* VI. *id. Oct.* 325. Labeoni] *Seguliæ gentis, plebeiæ.* Reſeruabam.] *ut ijs darem eas litteras, quas in alienas manus incidere minime uelim.* Ne num quidem, quid uellem,] *cum iret ad te, qui mihi frater es, debuit (alia mitto) hoc ſaltem, num quid uellem, rogare.* T. Pinarius] *Lucij fortaſſe frater, quem C. Cæſar, nepotem ſororis ſuæ, heredem cum Q. Pedio, & C. Octauio reliquit. de quo Suetonius his uerbis: Nouiſſimo teſtamento tres inſtituit heredes, ſororum nepotes, C. Octauium ex dodrante, & L. Pinarium, & Q. Pedium ex quadrante, reliquos in ima cera.* Frater eius] *Lucius fortaſſe; quem dixi unum fuiſſe de Cæſaris coheredibus.* Adoleſcentem.] *adoleſcentes interdum appellabantur annos etiam plures, quàm triginta, nati. itaque in epiſtola ad M. Cælium, Hominem*

nem, inquit, adoleſcentem non tam allicere uolui, quàm alienare nolui. cum loquatur de C. Cœlio: qui iam quæſtor fuerat; & quæſtura non ante annum XXXI. *lege annali gerebatur. etiam in oratore modo adoleſcentem, modo uirum appellat Iſocratem. etſi, uirum, dignitatis cauſſa dictum in eo loco, item ut alibi, poſſit aliquis exiſtimare. nunc adoleſcentis nomen de ætate ſolum uſurpatur ea, quæ anno incipit* XIII. *deſinit* XX. Aliam in ſententiam] *cum ſignifices, minime te de ſuburbano emendo cogitare.* De ſe] *ſi loqueretur ex Anicij perſona, hoc modo; Miratur Anicius, nihil te recordari de ſe: uſitatum eſſet. nunc, ex perſona ſua cum dicat; Soleo admirari, nihil te recordari de ſe: quàm proprie, ſe, pro eo, poſitum ſit, grammatici uiderint. eiuſmodi notauimus exemplum in oratione pro comœdo: Societatis, inquit, non ſuas, lites redemit, cum fundum a Flauio Roſcius accepit. quid ita ſatis non dedit, amplius a ſe neminem petiturum? non enim dixit, A ſe, pro, a ſe ipſo, ſed pro, ab ipſo Flauio; a quo fundum acceperat.* Epicharmi] *Siculi, poetæ comici: quẽ Plautus imitandũ ſibi propoſuiſſe putabatur: unde Horatij uerſus: Plautus ad exẽplum Siculi properare Epicharmi.* γνῶθι] *cognoſce, quo modo alio uſus eſt. Prius, quàm credas, aiebat Epicharmus, cognoſce quemadmodum is, cui crediturus es, alio ſit uſus: ut, ſi ſe erga alium recte et optima fide geſſerit, ei te tuto committas; ſin minus, exemplo doctus caueas. ap*

paret

paret Anicium non bona fide fuiſſe: itaque non facere Quinctum ſatis prudenter, qui eius opera in emendo ſuburbano cogitaret uti. Sermonem eius.] *ſubaudi, narraſti, cum eſſemus una in Tuſculano eius.* Quemadmodum coniicio,] *Imperfecta ſententia: ſed, opinor, hoc ſignificat: Quemadmodum coniicio, quaſi minime illum noris, ita res illi tuas committis. incipit autem, fraterno amore adductus, hoc dicere: mox, ne fratrem uideatur nimis multis uerbis ut imprudentem monere, extremam ſententiæ partem omittit.* Quid uelis] *cogites ne de emendo, ut Anicius dicit, an ſecus, ut in tuis ad me litteris ſignificas.* Ne quid ille turbet,] *ne quid miſceat; ne ſincera fide non agat; ne te implicet in eo negotio, ſic, ut expedire te niſi cum damno non queas.* Quid præterea? Quid? etiam.] *genus in epiſtolis, præſertim ijs, quæ ad familiares mittuntur, in extremo uſitatum. uarias enim res cum ſcripſimus, nec iam memoria quidquam ſuppeditat; quaſi nos hæc per litteras collocutio delectet, ipſi nos interrogamus, num quid præterea ſcribendum ſuperſit? deinde, alterum, Quid, eſt illud quidem ipſum quoque cum interrogatione poſitum: ſed reſponſio tamen ad priorem interrogationem quædam uidetur. nam cum rogauit, quid præterea eſt quod ſcribam? reſpondet, quid ſcribam? quaſi dicat: nunc quidem nihil uideo, quod præterea poſſim ſcribere. mox, inuenta re, ſubiungit: Etiam. etiam, inquit, præter ſuperiora*

riora aliquid eſt. Tale illud ad Atticum. ep. 2. l. 1. Noui tibi quidnam ſcribam? quid? etiam. et ep. 6. l. 2. Aliud quid? etiam. et ep. 19. l. 2. Quid aliud? quid? hoc, opinor. Ad IV. Kal. Oct.] *fuerat igitur ad urbem per ſeptem dies. acceſſit enim* XII. *Kal. Oct. quod ſupra ſcriptum eſt in hac ipſa epiſtola.* Noctu] *quia conſpici puderet. redibat enim, ſenatusconſulto de prouincia reuocatus: & eum tres factiones, una de maieſtate, duæ de repetundis poſtulabant. turpiſſimus igitur Gabinius, qui noctu introiret; cum ceteri imperatores & interdiu omnes, & plerique triumphantes.* Hora octaua,] *quæ, quo modo nunc horis diem diſtinguimus, uigeſima fere nobis eſſet. diem enim ſemper ueteres in horas duodecim tribuebant: quæ, pro dierum inæqualitate, modo breuiores erant, modo longiores.* Edicto] *edictorum duo genera, unū, quod, inito magiſtratu, publice proponebat prætor urbanus, ex quo toto anno ius diceret; alterū, quod ad ſingulas cauſſas pro re nata accommodaretur: quale eſt Alfii prætoris, quo Gabinium maieſtatis reum adeſſe ad decimum diem iubet. hoc poſterius commune eſt prætori urbano cum reliquis prætoribus, qui de criminibus quærebant: illud prætoris urbani proprium. ſed hæc libro de iudicijs reſeruemus: qui doctrinam, ut ſperamus, non omnino iuriſconſultis inutilem complectetur.* Alfii] *prætoris, de maieſtate quærentis. in epiſtola, quæ ſequitur proxima, Quæſitor, inquit, grauis, & firmus Alfius.*

Alſius. Adeſſe] *in iudicio, decimo, ut opinor, poſt nominis delationem die. nam Pedianus in commentario Cornelianæ, cum de Cornelio, qui et ipſe de maieſtate accuſatus erat, loquitur, his utitur uerbis: Cum L. Caſſius prætor decimo die, ut mos eſt, adeſſe iuſſiſſet: et apud hunc, ſupra, lib.* II. *epiſtola* 12. *Decimus erat Cœlio dies. atque hic decimus Gabinio dies, non dubito, quin fuerit,* III. *Kal. Oct. poſt eum, quo in urbem introiuit, proximus: quo ipſo die Cicero hanc epiſtolæ partem ſcripſit. cadit igitur, diebus decem numeratis, nominis delatio in* XII. *Kal. Oct. hoc eſt in eum ipſum diem, quo ad urbem acceſſit: ut ei, poſt aduentum, nihil omnino ſpatij dederit Lentulus accuſator.* Afflictus eſt.] *cum iret ad iudicium.* Proximus] *turpitudine: cum utrunque ſenatus de prouincia reuocaſſet, utrique ciuitas, memoria maxime Ciceronis eiecti, eſſet infenſa.* ἐμβόλιον] *partem quandam ab argumento propoſito ſeiunctam, interpoſitionem.* Meorum librorum] *an de republica, quos in manibus habebat, quosq. & ſupra ſuos, in hac ipſa epiſtola, nominauit? uix opinor: non enim illos in libros, quorum eſſet ὑπόθεσις omnium grauiſſima, inducerentur huiuſmodi fabulæ. de poemate malim intelligere, non eo, quod ab ipſo quæſierat Quinctus, (quibus enim libris Quinctus pro ſuis uſurus eſſet, de ijs non, opinor, dixiſſet Marcus, Meorum librorum) ſed eo, cuius primum iam librum a Cæſare lectum, & magnopere probatum, dixit

dixit in epiſtola libri I I. *ultima, in extremo*. Reditus] *ex prouincia. redierat autem Piſo anno proximo, Pompeio et Craſſo cos.* Alter exercitum perdidiſſet, alter uendidiſſet] *perdidit Piſo, uendidit Gabinius: ille, cum commiſit, ut cæderetur: hic, cum Ptolemæum pretio conductus reſtituit. in oratione de prouincijs conſularibus, in Piſonem, in hiſtoria.* Satis commodas] *ſatis proſpera ſignificantes de Britannico bello, ſatis ex noſtra uoluntate.* Ad mare] *te relicto in interiore Britannia.* Gratulandi] *quòd rem ſatis feliciter in Britannia geſſiſſet.* Luctum] *ob interitum filiæ: qui proprie luctus eſt.*

EPISTOLA II.

Iiſdem conſulibus.

A D POPVLVM] *quæro, nec tamen inuenio, quo de crimine Gabinij populus iudicauerit. nam de maieſtate, deq. repetundis non populus, ſed prætores cum conſilio quærebant. nec ullum præterea Gabinio facinus obiectũ reperio. fieri tamen poteſt, ut Memmius, cum tribunus pl. eſſet, pro poteſtate populum coegerit, ut de Gabinio ſuffragium ferret, uel de maieſtate, uel de repetundis: ſed, de repetundis, potius crediderim: quo crimine item ad prætorem conſtitui accuſator, Ti. Nerone pari ſtudio contendente, cupiebat. quod et ſupra in proxima epiſtola, et hic proxime*

planum fit. quem porro in iudicio populi Gabinius exitum habuerit, quo facilius intelligatur, ipſa Valerij Maximi, quæ ſunt in octauo libro, uerba ſubſcribemus. A. Gabinius, in maximo infamiæ ſuæ ardore, ſuffragijs populi, Memmio accuſatore, ſubiectus, abruptæ eſſe ſpei uidebatur: quoniam & accuſatio partes ſuas plene exhibebat; & defenſionis præſidia inualida fide nitebantur; & qui iudicabant, ira perciti pœnam hominis cupide expetebát. igitur lictor et carcer ante oculos obuerſabantur: cum interim omnia iſta, propitiæ fortunæ interuentu, depulſa ſunt. filius nanque Gabinij Siſenna, cóſternationis impulſu, ad pedes ſe Memmij ſupplex proſtrauit, inde aliquod fomentum procellæ petens, unde totus impetus tempeſtatis eruperat. quem truci uultu a ſe uictor inſolens repulſum, excuſſo e manu annulo, humi iacere aliquandiu paſſus eſt. quod ſpectaculum fecit, ut Lælius tribunus pl. approbantibus cunctis Gabinium dimitti iuberet. Luculente calefecerat] *non frigide accuſauerat, ſed ita uehementer, ut Gabinius caleſceret. tralatio. agitati enim non modo corporis, uerum etiam animi motu, caleſcimus. ſic M. Cælius in epiſtola: Si Parthi uos nihil calfaciunt.* Non licuerit] *clamore, conuicioq́. populi.* Calidio] *M. Calidio; quem fuiſſe oratorem dulcem potius, quàm uehementem, in libro de claris orat. oſtenditur.* Catonem] *prætorem, de repetundis cognoſcentem. ergo, cuius futura de reo quæſtio erat, is & de accuſa*

tore diligendo ante cognoſcebat. Diuinatio] *contentio, quis deberet accuſare. cauſſam nominis Pedianus exponit, quia nō de facto quæreretur, ſed de futuro, quæ eſt diuinatio, uter deberet accuſare.* C.& L. Antonios] *tres igitur factiones Gabiniū de repetundis poſtulabant, Memmius, Nero, Antonij:* *quos in epiſtola proxima non nominauit: nondum enim extiterant: itaque ibi, quaſi futurum diuinaret, non dixit, Tres factiones Gabinium poſtulant, ſed, Tres adhuc factiones. nā poſtea quarta factio, Antonij poſtularunt, deinde & quincta P. Sylla, ut eſt in epiſtola ad Att.16. l. 4. Fratres fuerūt M. Antonij, poſtea triumuiri; filij Marci, eius, qui, gratia Cottæ conſulis, & Cethegi factione in ſenatu, curationem infinitam nactus totius oræ maritimæ, Siciliam et prouincias omnes depopulatus eſt; ad poſtremum, inferens Cretenſibus bellum, morbo interijt. huius igitur filij Caius, & Lucius, nepotes uero Marci, clariſſimi oratoris.* M. F.] *ſic antiqui ſcribebant: non nulli poſtea ſic, M. F.os inde natus error apud antiquitatis imperitos, ut, Meos, non M. F.os legendum putarent, ob ſimilitudinem F. & E. quod ideo dictum a me uolui, quia uideo in aliquos etiam impreſſos libros hanc mēdam irrepſiſſe. idq. ut monerem, operæpretiū exiſtimaui.* Negotium inuertit] *res Gabinii perditas reſtituit. hoc non ſine cauſſa Cicero timebat. opes enim Pompeij maximæ; qui etiam ſuo ſtudio, ut Gabinius de maieſtate abſolueretur, obtinuerit. infra, & ad Att.*

ep.16.l.4. Delectare] *odio ſenatus in Gabiniũ, amore in me.* Subitoq.] *cum hoc uerbum Cicero poſuit, proxima ſpectauit, quod ſupra, quod infra; ſupra, quod dixerat, Triumphũ ſe poſtulare dixiſſet; infra, quod infert, Bonus imperator noctu in urbem hoſtium inuaſiſſet. altero enim Gabinij leuitas, & inconſtantia coarguitur; qui, cũ de triumpho ubique iactitaſſet, ſubito, abiecta triumphi poſtulatione, in urbem introiſſet: altero, eiuſdem turpitudo, & improbitatis conſcientia notatur; qui non interdiu ſit auſus introire; eum intelligeret ita ſe de ciuitate ac de republica eſſe meritum, ut, ſi luce ingrederetur, ab occurrente populo non ſalutationes honorificas, non ullas laudes, ſed omnia probra, omnes contumelias merito poſſet exſpectare.* Subito *autem non ita reſtricte dictum ut ſubito poſt aduentũ Gabinij ad urbem intelligi debeat: manſit enim ad urbẽ per nouem dies, cum acceſſiſſet* XII *Kal. Oct. introiſſet* IV *Kal. ſed,* Subito, *præter exſpectationẽ: cum ex eo rumore, quem ipſe paſſim diſſipauerat, triumphans potius ingreſſurus eſſe uideretur.* Bonus imperator] *ex ambiguo ludit. nam periti imperatores plerunque noctu irrumpunt in urbes hoſtium. iſte uero, nequã imperator, cum ſe odio eſſe ciuitati ſentiret, ſic, ut eum hoſtis loco haberet, noctu introiuit, conuicia ueritus, et contumelias, ſi interdiu ingrederetur.* Hoſtium plane] *ciues enim hoſtes ei plane ſunt.* Inuaſiſſet] *dicendũ erat, Introiſſet: maluit, Inuaſiſſet; ut in tralatione perſiſteret.*

ret. noctu enim Gabinius, præter exſpectationem, bonorum imperatorum exemplo, cum urbes hoſtiū inuadunt, introierat. ita tribus uerbis a Cicerone, eleganter ſane, & apte de introitu Gabinij, comprehenſa tralatio eſt, his inquam, imperator, hoſtiū, inuaſiſſet. Non committebat] *ut odioſa de re dixit proprie, committebat. timebat enim ſenatum: oderat eum, eiq. pariter odio erat, iam inde a conſulatu. dixerat enim in concione conſul, hoc eſt is, qui tueri ſenatus auctoritatem deberet; Errare homines, ſi ſenatum aliquid in republica poſſe arbitrarentur. pro Sextio.* Ipſo] *diſtulit, quoad potuit: ipſo demum die decimo, ultra quem differre non poterat, in ſenatum uenit.* Decimo] *ab introitu in urbem. ergo nonis Oct. nam introiuit* IV *Kal.* Oportebat] *iubente lege; aut, more maiorum.* Hoſtium] *lege cautum erat, quod Valerius libro* III. *narrat, & Dio libro* XXXVII. *ſignificat, ne quis triumpharet, niſi qui quinque millia hoſtium una acie cecidiſſet. hic, non ſubito, quin aliud agatur. nõ enim triumphauerat Gabinius, aut, cum in urbem iam eſſet ingreſſus, de triumpho poterat cogitare. quare crediderim, non ijs modo, qui triumphaſſent, aut triumphaturi eſſent, ſed omnibus plane imperatoribus, e prouincia reuerſis, uſitatum hoc fuiſſe, ut cæſorum non tam hoſtium, quàm militum numerum in ſenatu exponerent. Beſſarionis libes habet, Hoſtiarum. & in epiſtola M. Cœlij, ubi legitur in impreſſis, Cum de hoſtibus ageretur,*

in ſcriptis aliquot uidimus, Hoſtijs. quo tamen in loco ſequi maluimus eos, qui habent, hoſtibus, adducti Valerij Maximi auctoritate, qui legem illam de cæſorum hoſtium et militum numero commemorat. In re hæſit] *magis placet, quod alijs item uideo, Inrepſit: cum eo tamen placet, ſi ueteres libri conſentiunt. nam Beſſarionis liber, In re hæſit, habet: quod eſt, in recitando, implicitus ignoratione rei. Inrepſit, uero ualet hoc, ueniſſe Gabinium in ſenatum & inuitum, & latenter, more animalium repentium. curſu enim uoluntas maior declaratur.* Infrequentia] *cum e prouincia reuerſos, quo primum die ad ſenatum adeunt, propinqui, familiares, clientes comitatu maximo ſoleant honeſtare.* Exire] *hoſtium et militum numero recitatio: quaſi, præterea quod ageret in ſenatu, nihil ei reſtaret.* A conſulibus] *Appio, et Domitio: quorum Domitius Pompeij cauſſa, inimiciſſimi ſui, Gabinium oderat; Appius, quia miſſum in Syriam legatum, ut in Dione legimus, recipere noluerat: qui etiam illum eo die accuſauit maieſtatis: quod in hac ipſa ſcriptum eſt epiſtola.* Publicani] *Syriani, Gabinio infenſi. queſtum enim ſua damna ad ſenatum uenerant: quòd, cum Gabinius, finibus prouinciæ ſuæ contra leges egreſſus, Alexandriam ad reſtituendum Ptolemæum cum exercitu profectus eſſet; prædones per eius abſentiam maritima Syriæ loca uaſtarunt. quo facto, publicanis ea, quæ de publico redemerant, exigere non licuit. Dio lib.* XXXIX.

Et

Et cum a me] *poteſt non abundare, etſi uidetur, particula*, ET. *nam eſt, cum uulneraretur, & a me maxime. poteſt etiam abundare: quòd eam addiderit imperitus; qui cum uideret, A tuis, (ſic enim eſt in libris aliquot manuſcriptis, non, ut poſtremo impreſſis, Actus) copulam neceſſariam duxerit: ut ad uerbum, Vulneraretur, utrunque referretur, hoc modo: Cum a tuis, & a me maxime uulneraretnr.* Vulneraretur] *accuſaretur. a uenatione tralatio. feræ enim undique actæ uulnerantur. ideo intulit, Vulneraretur; cum, Actus, iam dixiſſet.* Non tulit] *ſuſtinere tacitus non potuit, ſic in* III. *de orat. Cum homini & uehementi, & diſerto, & in primis forti ad reſiſtendum Philippo quaſi quaſdam uerborum faces admonuiſſet, non tulit ille, & grauiter exarſit.* Trementis] *ut hominis ira commoti.* Exſulem] *quia lege Clodia, ipſo conſule Gabinio, pulſus, per ſexdecim menſes urbe caruerat. huiuſce nominis contumeliam, etiam a P. Clodio ſibi obiectam, diluit ac purgat in paradoxo multis uerbis.* Impetu] *impetum ſignificauit ſenatus, cum dixit, Vt ad corpus eius accederet.* Publicani.] *Gabinio, propter damna & iniurias ab illo acceptas, infenſi; Ciceroni, conſulatus beneficio, coniuncti. ut omittam, quòd Cicero patre natus erat equite Romano, & publicani omnes equeſtris ordinis. quo uidebatur quiddam inter eos neceſſitudinis intercedere.* Foris] *paſſim, non ſolum in ſenatu, ſed apud ceteros etiam. ſic lo*

cutus eſt in epiſtola longa ad Lentulum: Cum ea cō tentio mihi magnum etiam foris fructum tuliſſet. et ad Quinctum fratrem: Foris ualde plauditur. In uulgus, alibi dixit, eadem ſententia. Clarius] *hac, quam ſenatus dedit, ſignificatione uoluntati erga me.* Teneo] *antique, pro teneo me. Tenuit ſe Cicero ab accuſando Gabinio, quod infra quoque confirmat, in cauſſa maieſtatis: de repetundis uero non modo non accuſauit, uerum etiam rogatu Pompeij defendit: quod & Dio lib.* XXXIX. *narrat, et ipſe in epiſtola ad Marium, fam.* 95: *ſignificat. Illud mirari non ſatis poſſum, quod ab eodem Dione traditum uideo; Gabinium a Cicerone de maieſtate grauiſſime accuſatum. quod aperte falſum oſtendit ipſe Cicero & hic, & apertius etiam infra in epiſtola* 4. *niſi ſi, ut a teſte Cicerone, non ut ab accuſatore, Gabinium accuſatum intelligas. acerbe enim teſtimonium in illum dixit: quod infra in ultima ſcribit epiſtola: Teſtis, inquit, uehemens fui, præterea quieui.* Cum Pompeio] *qui Gabinij patrocinium ideo ſuſcipiet, quòd ipſe Gabinium, ut Ptolemæum in regnum reduceret, ſcriptis litteris impulerat. Dio lib.* XXXIX. Quod inſtat] *in quo uereor ne Pompeij animum offendam. ille enim fauebit Guttæ, ego Miloni, de me optime merito. infra, in ultima epiſtola.* Vel quòd iudices nullos] *etiam in ad Atticum epiſtola lib.* IIII. *cauſſam abſoluti Gabinij confert in Pompeij contentionem, iudicum ſordes. item hic, infra. Quod autem*

eſt

eſt in impreſſis libris, Vel quòd; mendoſum exiſtimo. nam Beſſarionis liber habet, id quòd. unde factum ſuſpicor, uel quòd, eorum temeritate, quorum aures imperitæ antiquam, non tamen ſatis uſu peruulgatam, loquendi rationem iniquè ferrent. eſt enim, id quòd, pro ideo quòd. ſic locutus eſt is, qui mihi eſt poſt Ciceronem familiariſſimus, Terentius in Heautontimorumeno: Id quòd eſt conſimilis moribus, conuinces facile ex te natum. Et in Hecyra: Illico lætæ exclamant, Venit, id quòd me repente aſpexerant. ſic & Liuius libro XLI. *Id quòd erat uetuſta coniunctio cum Macedonibus. totum igitur hunc locum ita legerem, ac diſtinguerem: Teneo ab accuſando, uix mehercule, ſed tamen teneo, id quòd nolo cum Pompeio pugnare: (ſatis eſt, quod inſtat de Milone) id quòd iudices nullos habemus: ἀπότευγμα formido. quemadmodum enim, ubi eſt in impreſſis, Vel quòd iudices, mendoſum eſſe Beſſarionis liber oſtendit: ſic illud, Vel quòd nolo, non ſincerum eſſe, facile poſſum ſuſpicari: cum eadem utrunque potuerit cauſſa deprauare. ἀπότευγμα] abſolutionem Gabinij, propter iudicum ſordes, formido. timeo, inquit, ne non aſſequar, quod uelim, nam ἀποτυγχάνω, ſpe fruſtror, non obtineo.* Maleuolentiam] *in ipſum, an in Gabinium? in ipſum: nam cauſſas colligit, cur ab accuſando ſe teneat. hæ ſunt, Pompeius, iudices, hominum maleuolentia. ſuos enim ipſe quoque maleuolos habebat.* Aliquid accidat.] *contra quàm accideret me non accuſante.*

te. timeo, ne abſoluatur, nam, qui me oderunt, fortaſſe illum, me accuſante, ſubleuarent. Nec deſpero] *nam, ne ſperem omnino, Pompeius, et iudicum infirmitas facit.* Non nihil per me] *qui ut non accuſem, alijs tamen accuſantibus opem aliquam ſumminiſtrabo. et, Non nihil, ne, ſi uehementer, Pompeium a ſe abalienet: cum quo pugnare nolebat.* Confici] *ut iudicio condemnetur.* A Memmio Domitius] *candidatus a candidato. abſolutum conſtat, quia conſul fuit anno proximo cum Meſſalla: nec Domitium modo, ſed omnes plane candidatos. nam in ultima epiſtola, Meſſallam, inquit, iam noſtrum, reliquosq. moleſtia leuatos, uehementer gaudeo. aut igitur is, qui exſulauit Athenis, ad quem ſcribuntur a Cicerone epiſtolæ lib. fam.* XIII. *alius Memmius eſt; (meminimus autem ſupra quoque de duobus Memmijs, quorum utrique prænomen fuerit Caio) aut, ſi hic eſt, poſtea in alio iudicio condemnatus.* A Q. Curtio] *hunc ignoro prorſus: Magnuli liber, ad manuſcripti exemplum emendatus, Acutio, mendoſe; fortaſſe tamen cum ueſtigio ueritatis.* Q. Pompeio] *Rufo, ut ad Atticum ep. 16. l. 4. Syllæ dictatoris ex filia nepote, ut apud Pedianum. hic biennio poſt tribunus pl. occiſo Clodio, ſæpe atque acriter in Milonem, ac Ciceronem etiam ipſum concionatus eſt. Pedianus. exſulem ſignificat Cœlius in epiſtola 1. libri* VIII. *fam.* Triario] *adoleſcente, qui eum paullo ante de repetundis accuſauerat. pa-*

ratum fuiſſe ad dicendum, & notæ induſtriæ, Pedianus tradit. filius fortaſſe fuit eius, cuius orationem Cicero plenam litteratæ ſenectutis appellat in Bruto. Aut hominum, aut legum] *aut candidatorum, ſi condemnatur; aut legum, ſi abſoluuntur. leges enim uidentur interire, cum nocentes abſoluuntur rei. culpam ſignificat candidatorum, ut ſupra, cum dixit: Ita erant progreſſi candidati conſulares, ut non eſſet ferendum. & ad Att. 64: Tres candidati fore rei putabantur. quid poteris, inquies, pro ijs dicere? ne uiuam, ſi ſcio.* Interitus] *calamitas, exſilium. mortis enim ſupplicium Sempronia lex a ciuibus R. amouebat. ſic infra, Periturus reliquis iudicijs, de Gabinio dixit, cum damnationem intelligeret.* Vt iudicia ne fiant.] *aliquo tribuno pl. intercedente. etiam edicto conſulis iudicia ſublata animaduerti, ut cum de ui Clodium accuſauit Milo, Lentulo et Nepote cos. pro Sextio, Conſul, inquit, prætor, tribunus pl. noua noui generis edicta proponunt: ne reus adſit, ne citetur: ne quæratur: ne mentionem omnino cuiquam iudicum, aut iudiciorũ facere liceat. idemq. ep. 9. l. 1. fam. his uerbis: Cũ tribunus pl. pœnas a ſeditioſo ciue per bonos uiros iudicio perſequi uellet, exemplum præclariſſimum in poſterũ uindicandæ ſeditionis de rep. ſuſtulerunt. confirmat Dio libro, opinor,* XXXIX. Interregnum] *quò deducta eſt. quod autem hic, Res uidetur ſpectare ad interregnũ, ad Att. ep. 16. l. 4. dixit, Res fluit ad interregnum.* Rei nolunt]

itaque

itaque obnuntiationibus dies comitiorũ ſuſtulerunt. quod in epiſtola proxima oſtendetur. & ad Att. ep. 16. *l.*4. *Nolebant autem ideo haberi comitia candidati conſulares, quo plus haberent ſpatij ad hominũ ſtudia colligenda.* Maxime Memmius] *cuius etiam cauſſa fore putaretur aliquis tribunus pl. qui comitia in aduentum Cæſaris detruderet. ad Att. ep.* 16. *l.*4. Cæſaris aduentu] *in urbem? minime: quia cum imperio Cæſar erat: nemo autem cum imperio urbem introibat, exceptis qui triumphabant: quorum ipſo triumphi die finiebatur imperium. Ad urbem? ne id quidem: præfectis enim prouinciarum egredi prouinciæ terminis non licebat: et prouinciæ Galliæ, quam Cæſar adminiſtrabat, Rubico flumen erat finis. Quò igitur? in Galliam Togatam, Cæſaris prouinciæ partē, quæ ad ſuffragia ueniebat, non tamen uniuerſa, ſed coloniæ tantum Romanæ, et municipia. quod etiam diximus in comment. ep.* 1. *l.* 1. *ad Att. his igitur ad comitia uenientibus fore ſperabat Memmius ut a Cæſare commendaretur: ſimul illud, ut, cum peragendorum conuentuum cauſſa Cæſar alpes tranſiſſet, de ſuis militibus Romam mitteret, qui Memmium in petitione conſulatus adiuuarent. itaque ad Atticum ep.* 17. *l.* 4. *Memmius, inquit, Cæſaris commendetur militibus. et hic, in epiſtola ultima.* Iacet] *minime futurus conſul putatur. infra de eodem, Friget, dixit: ſupra de Meſſalla, Flaccet: & ad Atticum de eodem ep.* 15. *l.* 4. *Languet. hæc ad copiam latinæ linguæ.* Videbatur]

batur] *& fuit, plebeius cum patricio. populum enim liberalitate deleniuerunt. ad Att. ep.16.l.4. Meſſalla noſter, inquit, & eius competitor Domitius liberalis in populo ualde fuit. nihil gratius. certi erant conſules.* Refrixerat] *deſertius a Pompeio. nam in poſtrema epiſtola, Scaurum, inquit, iam pridem Pompeius abiecit. de quo etiam ſuſpicio quædam fuerat. nota enim erat Pompeij ſimulatio. itaque ad Att. ep.15.l.4. Pompeius Scauro ſtudet, ſed, utrum fronte, an mente, dubitatur. Refrixerat: deſierat conſul putari. amiſſo enim Pompeij ſtudio, ſimul opinionem conſulatus amiſerat.* Sine lege curiata] *Aliquem, opinor, tribunum pl. cum ferretur curiata lex, timebat interceſſorem. ideo etiam cum C. Memmio & Cn. Domitio Caluino turpiſſima pactione coijt, de qua ad Atticum l.4. ep. 18. ut ambo* HS CCCC *conſulibus darent, ſi eſſent ipſi conſules facti, niſi tres augures dediſſent, qui ſe affuiſſe dicerent, cum lex curiata ferretur, quæ lata non eſſet. quo patefit ſumma in Appio prouinciæ cupiditas. Imperium dabat populus lege curiata, ſenatus lege Cornelia. qui lege curiata, ſumptu publico, qui Cornelia, ſuo ibant in prouinciam. ideo in epiſtola ad Atticum 16. l. IV. Appius, inquit, ſine lege, ſuo ſumptu in Ciliciam cogitat. & fam. ep. 9. lib. I.* Lentulo noſtro] *Spintheri, Ciliciam adminiſtranti, qui Ciceronem conſul ab exilio reſtituerat.* Illo die] *de quo dixit iam, Ipſo decimo die: cum Gabinius in ſenatu actus & uexa-*

tus

tus undique eſt. Accuſauit] *non ad prætorem in foro ,ſed in ſenatu*. Data] *prolata, eorum qui participes aut conſcij fuerant maieſtatis imminutæ:quibus teſtibus conuinci Gabinius poſſet*. Ipſa domus] *quod ſcilicet reliquum erat , expolitio. iam enim ædificatam magna ex parte crediderim; cum in proxima ſuperiore epiſtola dixerit, Vrbanam expolitionem urget Philotimus. & in ea, quæ ſequitur proxima, Expolitiones utriuſque noſtrum ſunt in manibus. Nec unius Quincti, ſed utriuſque domum intelligo, cum ſequatur, A redemptoribus. ſuum enim uterque redemptorem habebat. itaque epiſtola* IV. *lib.* II. *Redemptori, inquit, tuo dimidium pecuniæ curaui. quo item in loco de utriuſque coniuncta domo cognoſcitur. ergo cum dixit, Domi recte, de utriuſque pariter domeſticis rebus intellexit.* Tractatur non indiligenter] *ſatis curatur ſtrenue, urgentibus Philotimo et Cincio, ipſo etiam Cicerone crebro interuiſẽte. ſupra in epiſt. proxima. Et quod hic* μεταφορικῶς *dixit, Tractatur; in proxima epiſt. eadem tralatione uſus, In manibus ſunt.*]

EPISTOLA III.

Iiſdem conſulibus.

QVIDQVID conficio, aut cogito,] *quidquid ſcribo, quidquid, quod deinde ſcribatur, cogito.* Negotia noſtra] *quæ ad me pertinent, ea quo modo ſe habeant, oſtendi,*

ſtendi, cum dixi: Diem ſcito eſſe nullum &c. Expolitiones] *ædium noſtrarum. epiſtola* 1. *huius libri.* Sunt in manibus,] *tractantur, curantur. epiſtola, quæ antecedit, proxima, in extremo.* Iam res ruſtica] *ſiue ſic, ut eſt in manuſcripto Beſſarionis libro, legas; ſiue, ut in impreſſis omnibus, præter hunc noſtrum poſtremo editum, Iam res eſt ruſtica; utroque, modo, ſubeſſe mendum, intelligetur. mihi, Beſſarionis librum, cuius habeo iã ſatis perſpectam bonitatem, ſequi placuit: ad eũq. uolo, quaſi minus remotum a ueritate, meam correctionem accommodare. opinor enim, nec fortaſſe non recte, legendum ſic: Iam, res ruſticas: ut Ruſticas, dictum accuſandi caſu, uerbum, Perſcriberem, infra poſitum ſpectet. nam & in ea ipſa, quã ſignificat, epiſtola, cum de Arcano & Laterio plene ſcripſiſſet, concluſit eam partem his uerbis: Habes fere de rebus ruſticis. deinde ſubiunxit de urbanarum ædium expolitione.* Arcani, & Laterii] *dixi iam, loca fuiſſe in Arpinati, quæ Quinctus poſſidebat. quid aliud? etiam. nam mihi ſæpe, quæ difficultatis habere nihil uidentur, in ijs mea ſcrupulum iniecit cogitatio. Hic ſine dubio quaſi retractat Cicero breuiter ea, quæ ſcripſit multis uerbis in epiſtola* 1. *huius libri. dubitare igitur aliquis iure poſſit, cur hic Arcanum & Laterium modo nominet, cum in ea epiſtola de Manliano præterea, de Fufidiano, deq. Bouiliano fundis mentionem fecerit. Ad hanc dubitationem id, de quo quidem mihi dubitatio*

bitatio nulla eſt, reſpondebo: Manlianum, Fuſidianum, Bouilianum, non ab Arcano loca ſeparata, ſed ipſius Arcani partes fuiſſe: ut Arcanum loci generale nomen eſſet, quo multi fundi continerentur. Præterea] *ergo, cum dixit, Res ruſtica, Arcani, & Laterij, non de tota ruſtica re, ſed de uillis tantum intellexit; cum adiungat, De aqua, de uia.* Enucleate] *diligenter, & plane. hoc enim uocabulum Nonius exponit, purgate, exquiſite, ſine aſperitate, aut duritia. ductum a nucleis nucum.* Ex iſtis locis] *ex Britannia.* Mare iſtuc, & terra] *maritimæ tempeſtates, terreſtres pugnæ.* Tolluntur] *ſublatos ad uſque pridie* K *al. Oct. conſtat ex epiſtola ad Atticum* 26. *lib.* 4. Obnuntiationibus] *per Q. Mucium Scæuolam tribunum pl. interpoſitis, opera candidatorum conſularium; qui produci comitia uolebant, quo poſſent, nummis interea diſtributis, populi uoluntatem ſibi adiungere. ſignificauit iam hoc in epiſtola proxima, dixit ad Atticum ep.* 16. *l.*4. *Obnuntiare quid ſit, notum ſatis eſt.* Bonorum] *qui comitia haberi eo anno a conſulibus nolebant, ne præmia conſequerentur pacta a Memmio & Caluino, conſularibus candidatis.* Suſpicionem] *non dum enim pactionem illam Memmius in ſenatu recitauerat. ad Att. ep.* 18. *l.* 4. Præmiorum] HS *quadringena, hoc eſt ſcutatos aureos duodecim millia. ep. ult. lib.* IV. *ad Att.* Quattuor] *manifeſtum eſt ſignificari duos patricios, Meſſallam, & Scaurum; duos plebeios,*

beios, Caluinum, & Memmium. Rei] *de ambitu poſtulati. epiſtola quæ huic antecedit.* Difficiles] *quæ non facile defendi poſſint. quorum enim ita pro greſſa licentia eſt, ut nummos contra leges, palam, tributim, uno loco diuiſerint, pro ijs quid eſt quod quiſquam poſſit dicere? ad Att. ep. 16. et 17. l. 4.* Enitemur,] *ſtudio, et precibus, non patrocinio. nó enim puto defenſum a Cicerone Meſſallam. nam etſi in epiſtola ad Att. 16. l. 4. cum dixit, Quid poteris, inquies, pro ijs dicere? ne uiuam, ſi ſcio: fore, uide tur ſignificare, ut eorum cauſſas ſuſcipiat: tamen, id ut exiſtimem non eſſe factum, adducor ijs uerbis, quæ ſunt infra in ultima epiſtola: Meſſallam iam no ſtrum, reliquosq. moleſtia leuatos, uehementer gau deo. non enim de ſuo patrocinio tacuiſſet.* Cum re liquorum ſalute] *Meſſallæ enim abſolutio reliquorum candidatorum cauſſas præiudicio ſubleuabit. Ergo Meſſallæ iudicium uidet Cicero primo loco factum iri, deinde reliquorum.* P. Sylla] *is, qui de ambitu, accuſante L. Torquato competitore, damna tus eſt, poſtea de ui a Cicerone defenſus: quæ extat oratio. dextrum in exercitu Cæſaris cornu rexit in acie Pharſalica. ipſi enim Cæſari, de ſe ipſo ſcriben ti, fidem habeo potius, quàm Plutarcho, qui dextro cornu Cæſarem, ſiniſtro Antoniũ præfuiſſe tradit, de P. Sylla uerbum facit nullum. hunc opinor ſignificari in epiſtola ad Dolabellam, fam. lib. 9. et in duabus epiſtolis, Ciceronis, et Caſſii fam. lib. 12. & de off. l. 2. Sed inquiro ipſe in me, ne quid in hiſtoria pec*

cem, nominum ſimilitudine deceptus. quam eſſe lubricam admodũ rationem, ideoq́. labi in ea permultos animaduerto. Nam cum ſtatuiſſem iam, ut omnino nihil dubitans, hunc eſſe P. Syllam, qui conſul cum P. Autronio Pæto deſignatus eſt, de ambituq́. L. Torquato accuſante damnatus: orta mihi ſuſpicio eſt, cum hic Sylla Gabinium Romæ reum faciat, non eſſe eum, qui iudicio de ambitu conuictus eſt. nam de ambitu damnatos exſilij pœna ſequebatur. quod in oratione pro Plancio declaratur his uerbis: Nunc poſtulatur a uobis, ut eius exſilio, qui creatus ſit, iudicium populi reprehendatis. idq́. in eadem infra cõfirmatur: Agitur, inquit, Plancij ſalus, patria, fortunæ. Sane mihi hæc aliquandiu moleſta dubitatio fuit. poſtea quaſi nodum ſoluit obſeruatio. reperi enim in oratione pro Sylla id ipſum, quod quia ſuſpicatus iam eram, attenta lectione quærebam; hoc uidelicet: quo anno Sylla eſt damnatus, non dum ambitus pœnam exſilium fuiſſe. ſic enim in ea de Sylla, ambitus antea condemnato, Cicero loquitur: Abfuit ab oculis ueſtris, et, cum lege retineretur, ipſe ſe exſilio pæne multauit. Ergo, quo anno habita eſt oratio pro Plancio, exſulabant de ambitu damnati; quo dãnatus eſt Sylla, non exſulabant. Placuit etiam quærere, quo anno lex, quæ exſilium irrogabat, lata ſit. comperi. lata eſt ab ipſo Cicerone conſule, triennio poſt Syllam damnatum. docet hoc duobus in locis oratio pro Murena. hoc amplius ex Dione cognoſcitur, exſilium illud per decem annos fuiſſe. Fratre]

ute-

uterino,cum ſit Cæciliæ gentis:nam Sylla Cornelius.
Sylla filio] quem in ea,quam nominaui proxime,
Caſſius epiſtola ſignificat,cum ait: Sectorem Cæſar
non deſiderabit,cum filium uiderit.Contradixit]
in diuinationis iudicio : accuſator enim , Sylla reie-
cto , deligi uolebat . ad Att. ep. 16. l. 4. Gabiniũ,
inquit, P. Sylla,non dubitans quin foris eſſet, poſtu
larat, contradicente, & nihil obtinente Torquato .
Torquatus] is,qui hunc Syllam de ui accuſauit,fi
lius eius,qui eundem de ambitu accuſauerat,et dam
nauerat: ut æternas cum P. Sylla gerere inimicitias
uiderentur. Libentibus] nimium enim infeſti Syl
læTorquati uidebantur.damnauerant ambitus: con
ſulatum eripuerant : de ui accuſauerant : an etiam
alterius accuſandi locum, ipſo repulſo , obtinerent?
nimia hæc quidem arrogantia . itaque propenſiores
in Syllam homines , quàm in Torquatũ , qui uetere
inimici calamitate contentus non eſſet . Omnium
generum] ut uniuerſus pæne populus ad iudicium
concurrerit ; parumq́. abfuerit, quin eum diſcerpe-
ret. Dio lib. XXXIX. Cæditur] accuſatur, affli-
gitur . ductum a pugnantibus . Accuſatoribus]
L. Lentulum,eiusq́.ſubſcriptores intelligit.epiſtola
proxima, et ad Att. ep. 16. l. 4. Conſilium ua-
rium] iudices non omnes boni,non omnes improbi.
Quæſitor] qui de maieſtate quærebat, qui quæ-
ſtioni præerat, prætor Alfius . quæſitor eſt quicun-
que de aliquo quærit crimine etiam ſi prætor nõ ſit.
itaque C. Iunium, qui de Oppianici ueneficio , accu

ſante Cluentio, quæſierat, Pedianus quæſitorem appellat: cum tamen is prætor non eſſet, ut pro Cluentio declarat oratio. prætor igitur omnis quæſitor eſt, præter urbanum, qui nunquam quærit, ſed tantum ius dicit: quæſitor autem non omnis eſt prætor. quod in libro de legibus Romanis demonſtratum eſt. Grauis & firmus] *quem nihil moueat, nihil flectat.* Locum tamen] *etiam ſi de maieſtate abſoluatur; fore tamen uideo, ut aut de repetundis, aut de ambitu damnetur. itaque omnino locum in ciuitate non habebit: ibit in exſilium.* Moderatum] *non nimis cupidum. teſtis enim fuit, præterea quieuit. epiſtola ultima.* Leniſsimum] *quod euenerit, æquo animo ferā.* θετικώτερον,] *ſubtilius, philoſophicis quæſtionibus magis refertum.* Declamatorio] *in quo illum rhetor Pæonius exercet: quod potius in quadam uerborum copia, quàm in ſententiarum acumine, conſiſtit.* Merces] *amoris augendi erga me tui. epiſtola huius libri prima.* Spe] *tui ditandi, uel ex præda bellica, uel e Cæſaris liberalitate.*

EPISTOLA IV.

Iiſdem conſulibus.

ABSOLVTVS] *de maieſtate.* Sordidus] *improbius. ſic ad Att. ep. 16. l. 4. de iiſdem, Iudicum ſordes, dixit.* Dictaturæ] *quam Pompeio delatum iri, omnes uidebant, principi ciuitatis. hic igitur iudices timor commouit.*

mouit. quod in ad Atticum epiſtola confirmatur his uerbis: Eſt non nullus odor dictaturæ, ſermo quidē multus, qui etiam Gabinium apud timidos iudices adiuuit. XXXII.] *in antiquis libris*, XXII. *ego*, XXXII. *ex epiſtola ad Atticum* 16. *l.* 4. LXX] *in oratione in Piſonem* LXXV. *commemorat*. Reliquis iudiciis] *de repetundis, de ambitu. ſupra.* Periturus] *quod euenit. damnatum enim Dio ſcribit lib.* XXXIX. Sederunt] *de iudicibus proprie. paſſim exempla in Ciceronis orationibus. Et, iudicaſſe prætorios, ne miremur: cum uniuerſa iudicū ſortitio de tribus ordinibus a quæſtoribus urbanis fieret, altera deinde ſortitio a ſingulis prætoribus. ita non modo prætorij, uerum etiam cōſulares interdū, una cum ijs, qui nullos geſſerant magiſtratus, iudicabant.* Aperte] *ergo prætorius homo et improbus, qui Gabinium, manifeſtæ culpæ reum, abſolueret; et impudenter improbus, qui ſic abſolueret, ut omnes uiderent: cum ceteri ſententias tecte ferrent. ex quo, quæ tum fuerit forma reipublicæ, quàm inquinata uitijs, quàm non ſimilis antiquæ, licet exiſtimare: cum Caluinus, qui cum conſulibus turpiſſima pactione coierat, quam C. Memmius, eiuſdem pactionis particeps, in ſenatu recitauit; qui Gabinium, cuius crimina luce clarius patebāt, aperte abſoluerat; conſul tamen fuerit anno ſequenti.* Cato] *non is, qui poſtea Uticenſis dictus eſt. erat enim hoc anno prætor, ut in prima huius libri epiſtola demonſtratum eſt. prætores autem in aliorum prætorum con-*

ſilio iudices ſediſſe, non eſt ut credi poſſit. Accedit illa ratio, quòd, uir omnium optimus, et conſtantiſſimus cum eſſet, nunquam, adulandi gratia, Gabinium abſolutum primus Pompeio nuntiaſſet. eſt igitur alius Cato, uel Porcius, uel Hoſtilius; qui ſua ſententia Gabiniū uidetur abſoluiſſe. de C. Catone, qui tribunus pl. fuit Marcellino et Philippo cos. non licet intelligi. non enim uno tantum anno poſt tribunatum gerere præturā potuit. Diruptis] *malim, diremptis, pro, diſcretis, dinumeratis: ut, quæ abſoluiſſent, quæ damnaſſent, cognoſceretur. non enim diſceſſit Cato, niſi poſtea quàm, tabellis dinumeratis, Gabinium uidit abſolutum. eademq. coniectura ductus, legendum crediderim in oratione pro Plancio diremptio, non direptio. ſic Lucanus lib. v. Et non admiſſæ dirimit ſuffragia plebis. ſic apud Varronem l. 3. de re ruſtica: dum dirimuntur ſuffragia, uillæ publicæ utamur umbra.* Circulo] *ubi iudices circa prætoris tribunal ſedentes, ſententias tulerant.* Pompeio] *extra urbem. nam erat cum imperio. id confirmant illa, quæ paullo poſt ſequuntur, uerba: In urbem introiſſet. et Dio lib.* XXXIX. *nō affuiſſe Pompeium tradit: cum enim ad hoc iudicium uenire uoluiſſet, paulloq. tardior fuiſſet, ad urbem iudicij exitum exſpectaſſe.* Nuntiauit] *cupiens cupienti.* Committerem?] *cauſſam.* Quid eſſem,] *quàm apud homines turpis?* Elapſus?] *non hic tantum, ſed alibi ſæpe hoc uerbum pro, abſolutus, uſurpatū.* De ſua dignitate] *quaſi ego*

uellem

uellem experiri, uter plus ualeret, ipſe ad abſolutionem, ego ad condemnationem Gabinij. Introiſſet] *quòd, me accuſante, plus impendere periculi Gabinio uideret, quàm accuſante L. Lentulo. nunc enim in urbem non introiuit: me accuſante introiſſet, ſicuti ante introierat, ut laudaret T. Sextium. cuius rei mentio fit epiſt. fam.* 11. *impetrabant hoc, opinor, a ſenatu, qui erant ad urbem cum imperio.* Cum Aeſernino] *inſigne par gladiatorum inductum uideretur, ut Pacideianus, cum Aeſernino pugnaturus: de quibus Lucilius poeta, uide libellum de optimo genere oratorum.* Auriculam] *quod inter pugnantes, ubi ad complexum uentum eſt, quandoque contigit. non diſcedit à ſimilitudine gladiatorũ.* Clodio] *inimico ſuo, ut conſtat ex ep.* 111. *l.* 11. Meum conſilium] *quòd Gabinium eam ob cauſſam maxime non accuſauerim, ne Pompeium offenderem.* Singularibus] *cum et prætor Maniliam rogationem, de committenda Pompeio belli Mithridatici cura, luculenta, quæ extat, oratione ſuaſerit: et conſul, Mithridatico bello confecto, ſupplicationem ei dierum duodecim decreuerit. ep. fam.* 12. *et in oratione de prouincijs.* Diſſentientem] *cum Cicero pro republica loqueretur; contra, Pompeius, Cæſar, Craſſus ad ſuam potentiam omnia referrent.* Non tulit] *offenſus enim ob eam cauſſam, eijci me, contra quàm promiſerat, in exſilium a Clodio paſſus eſt.* Non dicam grauius] *Non dicam, quod uere poſſem, prodidit. eius enim in me perfidiá*

leuiter notatam uolo. Minus potens] *nam poſtea, diſceſſu Cæſaris, et Craſſi, potentia Pompeij ad ſummum peruenit.* Alterutrum] *ſi Pompeij cauſſa, Salluſtius aiebat, Gabinium accuſare noluiſti: at eiuſdem cauſſa defendiſſes.* Defendiſſes] *elegans et antiqua locutio, pro eo, quod uulgo dicunt, defendere debebas. ſic lib. 3. in Verrem. Voconia lex te uidelicet delectabat: imitatus eſſes illum ipſum C. Voconium. et de off.* III. *Male Curio, cum cauſſam tranſpadanorum æquam eſſe dicebat; ſemper autē addebat, Vincat utilitas. potius diceret; non eſſe æquam, quia non eſſet utilis reipublicæ, quàm, cum æquam eſſe diceret, non eſſe utilem fateretur.* Contendenti] *uehementer oranti: ut ſe ipſe proxime ſequentibus uerbis exponit.* Inimicitias] *cum Pōpeio, ſi Gabinium accuſarem.* Infamiam] *ſi defenderem.* Hac mediocritate] *cum neque accuſauerim, neque defenderim, ſed mediam quaſi uiam te nuerim, citra periculum, et infamiam. Infra, in ultima epiſtola, Illum, inquit, neque urſi, neque leuaui: teſtis uehemens fui: præterea quieui.* Grauiſſime] *uehementer. nam infra, Teſtis, inquit, uehemens fui.* In ciuitate] *ſi abſolutus eſſet. damnati enim de maieſtate exulabant.* Satisfacturum] *gratiam relaturum, quòd eum non accuſaſſem, teſtimonio contentus.* Neque me interrogauit] *hoc faciebant rei, quo teſtes in mendacio deprehenderēt. ſic apud Pedianū, interrogatos a reo Milone teſtes, quos accuſator produxerat, legimus. fuit igitur honorificum*

norificum Ciceroni, a reo nihil interrogari: quaſi nihil, niſi ſecundum fidem et religionẽ, dixiſſet. Commutandis] *quia uel mendoſe, uel non belle ſcripti.* Tibi ſcribi] *quibus uteris, ut tuis. ſupra in epiſtola ultima libri* II. *in extremo, et prima libri* III. Opera] *operá in hac re ponere non poſſum.* ἐνθουσιασμὸς] *furor ille, qui poetis diuinitus inſpiratur. quod in epiſtola ſequenti dixit, Non ſatis commoueor animo ad ea, quæ uis, cauenda.* Sine cura] *timebat omnino, ne prætor eſſet anno ſequenti P. Clodius. id enim erat ei legitimus annus, cum ædilis fuiſſet Marcellino et Philippo cos.* Chryſippo] *et hic, & Tyrannio ſerui erant litterati, Tyrannio etiam Quincti filij magiſter. ſupra, et ad Atticum.* Fiſco] *ærario. hac de re in extrema epiſtola ſequẽti his uerbis: Ab ærario puto confectum eſſe, dum abſum. quærere præterea, quid plane rei ſit, inepti hominis eſſet, ue req́., quod aiunt, nodum in ſyrpo quærentis.* De Aſcanione] *ſeruo fortaſſe manumittẽdo. quod Cicero non uidetur probare, ſicuti nec de Statio probauerat.* De ſuburbano] *emendo. de quo ſcripſerat Quinctus ad Anitium. epiſtola huius lib.* I. VIII kal. Nou.] *forte,* VI. *nam in uetere Romano* K*alendario primum uideo ludorum Victoriæ diẽ* VI. K*al. Nou.* Committebantur] *committi ludos, pro incipi, ignorat, opinor, nemo.* Quam uellem] *non placet hæc loquendi ratio, Non longius, quàm uellem. perpendatur ſententia: ineſſe quiddã, quod teretes aures offendat, ſentietur. forte abũdat, Quã uellem.*

uellem. Pontinio] *C. Pontinio, de Allobrogibus triumphaturo. præturam geſſit Cicerone conſule. eiuſdem in Cilicia legatus fuit.* III. Non.] *in ad Atticum epiſtola 16. l. 4. eſt,* IIII. *Non.* Serui lius] *Iſaurici filius.* Secum habebit] *uide noſtrũ commentarium. quo in loco illud expoſuimus, Erit cum Pontinio Appius conſul, ep. 16. l. 4.* ἄρη πνέων] *Martem ſpirans. dictum de ijs, qui terribile quiddam uultu præſeferunt. ſic in ad Atticum ep.* XI. *l. 15. Hoc loco, fortibus ſane oculis, Caſſius, (Martem ſpirare diceres) ſe in Siciliam non iturum.* ἄρη βλέπων, *dixit Ariſtophanes.* Scæuola] *tribunus pl. ad Atticum ep. 16. l. 4.*

EPISTOLA V.

Iiſdem conſulibus.

DE ILLIS libris] *de republica. libro* II. *epiſtola, Duas.* Nouendialibus] *nouem dierum, ut proxime patebit.* Africani] *minoris, ut ex Macrobio colligitur.* Lælii] *duo C. Lælij fuere, alter maioris Africani, alter minoris amiciſſimus, hic cum Q. Seruilio Cæpione, ille cum L. Cornelio Aſiatico conſul. nunc de poſteriore fit mentio.* Phili] *P. Furij Phili, qui conſul fuit cum Sex. Atilio Serano.* Manilii] M'. *Manilij, qui cum L. Marcio Cenſorino conſul fuit.* Tuberonis,] *Q. Aelij Tuberonis; qui minoris Africani ſorore, L. Aemilij Paulli filia, natus eſt. in oratione*

ne

ne pro Murena, & alibi. Fannii, & Scæuolæ] *quos in libro de amicitia cnm ſocero colloquentes facit. Rutilium hic non nominat; de quo mentionem facit ad Atticum ep.* 16. *l.* 4. Nouem dies] *feriarum. ideo nouendiales dicti.* Libros] *quos tamen in ſex poſtea contulit.* Sallustio] *de quo in epiſtola proxima ſuperiore.* Si ipſe loquerer] *ut Ariſtoteles in politicis, omiſſo dialogo.* Heraclides Ponticus] *mollis philoſophus, ut pro, Ponticus, Pompicus uocaretur. Laertius.* Conſularis] *quem oratio de ſtatu ciuitatis optimo, deq. optimo item ciue decere uideretur. dignitas enim perſonæ pondus affert orationi.* Noſtris libris] *tribus de oratore.* Belle] *cum cauſſa: ne uiderer mihi perfectam dicendi rationem arrogare.* Vidiſſem] *uidit enim Cicero, ac ſæpe dicentes audiuit, Craſſum, Antonium, Scæuolam, Catulum, Cæſarem, Cottam, Sulpicium; quibus tribuit ſermonē de ratione dicendi: at uero Africanum, Lælium, Philum, Manilium, Tuberonem non uidit: unum Scæuolam puer cognouit: ut eſt in libro de amicitia.* De rep. & præſtante uiro] *ſcribit enim in ſuis, qui extant, politicis libris Ariſtoteles et de optima rep. et de optimo ciue. quales erant, qui perierunt, et Ciceronis libri. itaque dixit proxime, De optimo ſtatu ciuitatis, et de optimo ciue.* Commouit me] *ſuum tamen inſtitutum Cicero perſecutus eſt. loquitur enim in ſomnio Scipionis Scipio ipſe, Lælio reſpondens, querenti nullas Naſicæ, qui Ti. Gracchum, pernicioſe de re*

publlca

publica cogitantem, occiderat, ſtatuas in publico locatas. Offenderem quempiam] *cum attingerem maximos motus noſtræ ciuitatis*. Id uitabo] *ne quempiam offendam*. Loquar ipſe tecum] *te et me de rep. loquentes inducam. quod tamen, ut proxime oſtendi, non fecit*. Quæ inſtitueram] *duos libros, quos iam nominauit*. Romam] *ſcripſit igitur epiſtolam in aliqua uillarũ ſuarum*. Stomacho] *quòd ingenij ſui quaſi partum non libenter imperfectum abieceret*. Relictos] *omiſſos; cũ me Salluſtij ſermo cõmouiſſet*. In ea ambitione] *nullam enim ex ijs rebus, unde parantur honores, prætermitto: cum de honoribus tamen ipſis, quos mihi Cæſar promittit, non laborem. epiſtola huius libri ante ultimam*. Verſibus] *quos edas pro tuis. epiſtola, quæ antecedit proxima*. Commoueor animo] *abeſt ἐνθουσιασμός. ſic .n. dixit in proxima*. Canenda.] *aptius, quàm ſcribenda: quòd poetarum, qui animo commoueantur, quibus ſcilicet ἐνθουσιασμὸς ille adſit, canere propriũ eſt*. ὑποθέσεις] *poematis argumentum: res, de quibus ſcribatur*. Ea] *hoc non ad ὑπόθεσιν, ſed ad uerſuum elegantiam ſpectat. quod indicant proxima uerba: Tu, qui omnes etc*. Ipſe ego] *cum mea cauſſa conor: nedum conſequi pro te poſſim*. Ne cogitando quidem] *tu autem ita hæc a me petis, quaſi uel ſine cogitatione poſſim præſtare*. Iſto] *uerſibus faciendis*. Animi alacritate] *tria iam, quæ ad poema requirantur, attigit, ἐνθουσιασμὸν, otium, animi alacritatem*. Tem

pora] *quia uideo, nullam eſſe remp. nulla iudicia.* Auctoritate] *ob magiſtratus adminiſtratos, maximasq. res pro republica geſtas.* Senatoria] *æquum enim erat, ut homo hoc ætatis, ijs honoribus, ijs rebus geſtis, ea tantum, quæ in ſenatu grauiter agenda ſunt, curarem.* Forenſi labore] *agendis in foro cauſſis.* Iactari] *quod eum, qui ſummos honores geſſerit, ſumma in remp. merita contulerit, decere non admodum uidetur. iactari, enim grauitatem non habet.* Domeſticis] *quibus domi operá do.* Suſtentari] *malis reip. fractum. hoc enim eò uerbú ſpectat.* αἰὲν ἀριστεύειν] *uerſus Homericus in Iliadis Z, a Glauco pronuntiatus. ſed integra duobus uerſibus ſententia comprehenditur.*

,, πέμπε δέ μ' ἐς τροίην, καί μοι μάλα πόλλ' ἐπέτελλεν,
,, αἰὲν ἀριστεύειν, καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

miſit autem me ad Troiam, et mihi ualde multa mádauit, ſemper ſtrenue fortiterq. agere, et alijs præſtare. Totum occidiſſe] *nullo prorſus modo fieri. cur? quia, cum inimicos ſuos partim non oppugnarit, ut Gabinium Pompeij cauſſa, partim etiam defenderit, ut Vatinium propter Cæſarem; quod utrunque in his epiſtolis iam demonſtratum eſt; nimirum plane illud amiſit,* αἰὲν ἀριστεύειν. Non modo animum,] *non modo, inquit, libere ſentire non poſſum, ſed nec odiſſe quos debeo; ne ſcilicet eorum qui nunc principes in rep. ſunt, animos offendam.* Qui uellet] *quaſi unus Cæſar non alicuius commodi ſpe, ſed uere, atque ex animo, planeq. ſua ſponte*

ama-

amaret; alij ſimulate, et aſtute. quod de Pompeio creditum eſt: (ideo dixit, ſicut alij putant) qui Ciceronem, quem, contra datam fidem, pelli paſſus erat, ideo reuocauit ab exſilio, ut eius opera cum ſenatu rediret in gratiam. Plutarchus. Multa con ſolatione] *domeſticis litteris. quod proxime dixit. et hic, eodem ſpectans, intulit, Quotidie. quotidiana enim tractatio litterarum.* Panſa] *C. Vibius Panſa, qui conſul cum Hirtio fuit, anno poſt Cæ ſaris necem proximo. is, opinor, in exercitu Cæſa ris cum Quincto locutus erat de Gabinio defendendo. ſcripſit Quinctus: reſpondet Marcus; et ratioñe affert, cur eum non defenderit.* Concidiſſem] *collectam multis præclare factis gratiam bonorum, hac una re profudiſſem, ac perdidiſſem.* Toti ordi nes] *non modo omnes ordines, (hi tres erant, ſenatorius, equeſter, plebeius) ſed omnium ordinum omnes homines.* Propter quem oderunt,] *me quoque ipſum, propter quem Gabinium oderunt, odiſſe cœpiſſent: qui me ſimul cum rep. crudeliſſime ab illo conſule uexatum recordantur.* Tenui me] *progreſſus neque in hanc partem ſum, neque in illã: non accuſaui, non defendi.* Viderent] *dixi in illum, quæ nota erant: præterea quieui.* In omni ſumma] *quidquid ago, otium meum ſpecto: inimicitias contentionesq́. fugio.* De libris] *de bibliotheca græca ſupplenda, libris commutandis, latinis com parandis. ſupra.* In ſummo ſtudio] *quod ipſe in curanda mihi bibliotheca pono.* Crebrius] *malo*

ſic,

ſic, quàm, ut in impreſſis libris, Cerbrius: primum, quia Beßarionis librum, quem ſequar, habeo: deinde, quia conuenit a creber ita deductum Crebrius, ut a ruber Rubrius. Qui omnia adiurant] *qui cogunt ſibi credi, iureiurando ad aſſeuerationem adiuncto.* Renuntiant] *mihi, dum in uillis meis ſum. nam infert, dum abſum. forte a Quincto Crebrius hic beneficia acceperat in Gallia. mouet enim me illud, Romæ eſt.* Ab ærario] *quod ſupra dixit in proxima, De fiſco quid egerit Scipio.*

EPISTOLA VI.

Iiſdem conſulibus.

ABALIO] *a me ſcilicet: quem de uerſibus tibi ſcribendis ſæpe rogas. ſupra quattuor in locis.* κλέος *quæris?*] *laudem aliunde quæris; cum in te ipſo ſit, unde illã pares?* Iſtas] *Electram, et Troadem.* Erigonam] *quam, a Quincto ante miſſam, quod ex huius libri epiſtola I. liquet, tabellarius amiſerat: quod epiſtola ultima declarat.* Proximas] *hanc breuem, et proximam ſuperiorem, utranque in eundem faſciculum coniectas. nam cum illam ſcripſiſſet, atque obſignaſſet; alteram hanc, litteris a Quincto acceptis, illico ſcripſit, breuiorem omnino, quàm ut uideri poſſit ad fratrem trans alpes uſque miſſa: uerum, ſi, cum proxima ſimul miſſã, intelligamus, tollitur admiratio. Aut dicamus epiſtolam falſo putari: particulam enim*

nim potius epiſtolæ ſuperioris eſſe. quod eo etiam ueriſimilius uidetur, quia, cum dixit, Epiſtolas proximas, epiſtolam non appellaret ſex aut ſeptem uerſus. quod ſi ita eſt; epiſtolas proximas uocabit, duas ſuperiores, quia ſimul utranque miſerit. Ac uereor, ne item ea, quæ ſequitur, epiſtola cum hac ſit coniungenda: ut eam de ſe ipſo ſcripſerit Marcus, ſuperiora omnia ad Quincti litteras reſponderit.

EPISTOLA V.

Iiſdem conſulibus.

APPIA, ad Martis] *Appia uia, ad ædem Martis. et Appia uia, ad portam Capenam, extra urbem. ea ducebat uſque Brundiſium, omnium uiarum celeberrima, ab Ap. Claudio cenſore munita. Martis autem templum, quod in Appia uia fuit, ſignificat. nam de altero etiam intra urbẽ legimus.* Piſcinam publicam] *eam P. Victor collocat in regione* XII. Viget illud Homeri] *accidit plane, quod in illis uerſibus, Iliados π, dixit Homerus: Iouem magnos imbres fundere, cum eſt hominibus, iuſtitiam non colentibus, iratus. uidetur enim ideo proluuiem hanc immiſiſſe, quia Gabinium contra leges abſolutum inique ferat.* Hæc] *quæ fiunt in rep. non recte.* De dictatura] *ad quam res uidetur ſpectare. diſcordijs enim ciuium comitia producuntur: quas dictatoris poteſtas ſedabit. ſupra, et infra, et ad Att. ep. 16. l. 4.*

l. 4. Labienum] *T. Atium Labienum, Cæſaris in Gallia legatum, qui poſtea ciuili bello ad Pompeij partes tranſiit. tribunus pl. legem tulerat, auctore Cæſare, ut ſacerdotia, collegijs erepta, populus mádaret.* Ligurium] *A. Ligurium, Cæſaris familiarem: de quo ad Atticum ep.*9. *l.* XI. *et fam.* 263: Dabo] *uidetur hoc Quinctus a Marco petijſſe; ut eorum, quos maxime Cæſar diligeret, amicitiam litteris tueretur.* Lychnuchum] *quo lucerna ſuſtinetur.* Sami] *cum, Aſiam pro prætore adminiſtrans, Samum ueniſſes. fuit enim Samus in prouincia Quincti. epiſtola* 1. *libri* 1.

EPISTOLA VIII.

Iiſdem conſulibus.

SVPERIORI epiſtolæ] *tres Quinctus ad Marcum epiſtolas dederat, primam Labieno, qui non dum uenerat; alteram, quam Marcus ante primam accepit; tertiam, quæ ultima Marco eſt reddita.* Stomachi, & querelarum] *ex militiæ laboribus, ex urbis deſiderio. adde, ex periculo illo maximo, in quo his temporibus, Ambiorigis fraude, uerſatus eſt. Cæſar comm. lib.* v. Moleſtiis, & laboribus] *moleſtijs animi, laboribus corporis.* Deſideriis] *urbis, et tuorum.* Diſceſſu noſtro] *ut alter ab altero diſiungeremur.* Plura ponuntur in ſpe] *plus in ſpe conſtituitur emolumenti, et præſidij, quàm in pecunijs:*

quas in hac legatione potes colligere. Reliqua] *præter ſpem: aut, præter ea, quæ iam habemus, a nobis ipſis parta. quæcunque, inquit, ſtruas, ad ia ctũram ſtruentur; id eſt, eiuſmodi erunt, ut aliquid ex ijs quotidie poſſis amittere. at Cæſaris præſidiũ erit firmiſſimum: idq. petijmus ad omnem ſtatum noſtræ dignitatis.* Cum uoles] *arbitratu enim tuo in urbem redire tibi licebit.* Prolatum] *diuulgatum. forte non nihil in ſuperiore illa epiſtola ſcripſerat Quinctus, quod Cæſar ſi noſſet, non æquo animo ferre potuerit: ut, ſe non ea, quæ ſperauerat, a Cæſare commoda obtinere. quod etiam illa uerba uidentur ſignificare: Non enim commoda quædam ſequebamur parua, ac mediocria. et illa: Plura ponuntur in ſpe, quàm in pecunijs.* Labieno] *uidetur Labienus aliquandiu Romæ fuiſſe manſurus; cũ loquatur Cicero de multis epiſtolis, quas ad Quinctum deinde daturus erat.* Neruii] *ubi nunc hibernas cum legione. Cæſar comm. lib.* v. In ſummo dolore] *ob legatos cum legione et cohortibus cæſos. comm. lib.* v. Poema] *non illud, de quo in epiſtola huius libri prima. dixit enim ſe incidiſſe, iam compoſitum et confectum. at hoc habere ſe ſcribit; neque compoſitum, ſed inſtitutum appellat. neque uero illud alterum poema ſignificat, de quo in epiſtola ultima libri* II. *in extremo. nam ad Cæſarem id non uidetur eſſe miſſum. ſed illud, de quo in eiuſdem libri epiſtola, Ad* IV. *non. in qua ſunt hæc uerba: Quoniam ſcribis poema ab eo noſtrum probari.*

ri. quod non eſſe id, de quo in extrema eius libri epiſtola ſit mentio, inde patet: quia in ea, quæ incipit, Ad IV. non. indicat ſe cognouiſſe ex litteris Quincti, poema ſuum a Cæſare probari: in ea uero, quæ ultimum in eo libro locum obtinet, rogat fratrem, ut iudicium Cæſaris de ſuis uerſibus perſcribat: nihilq́. omnino ea de re a Quincto ſignificat ante ſe accepiſſe, quòd ait: Sed heus tu, cælari uideor a te. ſunt igitur tria Ciceronis poemata, quæ in his ad fratrem epiſtolis nominantur; unum ad Cæſarem, de quo non abſoluto, ſed inſtituto legitur in epiſtola, Ad IV. non. lib. II. et in hac huius ultimi libri ultima: alterum, de quo in extrema eius epiſtolæ parte, quæ librum II. concludit: quod non eſſe ad Cæſarem miſſum, probauimus: tertium, et ipſum ad Cæſarem: quod cum abſoluiſſet, incidit. de quo in epiſtola huius libri prima. Cum opera, tum animo] ſupra, non ijſdem uerbis, idem dixit: Deeſt mihi opera, quæ non modo tempus, ſed etiam animum uacuum ab omni cura deſiderat. Supplicationum] quas Cæſari fortaſſe ob Ambiorigẽ profligatum ſenatus decreuerat. Otioſis] per dies enim ſupplicationum lege non agebatur. ita otium illi a forenſi labore futurum erat. ne cum populo quidem tum potuiſſe agi, indicat illud in epiſtola, Dederam ad te, lib. II. Lentulus dies comitiales exemit omnes. nam etiam Latinæ inſtaurantur: nec tamen deerant ſupplicationes. Reliquosq́ue] candidatos. Moleſtia leuatos] ambitus iudicio ab-

ſolutos.id fore diuinauit in epiſtola ad Atticum 16. *l.* 4. *inquit enim: Candidati conſulares omnes rei ambitus. accedit etiam Gabinius. ſed omnes abſol uentur. cum tamen nocentes iudicaret, ut in eadem ad eundem et hic in epiſtola huius libri* II. *poſtea ta men Memmius, et Meſſalla damnati. ad Att. ep.* 1. *l.* 6. *Appianus lib.* II. *fam. ep.* 4. *lib.* 8. Præſtabo] *efficiam, ſi erit conſul, ne quid agat in ma giſtratu contra Cæſaris uoluntatem.* Aduentu] *hoc iam expoſuimus in epiſtola* II. *huius libri.* Pu to errare] *forte, quia Cæſar conſulem nolet eum, quem ſibi fuiſſe inimicum in prætura meminerit. Suetonius. etiam Dio lib.* XXXVIII. *tradidit, hoc ingenio Cæſarem fuiſſe, ut, quos accepta iniuria odiſſet, eos tamen illico non ulciſceretur. itaque fieri poteſt, ut Memmius eum, delata ſuperioris tem poris memoria, ſibi amicum fore crediderit in conſulatu petendo.* Abiecit] *quem adiuuandum ſuſce perat. ad Att. ep.* 15. *l.* 4. Res prolatæ] *negotia dilata. ita loquebantur, cum illud tempus, quo feriari hominibus licebat, intelligerent. iterare eadem non placet. diximus hac de re ſatis in commentario noſtro in ep. ad Att. ubi rerum prolatio nomi natur, ep.* 12. *l.* 7. Adducta] *affirmat id Cicero quod etſi pro certo habere non poteſt, (nam poſt id tempus, quo prolatæ res dicebantur, dies præterea multi ſupererant comitiales, quibus haberi comitia liceret) omnino tamen ob ciuium diſcordias futurũ uidet.* Loquuntur] *boni: de nimia Pompeij potentia,*

tentia, cui etiam dictatura deferretur. Hirrus] *Lucceiæ gentis, plebeiæ.* Auctor] *opinor, quia deſignatus tribunus pl. quod eo quoque, infra quod ſequitur, uidetur confirmari: Hirro agente nolle ſe non probabit. ut omittam, quòd magiſtratuum ordo conſentit. petijt enim ædilitatem poſt: et ædilitas cur. poſt tribunatum pl. petebatur. ep. 2. 3. 4. 6. lib. 8. fam.* Fore] *cum inierit magiſtratum: cuius erat primus dies* IV. *id. Dec. ut iam diximus.*
Se ipſe amans] *qui etiam cum Cicerone, homine conſulari, nondum ipſe ædilicius auguratum biennio poſt, Pópeio* III. *cos. petere ſit auſus.* Craſsũ Iunianum] *quæ ſit hic mea coniectura, dicam: ea probari debeat, nec ne, iudicium aliorum eſto. libẽter legerem, Craſſum Licinianum: ut, cum eſſet Licinius Craſſus, in aliam poſtea familiam, adoptionis iure, tranſierit. at quam familiam? opinor, Cæliam. placet enim, hunc eſſe Cælium illum, qui in M. Cælij epiſtola ad Ciceronem, fam.* 114. *Cælius Vicinianus male nominatur: cum, Licinianus, uideatur eſſe reponendum. et congruit hic de dictatura locus cũ illo. nam hic uerbum, deterruit, ſignificat, eum, quod inſtituerat de dictatura, omiſiſſe: in epiſtola uero M. Cælij, promulgatam ab eo de dictatore legem, ſcriptum eſt. Eundemq. crediderim eſſe Cælium illum, qui lib.* IV. *de bello ciuili Vincianus uocatur, mendoſe, pro Licinianus. Præterea, tribunum pl. hunc eodem anno cum C. Hirro fuiſſe, ideo credibile eſt, quia eodem etiam anno ædilitatem ſi-*

mul biennio poſt petierunt. quod ex ea, quam nomi naui, M. Cœlij epiſtola conſtat. Vt omittam, quòd hunc ipſum, qui de dictatore Pompeio egit, Luciliũ uideo apud Plutarchum nominari. ut Liciniani nomen in Vicinianum, Vincianum, Lucilium, ob ſimilitudinẽ facile uideatur abijſſe. Neque uero quid quam obſtat, cur, etſi Cœlius ex Licinio ſit factus, prioris tamẽ familiæ nominibus Craſſus Licinianus appellari non poſſit. nam Scipionis cognomen retinuit is, qui Magni Pompeij ſocer fuit; qui tamen Cæcilius, adoptante Metello Pio, factus erat: & Lucullus, frater L. Luculli, cum Terentius Varro per adoptionem factus eſſet, quod ſupra probauimus, Lucullus tamen nouo cognomine omiſſo, uetere conſeruato, nominatur. Per me deterruit] *mea opera Pompeius effecit, ut captum de dictatura conſilium Craſſus abiecerit. Hoc enim, & quæ ſequuntur, ad Pompeium, non ad Hirrum, conuenit referri: ſi tamen is eſt, de quo Plutarchus, qui inito tribunatu egit de dictatore Pompeio.* Deterruit] *opinor tamen, ab eo mox, poſt initum tribunatum, promulgatam legem de dictatore Pompeio. aut, Deterruit, cum iam legem promulgaſſet, ante quàm tribunatum pl. iniret.* Velit nolit,] *quia Pompeius aliud ſentire, et loqui ſolebat. ad Att. ep.*10. *et* 15. *l.* 4. *et ep.* 1. *l.* 8. *fam.* Agente] *ad populum, ubi magiſtratum inierit. in epiſtola, quæ ſequitur, Hirrus, inquit, parat.* Non probabit] *non perſuadebit hominibus, cum per eius amicum agatur.*

agatur. ſecutus eſt autem Hirrus Pompeium ciuili bello contra Cæſarem. comm. lib. 1. *quo in loco, Vl cillem Hirrum, mendoſe legitur: cum potius, Lucceium Hirrum, legendum uideatur. Lucceiæ enim gentis cognomen Hirrus fuit. fam. l.*8. Serrani.] *gentis Atiliæ.* Domeſtici] *cognomen aut Serrani ipſius, aut filij.* Scripto meo] *cum orationem, ei a me ſcriptam de laudibus filij, legeret.* Nihil tribuit,] *minime illi, anno ſequenti conſulatum petituro, ſtudet, maxime uero Guttæ. petijt anno ſequenti conſulatum Milo. etſi non habita, propter diſſenſiones candidatorum, comitia, uel ex Pediano cognoſcitur. uideo autem eum, interuerſa prætura, conſulatum petijſſe: qui Lentulo et Metello cos. tribunatum pl. Pompeio et Craſſo ædilitatem geſſerit; Caluino autē et Meſſalla conſulatum petierit.* Guttæ] *non habeo certum, quis hic ſit Gutta, competitor Milonis in conſulatu anno proximo futurus. Pedianus candidatos conſulares tres dumtaxat nominat, omnes plebeios, T. Annium Milonem, P. Plautium Hypſæum, Q. Cæcilium Metellum Scipionem, Pompeij Magni ſocerum.* Illo] *Gutta ad conſulatum efferendo.* Diffidit] *ſe poſſe conſulatum adipiſci.* Interceſſorem] *tribunum pl. tribuno, rogationem de dictatore dicendo ferenti, intercedentem. multi autem interceſſuri uidebantur. epiſtola, quæ ſequitur.* Per uim] *ſpreta interceſſione: quod ante, quo anno C. Cæſar, quo Pompeius conſul fuit, euenerat. quòd ſi uim ui repellet Milo,*

ualebit interceſſio. Ludos] *ut eum honoraret mortuum, cuius legatam ſibi teſtamento hereditatem creuerat. cui et munus dederat.* Sumptuoſiores] *ſcribit Pedianus, Milonem in ſcenicorum ludorum, et gladiatorij muneris impenſas, effuſas q. largitiones tria patrimonia effudiſſe. idq. Cicero tum in oratione pro ipſo, tum in epiſtola ad Curionem ſignificat his uerbis: Studium habemus uulgi, ac multitudinis, propter magnificentiam munerum, liberalitatemq. naturæ.* Terque] *ut fortaſſe trinos in ludos tria illa patrimonia, in ſingulos ſingula, profuderit.* Non poſtulatus] *a populo. ſolebat enim ludos interdum populus poſtulare. fam. l. 9. ep. 8.* Munus] *gladiatorium.* Facultates non erant] *binis iam ludis, et in gladiatoribus conſumptæ.* Magiſter] *hereditatis curandæ inter coheredes. Dicit, opinor, hoc. magiſtratum non gerit Milo: ut eum ad impenſas huiuſmodi uideatur dignitas impuliſſe. tantum eſt magiſter, uile ſcilicet miniſterium.* Non ædilem] *uidetur hoc ſignificare. ludos dare, magiſtrorum non eſt, ſed ædilium. debuit igitur Milo, cum magiſter, non ædilis, eſſet, ludis abſtinere. Hæc mihi non omnino probatur interpretatio. nam ſi hoc Cicero ſignificaret, idem diceret, quod proximis uerbis: Vel quia magiſter. dicit autem diuerſum quiddam, et hoc forte, cum is, cui mortuo ludos dat, ædilis fuerit hoc ipſo anno: putat Milo, ſe, qui magnam bonorum eius partem teſtamento acceperit, quodam modo in eius locum ſuc-*

ſucceſſiſſe, ludosq́. dare pro ædili debere. uerum pô tuerat ſe magiſtrum putare, ſicut eſt, non ædilem, qui re uera non ſit.

EPISTOLA IX.

Iiſdem conſulibus, in extremo anno.

NIHIL iſtorum] *ſine dubio ſcripſerat Quinctus, debuiſſe Marcum & Pompeij et Cæſaris cauſſa reo Gabinio de maieſta te adeſſe. atque hoc facile mihi perſuadent illa, quæ proxime ſequūtur, græca uerba:* Τότε μοι χάνοι: *hoc eſt, tunc mihi dehiſcat lata terra: cum hoc ſcilicet fla gitij commiſero. integrum enim eſt hemiſtichium apud Homerum, duobus in litteris Iliadis* Δ, Θ, τότε μοι χάνοι εὐρεῖα χθών. Neque urſi, neque leuaui.] *neque accuſaui, neque defendi.* Nunc denique redundat] *hoc bonum, quo antea nimium indigebam, (bonum appellat, animi ſiue patientiam ſiue fortitudinem quandam in malis reip. leuiter ferendis) mihi nunc denique ſatis ſuperq́. eſt.* Cur ſtomacher,] *ſi quid accidit iniquius: cum reſpublica iam plane deſperata tota ſit.* Angit] *conſulatus cauſſa: quem petet aduerſante, ut uidetur, Pōpeio: cum ego utrique ſumme debeam.* Finem] *ſolicitudinis meæ. uelim, inquit, poſt conſulatum, qui eſt honorum ſummus, nihil accidat præterea, quod illius cauſſa me angat.* Enitar] *quàm eniſus ſit, intelliget, qui epiſtolam ad Curionem libro 11. fam.*

lege-

legerit. Iſtinc,] *ut Cæſaris amicis in petitione Milonis utamur*. De quo] *de conſulatu, niſi ui res agatur, ſpero fore quod uolumus*: Timeo] *ne ſuſtinere tantos ſumptus non poſſit, ne ad inopiam redigatur*. μαίνεται etc.] *recte, et proprie, quod modum ſuperat, inſania uocatur. unde illud, de emptione, ad Atticum* 216: *Nec tamen inſaniturum puto: et, de ſumptu, in oratione pro Milone: Inſanas illas P. Clodij ſubſtructiones: recte igitur et hic, de Milone nimiam pecuniam in ludos erogante, ὁ δὲ μαίνεται οὐκ ἔτ' ἀνεκτῶς: quod eſt: Hic autem inſanit ſic, ut ferri amplius non poſſit. finis exametri uerſus apud Homerũ, Iliadis* I. 78. *quod enim ille de Ciclope Polyphemo, σὺ δὲ μαίνεται οὐκ ἔτ' ἀνεκτῶς; Cicero de Milone, paullulum quiddã ſententiæ cauſſa, ut ſolet, immutãs; ὁ δὲ μαίνεται οὐκ ἔτ' ἀνεκτῶς*. HS CCC] *ſcutatis aureis decem millibus, et centum ſeptuaginta ſex, marculis, ut appellant, qui olim aſſes erant, ſexaginta quattuor*. Conſiderantiam] *immo contra: cum in ſumptibus inſaniat. malim igitur, Inconſiderantiam, uocabulo inuſitato, ſed tamen ab, Inconſideráte, uſitato. et referetur ad μαίνεται*. Suſtinebo] *et ego feram hoc in homine amiciſſimo uitium: et animi tui uires eæ ſunt, ut ipſe quoque ferre poſſis*. Venientis anni] *de quo ad te ſcripſeram*. Si per interregem, ſine iudicio] *quem hic locum habet iudicij mentio; cum in proxima epiſtola iam dixerit, illum eſſe abſolutum? intellige de altero, quod impendebat, de ambitu iudicio*.

nam

niam et poſt conſulatum de ambitu accuſatus. id ego locis obſeruatis cognoui, ad Atticum ep. 12. l. 5. et fam. epiſt. 2. et 4. ſi conſul, inquit, habitis ab interrege comitijs creabitur; iudicium uitabit: ſtatim enim conſulatum inibit: et accuſari magiſtratus non licet. ſin a dictatore: fieri omnino poteſt, ut dictator pro ea, quam habet ſummam, poteſtate nolit eum inire antea conſulatum, quàm iudicium fiat: ſed tamen, quin abſoluatur, mihi dubium non eſt. uideo enim, qui illum oderit, eſſe neminem. Et, quod ait, Si per interregem, ſine iudicio; uere dicit. nam, Meſſalla per interregem conſule creato, iudicium de eo factum non eſt: peracto autem conſulatu, bis accuſatus de ambitu eſt, primo abſolutus, deinde condemnatus. Hortenſii] *fratris eius uterini: quod ex Plutarcho in Sylla conijcitur.* Calor] *pro abſolutione contentio. defenſum ab eo Meſſallam, et abſolutum, ſignificat M. Cælius in duabus epiſtolis* II *et* III. *lib.* VIII. *fam.* Lex impunitatis] *quaſi lata lex uidetur, ut, qui peccauerint, ijs impune ſit. his uerbis nocentem Meßallam ſignificat. fore tamen, ut abſoluatur, tribus cauſſis, dixit: quòd odij nihil habet: quòd pro eo contendet Hortenſius: quòd, abſoluto Gabinio, nemo iam uidetur ita nefarius, qui abſolui non poſſit. innocentiam Meſſallæ ad has cauſſas non admiſcet. ſatis enim cõſtabat, et ipſum, et reliquos candidatos pecuniam contra leges populo dediſſe. quo nomine poſt conſulatum damnatus eſt, ut proxime dixi.* ἐν παρέργῳ] *narrationem*

rationem de rep. duas in partes tribuit; quarum ad Meſſallam una pertinet, ad dictaturā altera. atque hanc poſteriorem ἐν παρέργῳ, *hoc eſt, breuiter, et uelut in curſu, exequi ſe uelle ſignificat*. Tamen] *quamuis iam ante rumor fuerit. epiſtola, quæ antecedit*. Abeſt] *erat omnino Pompeius extra urbem; quia cum imperio, iturus, ad uidebatur, in Hiſpanias: ſed non diceret Cicero, Abeſt, de eo, qui ad urbem eſſet. longius, opinor, diſceſſerat; nimirum rei frumentariæ cauſſa: quod legimus apud Dionem lib.* XXXIX. *in extremo*. Appius miſcet:] *notat hominis ingenium, miſcentis potius, quàm agentis. Miſcet autem, non quia dictatorem, ſed quia comitia uellet. nam in epiſtola huius libri* III. *Conſules, inquit, comitia habere cupiunt. quam uideo ſcriptam poſt rumorem de dictatura natum. nam in ea conſulares ait candidatos de ambitu poſtulatos: et ad Atticum 65: ubi eoſdem reos memorat, odorem eſſe non nullum dictaturæ dicit. Atque hoc ideo dictum uolui, ne quis Appium dictaturæ, quam Pompeio delatum iri crebatur, exiſtimet fauere, quia filiam ſuam Pompeij filio collocaſſet, ut eſt in fam.42*. Parat] *ut legé ferat de dictatura, cum ſcilicet tribunus pl. erit. nunc enim deſignatus erat. quod in epiſtola proxima ſignificatum eſt in eo: Auctor fore uidetur. Quòd ſi quis obijciat, deſignatum eſſe non potuiſſe, cum Cicero comitia non dum habita ſignificet: is, conſularia quidé comitia hoc anno habita non eſſe, tribunicia uero eſſe ha-*

habita, ab hiſtoria diſcat. nam Plutarchus, Catone prætore, ideſt hoc anno, habita, perſpicue demõſtrat. et hic noſter ad Att. ep. 15. l. 4. cum dixiſſet de conſularibus comitijs: Comitia puto fore ut ducantur: de tribunicijs intulit: Hæc ego pridie ſcribebam, quàm comitia fore putabantur. Numerantur] *quòd certo iam ſciretur, qui ferenti legem Hirro de dictatura interceſſuri uiderentur.* Non curat] *ſiue lex feratur, ſiue non feratur.* Principes] *uidetur eos ſignificare, quos in epiſtola proxima bonos nominauit.* Quieſco.] *te monente; ut calamitate iá doctus inimicitias uitem. ſupra: In omni ſumma, ut mones, ual de me ad otium pacemq́. conuerto.* Mancipiis] *ad me mittendis, Gallico, aut Britannico bello captis.* Infrequens] *cum paucis admodum mancipijs. quo magis te amo; quia, quod mihi opus eſt, id polliceris.* Facultate] *nihil ut mea cauſſa cures, niſi quod facillime poſſis.* Iſta odia] *de quibus ad me ſcribis. quia Vatinius, litteris Roma ad Cæſarem miſſis, quæcunque diceret ageret ue Cicero, tanquam explorator ſignificabat. ex quo Quinctus, litteris ijs inſpectis, de odio illius in Marcum cõiecit.* Concoquam] *prorſus minimi faciam, facile feram. ſic, deuorare moleſtiam, oratione* VI. *in Antonium: deuorare hominum ineptias, in Bruto.* ἔπος] *poema: de quo in epiſtola proxima.* Locupletem] *cui meum* ἔπος *bene credatur. iocus: quia miſſa a Quincto Erigona tragœdia perierat in itinere, tabellarij culpa. ideo dixit in epiſtola, Quattuor, Erigonam mihi uelim mittas:*

cum

cum tamen, eam aliquanto ante miſſam eſſe, iam ſignificauerit in epiſtola huius libri prima. Cæſare] *qui omnia multis uictorijs tuta reddidit.* Quid, ſi cæmentum] *minime placet hæc ab* ἔπος *ad ædificium ſubita tranſitio. nec dubito, quin huius partis, in qua de Quincti agitur uilla, fortaſſe in Laterio, initium deſideretur. itaque uiſum eſt, ut hac nota* ∗, *quaſi lacunam loci ſignificaret, a ſuperioribus inferiora diſiungentem.* Arcano] *Quincti fundo: de quo in epiſtola huius libri prima.* Cæſaris opus] *maximum uidelicet. magnifica enim Cæſaris monumenta: qui forum uſque ad atrium libertatis explicare, deinde in campo Martio ſepta et tecta marmorea facere cogitauerit: ut eſt ad Atticum ep. 17. l. 4. legimus etiam apud Tranquillum, Italiæ, Galliarum, Hiſpaniarum, Aſiæ quoque, et Græciæ potentiſſimas urbes, eius munificentia, præcipuis operibus exornatas.* Imaginis] *quas in Arcani uilla conſtitui Quinctus mandauerat.* Nilus] *ut opinor, plures riuulos, e ſalientibus aquis in piſcinam diuerſis partibus confluentes, appellat Nilum: quòd, ut hoc flumen oſtijs ſeptem profluit in mare, ſic ſalientes illæ in piſcinam riuulis multis, quaſi paruus Nilus, perueniant. hanc ego coniecturam duco ex huius libri epiſt. 1. in qua, cum de uilla, quæ erat in agro Fuſidiano, hoc eſt in Arcano, meminit; (iam enim, fundum Fuſidianum in Arcano fuiſſe, oſtendimus) piſcinas, et ſalientes, et palæſtram ſimul nominat. Nili etiam mentionẽ facit lib. II. de legib. in proœmio.*

mio. Philotimorum eſt, non Diphilorum] *diligentiam Philotimi, negligentiam Diphili ſignifi cat. hoc, inquit, Diphili negotium non eſt, ſed Philo timi; neque uero unius Philotimi, ſed multorum. Di phili tarditatem notauit iam illis uerbis: In Manlia no offendi Diphilum Diphilo tardiorem. is in Arca no Quincti uillas curabat: Philotimus autem urba ná expolitionem urgebat. quod utrunque in eadem* I. *epiſtola*. In unciis] *aſſis nomine tota ſignifica tur hereditas. as, qui et libra, duodecim in partes, quæ dicuntur unciæ, diuiditur. duodecim igitur par tes bonorum ſuorum, poſtea quàm eſſet mortuus, fie ri Felix uolebat. ſed, ut in propinqua morte, men te perturbatus, Sicuræ etiam ſerui imprudentia, ta bulas de uncijs non obſignauit: alteras, aliam in ſen tentiam, a ſe antea ſcriptas, obſignauit. ratæ autem erant tabulæ teſtamenti, quæ non eſſent eius, qui te ſtamentum fecerat, annulo obſignatæ*. Firmiſsi mum tenuerat] *conſiliũ illud de bonis ſuis in* XII *partes inter coheredes diuidendis mutare noluerat*. Lapſus eſt per errorem] *errauit imprudentia. ſic in Tuſc*. V. *Labi errores ſermonis. ex l*. 3. *de Rep. apud Lact. l*. 5. *c*. 15. *et in epitome cap*. 50. *Qui aut aurũ pro aurichalcho, aut argentũ pro plumbo uendat per errorem*. ἀλλ᾽ οἰμωζέτω] *iubent Græci* οἰμώζειν *eos, quibus male precantur. Ariſtoph*. ἐγὼ μὲν οἰμώζειν λέγω σοι. *uidetur autẽ eſſe finis ſenarij ex aliqua uetere comœdia. nec uero dubium eſt, quin de mortuo loquatur. nam uiuens teſtamentũ mutaſſet,*

errorémq.

erroremq́. ſuum correxiſſet. Valeamus] *et hoc ad mortuum pertinere, ἀλλ' οἰμωζέτω, ſignificat. illi mortuo male ſit, qui tam male ſuis conſuluerit: nos ualeamus.* Dimitto] *patior eum ire cum matre; cum antea mecum habitaret. ſupra dixit, Tyrannio docet apud me.* Magiſtris] *duobus, Tyrannione grammatico, Pæonio rhetore. quo de utroque iam facta mentio eſt.* Pomponia] *gloſſema puto, ab imperito librario poſitum.* Pueri] *annum* XIII. *Quinctus filius, cum hæc ſcripta eſt epiſtola, hoc eſt Appio et Ahenobarbo cos. non dum impleuerat. id ex eo conijcio, quia togam puram ſumpſit Paullo & Marcello: quam non niſi anno ætatis* XVI. *finito ſumi ſolitam, ſatis conſtat. ad Att.* 80: 86: Sumus una tamen] *ergo non exierat urbe Pomponia, ſed ex illa domo, quam Ciceronis cum domo iunctam fuiſſe iam diximus, in aliam Quincti domum tranſierat.*

Epiſtolam ad Octauium, ultimo loco impreſſam, & quia ſatis aperta, & multo etiam magis, quia, Ciceronis non eſſe, ἐκ τοῦ χαρακτῆρος intelligo, non placuit interpretari.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google